S. AURELII AUGUSTINI
SFÂNTUL AUGUSTIN

OPERA OMNIA

VOLUMUL V

Soliloquia

De natura boni

De agone christiano

Solilocvii

Despre natura binelui

Despre lupta creştină

EDIȚIE BILINGVĂ

DACIA

Augustin, sfântul nepereche, după care filosofia a încetat să fie alta decât creştină, mirificul cugetător care ni l-a încreştinat pe Platon, a ctitorit cultura universală modernă, a învăţat şi nu încetează să înveţe lumea cum să se privească pe sine însăşi, dar, mai cu seamă, cum să privească întru sine însăşi, să O descopere şi să păşească demnă pe inefabila Cale a credinţei, speranţei şi iubirii, vorbeşte, iată, de-acum şi româneşte.

Vasile Sav

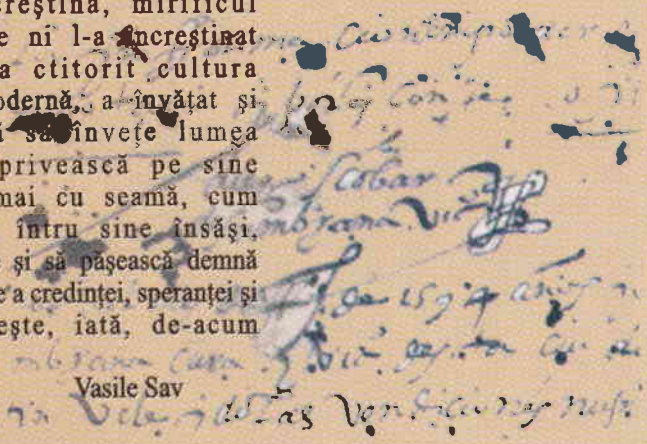

OPERA OMNIA

I Enchiridion sive De fide, spe et charitate -
Enchiridion sau Despre credinţă, speranţă şi iubire
De fide et Symbolo - Despre credinţă şi Crez
De Symbolo: sermo ad catechumenos - Despre Crez către catehumeni

II De libero arbitrio - Liberul arbitru

III De musica - Despre muzică

IV Contra academicos - Contra academicilor
De ordine - Despre ordine
De quantitate animae - Despre cantitatea sufletului

V Soliloquia - Solilocvii
De natura boni - Despre natura binelui
De agone christiano - Despre lupta creştină

VI De magistro - Despre magistru
De beata vita - Despre viaţa fericită
De immortalitate animae - Despre nemurirea sufletului

www.edituradacia.ro

EDITURA DACIA

ISBN 973-35-1621-X

Sfântul Augustin

SOLILOCVII
DESPRE NATURA BINELUI
DESPRE LUPTA CREȘTINĂ

Colecția: *Sf. Augustin Opera Omnia*
Coordonator: *Vasile Sav*

Coperta: *Sorin Luca*
Concepție grafică: *Mihai Benea*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:
AUGUSTIN, St.
Soliloquia = Solilocvii; De natura boni = Despre natura binelui; De agone christiano = Despre lupta creștină / Sfântul Augustin; Dacia, 2003
296 p.; 13x20,5 cm – (Opera Omnia)

ISBN: 973-35-1621-X

821.124'02-97=135.1

© **Editura Dacia**
Cluj-Napoca: 3400, str. Ospătăriei nr. 4, tel./fax: 0264/42 96 75
tel. 0264/45 21 78, O.P. 1, C.P. 160
e-mail: edituradacia@hotmail.com, www.edituradacia.ro
București: Oficiul poștal 15, sector 6
str. General Medic Emanoil Severin nr. 14
tel. 021/315 89 84, fax: 021/315 89 85
Satu Mare: 3600, B-dul Lalelei R13 et. VI ap. 18
tel. 0261/76 91 11; fax: 0261/76 91 12
Căsuța poștală 509; Piața 25 octombrie nr. 12
www.multiarea.ro
Baia Mare: 4800, str. Victoriei nr. 146
tel./fax: 0262/21 89 23
Târgu Mureș: 4300, str. Măgurei nr. 34
tel./fax: 0265/13 22 87

Redactor: Alexandra Rednic
Tehnoredactor: Cristian Moisa

Comanda nr. 4540

SFÂNTUL AUGUSTIN

OPERA OMNIA
VOLUMUL V

SOLILOCVII
(SOLILOQUIA)

DESPRE NATURA BINELUI
(DE NATURA BONI)

DESPRE LUPTA CREȘTINĂ
(DE AGONE CHRISTIANO)

Ediție bilingvă
Text latin-român
Traducere, note introductive, note și comentarii de
VASILE SAV

EDITURA DACIA
Cluj-Napoca

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI

SOLILOQUIORUM

LIBRI DUO

SF. AURELIU AUGUSTIN
EPISCOPUL HIPPONEI

SOLILOCVII

DOUĂ CĂRȚI

Luciei

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Cu prezentul volum, Editura *Dacia* continuă editarea, în text paralel latin-român, a operei complete a Sfântului Augustin. Această întreprindere nu poate fi realizarea unui singur traducător, nici măcar a unei generații de traducători, ci trebuie să fie opera unei culturi. Performanța traducătorului consistă în redarea, pentru prima dată în româneşte – în succesiunea acestor opere, în care este general expusă credința creştină –, a tuturor dialogurilor filosofice augustiniene.

1. *Enchiridion – Enchiridionul (Manual de credință)*
   De Fide et Symbolo – Despre credință şi Crez
   De Symbolo ad catechumenos – Despre Crez către catechumeni
2. *De libero arbitrio – Despre liberul arbitru*
3. *De musica – Despre muzică*
4. *Contra Academicos – Contra academicilor*
   De ordine – Despre ordine
   De quantitate animae – Despre cantitatea sufletului
5. *Soliloquia – Solilocvii*
   De natura boni – Despre natura binelui
   De agone christiano – Despre lupta creştină
6. *De magistro – Despre magistru*
   De beata vita – Despre viața fericită
   De immortalitate animae – Despre nemurirea sufletului

Prezenta ediție reproduce textul latinesc din *Patrologia latină* a lui J. P. Migne.

Responsabilitatea pentru acuratețea textului latin aparține Editurii Dacia.

Prietenilor noştri, Angelei şi lui Adrian Popescu.

NOTĂ INTRODUCTIVĂ

Platonism (neoplatonism) creştin sau creştinism platonician (neoplatonician): oricare dintre sintagme relevă deopotrivă dimensiunea filosofică a teologiei creştine şi pe cea teodiceică a filosofiei, mai cu seamă după marile misterii ale întrupării şi resurecţiei, dar nu numai. Platonismul este marele curent filosofic pe care sfinţii părinţi l-au asimilat de timpuriu creştinismului, iar, dintre sfinţii părinţi ai epocii de aur a creştinismului, Sfântului Augustin i s-a atribuit, nu pe nedrept, întâietatea, în acest mirific proces de răscumpărare şi asimilare a platonismului şi neopatonismului.

Cât de reală şi cât de profundă a fost această asimilare ne-o învederează, în latura-i populară, însuşi faptul că, iată, şi în mănăstirile noastre, zugravi iconari anonimi le-au dat chip întraurat sfinţilor Socrate şi Platon, iar, în latura-i de castă, a gândirii filosofice, faptul că un cugetător contemporan cum a fost Karl Jaspers n-a pregetat să pună ca preambul al părţii a doua a cărţii sale *Marii filosofi*, cuvintele: „Platon şi Augustin: cei care fondează filosofia şi nu-ncetează s-o procreeze", cuvinte, care şi-au dobândit repede notorietatea. Efortul surplantării de către gânditorul creştin a metodei filosofice şi efectul său asupra culturii universale este cât se poate de apriat descris de către Etienne Gilson, în a sa celebră *Filosofia în Evul Mediu*: trad. rom., Ileana Stănescu, Ed. „Humanitas", 1995, p. 118 sqq. Aşa, ilustrul medievist e de părere că întreaga parte filosofică a operei augustiniene ar exprima efortul unei credinţe creştine care caută să progreseze cât mai mult cu putinţă întru lămurirea propriului conţinut, şi această înaintare ar face-o împropriindu-şi o metodă filosofică ale cărei structuri sunt împrumutate din neoplatonism, mai cu seamă

din plotinism, iar dintre toate acestea, modul în care Platon a definit şi a demonstrat dialectic, în *Alcibiade*, omul, mod preluat, apoi, de către Plotin, adică, *omul este suflet care se/serveşte de corp*, ar fi avut asupra gândirii augustiniene o influenţă decisivă. Când, aşadar, se exprimă doar ca un creştin, Sfântul Augustin nu pregetă să reamintească cumcă omul este unitatea sufletului şi trupului, când începe, însă, să filosofeze, se reîntoarce la definiţia dată de Platon şi preluată de Plotin; ba, mai mult, păstrează definiţia, cu absolut toate consecinţele logice pe care ea le implică, dintre care cea mai importantă este transcendenţa ierarhică a sufletului faţă de trup, dar, adeverind prezenţa în întregime a sufletului întru tot trupul, relevă faptul că sufletul este legat, totuşi, de trup numai prin funcţia sa vivificatrice, ceea ce implică, desigur, din partea sa o supraveghere indeniabilă a absolut tot ceea ce se întâmplă în trup. Când realităţile exterioare impresionează, prin urmare, trupul, organele sale senzoriale sunt supuse acţiunii, sau, mă rog, paterii, respectivelor realităţi externe, care dau naştere, în trup, unor modificări anume, sufletul, însă, superior, aşa cum s-a spus, trupului, nu este direct supus absolut nici uneia dintre respectivele acţiuni, întrucât, conform neclintitei legi a ordinei, absolut nimic din ceea ce este inferior nu are putinţa de a acţiona asupra a ceea ce-i este superior. Custode atent al trupului, sufletului nu-i pot scăpa, însă, respectivele modificări, şi, fără să suporte nimic din partea trupului, el dă la iveală, cu o mirifică promptitudine, dintru propria-i substanţă, imagini asemănătoare numitelor realităţi exterioare, care au impresionat organele trupului, iar această lucrare, întru trup, a sufletului este ceea ce se numeşte îndeobşte senzaţia, care este, vasăzică, acţiune exercitată de suflet şi nicidecum patere fizică la care el ar fi supus. Senzaţia are, prin urmare, funcţie informativă fie asupra stării şi trebuinţelor trupului, fie asupra realităţilor exterioare înconjurătoare. Ori, cum trăsătura distinctivă a acestor date exterioare este instabilitatea, şi deci, caducitatea, întrucât, durând în timp, ele apar şi dispar, încetează să existe şi se succed unele altora, astfel încât nu pot fi deplin percepute şi abia ajungi să spui *sunt*, că au şi dispărut, această lipsă funciară de stabilitate trădează o lipsă funciară de fiinţă (fiire) adevărată, care le exclude de la absolut orice cunoaştere

autentică, întrucât a cunoaşte nu-nseamnă absolut nimic alta decât numai şi numai a cuprinde cu gândirea un obiect care nu se schimbă şi pe care însăşi stabilitatea lui ne permite să-l ţinem sub raza spiritului. Cunoştinţe despre astfel de realităţi imutabile sufletul descoperă întru sine însuşi, ori de câte ori înţelege un adevăr, întrucât un adevăr este absolut cu totul alta decât cunoaşterea empirică a indiferent cărui fapt: un adevăr este descoperirea, cu ajutorul gândirii care i se supune, a unei reguli. Aşa, când descoperă cumcă 2 + 2 = 4 sau că trebuie să facă binele şi să ocolească răul, înţelege realităţi nonsensibile, pur inteligibile, a căror trăsătură fundamentală este necesitatea. Ele, pur şi simplu, nu pot fi altfel, şi, întrucât nu pot fi altfel, sunt necesare, iar, prin faptul că sunt necesare, sunt imuabile, şi, fiind imuabile, sunt eterne. Necesar, imuabil, etern, pe tustrele acestea le rezumă adevăratul, iar veritatea lor consistă întru faptul că au cu adevărat fiinţă, întrucât este adevărat numai ceea ce cu adevărat este.

La o scrutare atentă, însă, prezenţa în suflet a unor cunoştinţe adevărate pune o problemă care nu suferă a fi ocolită. Cum anume poate fi ea explicată? Cunoştinţele provin, într-un sens anume, cu toatele, din senzaţii. Singurele obiecte, care pot fi gândite, sunt cele văzute, sau cele ce pot fi imaginate în urma celor văzute. Nimic sensibil nu este, însă, nici necesar, nici imuabil, nici etern, dimpotrivă, tot sensibilul este contingent, schimbător, trecător. Oricâtă experienţă sensibilă am aduna, nu vom deduce din ea niciodată o regulă necesară. Văd, desigur, cu ochiul liber, că, în fapt, 2 + 2 = 4, dar absolut numai gândirea îmi spune mie că nu se poate nicidecum altfel. Nu obiectele sensibile îmi spun, deci, adevărurile referitoare la ele însele, şi, cu atât mai puţin, la altele. De unde, atunci, sursa cunoştinţelor adevărate? Să fiu, oare, eu însumi sursa cunoştinţelor mele adevărate? Dar nici măcar eu însumi nu sunt mai puţin contingent şi schimbător decât obiectele simţurilor mele, şi, prin însuşi acest fapt, se pleacă raţiunea mea faţă cu adevărul care o domină. Necesitatea adevărului este semnul transcendenţei lui asupra gândirii mele; în cadrul raţiunii însăşi, adevărul stă deasupra raţiunii.

Există, prin urmare, ceva, în om, ce transcende omului însuşi, iar acest ceva este o realitate pur inteligibilă, necesară, imuabilă,

eternă, este adevărul însuşi, este ceea ce numim Dumnezeu. Întru a-L numi, pot fi folosite cele mai felurite metafore: soarele inteligibil, la a cărui lumină raţiunea vede adevărul; Magistrul interior, care-i răspunde lăuntric raţiunii, dar toate au, la urma urmei, acelaşi sens; orice nume i-am atribui, înţelegem că denumim acea realitate divină, viaţa vieţii noastre adică, mai lăuntrică nouă decât însuşi lăuntricul nostru. Aşa, toate tinderile augustiniene spre Dumnezeu urmează acelaşi itinerariu: dintru exterior către interior şi dintru interior către superior.

Aflat prin această metodă, Dumnezeul Sfântului Augustin se oferă, aşadar, ca o realitate lăuntrică şi totodată transcendentă gândirii. Fiecare judecată adevărată, fie ea din oricare dintre artele liberale, îi învederează prezenţa, dar natura sa rămâne ascunsă. Înţelegând, nu-nseamnă nicidecum că-L înţelegem pe Dumnezeu, întrucât El este absolut inefabil, şi, voind să spunem ce este El, spunem, mai degrabă, ceea ce nu este El, decât ceea ce este, Îl numim, care-va-să-zică, mai degrabă apofatic, prin gândire negativă, prin negaţie, decât katafatic, prin gândire afirmativă, prin afirmaţie. Există, totuşi, dintre toate numele cu care-L putem numi unul, care-L numeşte mai bine decât toate celelalte, acela cu care a voit El Însuşi să li se facă cunoscut oamenilor, când i-a spus lui Moise: *Ego sum qui sum* (*Ex.* 3, 14). El este, aşadar, fiinţa însăşi (*ipsum esse*), deplina, totala realitate (*essentia*), aşa, încât această denominaţie, *essentia*, I se potriveşte absolut numai Lui, întrucât tot ceea ce se schimbă nu este cu adevărat, căci a se schimba înseamnă a înceta să fie ceea ce era şi a deveni alta, care, la rându-i, schimbându-se, va înceta să mai fie ceea ce era, ş.a.m.d. Un amestec de fiinţă (fiire) şi nefiinţă (nefiire) implică, aşadar, orice schimbare, iar a elimina cu totul nefiinţa (nefiirea) înseamnă a elimina însuşi principiul mutabilităţii şi a nu păstra, alături de pura imutabilitate, decât numai fiinţa (fiirea). A spune, apoi, că Dumnezeu este, prin excelenţă, *essentia*, că este fiinţa (fiirea) prin excelenţă, ori că este absoluta imutabilitate nu-nseamnă absolut nimic alta decât numai şi numai a spune una şi-aceeaşi, întrucât *vere esse est enim semper eodem modum esse*, adică, a fi cu adevărat înseamnă a fi în acelaşi mod totdeauna; or numai

Dumnezeu este pururi acelaşi: El este, deci, Fiinţa (Fiirea), întrucât este imutabilitatea.

Aşa, Étienne Gilson, întrebându-se retoric cât va fi fost Sfântul Augustin însuşi conştient de profundul său acord, în această, problemă cu Platon, conclude că acest fapt se poate vedea în remarcabilul text *VIII, 11*, din *Cetatea lui Dumnezeu*, unde lui Augustin i se pare cumcă *Cel ce este*, din *Exod*, înseamnă cât se poate de lămurit *Cel ce este imuabil* şi, drept urmare, ceea ce Platon numeşte *fiinţă*, întrucât pare să admită şi el că Platon va fi avut cunoştinţă de Vechiul Testament.

Noţiunea augustiniană, apoi, a unui Dumnezeu *essentia* va exercita o influenţă indeniabilă asupra doctrinei Sfântului Anselm, a lui Alexander din Hales şi a Sfântului Bonaventura, iar, în ce priveşte doctrina care întemeiază adevărata cunoaştere pe înluminarea de către Cuvânt a intelectului, ea va deveni unul dintre semnele distinctive ale augustinismului, totuşi, această perpetuare va fi însoţită de unele schimbări de perspectivă, întrucât Evul Mediu va căuta, pe de o parte, în noţiunea de *esenţialitate* a lui Dumnezeu elementul prin care să poată demonstra că existenţa Lui e nemijlocit evidentă (Sfântul Anselm şi Sfântul Bonaventura, de exemplu), ceea ce Augustin însuşi nu a făcut, iar, pe de altă parte, augustinienii Evului Mediu vor fi în mod firesc nevoiţi, pentru a-i demonstra, în faţa doctrinei opuse a aristotelicienilor, perenitatea, să dezvolte teoria înluminării divine drept teză epistemologică propriu-zisă, în timp ce Augustin afla în teoria înluminării divine un sprijin spre finele său, acela de a ajunge la Dumnezeu.

Dar platonismului şi neoplatonismului li s-a căutat în amănunt ce a reţinut Sfântul Augustin din ele şi care anume dintre doctrine l-a influenţat îndeosebi; s-au căutat raporturile dintre ele şi creştinism şi li s-au analizat rădăcinile şi li s-au dovedit modalităţile de influenţă; s-a cercetat dacă se poate susţine o influenţă directă a lui Platon şi dacă aceasta va fi fost prin contactul cu textul în original sau prin traducere; o atenţie deosebită li s-a acordat lui Plotin, Philon şi Iamblic şi au fost chiar puse în paralel pasaje din Plotin şi din Sfântul Augustin; s-a vorbit (cu argumnete din *Confess.* 1. VIII, c. IX, XX-XXI, P.L., t.

XXXII, col. 740, 746; *Contra acad.*, 1. III, c. XVIII; ibid. col. 955 sq; *Ep. CXVIII*, n. 20-34, P.L., t. XXXIII, col. 441-448; *De vera relig.* c. XII, P.L., t. XXXIV, col. 132; *De civ. Dei*, 1. VIII, c. I,IV,X, P.L., t. XLI, coll. 223 sqq., 227 sqq., 234 sqq.) că influenţa cărţilor platoniciene a fost hotărâtoare şi că nici un alt filosof nu s-a bucurat de un entuziasm egal din partea sa; s-a spus că e sigur că *Timaios* a fost citit, întrucât îl citează; s-a spus, de asemenea, că Sfântul Augustin credea în fals a fi găsit la platonicieni doctrina Verbului, chiar şi generaţiunea divină; că, în ce priveşte Trinitatea, le reproşează a nu fi găsit la ei Spiritul Sfânt (*Quaest. in Hept.* 1. II, q. XXV, P.L., t. XXXIV, col. 27), dar îi concede, totuşi, lui Porfir că el ar vorbi de Spiritul Sfânt (*De civ. Dei.* e. 1. Col. 307), însă îl apostrofează întrucât vorbeşte, după obiceiul neoplatonicienilor, de trei zei: *Regnum meum non est de hoc mundo* (*Retract.* 1. I, c. III, n. 2, P.L., t. XXXII, col. 558) teoria platoniciană a lumii inteligibile a ideilor, opusă lumii reale; s-a spus, iarăşi, că a împrumutat din scrierile platoniciene concepţia despre filosofie, obiectul filosofiei şi multe, multe altele referitoare la teodicee, natura lumii create, cosmologie, psihologie, psihologia spiritualistă, morală etc., unele vehement afirmate şi apoi retractate (Cf. E. Portalié, Dict. De théol. cath. col. 2325 sqq.), afirmaţii cărora li se pot găsi, tuturora, motivaţii pertinente şi în litera, şi spiritul altor scrieri augustiniene. Nu-i mai puţin adevărat, însă, că Sfântul Augustin ajunge şi mijlocit la Platon, întâi şi întâi, prin sistemul de învăţământ roman, bine aşezat şi în Africa, şi pe temeliile unui platonism specific asimilat şi chiar vulgarizat, apoi prin raţionalismul retoric ciceronian, prin clarobscurul coprovincialului său, Apuleius, aşa cum apare el în *De Deo Socratis*, şi, nu în ultimul rând, prin stoicismul varronian, iar, în subsidiar, chiar un platonism funest al gnosticilor, al arianismului ori apollinarismului, ori unul al eunomienilor, un platonism mediat, deci, dar nu mai puţin, după marea confuzie a gândirii din primele două secole, un sincretism platonician, îmbibat îndeajuns de stoicism şi aristotelism. Totuşi, gândirea Sfântului Augustin este, cum s-a spus, fundată pe convertirea sa, convertire căreia i s-au atribuit dimensiuni pauline, iar dezvoltarea gândirii sale ar fi, conform acestei opinii, reflexul constantei repetiţii a convertirii. În acest

sens, chiar dacă el adoptă platonismul şi neoplatonismul, întrucât la el Platon ar fi totuna cu Plotin, el le adoptă spre a le transfigura, şi, numai în acest sens, putem vorbi şi astăzi despre platonismul şi neoplatonismul creştin. Aşa, pentru a circumscrie esenţa acestui platonism, se poate, în limitele unei inerente subiectivităţi, afirma că, în dialogurile sale, Sfântul Augustin ni se relevă drept platonicianul creştin, pe când, în capodoperele maturităţii şi ale senectuţii, creştinul platonician, ceea ce vrea să zică nu numai că, în operele de tinereţe, Sfântul Augustin vrea să explice Evanghelia prin scrierile lui Platon, iar în cele de maturitate vrea să pună raţiunea la temelia credinţei căutate de Platon, ci chiar că o şi face, după cum nu doar că statorniceşte în infailibilitatea, imutabilitatea şi eternitatea Creatorului lumea ideilor lui Platon, ci că identifică chiar ideile cu Creatorul, fapt ce se poate vedea peste tot unde vorbeşte despre Justiţie, Cuvânt, Adevăr, Înţelepciune şi despre virtuţile cardinale, iar asta nu implică absolut deloc existenţa platonismului în Evanghelie sau a creştinismului în platonism, căci numai aşa putem bine înţelege de ce Sfântul Augustin a fost şi este numit Platon al creştinismului. Desigur, dialogurile lui Platon sunt artisticeşte nişte simpozioane, în aula din Pantheon a muzelor, unde se ospătează copios şi se benchetuieşte, *more graeco*, în clarobscurul umbrelor ideilor, umbrit de umbra lui Socrate şi, câteodată, a Diotimei, la o agapă ce sfârşeşte-n cucută, pe când, la Sfântul Augustin, cel mai platonician dintre platonicienii sfinţi părinţi, dialogurile sunt, mai totdeauna, nişte solilocvii, în templul interior luminat, unde se frânge sobru pâinea încrederii şi se bea identic vinul adeveririi şi al justificării, întru elogiul necontenit al Înţelepciunii ce nesfârşeşte iubirea. Aşa, în aceleaşi limite ale subiectivităţii inerente, pot fi stabilite câteva deosebiri între Platon şi Plotin, deopotrivă, pe de o parte, şi Sfântul Augustin, pe de altă parte. Deci, la Platon se dispută întru imperiul libertăţii punerii în ordine, la Sfântul Augustin, întru imperiul libertăţii ordinei; la Platon, sub imperiul legilor justificabile şi al comandamentelor acceptabile, la Sfântul Augustin, sub imperiul legii justificatoare şi al comandamentelor acceptate; la Platon se dispută imperiul gândirii creatoare de absolut, la Sfântul Augustin, imperiul gândirii absolutului creator;

la Platon, credința ideilor oglinditoare, la Sfântul Augustin, credința ideii oglindite; la Platon speranța nevăzutelor nevăzutului, la Sfântul Augustin, speranța nevăzutelor nevăzutului văzut în ipostază real-umană; la Platon, iubirea iubitorilor, la Sfântul Augustin, iubirea iubiți-iubitorilor; la Platon Binele, Frumosul și Utilul ocultе, la Sfântul Augustin, Binele, Frumosul și Utilul învederate în aceeași ipostază înomenită; la Platon, înțelepciunea înțelepților, la Sfântul Augustin, înțelepciunea înțelepțitoare a înțelepțitorului; la Platon, eternități mitice, în absolutul etern, prototipul ideilor, Logosul, Demiurgul daimonic mijlocitor și mijlocitorii daimonici ai mijlocitorului și omul mijlocit în clarobscurul unui ev metaforic al unei paternități și filiații succesive, la Sfântul Augustin, eternul absolut, Dumnezeu, Cuvântul, Spiritul, una în misterul inefabil, Dumnezeu-Trinitatea, Tatăl, adică, și Fiul, și Spiritul Sfânt, întru coeternitatea și coevitatea paternității filiației și filiației paternității, și, deopotrivă, coevitatea și coeternitatea purcederii, una, adică Trinitatea, întru care nu se numește Cuvânt al lui Dumnezeu de către lumina creată a rațiunii umane, luminată de lumina necreată, decât numai Fiul, și nici dar al lui Dumnezeu, decât numai Spiritul, nici cel dintru care s-a născut Cuvântul și purcede, principial, Spiritul, decât numai Tatăl, și de aceea s-a zis principial, fiindcă se găsește că spiritul purcede și de la Fiul, dar pe acesta i l-a dat, desigur, lui, Tatăl, nu deja existentului și încă neavătorului, ci tot ceea ce i-a dat Unuianăscutului, născând i-a dat: așa, va-să-zică, l-a născut, încât chiar și de la el să purceadă deopotrivă, și Spiritul să fie Spiritul amândurora: așadar, Tatăl, nenăscutul, Estele, dar Estele coetern și coev Fiului, nefăcutului, dar Unuianăscutului dintru Tatăl, căci, desigur, Tatăl Fiului poate fi invizibil, cât Fiul Tatălui este vizibil, dar Tatăl nu poate fi, fie și invizibil, Tată, înainte de a fi, fie și invizibil, Fiul.

La fel, Sfântul Augustin este de acord cu Plotin că Dumnezeu, ca realitate, este originea existenței tuturor realităților (lucrurilor), că Verbul (Logosul = Cuvântul), ca lumină a inteligenței, este originea adevărului lucrurilor, că el, ca bine în sine, ca bine suprem, este originea binelui dintru toate lucrurile, triplu aspect din care derivă cele trei discipline filosofice: fizica, logica și morala, dar Unul (= Unimea, Unitatea) plotinian, în sensul totalității după

care trebuie interpretat fiecare lucru, este, la Sfântul Augustin, total diferit; Unul plotinian, care este dincolo de ființă, spirit și cunoaștere, devine, la Augustin, Dumnezeu, carele este el însuși ființa, spiritul și cunoașterea. Triplicitatea plotiniană a Unului supraexistent, a spiritului existent și a sufletului universal se schimbă, la Sfântul Augustin, în unitatea intradivină, a Trinității, în Dumnezeu unul în trei persoane. Unul plotinian, dincolo de spirit, se răspândește asupra sufletului lumii, până întru pătrunderea materiei, într-un prezent etern al acestui ciclu; pentru Sfântul Augustin, fundamentul universului nu este nicidecum o emanație eternă, ci creația unică, iar acest univers creat are un început și un sfârșit. Unul plotinian este în repaos. Ființa umană se-nvârte în jurul lui. Dumnezeul augustinian este voință lucrătoare (operantă), care, la rândul său, se-ntoarce către om. Apoi, Plotin își ia elanul prin speculație pentru a ajunge la extaz, Sfântul Augustin, într-o elucidare de sine, pentru a lumina credința; Plotin se realizează în libera alianță a celor ce, izolați și diseminați în lume, se dedică cu totul căutării filosofice, Augustin se realizează în Biserică, subînțeleasă ca autoritate, în prezența unei puternice organizări (Cf. Karl Jaspers, *Les grands philosophes*, 2, *Platon-Saint Augustin*, „Plon", Paris, 1990, p. 173 sqq.). În fine, la tustrei asistăm la o aventură a rațiunii dar, la Platon și la Plotin la o aventură a rațiunii care descoperă că are nevoie de credință, pe când, la Sfântul Augustin, la o aventură a rațiunii care se vrea suport pentru credință, și putem spune, de asemenea, că la tustrei suntem în domeniul unei teologii, dar la Platon și la Plotin înaintăm constrânși în sferele unei teologii naturale, fabuloase și civile, pe când, la Sfântul Augustin, pășim liberi în sferele teologiei spirituale, întrucât, la el, rațiunea și credința nu-s două izvoare care, separate, sfârșesc prin a se întâlni într-o deltă mitică, ci-s același izvor, care formează, el însuși, natural, delta, întrucât exisă rațiune în credință și credință în rațiune.

Totuși, orice vor fi spunând unii dintre exegeții săi, cel carele s-a convertit, printr-o convertire căreia i s-au atribuit dimensiuni pauline, a fost, întâi și-ntâi, maniheul Augustin. Cât cunoștea el, în momentul convertirii sale, din doctrina creștină, ne arată însăși celebrissima *Rugăciune* de la începutul acestui dialog:

2. Deus universitatis conditor, praesta mihi primum ut bene te rogem, deinde ut me agam dignum quem exaudias, postremo ut liberes. Deus per quem omnia, quae per se non essent, tendunt esse. Deus qui ne id quidem quod se invicem perimit, perire permittis. Deus qui de nihilo mundum istum creasti, quem omnium oculi sentiunt pulcherrimum. Deus qui malum non facis, et facis esse ne pessimum flat. Deus qui paucis ad id quod vere est refugientibus, ostendis malum nihil esse. Deus per quem universitas etiam cum sinistra parte perfecta est. Deus a quo dissonantia usque in extremum nulla est, cum deteriora melioribus concinunt. Deus quem amat omne quod potest amare, sive sciens, sive nesciens. Deus in quo sunt omnia, **[Col. 0870]** cui tamen universae creaturae nec turpitudo turpis est, nec malitia nocet, nec error errat. Deus qui nisi mundos verum scire noluisti. Deus pater veritatis, pater sapientiae, pater verae summaeque vitae, pater beatitudinis, pater boni et pulchri, pater intelligibilis lucis, pater evigilationis atque illuminationis nostrae, pater pignoris quo admonemur redire ad te.

3. Te invoco, Deus veritas, in quo et a quo et per quem vera sunt, quae vera sunt omnia. Deus sapientia, in quo et a quo et per quem sapiunt, quae sapiunt omnia. Deus vera et summa vita, in quo et a quo et per quem vivunt, quae vere summeque vivunt omnia. Deus beatitudo, in quo et a quo et per quem beata sunt, quae beata sunt omnia. Deus bonum et pulchrum, in quo et a quo et per quem bona et pulchra sunt, quae bona et pulchra sunt omnia. Deus intelligibilis lux, in quo et a quo et per quem intelligibiliter lucent, quae intelligibiliter lucent omnia. Deus cujus regnum est totus mundus, quem sensus ignorat. Deus de cujus regno lex etiam in ista regna describitur. Deus a quo averti, cadere; in quem converti, resurgere; in quo manere, consistere est. Deus a quo exire, emori; in quem redire, reviviscere; in quo

2. Dumnezeule, ziditorul universului, dă-mi, mai întâi, puterea să Te rog cum se cuvine, apoi, să mă fac demn de a mă asculta, ca să mă liberezi, în cele din urmă. Dumnezeule, prin Carele toate, care n-ar putea fi prin sine, tind să fie. Dumnezeule, Carele nu îngădui să piară nici măcar ceea ce se distruge-n de sine. Dumnezeule, Carele din nimic ai creat lumea aceasta, pe care ochii tuturor o simt atotfrumoasă. Dumnezeule, Carele nu faci răul; şi faci firea că nu suflă-atotrăul. Dumnezeule, Carele le arăţi celor puţini, ce-şi caută adăpost la ceea ce cu adevărat este, că răul nimic nu este. Dumnezeule, prin Carele-i perfect, chiar şi cu partea stângă, universul. Dumnezeule, de la Carele nu-i până la extrem nici o disonanţă, încât mairelele maibunelor consună. Dumnezeule, pe Carele Te iubeşte tot ceea ce, fie ştiutor, fie neştiutor, e-n stare să iubească. Dumnezeule, întru Carele-s toate, Căruia, totuşi, dintru întreaga creatură nici **urâţenia nu-i este urâtă, nici răutatea** nu-i face rău, nici **greşeala nu-i greşeşte. Dumnezeule, Carele** nu ai voit să ştie adevăratul decât **numai curaţii. Dumnezeule, Tatăl adevărului,** Tatăl înţelepciunii, Tatăl adevăratei şi supremei vieţi, Tatăl beatitudinii, Tatăl binelui şi frumosului, Tatăl luminii inteligibile, Tatăl vegherii şi iluminării noastre, Tatăl chezăşiei prin care ni se aminteşte să ne întoarcem la Tine.

3. Pe Tine Te invoc, Dumnezeule adevăr, întru Carele şi de la Carele şi prin Carele-s adevăratele, care adevărate-s toate. Dumnezeule înţelepciune, întru Carele şi de la Carele şi prin Carele-s înţelepte, care înţelepte-s toate. Dumnezeule adevărată şi supremă viaţă, întru Carele şi de la Carele şi prin Carele vieţuiesc, care cu adevărat şi suprem vieţuiesc toate. Dumnezeule fericire,-ntru Carele şi de la Carele şi prin Carele-s fericite, care fericite-s toate. Dumnezeule binele şi frumosul, întru Carele şi de la Carele şi prin Carele-s bune şi frumoase, care bune şi frumoase-s toate. Dumnezeule lumină inteligibilă, întru Carele şi de la Carele şi prin Carele inteligibil lucesc, care inteligibil lucesc toate. Dumnezeule, a Cărui împărăţie-i întreagă lumea pe care simţul nu o cunoaşte. Dumnezeule, dintru a Cărui împărăţie-i de asemenea hotărâtă legea şi-n împărăţiile acestea. Dumnezeule, de la Carele a fi-ndepărtat e-a cădea, la Carele a fi convertit e-a învia, întru Carele a rămâne e-a dăinui. Dumnezeule, de la Carele a

habitare. vivere est. Deus quem nemo amittit, nisi deceptus: quem nemo quaerit, nisi admonitus; quem nemo invenit, nisi purgatus. Deus quem relinquere, hoc est quod perire; quem attendere, hoc est quod amare; quem videre, hoc est quod habere. Deus cui nos fides excitat, spes erigit, charitas jungit, Deus per quem vincimus inimicum, te deprecor. Deus per quem accepimus ne omnino periremus. Deus a quo admonemur ut vigilemus. Deus per quem a malis bona separamus. Deus per quem mala fugimus, et bona sequimur. Deus per quem non cedimus adversitatibus. Deus per quem bene servimus et bene dominamur. [**Col. 0871**] Deus per quem discimus aliena esse quae aliquando nostra, et nostra esse quae aliquando aliena putabamus. Deus per quem malorum escis atque illecebris non haeremus. Deus per quem nos res minutae non minuunt. Deus per quem melius nostrum deteriori subjectum non est. Deus per quem mors absorbetur in victoriam (**I Cor. XV, 54**). Deus qui nos convertis. Deus qui nos eo quod non est exuis, et eo quod est induis. Deus qui nos exaudibiles facis. Deus qui nos munis. Deus qui nos in omnem veritatem inducis. Deus qui nobis omnia bona loqueris, nec insanos facis, nec a quoquam fieri sinis. Deus qui nos revocas in viam. Deus qui nos deducis ad januam. Deus qui facis ut pulsantibus aperiatur (**Matth. VII, 8**). Deus qui nobis das panem vitae. Deus per quem sitimus potum, quo hausto nunquam sitiamus (**Joan. VI, 35**). Deus qui arguis saeculum de peccato, de justitia, et de judicio (**Id. XVI, 8**). Deus per quem nos non movent qui minime credunt. Deus per quem improbamus eorum errorem, qui animarum merita nulla esse apud te putant. Deus per quem non servimus infirmis et egenis elementis (**Galat. IV, 9**). Deus qui nos purgas, et ad divina praeparas praemia, adveni mihi propitius tu.

ieşi-i a muri, la Carele a te întoarce-i a reînvia, întru Carele a locui-i a trăi. Dumnezeule, pe Carele nimeni nu Te pierde decât pierdutul, pe Carele nimeni nu Te cată decât prevenitul, pe Carele nimeni nu Te găseşte decât purificatul. Dumnezeule, pe Carele a Te părăsi-i tot una cu a pieri, pe Carele a Te asculta-i tot una cu a iubi, pe Carele a Te vedea-i tot una cu a avea. Dumnezeule, Cui ne îndeamnă credinţa, ne-nalţă speranţa, ne uneşte charitatea. Dumnezeule, prin Carele învingem inamicul, pe Tine stăruitor Te rog. Dumnezeule, prin Carele am primit ca să nu pierim întrutotul. Dumnezeule, de la Carele suntem preveniţi să veghem. Dumnezeule, prin Carele separăm bunele de rele. Dumnezeule, prin Carele alungăm relele şi urmăm bunele. Dumnezeule, prin Carele nu cedăm adversităţilor. Dumnezeule, prin Carele slujim bine şi stăpânim bine. Dumnezeule, prin Carele învăţăm că-s străine, care-s, uneori, ale noastre şi-s ale noastre, pe care le socoteam străine. Dumnezeule, prin Carele nu suntem prinşi de momelile şi ademenirile celor răi. Dumnezeule, prin Carele bunurile micşorate nu ne micşorează. Dumnezeule, prin Carele maibinele nostru n-a fost supus mairăului. Dumnezeule, prin Carele moartea este-nghiţită-n victorie *(I Cor, XV, 54)*. Dumnezeule, Carele ne converteşti pe noi. Dumnezeule, Carele ne dezbraci pe noi de ceea ce nu este şi ne îmbraci cu ceea ce este. Dumnezeule, Carele ne faci pe noi auziţi. Dumnezeule, Carele ne întăreşti pe noi. Dumnezeule, Carele ne petreci pe noi în tot adevărul. Dumnezeule, Carele ne vorbeşti nouă toate bune şi nu ne faci nebuni şi nu îngădui să fim noi de careva făcuţi. Dumnezeule, Carele ne chemi pe noi înapoi pe cale. Dumnezeule, Carele ne conduci pe noi la uşă. Dumnezeule, Carele faci ca să li se deschidă celor care bat *(Mat. VII, 8)*. Dumnezeule, Carele ne dai nouă pânea vieţii. Dumnezeule, prin Carele însetăm după băutura prin care, băută, nu ne mai e nicicând sete *(Ioan, VI, 35)*. Dumnezeule, Carele vădeşti veacul de păcat, de justiţie şi de judecată *(Id. XVI, 8)*. Dumnezeule, prin Carele nu ne clintesc pe noi cei care nu cred deloc. Dumnezeule, prin Carele ne lepădăm de eroarea celora care socot că nu-i nici un merit al sufletelor la Tine. Dumnezeule prin Carele nu slujim stihiilor infirme şi sărăcăcioase *(Galat. IV, 9)*. Dumnezeule, Carele ne purifici pe noi şi ne pregăteşti pentru răsplata divină, întâmpină-mă, Tu, Îndurătorule.

4. Quidquid a me dictum est, unus Deus tu, tu veni mihi in auxilium; una aeterna vera substantia, ubi nulla discrepantia, nulla confusio, nulla transitio, nulla indigentia, nulla mors. Ubi summa concordia, summa evidentia, summa constantia, summa plenitudo, summa vita. Ubi nihil deest, nihil redundat. Ubi qui gignit, et quem gignit unum est. Deus cui serviunt omnia, quae serviunt; cui obtemperat omnis bona anima. Cujus legibus rotantur poli, cursus suos sidera peragunt, sol exercet diem, luna temperat noctem: omnisque mundus per dies, vicissitudine lucis et noctis; per menses, incrementis decrementisque lunaribus; per annos, veris, aestatis, autumni et hiemis successionibus; per lustra, perfectione cursus solaris; per magnos orbes, recursu in ortus suos siderum, magnam rerum constantiam, quantum sensibilis materia patitur, temporum ordinibus replicationibusque custodit. Deus cujus legibus in aevo stantibus, motus instabilis rerum mutabilium perturbatus esse non sinitur, frenisque circumeuntium saeculorum semper ad similitudinem stabilitatis revocatur: cujus legibus arbitrium animae liberum est, bonisque praemia et malis poenae, fixis per omnia necessitatibus distributae sunt. Deus a quo manant usque ad nos omnia bona, a quo coercentur a nobis omnia mala. Deus supra quem nihil, extra quem nihil, sine quo nihil est. Deus sub quo totum est, in quo totum est, cum quo totum est. Qui fecisti hominem ad imaginem et similitudinem tuam, quod qui se ipse novit agnoscit. Exaudi, exaudi, exaudi me, Deus meus, Domine meus, rex meus, pater meus, causa mea, spes mea, res mea, honor meus, domus mea, patria mea, salus mea, lux mea, vita mea. Exaudi, exaudi, exaudi me more illo [**Col. 0872**] tuo paucis notissimo.

5. Jam te solum amo, te solum sequor, te solum quaero, tibi soli servire paratus sum, quia tu solus juste dominaris; tui juris esse cupio. Jube, quaeso, atque impera quidquid vis, sed sana et aperi aures meas, quibus voces tuas audiam. Sana et aperi oculos meos, quibus nutus tuos videam. Expelle a me insaniam, ut

4. Orice s-a spus de către mine, Unule, Dumnezeule Tu, Tu, vino-mi în ajutor; Una eternă adevărată substanţă, unde nu-i nici discrepanţă, nici confuzie, nici tranziţie, nici lipsă, nici moarte. Unde-i suprema concordie, suprema evidenţă, suprema constanţă, suprema plenitudine, suprema viaţă. Unde nimic nu lipseşte, nimic nu prisoseşte. Unde Carele naşte şi pe Crele-L naşte-i una. Dumnezeule, Cui îi slujesc toate câte slujesc; Cui îi dă ascultare tot bunul suflet. Prin legile Căruia se rotesc polii, îşi plinesc crugul lor stelele, soarele pune-n mişcare ziua, luna temperează noaptea şi-ntreaga lume păzeşte, zi de zi, în vicisitudinea luminii şi a nopţii, lună de lună, prin creşterile şi descreşterile lunii; an de an, prin succesiunile primăverilor, verilor, toamnelor şi iernilor; lustru de lustru, prin perfecţiunea cursului soarelui, marile de marile cicluri, prin revenirea stelelor la răsăritul lor, cât o îndură materia sensibilă, prin şirurile şi revenirile timpurilor, marea constanţă a lucrurilor. Dumnezeule, ale Cărui legi, statornicite în veac, nu se îngăduie a fi schimbată mişcarea continuă a lucrurilor schimbătoare, şi rotirea secolelor se recheamă pururi din frâie la similitudinea stabilităţii; prin ale Cărui legi arbitriul sufletului este liber şi au fost împărţite celor buni răsplăţi şi celor răi pedepse, prin necesităţi fixe pentru toate. Dumnezeule, de la Carele se revarsă până la noi toate cele bune, de la Carele se înfrânează de la noi toate relele. Dumnezeule, peste Carele nimic, înafara Căruia nimic, fără de Carele nimic nu este. Dumnezeule, sub Carele totul este, întru Carele totul este, cu Carele totul este. Carele ai făcut omul după imaginea şi similitudinea Ta, ceea ce recunoaşte cine se cunoaşte pe sine însuşi. Auzi-mă, auzi-mă, auzi-mă pe mine, Dumnezeul meu, Doamne al meu, Regele meu, Tatăl meu, Cauza mea, Speranţa mea, Averea mea, Onoarea mea, Casa mea, Sănătatea mea, Lumina mea, Viaţa mea. Auzi-mă, auzi-mă, auzi-mă pe mine, după mirificul Tău obicei, atotcunoscut puţinilor.

5. De-acum pe Tine singurul Te iubesc, pe Tine singurul Te urmez, pe tine singurul Te întreb, Ţie singurului sunt pregătit să-ţi slujesc, că Tu singurul stăpâneşti drept; al dreptăţii Tale doresc să fiu. Porunceşte, rogu-Te, împărtăşeşte tot ce vrei, dar însănătoşeşte şi deschide urechile mele, prin care s-aud poruncile Tale. Însănătoşeşte şi deschide ochii mei, prin care să văd semnele

recognoscam te. Dic mihi qua attendam, ut aspiciam te, et omnia me spero quae jusseris esse facturum. Recipe, oro, fugitivum tuum, Domine, clementissime pater: jamjam satis poenas dederim, satis inimicis tuis, quos sub pedibus habes, servierim, satis fuerim fallaciarum ludibrium. Accipe me ab istis fugientem famulum tuum, quia et isti me quando a te fugiebam acceperunt alienum. Ad te mihi redeundum esse sentio: pateat mihi pulsanti janua tua; quomodo ad te perveniatur doce me. Nihil aliud habeo quam voluntatem; nihil aliud scio nisi fluxa et caduca spernenda esse; certa et aeterna requirenda. Hoc facio, Pater, quia hoc solum novi; sed unde ad te perveniatur ignoro. Tu mihi suggere, tu ostende, tu viaticum praebe. Si fide te inveniunt qui ad te refugiunt, fidem da; si virtute, virtutem; si scientia, scientiam. Auge in me fidem, auge spem, auge charitatem. O admiranda et singularis bonitas tua!

6. Ad te ambio, et quibus rebus ad te ambiatur, a te rursum peto. Tu enim si deseris, peritur: sed non deseris, quia tu es summum bonum, quod nemo recto quaesivit, et minime invenit. Omnis autem recte quaesivit, quem tu recte quaerere fecisti. Fac me, Pater, quaerere te, vindica me ab errore; quaerenti te mihi nihil aliud pro te occurrat. Si nihil aliud desidero quam te, inveniam te jam, quaeso, Pater. Si autem est in me superflui alicujus appetitio, tu ipse me munda, et fac idoneum ad videndum te. Caeterum de salute hujus mortalis corporis mei, quamdiu nescio quid mihi ex eo utile sit, vel eis quos diligo, tibi illud committo, Pater sapientissime atque optime, et pro eo quod ad tempus admonueris deprecabor: tantum oro excellentissimam clementiam tuam, ut me penitus ad te convertas, nihilque mihi repugnare facias tendenti ad te, jubeasque me dum hoc ipsum corpus ago atque porto, purum, magnanimum, justum, prudentemque esse, perfectumque amatorem perceptoremque sapientiae tuae, et dignum habitatione, atque habitatorem beatissimi regni tui. Amen, amen.

Tale. Departă de la mine sminteala, ca să Te recunosc pe Tine. Spune-mi mie spre ce să tind, ca să Te privesc pe Tine, şi sper să fac toate cele ce-mi vei fi poruncit. Primeşte-l, te rog, pe fugarul tău Doamne, Atotclementule Tată; m-am înrobit de-acum destulor pedepse, destul slujit-am duşmanilor Tăi, pe care-i ai sub picioare, fost-am destul batjocura înşelăciunilor. Primeşte-mă pe mine, servul tău, fugarul de la aceştia, că şi aceştia m-au primit pe mine, fugarul străin, când fugeam de la Tine. Simt că mi-e datul să mă-ntorn la Tine: deschidă-mi-să mie, celui care bat, uşa Ta; învaţă-mă în ce chip să ajung la Tine. Nu am nimic alta decât numai voinţa, nu ştiu nimic alta decât numai că trebuie lepădate cele trecătoare şi caduce, cele sigure şi eterne, căutate. Asta o fac, Tată, că numai asta o cunosc; de unde, însă, se ajunge la Tine, nu ştiu. Tu sugerează-mi, Tu arată-mi, Tu oferă-mi merindea de drum. Dacă prin credinţă Te găsesc cei ce se refugiază la Tine, credinţă dă-mi, dacă prin vârtute, vârtute, dacă prin ştiinţă, ştiinţă. Sporeşte-n mine credinţa, sporeşte speranţa, sporeşte charitatea. O, atotdeadmirata şi singulara Ta bunătate!

6. Către Tine m-aştern să Te cuprind şi tot de la Tine cer puterea să mă pot aşterne către Tine. Căci, dacă Tu Te departi, totul piere: dar nu Te departi, că Tu eşti supremul bine pe care nimeni nu l-a căutat drept şi să nu-l fi găsit. Totul, însă, Te-a căutat drept, pe care Tu numai l-ai făcut să Te caute drept. Fă-mă şi pe mine, Părinte, să Te caut, scapă-mă de eroare; căutându-Te pe Tine, să nu dau peste nimic alta înafară de Tine. Dacă nu doresc alta decât pe Tine, rogu-Te Părinte, să Te aflu acum pe Tine. Dacă se află în mine dorinţa a ceva superfluu, Tu Însuţi mă curăţă pe mine şi fă-mă apt să Te văd pe Tine. Încaltea, despre salvarea acestui trup muritor al meu, câtă vreme nu ştiu ce-mi poate fi util din el mie sau celor pe care-i iubesc, Ţi-l încredinţez pe el Ţie, Atotînţeleptule şi Preabunule părinte, iar, dacă,-ntre timp, îmi vei fi îngăduit, mă voi ruga fierbinte pentru el: atât mă rog de Preaînalta Ta Clemenţă să mă întorni pe mine cu totul la Tine şi să faci să nu-mi repugne nimic mie, tinzătorului către Tine, şi să-mi îngădui. cât timp însuşi acest trup îl locuiesc şi-l port, să fiu pur, generos, just şi prudent, şi perfect iubitor, şi perceptor al înţelepciunii Tale, şi demn de locuirea. şi locuitorul preafericitei împărăţiei Tale. Amin, amin.

E destul, iată să citim doar această *Rugăciune*, ca să ne dăm seama de ce anume ea a fost numită, ori de câte ori a fost antologată, *Rugăciunea filosofului*, şi de ce anume a încântat, ea, şi continuă să încânte generaţiile succesive ale cititorilor.

Devenirea creştină a lui Augustin ne-o arată simpla citire, în urma acestei *Rugăciuni*, a *Rugăciunii* cu care se încheie *De Trinitate*, opera maturităţii sale, *Rugăciune*, care, antologată, şi ea, este numită *Rugăciunea theologului:*

51. *Conclusio libri, cum precatione et excusatione de multiloquio.* Domine Deus noster, credimus in te Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Neque enim diceret Veritas, *Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* (**Matth. XXVIII, 19**), nisi Trinitas esses. Nec baptizari nos juberes, Domine Deus, in ejus nomine qui non est Dominus Deus. Neque diceretur voce divina, [**Col. 1098**] *Audi, Israel; Dominus Deus tuus, Deus unus est* (**Deut. VI, 4**); nisi Trinitas ita esses, ut unus Dominus Deus esses. Et si tu Deus Pater ipse esses, et Filius verbum tuum Jesus Christus ipse esses, et donum vestrum Spiritus sanctus; non legeremus in Litteris veritatis, *Misit Deus Filium suum* (**Galat. IV, 4, et Joan. III, 17**): nec tu, o Unigenite, diceres de Spiritu sancto, *Quem mittet Pater in nomine meo* (**Joan. XIV, 26**); et, *Quem ego mittam vobis a Patre* (**Id. XV, 26**). Ad hanc regulam fidei dirigens intentionem meam, quantum potui, quantum me posse fecisti, quaesivi te, et desideravi intellectu videre quod credidi, et multum disputavi, et laboravi. Domine Deus meus, una spes mea, exaudi me, ne fatigatus nolim te quaerere, sed quaeram faciem tuam semper ardenter (**Psal. CIV, 4**). Tu da quaerendi vires, qui invenire te fecisti, et magis magisque inveniendi te spem dedisti. Coram te est firmitas et infirmitas mea: illam serva, istam sana. Coram te est scientia et ignorantia mea: ubi mihi aperuisti, suscipe intrantem; ubi clausisti, aperi pulsanti. Meminerim tui, intelligam te, diligam te. Auge in me ista, donec me reformes ad integrum. Scio scriptum esse, *In multiloquio non effugies peccatum* (**Prov. X, 19**). Sed utinam praedicando verbum tuum, et laudando te tantummodo loquerer! non solum fugerem peccatum, sed meritum bonum acquirerem, quamlibet multum sic loquerer. Neque enim homo de te beatus, peccatum praeciperet germano in fide filio suo, cui scripsit dicens: *Praedica verbum, insta opportune, importune* (**II Tim. IV, 2**). Numquid dicendum est istum non multum locutum, qui non solum opportune, verum etiam

51. *Concluzia cărţii, cu rugămintea şi scuza pentru multilocviu.* Doamne, Dumnezeule al Nostru, credem întru Tine Tatăl, şi Fiul, şi Spiritul Sfânt. Şi nici nu ar zice, într-adevăr, Adevărul: *Mergeţi, botezaţi toate gintile întru numele Tatălui şi al Fiului şi al Spiritului Sfânt* (*Mat.*, XXVIII, 19), dacă n-ai fi Trinitatea. Şi nici nu ai porunci ca noi să ne botezăm, Doamne Dumnezeule, întru numele aceluia, carele nu este Domnul Dumnezeu. Şi nici nu se zicea prin vocea divină [Col. 1098]: *Ascultă,Israele:Domnul Dumnezeul tău, Dumnezeu unul este* (*Deut.*, VI, 4); dacă nu ai fi astfel Trinitatea, încât să fii unul Domnul Dumnezeu. Şi dacă Tu Însuţi ai fi Dumnezeu Tatăl, şi Fiul cuvântul Tău Isus Christos ai fi Tu Însuţi, şi darul vostru Spiritul Sfânt; nu am citi întru Scrierile adevărului: *L-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său* (*Galat.*, IV, 4; şi *Ioan*, III, 17): nici Tu, o Unulenăscutule, n-ai fi zis despre Spiritul Sfânt: *Pe Carele-L va trimite Tatăl întru numele Meu* (*Ioan*, XIV, 26); şi, *Pe Carele Eu vi-L voi trimite vouă de la Tatăl* (*Id.*, XV, 26). Spre această regulă a credinţei îndreptându-mi, pe cât am putut, intenţiunea mea, pe cât M-ai făcut să pot, pe Tine căutatu-Te-am, şi dorit-am să văd cu-ntelegerea ceea ce am crezut, şi mult disputat-am, şi muncitu-m-am. Doamne Dumnezeule al meu, unica mea speranţă, auzi-mă pe mine, ca nu cumva, ostenit, să nu voiesc a Te căuta pe Tine, ci ardent să caut faţa Ta pururea (*Psal.*, CIV, 4). Tu dă-i căutătorului puterile, Carele ai făcut să Te găsească pe Tine, şi i-ai dat din ce în ce mai mult speranţa de a Te găsi pe Tine. Înaintea Ta este fermitatea şi infirmitatea mea: păstreaz-o pe una, însănătoşeşte-o pe alta. Înaintea Ta este ştiinţa şi ignoranţa mea: unde deschisu-mi-ai mie, ia-mă întrător; unde închis-ai, deschide-mi bătătorului. Să-mi amintesc de Tine, să Te înţeleg, să Te-ndrăgesc. Sporeşte-le-ntru mine pe-acestea, până mă vei refa-ce-ntrutotul. Ştiu cumcă scrisu-s-a: *Întru multilocviu nu vei alunga păcatul* (*Prov.*, X, 19). Ci, o, de-aş vorbi predicând cuvântul Tău şi lăudându-Te numai pe Tine! n-aş alunga doar păcatul, ci bunul merit câştiga-mi-l-aş, deşi aş vorbi mult aşa. Şi, -ntr-adevăr, nici omul, de la Tine fericitul, nu i-ar fi dat ca-nvăţătură păcatul, geamănului întru credinţă, fiului său, cui i-a scris zicând: *Cuvântul predică-l, oportun, inoportun, insistă* (*II Tim.*, IV, 2). E, oare, de numit nu mult vorbitor

importune verbum tuum, Domine, non tacebat? Sed ideo non erat multum, quia tantum erat necessarium. Libera me, Deus, a multiloquio quod patior intus in anima mea, misera in conspectu tuo, et confugiente ad misericordiam tuam. Non enim cogitationibus taceo, etiam tacens vocibus. Et si quidem non cogitarem nisi quod placeret tibi, non utique rogarem ut me ab hoc multiloquio liberares. Sed multae sunt cogitationes meae, tales quales nosti, cogitationes hominum, quoniam vanae sunt **(Psal. XCIII, 11)**. Dona mihi non eis consentire, et si quando me delectant, eas nihilominus improbare, nec in eis velut dormitando immorari. Nec in tantum valeant apud me, ut aliquid in opera mea procedat ex illis; sed ab eis mea saltem sit tuta sententia, tuta conscientia, te tuente. Sapiens quidam cum de te loqueretur in libro suo, qui Ecclesiasticus proprio nomine jam vocatur, *Multa*, inquit, *dicimus, et non pervenimus, et consummatio sermonum universa est ipse* **(Eccli. XLIII, 29)**. Cum ergo pervenerimus ad te, cessabunt *multa* ista quae *dicimus, et non pervenimus;* et manebis unus omnia in omnibus **(I Cor. XV, 28)**: et sine fine dicemus unum laudantes te in unum, et in te facti etiam nos unum. Domine Deus une, Deus Trinitas, quaecumque dixi in his libris de tuo, agnoscant et tui: si qua de meo, et tu ignosce, et tui. Amen.

acesta, care, nu doar oportun, ci chiar şi inoportun, cuvântul Tău, Domne, nu-l tăcea? Liberează-mă pe mine, Dumnezeule, de multilocviul pe care-l pat înlăuntru întru sufletul meu, mizer întru privirea Ta, şi confugător la misericordia Ta. Nu tac, într-adevăr, cu cugetările, chiar tăcând cu cuvintele. Şi, desigur, dacă n-aş cugeta decât numai ceea ce-Ţi place Ţie, nu Te-aş ruga, încaltea, să mă liberezi pe mine de acest multilocviu. Ci multe sunt cugetările mele, aşa precum le cunoşti, cugetaţiuni ale oamenilor, fiindcă vane sunt (*Psal.*, XCIII, 11). Dăruieşte-mi mie să nu le consimt lor, şi, chiar atunci, când mă delectează, să le improb nu mai puţin, şi nici să nu rămân îndelung, precum dormitând, întru ele. Şi nici să nu fie până-ntr-atât în putere-ntru mine, încât în opera mea să purceadă ceva dintru ele; ci sentinţa mea măcar să fie apărată faţă cu ele, apărată conştiinţa, Tu apărându-mă. Un înţelept anume, cum vorbea despre Tine întru cartea sa, care cu propriul nume se mai numeşte Ecleziastul, *Multe*, spune, *zicem, şi nu ajungem, şi toată plinirea rostirilor este El Însuşi* (*Ecl.*, XLII, 29). Când vom ajunge, prin urmare, la Tine, înceta-vor *multele* acestea pe care le *zicem, şi nu ajungem;* şi vei rămâne unul toate întru toate (*I Cor.*, XV, 28): şi fără de fine zice-vom una, lăudându-Te pe Tine întru una, şi întru Tine făcuţi chiar şi noi una. Doamne Dumnezeule unule, Dumnezeule Trinitate, orice zis-am, întru aceste cărţi, de-ale Tale, şi-ai Tăi recunoască-le: dacă ceva de-ale mele, şi Tu iartă, şi-ai Tăi. Amin.

Ci, ca să întrevedem această devenire, ni se oferă călăuză *Rugăciunea* rostită de Augustin la începutul cărţii a doua a acestui dialog, pe care fie-mi îngăduit să o numesc *Rugăciunea înţeleptului*. Cât şi ce va fi ştiut, atunci, în perioada cassiciacumiană, Augustin despre rugăciune nu ştim. Ştim, totuşi, că el cunoştea diferenţa dintre rugăciunea multilocvie şi cea scurtă şi perfectă, întrucât zice chiar la începutul acestei cărţi, a doua, în pasajul în care apare chiar această *Rugăciune*: „***R.:*** *... Itaque ora brevissime ac perfectissime, quantum potes.* ***A.:*** *Deus semper idem,* ***noverim me, noverim te****. Oratum est,* adică: **R.:**... *Roagă-te, aşadar, pe cât poţi, foarte scurt şi atotperfect.* **Aug.:** *Dumnezeule, pururi aceeaşi: să mă cunosc pe mine, să te cunosc pe Tine. M-am rugat.*" Dar, dacă este adevărat, şi pare adevărat, că, prin rugăciune, credinţa transformă o nevoie într-o dorinţă ardentă, demnă de a-i fi adresată lui Dumnezeu, atunci nevoia catechumenului de a se cunoaşte pe sine şi pe Dumnezeu credinţa a transformat-o în dorinţă demnă, pe care el i-a adresat-o lui Dumnezeu. În amândouă (în toate, de fapt) aceste rugăciuni din *Solilocvii* avem, desigur, rugăciuni mentale, iar nu orale, rugăciuni mentale, aşadar, private, libere, în care cuvintele sunt rostite după placul rostitorului, rugăciuni deosebite de cele stereotipe, care se fac după o anume ordine străveche, certă, a cuvintelor. Comparată cu imperativul delfic sau socratic, această rugăciune ne învederează, cu supra de măsură, felul mirific în care Augustin, convertindu-se, a convertit totodată filosofia, progenerând filosofia creştină. Cât despre sensurile pe acare i le va atribui, mai apoi, rugăciunii, spicuim doar: aşa, Augustin înţelege că rugăciunea este vorbire a omului către Dumnezeu; că rugăciunea este sacrificiu adus pe altarul interior; că rugăciunea nu este nicidecum necesară ca noi să-I spunem Lui Dumnezeu ce anume trebuie să facă, ci fiindcă Dumnezeu voieşte ca dorinţa noastră să fie exercitată prin rugăciuni, ca, prin ea exercitată, să fim în stare să primim ceea ce

pregăteşte să ne dea; că rugăciunea este necesară întrucât Dumnezeu voieşte să dea, însă nu dă decât numai petentului şi nu dă, desigur, neprimitorului; rugăciunea este, apoi, un argument al necesităţii graţiei şi, totodată, atotlimpede testificare a graţiei; când ne rugăm nu facem nimic alta decât că zicem *Dă ceea ce porunceşti*, ceea ce ne aminteşte de celebrissima formulare augustiniană, de atâtea ori repetată în *Confesiuni*: ***Da quod jubes, et jube quod vis***: *Dă ceea ce porunceşti şi porunceşte ceea ce vrei*; argument contra pelagienilor, rugăciunea le este, apoi, necesară celor ce nu sunt mânaţi de graţie; le este, iarăşi, necesară celor ce se aştern întru facerea binelui; rugăciunea îi este necesară omului nu numai ca să i se ierte păcatele, ci şi să nu păcătuiască; întru rugăciune cunoaşte omul de unde primeşte ceea ce voieşte să aibă; rugăciunea ne atrage luarea aminte că ducem lipsa ajutorului Domnului, ca să nu ne punem întru noi înşine speranţa de a trăi bine (= drept); rugăciunea nu este, apoi, pentru ceea ce am fost, ci pentru ceea ce vom fi; rugăciunea e necesară ca Dumnezeu să sporească întru noi darurile; prin rugăciune e de cerut viaţa fericită, iar celelalte numai din cauza ei; cei ce cer de la Dumnezeu temporalele nu cer nimic; trebuie să ne rugăm să avem amiciţia, integritatea, cele de trebuinţă, sau, dacă le avem deja, să le păstrăm; ştiind de unde primim, să cerem să se desăvârşească de către Acela de la Carele ni s-a şi dat ca să-nceapă; se-nşală amarnic cei ce cred că trebuie să ne rugăm numai în situaţii adverse şi că în situaţii prospere nu este de invocat Dumnezeu; trebuie apoi să-nvăţăm să ne rugăm pentru persecutorii Bisericii, pentru inamici, să ne rugăm pentru necredincioşi ca să creadă; îi aduce injurie lui Dumnezeu cel care-L roagă să-l nimicească pe inamicul propriu; Biserica înalţă rugăciunile fie pentru necredincioşi ca să se convertească, fie pentru credincioşi ca să sporească în ei credinţa şi să persevereze; Rugăciunea Domnească este eficace numai pentru aceia a căror credinţă lucrează prin iubire; rugăciunea este dublă, interioară şi exterioară; a te ruga frecvent nu-nseamnă a te ruga întru multilocviu; trebuie să ne rugăm în templul minţii; întru adâncul inimii; rugăciunea multora are son, voce nu are; timpul de a ne ruga este timp al graţiei Lui Dumnezeu; optima rugăciune, viaţa justă; credinţa precedă rugăciunea; credinţa este izvorul rugăciunii; dacă lipseşte credinţa, rugăciunea piere; Credinţa, Speranţa şi Charitatea îl conduc la Dumnezeu pe cel ce se roagă; rugăcinea nu este justă decât numai prin Christos; ne rugăm la El, prin El, întru El; El se roagă pentru noi, se roagă întru noi, este rugat de către noi; se roagă Christos şi dă ceea ce Se roagă; Christos s-a rugat ca să ne dea-nvăţătura să ne rugăm; Christos ne învaţă să ne rugăm ca Magistru şi plineşte rugăciunile ca Fiu; dorinţa se roagă, chiar dacă limba tace; însăşi dorinţa ta este rugăciunea ta, iar dacă dorinţa-i continuă, continuă-i rugăciunea; întru relele prezentului secol, rugăciunea este unica speranţă; cei ce rămân întru Christos primesc ceea ce cer; e de temut ca nu cumva Dumnezeu să ne dea nouă mâniat noxiile pe care s-ar putea să nu ni le dea înduplecat; multora li se plinesc multe în afara Bisericii, dar nu spre viaţa eternă; mulţi, cu gura închisă, sunt auziţi de către Dumnezeu, şi mulţi, cu mare strigăt, nu sunt auziţi; unii sunt auziţi spre damnaţiune, iar alţii nu sunt auziţi spre mântuire; în ultimă instanţă, însă, Augustin ne învaţă să nu-i cerem Lui Dumnezeu absolut nimic alta decât pe Dumnezeu, aşa cum o face în chiar această *Rugăciune*.

Despre *Solilocvii* scrie Sfântul Augustin însuşi:

„1. Inter haec scripsi etiam duo volumina secundum studium meum et amorem, ratione indagandae veritatis, de his rebus quas maxime scire cupiebam, me interrogans, mihique respondens, tanquam duo essemus, ratio et ego, cum solus essem; unde hoc opus Soliloquia nominavi, sed imperfectum remansit: ita tamen ut in primo libro quaereretur, et utcumque appareret, qualis esse debeat qui vult percipere sapientiam, quae utique non sensu corporis, sed mente percipitur; et quadam ratiocinatione in libri fine colligitur, ea quae vere sunt immortalia esse. In secundo autem, de immortalitate animae diu res agitur, et non peragitur.

2. In his sane libris non approbo quod in oratione dixi: *Deus, qui nisi mundos verum scire noluisti* (**Lib. 1, c. 1, n. 2**). Responderi enim potest, multos etiam non mundos multa scire vera: neque enim definitum est hic quid sit verum, quod nisi mundi scire non possint; et quid sit scire. Et illud quod ibi positum est, *Deus, cujus regnum est totus mundus, quem sensus ignorat* (**Id., c. 1, n. 3**): si Deus intelligendus est,

addenda fuerant verba, ut diceretur, quem mortalis corporis sensus ignorat. Si autem mundus dictus est, quem sensus ignorat, ille recte intelligitur, qui futurus est coelo novo et terra nova: sed etiam hic addenda erant illa, ut diceretur; mortalis corporis [**Col. 0590**] sensus. Sed illo more adhuc loquebar, quo sensus proprie corporis appellatur; nec assidue repetendum est, quod et superius inde jam dixi (**Lib. 1 Retract., cc. 1, 3**), sed hoc recolendum, ubicumque ista locutio in meis litteris invenitur.

3. Et ubi dixi de Patre et Filio, *Qui gignit, et quem gignit, unum est* (**Lib. 1, c. 1, n. 4**); dicendum fuit, unum sunt, sicut aperte ipsa Veritas loquitur, dicens: *Ego et Pater unum sumus* (**Joan. X, 30**). Nec illud mihi placet, quod in ista vita Deo intellecto jam beatam esse animam dixi, nisi forte spe. Item quod dixi, *Ad sapientiae conjunctionem non una via perveniri* (**Lib. 1, c. 13, n. 23**), non bene sonat; quasi alia via sit praeter Christum, qui dixit: *Ego sum via* (**Joan. XIV, 6**). Vitanda ergo erat haec offensio aurium religiosarum; quamvis alia sit illa universalis via, aliae autem viae de quibus in Psalmo canimus: *Vias tuas, Domine, notas fac mihi, et semitas tuas doce me* (**Psal. XXIV, 4**). Et in eo quod ibi dictum est, *Penitus esse ista sensibilia fugienda* (**Lib. 1, c. 14, n. 24**), cavendum fuit ne putaremur illam Porphyrii falsi philosophi tenere sententiam, qua dixit: Omne corpus esse fugiendum. Non autem dixi ego, Omnia sensibilia; sed, *ista*, hoc est, corruptibilia; sed hoc potius dicendum fuit: Non autem talia sensibilia futura sunt in futuri saeculi coelo novo et terra nova.

4. Item quodam loco dixi, quod *disciplinis liberalibus eruditi, sine dubio in se illas oblivione obrutas eruunt discendo, et quodam modo refodiunt* (**Lib. 2, c. 20, n. 35**). Sed hoc quoque improbo: credibilius est enim, propterea vera respondere de quibusdam disciplinis, etiam imperitos earum, quando bene interrogantur, quia praesens est eis, quantum id capere possunt, lumen rationis aeternae, ubi haec immutabilia vera conspiciunt; non quia ea noverant aliquando, et obliti sunt, quod Platoni, vel talibus visum est. Contra quorum opinionem quanta pro suscepto opere dabatur occasio, in libro duodecimo de Trinitate, disserui

(**Lib. 12, c. 15**). Hoc opus sic incipit: *Volventi mihi multa ac varia mecum.* (**Retract., lib. 1, c. 4, P.L., t. XXXII, col. 589 sq.**)[7], text din care aflăm că: *Solilocviile* au fost scrise din raţiunea investigării adevărului, între cărţile *Despre ordine*, întrebându-se despre acele lucruri pe care dorea maxim să le ştie, pe sine însuşi întrebându-se şi sieşi răspunzându-şi, ca şi cum erau doi, raţiunea şi el, deşi era singur, de unde a şi numit această operă *Solilocvii*, dar ea a rămas neîncheiată; că, în prima carte, se cerceta şi apărea ce fel anume trebuie să fie cel care voieşte să perceapă înţelepciunea, care-i perceputâ, desigur, nu prin simţurile corpului, ci cu mintea; că, printr-un raţionament anume, la sfârşitul acestei cărţi, se conclude că cele ce sunt cu adevărat sunt nemuritoare; că, în a doua carte, se dezbate mult subiectul despre nemurirea sufletului, dar nu se duce la bun sfârşit; că nu aprobă că a zis, în aceste cărţi, în rugăciune: *Dumnezeule, Carele nu ai voit să ştie adevăratul decât numai curaţii* (I, I, 2), întrucât se poate răspunde că mulţi necuraţi ştiu multe adevărate, şi că, într-adevăr, nu s-a definit nici ce este adevăratul, pe care-l ştiu decât numai curaţii, nici ce este a şti; că, acolo, unde a zis (şi, aci, ca să-nvederez ce anume subînţelege Sfântul Augustin să lămurească, trebuie să traduc altfel decât am tradus iniţial, interpretativ, textul, anume, să traduc *totus mundus* printr-un masculin sau neutru singular, ca *quem*, pe care-l lămureşte Sfântul Augustin, să se poată acorda şi în româneşte, fie cu acest masculin sau neutru singular, fie cu Dumnezeu, deci) *Dumnezeule a cărui împărăţie (=regat) este tot universul, pe care simţul îl ignoră*, dacă e de-nţeles Dumnezeu, adică, cum că pe Dumnezeu îl ignoră simţul, trebuiau adăugate cuvintele, încât să se zică, pe care simţul corpului muritor îl ignoră, dacă, însă, s-a numit universul, cel pe care-l ignoră simţul, trebuie înţeles acela care are să fie cu pământul nou şi cu cerul nou, dar, şi aşa, trebuiau adăugate cuvintele, ca să se zică simţul corpului muritor; că vorbea încă după acel obicei prin care era numit la propriu simţul corpului, aşa cum a mai spus (şi în *I Retract.*, cc. 1, 3), ceea ce nu mai trebuie s-o repete asiduu, dar că asta trebuie amintită oriunde se găseşte acest fel de locuţiune în scrierile sale; că, unde a zis despre Tatăl şi Fiul: *Cine naşte pe cine-L naşte una-i* (I, IV, 4), trebuia să zică *una sunt*, precum vorbeşte pe faţă

Însuşi Adevărul, zicând: *Eu şi Tatăl una suntem* (Ioan, X, 30); că nu-i place că a zis că, înţelegându-L pe Dumnezeu, sufletul poate fi deja fericit în această viaţă, decât numai poate prin speranţă; că, iarăşi, faptul că a zis că *nu pe o singură cale se ajunge la conjuncţiunea înţelepciunii* (I, XIII, 23), nu sună bine: ca şi cum ar fi o altă cale înafara lui Christos, Carele a zis: *Eu sunt calea* (Ioan, XIV, 6), că trebuia, deci, evitată această ofensiune a urechilor religioase, cu toate că una-i mirifica universala cale, altele-s, însă, căile despre care cântăm în Psalm: *Căile Tale, Doamne, fă-mi-le mie cunoscute, şi cărările Tale învaţă-mă pe mine* (Psal. XXIV, 4); că, prin faptul că a zis, acolo, că *aceste sensibile trebuie pe deplin alungate* (I, XIV, 24), trebuia să se păzească să nu fie socotit că ţine cunoscuta sentinţă a falsului filosof, Porphyrius, prin care zice că trebuie alungat tot corpul, căci el, Augustin, nu a zis *toate* sensibile, ci numai *aceste* sensibile, adică, coruptibilele, dar trebuia, totuşi, zis, mai degrabă, asta: *astfel* de sensibile nu au să fie, însă, în cerul nou şi pământul nou al secolului (= lumii) viitor; că, iarăşi, că, într-un anume loc, a zis că, *cei bine instruiţi în disciplinele liberale, le scormonesc, fără-ndoială, învăţând, pe cele-ndesine-ngropate-n uitare şi, într-un anume fel, le dezgroapă* (II, XX, 35), chiar şi pe asta o improbă, căci este mai credibil că de aceea până şi neinstruiţii întru ele pot răspunde adevărate despre unele discipline, când sunt bine întrebaţi, fiindcă este prezentă-ntru ei, pe cât pot ei înţelege asta, lumina raţiunii eterne, unde privesc aceste adevărate incomutabile, nu că le-au cunoscut pe ele şi le-au uitat, ceea ce i s-a părut lui Platon şi unora de talia lui, împotriva opiniei cărora a dezbătut, pe cât i-a dat ocazia lucrarea luată asupra-i, în cartea a XII-a din *Trinitate*; că, în fine, *Solilocviile* încep astfel: *Frământând eu multe şi varii cu mine însumi.*

Augustin ne spune, aşadar, că *Solilocviile* au fost scrise *inter haec*, şi rămâne de văzut dacă acest *între acestea* înseamnă, oare, nimic alta decât numai între *Contra Academicos, De beata vita* şi *De ordine*, dialogurile cassiciacumiene, numite capitale, sau, mă rog, cardinale, şi, aşa, ne rămâne de dezlegat enigma: *între care, anume, dintre ele*, sau acest *inter haec* înseamnă numai *între cărţile* care formează dialogul *De ordine*, şi, aşa, nu mai avem, aparent, de dezlegat nici o enigmă, întrucât suntem obligaţi să

subânţelegem că *Solilocviile* au fost scrise între prima şi a doua carte, care compun dialogul *De Ordine.*

Dar, aşa cum ziceam altădată, realitatea este că, îngemănând miracolul, filosofia creştină s-a născut o dată cu creştinul Augustin. Ce a fost el, Augustin, la Cassiciacum, ne-o spune cu propria-i gură, nouă şi lui Dumnezeu, în *Cofesiuni*:

Et venit dies in quo etiam actu solverer a professione rhetorica, unde iam cogitatu solutus eram. Et factus est, eruisti linguam meam, unde iam crueras cor meum, et benedicebam tibi gaudens profectus in villam cum meis omnibus. Ibi quid egerim in litteris iam quidem servientibus tibi, sed adhuc superbiae scholam tamquam in pausatione anhelantibus testantur libri disputati cum praesentibus et cum ipso me solo coram te; quae autem cum absente Nebridio, testantur epistolae. Et quando mihi sufficiat tempus commemorandi omnia magna erga nos beneficia tua in illo tempore praesertim ad alia magna properanti? Revocat enim me recordatio mea, et dulce mihi fit, domine, confiteri tibi, quibus internis me stimulis perdomueris et quemadmodum me complanavieris humilitatis montibus et collibus cogitationum mearum et tortuosa mea direxeris et aspera lenieris quoque modo ipsum etiam Alypium, fratrem cordis mei, subegeris nomini unigeniti tui, domini et salvatoris nostri

Şi a venit ziua, în care să mă dezleg şi-n act de profesiunea retorică, de unde eram deja dezlegat cu cugetul. Şi făcutu-s-a; scos-ai limba mea de unde scoseseşi deja inima mea şi, plecat, dimpreună cu toţi ai mei, la villa de la ţară, Îţi aduceam mulţumiri, bucurându-mă. Ce voi fi făcut acolo, în scrieri servindu-Ţi de-acum Ţie, dar greu răsuflânde încă, precum într-o pauză, de şcoala superbiei, depun mărturie cărţile disputate dimpreună cu cei prezenţi şi cu mine însumi, singur, în faţa Ta; despre cele, încaltea, cu absentul Nebridiu, depun mărturie epistolele. Şi când îmi va ajunge mie, grăbitorului, mai cu seamă, spre altele mai mari, timpul de-a comemora toate mari binefacerile Tale faţă de noi, în acel timp? Revocă-mă, într-adevăr, pe mine amintirea mea, şi dulce mi se face mie, Doamne, a-Ţi mărturisi Ţie, prin ce strămutări lăuntrice îmblânzitu-m-ai pe mine şi cum, umilind munţii şi colinele cugetărilor mele, nivelatu-m-ai, şi întortocheatele mele îndreptatu-le-ai, şi asprele netezitu-le-ai, şi-n ce chip chiar şi pe Alypius însuşi, fratele inimii mele, supusu-l-ai numelui Unuianăscutului Tău, Domnului şi

Iesu Christi, quod primo dedignabatur inseri litteris nostris. Magis enim eas volebat redolere gymnasiorum cedros, quas iam contrituit dominus, quam salubres herbas ecclesiasticas adversas serpentibus" (*Conf.* IX, IV, 7, P. L, t. XXXII, col. 0766).

Mântuitorului nostru Isus Christos, pe care nume-L considera, la-nceput, nedemn de-a fi înscris în scrierile noastre. Voia, într-adevăr, ca ele să amiroase mai cu seamă a cedrii gymnaziilor, pe cari strivitu-i-a deja Domnul, decât a ierburile ecleziastice salubre împotriva şerpilor.

... *disputate cu mine însumi, singur în faţa Ta* sunt *Solilocvii*-le;

Nici mărturia din *Confesiuni* nu ni-l lămureşte, aşadar, pe deplin, pe *inter haec*.

Din aceste mărturii şi din celelalte despre operele scrise la Cassiciacum deducem ferm, totuşi, că dialogul *De Ordine* a fost scris *între cărţile scrise despre academici*, între cărţile care compun dialogul *Contra Academicos*, adică. Cum, prin urmare, dialogul *Contra Academicos* a fost început, probabil, în (9) 10 noiembrie, 386, a fost întrerupt şapte zile, şi nu a fost reluat decât în 20 noiembrie, şi cum dialogul *De Beata Vita*, a fost scris cu ocazia aniversării zilei sale de naştere, a împlinirii, adică, a vârstei de 32 de ani, a fost început, carevasăzică, în 13 noiembrie şi s-a continuat în 14 şi 15 noiembrie, cum, apoi, în cartea a doua a dialogului *De ordine* se fac referiri la cartea a treia a dialogului *Contra Academicos*, rezultă că, în întreţeserea compunerii acestor opere, dialogul *De ordine* a fost compus în zilele de 16, 17 şi 23 noiembrie, 386.

Inter haec nu doar îşi păstrează, aşadar, misterul, ci şi-l îngemănează, pe care, ca să-l dezlegăm, nouă nu ne rămâne decât să subînţelegem fie întreagă perioada (9) 10-23 noiembrie, fie, şi aşa înclin eu să cred, numai perioada 17-23 noiembrie, 386.

Aşa, ni-l putem imagina pe proaspăt convertitul Augustin, dincolo de activităţile pe care ni le aminteşte în celelalte dialoguri cassiciacumiene, în atmosfera lor totuşi, singur cu sine, meditând la cunoaşterea de sine şi a Lui Dumnezeu.

Neterminate ele însele, *Solilocviile* au frumseţea statuilor neterminate; chiar *De immortalitate animae*, opera scrisă în vederea terminării lor, are, aşa cum este un conglomerat de silogisme, frumseţea blocului neşlefuit. Dar, şi aşa, *Solilocviile* sunt

apreciate, atât în cadrul operei autorului, cât şi în cadrul dialogului filosofic ca specie literară, drept o mirifică performanţă artistică. Dialogul augustinian este o cursivă şi subtilă înlănţuire silogistică, în care argumentaţia e făcută, aş zice, simfonic, unde gândul, răsfirându-se, răspunde tainic gândului, în marile acolade ale reluărilor, revenirilor, dezvoltărilor şi îmbinărilor silogistice şi polisilogistice, fără a se pierde nici o clipă din vedere motivul, tema, vreau să zic, care este, în lumina doveditoare a nemuririi sufletului, cunoaşterea de sine şi a lui Dumnezeu, totul între două personaje extrem de bine conturate, *Raţiunea*, rece, ironică, paternală, ştiutoare, neclintită, răbdătoare şi dăscălitoare, şi *Augustin*, patetic, zbuciumat, nerăbdător şi sâcâitor, plângăreţ, căutător, într-o rostire a cărei valoare artistică consistă tocmai în diafana ţesătură din cristalinul longitudinal logic al tortului urzelii argumentelor şi atât de subţirele, de finul, dar nu firavul, fir, în fapt fior al sentimentului, iubirea, charitatea, adică, pe care, precum o suveică, gândul îl trece alternativ prin rostul replicilor.

Vasile Sav

LIBER PRIMUS

Instituit se ipse Augustinus ad capessendam Dei et animae scientiam; ac primum divinam opem ***implorat, tum agnita*** *illius, quam concupiscit,* ***scientiae praecellentia,*** *colloquitur secum de animi* ***sui sanitate promovenda,*** *ut ad contemplandum* ***Deum tuto demum assurgat. Ad extremum libri*** *colligit, ea quae vere sunt, immortalia esse.*

I. - **[Col. 0869]** *Precatio ad Deum.*

1. Volventi mihi multa ac varia mecum diu, ac per multos dies sedulo quaerenti memetipsum ac bonum meum, quidve mali evitandum esset; ait mihi subito, sive ego ipse, sive alius quis extrinsecus, sive intrinsecus, nescio: nam hoc ipsum est quod magnopere scire molior: ait ergo mihi, *R.* Ecce, fac te invenisse aliquid; cui commendabis, ut pergas ad alia? *A.* Memoriae scilicet. *R.* Tantane illa est ut excogitata omnia bene servet? *A.* Difficile est, imo non potest. *R.* Ergo scribendum est. Sed quid agis, quod valetudo tua scribendi laborem recusat? Nec ista dictari debent; nam solitudinem meram desiderant. *A.* Verum dicis. Itaque prorsus nescio quid agam. *R.* Ora salutem et auxilium quo ad concupita pervenias, et hoc ipsum litteris manda, ut prole tua fias animosior. Deinde quod invenis paucis conclusiunculis breviter collige. Nec modo cures invitationem turbae legentium; paucis ista sat erunt civibus tuis. *A.* Ita faciam.

CARTEA ÎNTÂI

Augustin îşi propune să obţină cunoaşterea lui Dumnezeu şi a sufletului şi imploră, mai întâi, *ajutorul divin, apoi, dându-şi seama de măreţia ştiinţei pe care şi-o doreşte, convorbeşte în sine însuşi despre întremarea sănătăţii spiritului său, ca să se poată ridica în siguranţă la contemplarea lui Dumnezeu. La finele cărţii, conclude că cele, ce cu adevărat sunt, sunt nemuritoare.*

I. - *Rugăciunea către Dumnezeu.*

1. Frământând eu îndelung în mine toate câte cele şi, de multe zile, scrutându-mă stăruitor pe mine însumi şi binele din mine ori răul ce-ar trebui ocolit, deodată-mi zice, poate eu însumi, poate cineva, sinele sau sinea[1], nu ştiu, că tocmai asta pun, din adâncul sufletului, la cale să aflu; îmi zice, aşadar: **R**(aţiunea)[2]: Închipuie-ţi, iată, că ai dat peste ceva; cui i-l vei încredinţa ca să ajungi la altele? **A**(ugustin): Memoriei[3], desigur. **R.:** Este ea, oare, chiar atât de-n putere, încât să păstreze bine toate cele excugetate? **A.:** Greu de spus; ba, mai degrabă, nu poate. **R.:** Trebuie, deci, să scrii. Ce te faci, însă, că sănătatea[4] ta refuză travaliul scrisului? Şi unele ca astea nu trebuie nici dictate, căci pretind deplină solitudine. **A.:** Adevărat zici. Aşa că,-ntr-un cuvânt, nu prea ştiu ce să fac. **R.:** Roagă-te pentru sănătatea şi ajutorul prin care să-ţi îndeplineşti dorinţele şi însuşi acest fapt încredinţează-l scrisului, ca, prin fătul tău, să devii mai inimos. Apoi, ceea ce descoperi adună, pe scurt, în puţintele concluzii. Şi nu purta acuma grija invitării cetei cititorilor; astea le vor fi de ajuns puţinilor tăi concetăţeni. **A.:** Aşa voi face.

2. Deus universitatis conditor, praesta mihi primum ut bene te rogem, deinde ut me agam dignum quem exaudias, postremo ut liberes. Deus per quem omnia, quae per se non essent, tendunt esse. Deus qui ne id quidem quod se invicem perimit, perire permittis. Deus qui de nihilo mundum istum creasti, quem omnium oculi sentiunt pulcherrimum. Deus qui malum non facis, et facis esse ne pessimum flat. Deus qui paucis ad id quod vere est refugientibus, ostendis malum nihil esse. Deus per quem universitas etiam cum sinistra parte perfecta est. Deus a quo dissonantia usque in extremum nulla est, cum deteriora melioribus concinunt. Deus quem amat omne quod potest amare, sive sciens, sive nesciens. Deus in quo sunt omnia, **[Col. 0870]** cui tamen universae creaturae nec turpitudo turpis est, nec malitia nocet, nec error errat. Deus qui nisi mundos verum scire noluisti. Deus pater veritatis, pater sapientiae, pater verae summaeque vitae, pater beatitudinis, pater boni et pulchri, pater intelligibilis lucis, pater evigilationis atque illuminationis nostrae, pater pignoris quo admonemur redire ad te.

3. Te invoco, Deus veritas, in quo et a quo et per quem vera sunt, quae vera sunt omnia. Deus sapientia, in quo et a quo et per quem sapiunt, quae sapiunt omnia. Deus vera et summa vita, in quo et a quo et per quem vivunt, quae vere summeque vivunt omnia. Deus beatitudo, in quo et a quo et per quem beata sunt, quae beata sunt omnia. Deus bonum et pulchrum, in quo et a quo et per quem bona et pulchra sunt, quae bona et pulchra sunt omnia. Deus intelligibilis lux, in quo et a quo et per quem intelligibiliter lucent, quae intelligibiliter lucent omnia. Deus cujus regnum est totus mundus, quem sensus ignorat. Deus de cujus regno lex etiam in ista regna describitur. Deus a quo averti, cadere; in quem converti, resurgere; in quo manere, consistere est. Deus a quo exire, emori; in quem redire, reviviscere; in quo

2. Dumnezeule, ziditorul universului, dă-mi, mai întâi, puterea să Te rog cum se cuvine, apoi, să mă fac demn de a mă asculta, ca să mă liberezi, în cele din urmă[5]. Dumnezeule, prin Carele toate, care n-ar putea fi prin sine, tind să fie. Dumnezeule, Carele nu îngădui să piară nici măcar ceea ce se distruge-n de sine. Dumnezeule, Carele din nimic ai creat lumea aceasta, pe care ochii tuturor o simt atotfrumoasă[6]. Dumnezeule, Carele nu faci răul; şi faci firea că nu suflă-atotrăul. Dumnezeule, Carele le arăţi celor puţini, ce-şi caută adăpost la ceea ce cu adevărat este, că răul nimic nu este. Dumnezeule, prin Carele-i perfect, chiar şi cu partea stângă, universul. Dumnezeule, de la Carele nu-i până la extrem nici o disonanţă, încât mairelele maibunelor consună. Dumnezeule, pe Carele Te iubeşte tot ceea ce, fie ştiutor, fie neştiutor, e-n stare să iubească. Dumnezeule, întru Carele-s toate, Căruia, totuşi, dintru întreaga creatură nici urâţenia nu-i este urâtă, nici răutatea nu-i face rău, nici greşeala nu-i greşeşte. Dumnezeule, Carele nu ai voit să ştie adevăratul decât numai curaţii[7]. Dumnezeule, Tatăl adevărului, Tatăl înţelepciunii, Tatăl adevăratei şi supremei vieţi, Tatăl beatitudinii, Tatăl binelui şi frumosului, Tatăl luminii inteligibile, Tatăl vegherii şi iluminării noastre, Tatăl chezăşiei prin care ni se aminteşte să ne întoarcem la Tine.

3. Pe Tine Te invoc, Dumnezeule adevăr, întru Carele şi de la Carele şi prin Carele-s adevăratele, care adevărate-s toate. Dumnezeule înţelepciune, întru Carele şi de la Carele şi prin Carele-s înţelepte, care înţelepte-s toate. Dumnezeule adevărată şi supremă viaţă, întru Carele şi de la Carele şi prin Carele vieţuiesc, care cu adevărat şi suprem vieţuiesc toate. Dumnezeule fericire,-ntru Carele şi de la Carele şi prin Carele-s fericite, care fericite-s toate. Dumnezeule binele şi frumosul, întru Carele şi de la Carele şi prin Carele-s bune şi frumoase, care bune şi frumoase-s toate. Dumnezeule lumină inteligibilă, întru Carele şi de la Carele şi prin Carele inteligibil lucesc, care inteligibil lucesc toate. Dumnezeule, a Cărui împărăţie-i întreagă lumea pe care simţul nu o cunoaşte[8]. Dumnezeule, dintru a Cărui împărăţie-i de asemenea hotărâtă legea şi-n împărăţiile acestea. Dumnezeule, de la Carele a fi-ndepărtat e-a cădea, la Carele a fi convertit e-a învia, întru Carele a rămâne e-a dăinui. Dumnezeule, de la Carele a

habitare, vivere est. Deus quem nemo amittit, nisi deceptus; quem nemo quaerit, nisi admonitus; quem nemo invenit, nisi purgatus. Deus quem relinquere, hoc est quod perire; quem attendere, hoc est quod amare; quem videre, hoc est quod habere. Deus cui nos fides excitat, spes erigit, charitas jungit, Deus per quem vincimus inimicum, te deprecor. Deus per quem accepimus ne omnino periremus. Deus a quo admonemur ut vigilemus. Deus per quem a malis bona separamus. Deus per quem mala fugimus, et bona sequimur. Deus per quem non cedimus adversitatibus. Deus per quem bene servimus et bene dominamur. [**Col. 0871**] Deus per quem discimus aliena esse quae aliquando nostra, et nostra esse quae aliquando aliena putabamus. Deus per quem malorum escis atque illecebris non haeremus. Deus per quem nos res minutae non minuunt. Deus per quem melius nostrum deteriori subjectum non est. Deus per quem mors absorbetur in victoriam (**I Cor. XV, 54**). Deus qui nos convertis. Deus qui nos eo quod non est exuis, et eo quod est induis. Deus qui nos exaudibiles facis. Deus qui nos munis. Deus qui nos in omnem veritatem inducis. Deus qui nobis omnia bona loqueris, nec insanos facis, nec a quoquam fieri sinis. Deus qui nos revocas in viam. Deus qui nos deducis ad januam. Deus qui facis ut pulsantibus aperiatur (**Matth. VII, 8**). Deus qui nobis das panem vitae. Deus per quem sitimus potum, quo hausto nunquam sitiamus (**Joan. VI, 35**). Deus qui arguis saeculum de peccato, de justitia, et de judicio (**Id. XVI, 8**). Deus per quem nos non movent qui minime credunt. Deus per quem improbamus eorum errorem, qui animarum merita nulla esse apud te putant. Deus per quem non servimus infirmis et egenis elementis (**Galat. IV, 9**). Deus qui nos purgas, et ad divina praeparas praemia, adveni mihi propitius tu.

ieşi-i a muri, la Carele a te întoarce-i a reînvia, întru Carele a locui-i a trăi. Dumnezeule, pe Carele nimeni nu Te pierde decât pierdutul, pe Carele nimeni nu Te cată decât prevenitul, pe Carele nimeni nu Te găseşte decât purificatul. Dumnezeule, pe Carele a Te părăsi-i tot una cu a pieri, pe Carele a Te asculta-i tot una cu a iubi, pe Carele a Te vedea-i tot una cu a avea. Dumnezeule, Cui ne îndeamnă credinţa, ne-nalţă speranţa, ne uneşte charitatea. Dumnezeule, prin Carele învingem inamicul, pe Tine stăruitor Te rog. Dumnezeule, prin Carele am primit ca să nu pierim întrutotul. Dumnezeule, de la Carele suntem preveniţi să veghem. Dumnezeule, prin Carele separăm bunele de rele. Dumnezeule, prin Carele alungăm relele şi urmăm bunele. Dumnezeule, prin Carele nu cedăm adversităţilor. Dumnezeule, prin Carele slujim bine şi stăpânim bine. Dumnezeule, prin Carele învăţăm că-s străine, care-s, uneori, ale noastre şi-s ale noastre, pe care le socoteam străine. Dumnezeule, prin Carele nu suntem prinşi de mîmelile şi ademenirile celor răi. Dumnezeule, prin Carele bunurile micşorate nu ne micşorează. Dumnezeule, prin Carele maibinele nostru n-a fost supus mairăului. Dumnezeule, prin Carele moartea este-nghiţită-n victorie *(I Cor, XV, 54)*. Dumnezeule, Carele ne converteşti pe noi. Dumnezeule, Carele ne dezbraci pe noi de ceea ce nu este şi ne îmbraci cu ceea ce este. Dumnezeule, Carele ne faci pe noi auziţi. Dumnezeule, Carele ne întăreşti pe noi. Dumnezeule, Carele ne petreci pe noi în tot adevărul. Dumnezeule, Carele ne vorbeşti nouă toate bune şi nu ne faci nebuni şi nu îngădui să fim noi de careva făcuţi. Dumnezeule, Carele ne chemi pe noi înapoi pe cale. Dumnezeule, Carele ne conduci pe noi la uşă. Dumnezeule, Carele faci ca să li se deschidă celor care bat *(Mat. VII, 8)*. Dumnezeule, Carele ne dai nouă pânea vieţii. Dumnezeule, prin Carele însetăm după băutura prin care, băută, nu ne mai e nicicând sete *(Ioan, VI, 35)*. Dumnezeule, Carele vădeşti veacul de păcat, de justiţie şi de judecată *(Id. XVI, 8)*. Dumnezeule, prin Carele nu ne clintesc pe noi cei care nu cred deloc. Dumnezeule, prin Carele ne lepădăm de eroarea celora care socot că nu-i nici un merit al sufletelor la Tine. Dumnezeule prin Carele nu slujim stihiilor infirme şi sărăcăcioase *(Galat. IV, 9)*. Dumnezeule, Carele ne purifici pe noi şi ne pregăteşti pentru răsplata divină, întâmpină-mă, Tu, Îndurătorule.

4. Quidquid a me dictum est, unus Deus tu, tu veni mihi in auxilium; una aeterna vera substantia, ubi nulla discrepantia, nulla confusio, nulla transitio, nulla indigentia, nulla mors. Ubi summa concordia, summa evidentia, summa constantia, summa plenitudo, summa vita. Ubi nihil deest, nihil redundat. Ubi qui gignit, et quem gignit unum est. Deus cui serviunt omnia, quae serviunt; cui obtemperat omnis bona anima. Cujus legibus rotantur poli, cursus suos sidera peragunt, sol exercet diem, luna temperat noctem: omnisque mundus per dies, vicissitudine lucis et noctis; per menses, incrementis decrementisque lunaribus; per annos, veris, aestatis, autumni et hiemis successionibus; per lustra, perfectione cursus solaris; per magnos orbes, recursu in ortus suos siderum, magnam rerum constantiam, quantum sensibilis materia patitur, temporum ordinibus replicationibusque custodit. Deus cujus legibus in aevo stantibus, motus instabilis rerum mutabilium perturbatus esse non sinitur, frenisque circumeuntium saeculorum semper ad similitudinem stabilitatis revocatur: cujus legibus arbitrium animae liberum est, bonisque praemia et malis poenae, fixis per omnia necessitatibus distributae sunt. Deus a quo manant usque ad nos omnia bona, a quo coercentur a nobis omnia mala. Deus supra quem nihil, extra quem nihil, sine quo nihil est. Deus sub quo totum est, in quo totum est, cum quo totum est. Qui fecisti hominem ad imaginem et similitudinem tuam, quod qui se ipse novit agnoscit. Exaudi, exaudi, exaudi me, Deus meus, Domine meus, rex meus, pater meus, causa mea, spes mea, res mea, honor meus, domus mea, patria mea, salus mea, lux mea, vita mea. Exaudi, exaudi, exaudi me more illo [**Col. 0872**] tuo paucis notissimo.

5. Jam te solum amo, te solum sequor, te solum quaero, tibi soli servire paratus sum, quia tu solus juste dominaris; tui juris esse cupio. Jube, quaeso, atque impera quidquid vis, sed sana et aperi aures meas, quibus voces tuas audiam. Sana et aperi oculos meos, quibus nutus tuos videam. Expelle a me insaniam, ut

4. Orice s-a spus de către mine, Unule, Dumnezeule Tu, Tu, vino-mi în ajutor; Una eternă adevărată substanţă, unde nu-i nici discrepanţă, nici confuzie, nici tranziţie, nici lipsă, nici moarte. Unde-i suprema concordie, suprema evidenţă, suprema constanţă, suprema plenitudine, suprema viaţă. Unde nimic nu lipseşte, nimic nu prisoseşte. Unde Carele naşte şi pe Crele-L naşte-i una[9]. Dumnezeule, Cui îi slujesc toate câte slujesc; Cui îi dă ascultare tot bunul suflet. Prin legile Căruia se rotesc polii, îşi plinesc crugul lor stelele, soarele pune-n mişcare ziua, luna temperează noaptea şi-ntreaga lume păzeşte, zi de zi, în vicisitudinea luminii şi a nopţii, lună de lună, prin creşterile şi descreşterile lunii; an de an, prin succesiunile primăverilor, verilor, toamnelor şi iernilor; lustru de lustru, prin perfecţiunea cursului soarelui, marile de marile cicluri, prin revenirea stelelor la răsăritul lor, cât o îndură materia sensibilă, prin şirurile şi revenirile timpurilor, marea constanţă a lucrurilor. Dumnezeule, ale Cărui legi, statornicite în veac, nu se îngăduie a fi schimbată mişcarea continuă a lucrurilor schimbătoare, şi rotirea secolelor se recheamă pururi din frâie la similitudinea stabilităţii; prin ale Cărui legi arbitriul sufletului este liber şi au fost împărţite celor buni răsplăţi şi celor răi pedepse, prin necesităţi fixe pentru toate. Dumnezeule, de la Carele se revarsă până la noi toate cele bune, de la Carele se înfrânează de la noi toate relele. Dumnezeule, peste Carele nimic, înafara Căruia nimic, fără de Carele nimic nu este. Dumnezeule, sub Carele totul este, întru Carele totul este, cu Carele totul este. Carele ai făcut omul după imaginea şi similitudinea Ta, ceea ce recunoaşte cine se cunoaşte pe sine însuşi. Auzi-mă, auzi-mă, auzi-mă pe mine, Dumnezeul meu, Doamne al meu, Regele meu, Tatăl meu, Cauza mea, Speranţa mea, Averea mea, Onoarea mea, Casa mea, Sănătatea mea, Lumina mea, Viaţa mea. Auzi-mă, auzi-mă, auzi-mă pe mine, după mirificul Tău obicei, atotcunoscut puţinilor.

5. De-acum pe Tine singurul Te iubesc, pe Tine singurul Te urmez, pe tine singurul Te întreb, Ţie singurului sunt pregătit să-ţi slujesc, că Tu singurul stăpâneşti drept; al dreptăţii Tale doresc să fiu. Porunceşte, rogu-Te, împărtăşeşte tot ce vrei, dar însănătoşeşte şi deschide urechile mele, prin care s-aud poruncile Tale. Însănătoşeşte şi deschide ochii mei, prin care să văd semnele

recognoscam te. Dic mihi qua attendam, ut aspiciam te, et omnia me spero quae jusseris esse facturum. Recipe, oro, fugitivum tuum, Domine, clementissime pater: jamjam satis poenas dederim, satis inimicis tuis, quos sub pedibus habes, servierim, satis fuerim fallaciarum ludibrium. Accipe me ab istis fugientem famulum tuum, quia et isti me quando a te fugiebam acceperunt alienum. Ad te mihi redeundum esse sentio: pateat mihi pulsanti janua tua; quomodo ad te perveniatur doce me. Nihil aliud habeo quam voluntatem; nihil aliud scio nisi fluxa et caduca spernenda esse; certa et aeterna requirenda. Hoc facio, Pater, quia hoc solum novi; sed unde ad te perveniatur ignoro. Tu mihi suggere, tu ostende, tu viaticum praebe. Si fide te inveniunt qui ad te refugiunt, fidem da; si virtute, virtutem; si scientia, scientiam. Auge in me fidem, auge spem, auge charitatem. O admiranda et singularis bonitas tua!

6. Ad te ambio, et quibus rebus ad te ambiatur, a te rursum peto. Tu enim si deseris, peritur: sed non deseris, quia tu es summum bonum, quod nemo recto quaesivit, et minime invenit. Omnis autem recte quaesivit, quem tu recte quaerere fecisti. Fac me, Pater, quaerere te, vindica me ab errore; quaerenti te mihi nihil aliud pro te occurrat. Si nihil aliud desidero quam te, inveniam te jam, quaeso, Pater. Si autem est in me superflui alicujus appetitio, tu ipse me munda, et fac idoneum ad videndum te. Caeterum de salute hujus mortalis corporis mei, quamdiu nescio quid mihi ex eo utile sit, vel eis quos diligo, tibi illud committo, Pater sapientissime atque optime, et pro eo quod ad tempus admonueris deprecabor: tantum oro excellentissimam clementiam tuam, ut me penitus ad te convertas, nihilque mihi repugnare facias tendenti ad te, jubeasque me dum hoc ipsum corpus ago atque porto, purum, magnanimum, justum, prudentemque esse, perfectumque amatorem perceptoremque sapientiae tuae, et dignum habitatione, atque habitatorem beatissimi regni tui. Amen, amen.

Tale. Departă de la mine sminteala, ca să Te recunosc pe Tine. Spune-mi mie spre ce să tind, ca să Te privesc pe Tine, şi sper să fac toate cele ce-mi vei fi poruncit. Primeşte-l, te rog, pe fugarul tău Doamne, Atotclementule Tată; m-am înrobit de-acum destulor pedepse, destul slujit-am duşmanilor Tăi, pe care-i ai sub picioare, fost-am destul batjocura înşelăciunilor. Primeşte-mă pe mine, servul tău, fugarul de la aceştia, că şi aceştia m-au primit pe mine, fugarul străin, când fugeam de la Tine. Simt că mi-e datul să mă-ntorn la Tine: deschidă-mi-să mie, celui care bat, uşa Ta; învaţă-mă în ce chip să ajung la Tine. Nu am nimic alta decât numai voinţa, nu ştiu nimic alta decât numai că trebuie lepădate cele trecătoare şi caduce, cele sigure şi eterne, căutate. Asta o fac, Tată, că numai asta o cunosc; de unde, însă, se ajunge la Tine, nu ştiu. Tu sugerează-mi, Tu arată-mi, Tu oferă-mi merindea de drum. Dacă prin credinţă Te găsesc cei ce se refugiază la Tine, credinţă dă-mi, dacă prin vârtute, vârtute, dacă prin ştiinţă, ştiinţă. Sporeşte-n mine credinţa, sporeşte speranţa, sporeşte charitatea. O, atotdeadmirata şi singulara Ta bunătate!

6. Către Tine m-aştern să Te cuprind şi tot de la Tine cer puterea să mă pot aşterne către Tine. Căci, dacă Tu Te departi, totul piere: dar nu Te departi, că Tu eşti supremul bine pe care nimeni nu l-a căutat drept şi să nu-l fi găsit. Totul, însă, Te-a căutat drept, pe care Tu numai l-ai făcut să Te caute drept. Fă-mă şi pe mine, Părinte, să Te caut, scapă-mă de eroare; căutându-Te pe Tine, să nu dau peste nimic alta înafară de Tine. Dacă nu doresc alta decât pe Tine, rogu-Te Părinte, să Te aflu acum pe Tine. Dacă se află în mine dorinţa a ceva superfluu, Tu Însuţi mă curăţă pe mine şi fă-mă apt să Te văd pe Tine. Încaltea, despre salvarea acestui trup muritor al meu, câtă vreme nu ştiu ce-mi poate fi util din el mie sau celor pe care-i iubesc, Ţi-l încredinţez pe el Ţie, Atotînţeleptule şi Preabunule părinte, iar, dacă,-ntre timp, îmi vei fi îngăduit, mă voi ruga fierbinte pentru el: atât mă rog de Preaînalta Ta Clemenţă să mă întorni pe mine cu totul la Tine şi să faci să nu-mi repugne nimic mie, tinzătorului către Tine, şi să-mi îngădui, cât timp însuşi acest trup îl locuiesc şi-l port, să fiu pur, generos, just şi prudent, şi perfect iubitor, şi perceptor al înţelepciunii Tale, şi demn de locuirea, şi locuitorul preafericitei împărăţiei Tale. Amin, amin[10].

II. - *Quid amandum.*

7. *A.* Ecce oravi Deum. *R.* Quid ergo scire vis? *A.* Haec ipsa omnia quae oravi. *R.* Breviter ea collige. *A.* Deum et animam scire cupio. *R.* Nihilne plus? *A.* Nihil omnino. *R.* Ergo incipe quaerere. Sed prius explica quomodo tibi si demonstretur Deus, possis dicere, Sat est. *A.* Nescio quomodo mihi demonstrari debeat, ut dicam, Sat est: non enim credo me scire aliquid sic, quomodo scire Deum desidero. *R.* Quid ergo agimus? Nonne censes prius tibi esse sciendum, quomodo tibi Deum scire satis sit, quo cum perveneris non amplius quaeras? *A.* Censeo quidem; sed quo pacto fieri possit, non video. [**Col. 0873**] Quid enim Deo simile unquam intellexi, ut possim dicere, Quomodo hoc intelligo, sic volo intelligere Deum? *R.* Qui nondum Deum nosti, unde nosti nihil te nosse Deo simile? *A.* Quia si aliquid Deo simile scirem, sine dubio id amarem; nunc autem nihil aliud amo quam Deum et animam, quorum neutrum scio. *R.* Non igitur amas amicos tuos? *A.* Quo pacto eos possum, amans animam, non amare? *R.* Hoc modo ergo et pulices et cimices amas? *A.* Animam me amare dixi, non animalia. *R.* Aut homines non sunt amici tui, aut eos non amas: omnis enim homo est animal, et animalia te non amare dixisti. *A.* Et homines sunt, et eos amo, non eo quod animalia, sed eo quod homines sunt; id est, ex eo quod rationales animas habent, quas amo etiam in latronibus. Licet enim mihi in quovis amare rationem, cum illum jure oderim qui male utitur eo quod amo. Itaque tanto magis amo amicos meos, quanto magis bene utuntur anima rationali, vel certe quantum desiderant ea bene uti.

III. - *Cognitio Dei.*

8. *R.* Accipio istud: sed tamen si quis tibi diceret, Faciam te sic Deum nosse, quomodo nosti Alypium; nonne gratias ageres, et diceres, Satis est? *A.* Agerem

II. - *Ce trebuie iubit.*

7. **A.:** L-am rugat, iată, pe Dumnezeu. **R.:** Ce vrei aşadar, să ştii? **A.:** Pe Dumnezeu doresc a-L şti şi sufletul. **R.:** Nimic în plus? **A.:** Absolut nimic. **R.:** Începe-, aşadar, să-ntrebi. Explică, însă, mai întâi, în ce chip ai putea zice, dacă ţi s-ar demonstra învederat Dumnezeu, „E de-ajuns". **A.:** Nu ştiu în ce chip ar trebui să-mi fie învederat demonstrat ca să zic „E de-ajuns", că nu cred ca eu să ştiu ceva astfel, precum ard de dorinţa de a-L şti pe Dumnezeu. **R.:** Atunci, ce ne facem? Nu te gândeşti, oare, c-ar trebui mai întâi să ştii în ce chip ţi-ar fi deajuns să-L ştii pe Dumnezeu, unde, când vei fi-ajuns, să nu mai ai nimic mai mult ce să cauţi? **A.:** Mă gândesc, desigur, nu văd, însă, în ce chip s-ar putea întâmpla, fiindcă ce am cunoscut eu vreodată similar lui Dumnezeu, încât să pot zice: „Precum îl înţeleg pe acesta, aşa vreau să-L înţeleg pe Dumnezeu? **R.:** De unde ştii tu, care nu-L cunoşti încă pe Dumnezeu, că nu cunoşti nimic similar lui Dumnezeu? **A.:** Pentru că, dacă aş şti ceva similar lui Dumnezeu, l-aş iubi, fără nici un dubiu, pe acesta; acum, însă, nu iubesc nimic alta, decât pe Dumnezeu şi sufletul, dintre care nu-l ştiu pe niciunul. **R.:** Nu-i iubeşti, prin urmare, pe amicii tăi. **A.:** În ce chip pot, iubind sufletul, să nu-i iubesc pe ei? **R.:** În acest mod iubeşti, aşadar, şi puricii şi ploşniţele? **A.:** Sufletul am zis eu că-l iubesc, nu animalele. **R.:** Ori oamenii nu-s amicii tăi, ori tu nu-i iubeşti pe ei: căci tot omul este-animal, iar tu ai zis că nu iubeşti animalele. **A.:** Şi oamenii îs ei, şi-i şi iubesc pe ei, nu prin faptul că-s animale, ci prin faptul că-s oameni; adică, prin faptul că au suflete raţionale, pe care le iubesc până şi la hoţii de drumul mare. Căci îmi este îngăduit să iubesc, în oricine, raţiunea, după cum pe drept l-aş urî pe cel care se foloseşte rău de ceea ce eu iubesc. Şi, aşa, cu atâta îi iubesc mai mult pe amicii mei, cu cât se folosesc mai bine de sufletul raţional sau, încaltea, cu cât doresc să se folosească mai bine de el.

III. - *Cunoaşterea lui Dumnezeu.*

8. **R.:** Primesc asta: dacă, însă, ţi-ar zice, totuşi, cineva: „Te voi face să-l cunoşti pe Dumnezeu, precum îl cunoşti pe Alypius"[11], nu i-ai mulţumi, oare, şi i-ai zice că e destul? **A.:** I-aş mulţumi,

quidem gratias, sed satis esse non dicerem. *R.* Cur, quaeso? *A.* Quia Deum ne sic quidem novi quomodo Alypium, et tamen Alypium non satis novi. *R.* Vide ergo ne impudenter velis satis Deum nosse, qui Alypium non satis nosti. *A.* Non sequitur. Nam in comparatione siderum, quid est mea coena vilius? et tamen cras quid sim coenaturus ignoro; quo autem signo luna futura sit, non impudenter me scire profiteor. *R.* Ergo vel ita Deum nosse tibi satis est, ut nosti quo cras signo luna cursura sit? *A.* Non est satis: nam hoc sensibus approbo. Ignoro autem utrum vel Deus vel aliqua naturae occulta causa subito lunae ordinem cursumque commutet: quod si acciderit, totum illud quod praesumpseram, falsum erit. *R.* Et credis hoc fieri posse? *A.* Non credo. Sed ego quid sciam quaero, non quid credam. Omne autem quod scimus, recte fortasse etiam credere dicimur; at non omne quod credimus, etiam scire. *R.* Respuis igitur in hac causa omne testimonium sensuum? *A.* Prorsus respuo. *R.* Quid? illum familiarem tuum quem te adhuc ignorare dixisti, sensu vis nosse, an intellectu? *A.* Sensu quidem quod in eo novi, si tamen sensu aliquid noscitur, et vile est, et satis est: illam vero partem qua mihi amicus est, id est ipsum animum, intellectu assequi cupio. *R.* Potestne aliter nosci? *A.* Nullo modo. *R.* Amicum igitur tuum et vehementer familiarem, audes tibi dicere esse ignotum? *A.* Quidni audeam? Illam enim legem amicitiae justissimam esse arbitror, qua praescribitur ut sicut non minus, ita nec plus quisque amicum quam seipsum diligat. Itaque cum memetipsum ignorem, qua potest a me affici contumelia, quem mihi esse dixero ignotum, cum praesertim, ut credo, ne ipse quidem se noverit? *R.* Si ergo ista quae scire vis, ex eo sunt genere quae intellectus assequitur, cum dicerem impudenter te velle Deum scire, cum Alypium nescias, non debuisti **[Col. 0874]** mihi coenam tuam et lunam proferre pro simili, si haec, ut dixisti, ad sensum pertinent.

desigur, însă n-aş zice că e destul. **R.: De ce, mă rog? A.:** Fiindcă pe Dumnezeu nu-L cunosc încă precum pe Alypius, şi totuşi, nici pe Alypius nu-l cunosc încă-ndestul. **R.: Bagă, aşadar**, de seamă să nu cumva să vrei necugetat a-L cunoaşte-ndestul pe Dumnezeu, tu, care nu-l cunoşti încă-ndestul nici măcar pe Alypius. **A.:** *Non sequitur*[2]. Căci, în comparaţie cu stelele, ce-i mai neînsemnat decât prânzul meu, şi, totuşi, eu nu ştiu ce voi voi să prânzesc mâine; mărturisesc, însă, şi nu necugetat, că ştiu în ce zodie are să fie luna. **R.:** Ţi-e-ndeajuns, prin urmare, a-L cunoaşte pe Dumnezeu şi măcar atât cum cunoşti prin ce zodie are să treacă mâine luna? **A.:** Nu mi-e-ndeajuns: căci asta o aprob prin simţuri. Nu ştiu, însă, dacă, fie Dumnezeu, fie vreo cauză ocultă a naturii ar schimba, poate, subit ordinea şi cursul lunii: ceea ce, dacă se va fi-ntâmplat, tot ce-am presupus va fi fals. **R.:** Şi crezi tu că asta s-ar putea-ntâmpla? **A.:** Nu cred, însă eu caut ce să ştiu, nu ce să cred. Zicem însă, poate pe drept, că chiar şi credem ceea ce ştim, nu, însă, tot ceea ce credem, de asemenea, şi ştim. **R.:** Respingi, aşadar, în această cauză, întreagă mărturia simţurilor. **A.:** Bine-nţeles c-o resping în întregime. **R.:** Ce, pe acel familiar al tău, pe care ai spus că încă-l mai ignori, vrei să-l cunoşti prin simţ sau prin intelect? **A.:** Ceea ce,-ntradevăr, cunosc în el prin simţ, dacă poate fi, totuşi, prin simţ cunoaşterea, este şi ne-nsemnat, şi îndestul: partea aceea, însă, prin care-mi este prieten, adică spiritul însuşi, doresc eu să-l pricep prin intelect. **R.:** Poate el, oare, fi cunoscut altfel? **A.:** În nici un chip. **R.:** Îndrăzneşti aşadar, să zici că ţi-e necunoscut prietenul şi atotfamiliarul tău? **A.:** De ce n-aş îndrăzni? Căci socot că este foarte justă acea lege a amiciţiei prin care se prescrie că, precum nu mai puţin, tot astfel, nimeni să nu-şi iubească prietenul mai mult decât pe sine însuşi. Şi, astfel, cum nu mă cunosc nici pe mine însumi, cum poate să i se aducă vreo jignire din partea mea celui despre care voi fi zis că-mi este necunoscut, când, până acum, nu se cunoaşte pe sine nici el însuşi? **R.:** Dacă astea, aşadar, pe care vrei să le ştii, sunt de felul acelora ce se pricep cu intelectul, nu trebuia, când am zis că tu vrei necugetat să-l ştii pe Dumnezeu, de vreme ce nu-l ştii nici pe Alypius, să-mi arunci în faţă ca similare prânzul tău şi luna, dacă acestea ţin, precum ai zis, de simţ.

IV. - *Certa scientia quae.*

9. Sed quid ad nos? Nunc illud responde: si ea quae de Deo dixerunt Plato et Plotinus vera sunt, satisne tibi est ita Deum scire, ut illi sciebant? *A.* Non continuo, si ea quae dixerunt, vera sunt, etiam scisse illos ea necesse est. Nam multi copiose dicunt quae nesciunt, ut ego ipse omnia quae oravi, me dixi scire cupere, quod non cuperem si jam scirem: num igitur eo minus illa dicere potui? Dixi enim non quae intellectu comprehendi, sed quae undecumque collecta memoriae mandavi, et quibus accommodavi quantam potui fidem: scire autem aliud est. *R.* Dic, quaeso, scisne saltem in geometrica disciplina quid sit linea? *A.* Istud plane scio. *R.* Nec in ista professione vereris Academicos? *A.* Non omnino. Illi enim sapientem errare noluerunt; ego autem sapiens non sum. Itaque adhuc non vereor earum rerum quas novi, scientiam profiteri. Quod si, ut cupio, pervenero ad sapientiam, faciam quod illa monuerit. *R.* Nihil renuo: sed, ut quaerere coeperam, ita ut lineam nosti, nosti etiam pilam quam sphaeram nominant? *A.* Novi. *R.* Aeque utrumque nosti, an aliud alio magis aut minus? *A.* Aeque prorsus. Nam in utroque nihil fallor. *R.* Quid haec, sensibusne percepisti, an intellectu? *A.* Imo sensus in hoc negotio quasi navim sum expertus. Nam cum ipsi me ad locum quo tendebam pervexerint, ubi eos dimisi, et jam velut in solo positus coepi cogitatione ista volvere, diu mihi vestigia titubarunt. Quare citius mihi videtur in terra posse navigari, quam geometricam sensibus percipi, quamvis primo discentes aliquantum adjuvare videantur. *R.* Ergo istarum rerum disciplinam, si qua tibi est, non dubitas vocari scientiam? *A.* Non, si Stoici sinant, qui scientiam tribuunt nulli, nisi sapienti. Perceptionem sane istorum me habere non nego, quam etiam stultitiae concedunt: sed nec istos quidquam pertimesco. Prorsus haec quae interrogasti scientia teneo: perge modo; videam quorsum ista

IV. - *Cele sigure prin ştiinţă.*

9. Dar ce ne pasă? Acum, doar, răspunde-mi la asta: dacă cele ce le-au spus despre Dumnezeu Platon şi Plotin sunt adevărate, ţi-e, oare, -ndeajuns să-l ştii pe Dumnezeu astfel precum îl ştiau ei? **A.:** Nu urmează cu necesitate că, dacă cele ce le-au spus sunt adevărate, ei le-ar chiar fi ştiut pe ele. Căci mulţi spun copios cele pe care nu le ştiu, precum am spus eu însumi că vreau să le ştiu pe cele despre care m-am rugat, ceea ce n-aş fi dorit, dacă le-aş fi ştiut deja: şi fost-am eu, oare, prin aceasta, mai puţin în stare să le zic? Căci am zis nu ceea ce am înţeles deplin prin intelect, ci cele pe care, strânse de peste tot, le-am încredinţat memoriei şi cărora le-am acordat câtă credinţă am fost în stare: a şti-i, însă, cu totul altceva. **R.:** Spune-mi, rogu-te, ştii, oare, ce-i măcar, în disciplina geometriei, linia? **A.:** Asta o ştiu pe de-a-ntregul. **R.:** Şi nu te temi prin această profesiune de academici? **A.:** Nu, nicidecum. Căci ei nu au voit ca înţeleptul să greşească: eu, însă, înţelept nu-s. Şi, astfel, nu mi-e, încă, teamă că mărturisesc ştiinţa acelor lucruri pe care le cunosc. Căci, dacă, precum sper, voi ajunge la înţelepciune, voi face ceea ce mă va fi sfătuit ea. **R.:** N-am nimic împotrivă: ci, cum începusem să-ntreb, precum cunoşti linia, aşa cunoşti şi mingea pe care ei o numesc sferă? **A.:** O cunosc. **R.:** Le cunoşti în mod egal pe amândouă, ori mai mult sau mai puţin pe una faţă de alta? **A.:** În mod cu totul şi cu totul egal. Căci nu mă-nşel cu nimic în privinţa niciuneia. **R.:** Ce, le-ai perceput, oare, pe acestea cu simţurile, sau cu intelectul? **A.:** Ba, mai degrabă, mi-am exersat în negoţul acesta simţurile ca pe o corabie. Căci, după ce ele însele mă duseseră la locul spre care tindeam, când le-am părăsit, şi, ca şi aşezat de-acum pe pământ, am început să le frământ pe acestea cu cugetarea, mult timp îmi împleticiră mie paşii. De aceea, mult mai degrabă mi se pare mie a putea naviga pe pământ, decât a percepe geometria prin simţuri, deşi, la început, ele par a-i ajuta pe cei care-nvaţă. **R.:** Prin urmare nu te-ndoieşti ca disciplina acestor lucruri, dacă, după tine, este, ea, vreuna, s-o numeşti ştiinţă. **A.:** Nu, dacă o îngăduie stoicii, care nu atribuie nimănui ştiinţa, decât numai înţeleptului. Nu neg că am îndeajuns percepţiunea acestora, pe care ei o conced până şi prostiei; dar nu mă tem câtuşi de puţin de ei. Ţin, într-un cuvânt, din ştiinţă ustea ce-ai întrebat: haide numai mai departe, să văd până unde vrei să ajungi cu asta. **R.:** Nu te grăbi: avem destul timp la-ndemână.

quaeris. *R.* Ne propera, otiosi sumus. Intentus tantum accipe, ne quid temere concedas. Gaudentem te studeo reddere de rebus quibus nullum casum pertimescas, et quasi parvum negotium sit, praecipitare jubes? *A.* Ita Deus faxit, ut dicis. Itaque arbitrio tuo rogato, et objurgato gravius, si quidquam tale posthac.

10. *R.* Ergo lineam in duas lineas per longum scindi, manifestum tibi est nullo modo posse? *A.* Manifestum. *R.* Quid, transversim? *A.* Quid, nisi infinite secari posse? *R.* Quid, sphaeram ex una qualibet parte a medio, ne duos quidem pares circulos habere posse pariter lucet? *A.* Pariter omnino. *R.* Quid linea et sphaera? unumne aliquid tibi videntur esse, an quidquam inter se differunt? *A.* Quis non videat differre plurimum? *R.* At si aeque illud atque hoc nosti, et tamen inter se, ut fateris, plurimum differunt, est ergo differentium rerum scientia indifferens? *A.* Quis enim negavit? *R.* Tu paulo ante. Nam cum te rogassem [**Col. 0875**] quomodo velis Deum nosse, ut possis dicere, Satis est; respondisti te ideo nequire hoc explicare, quia nihil haberes perceptum, similiter atque Deum cupis percipere, nihil enim te scire Deo simile. Quid ergo nunc? linea vel sphaera similes sunt? *A.* Quis hoc dixerit? *R.* Sed ego quaesiveram, non quid tale scires, sed quid scires sic, quomodo Deum scire desideras. Sic enim nosti lineam ut nosti sphaeram, cum se non sic habeat linea ut se habet sphaera. Quamobrem responde utrum tibi satis sit sic Deum nosse, ut pilam illam geometricam nosti; hoc est, ita de Deo nihil, ut de illa, dubitare.

V. - *Dissimilium eadem aut par scientia.*

11. *A.* Quaeso te, quamvis vehementer urgeas atque convincas, non audeo tamen dicere ita me velle Deum scire, ut haec scio. Non solum enim res, sed ipsa etiam scientia mihi videtur esse dissimilis. Primo, quia nec linea et pila tantum inter se differunt, ut tamen eorum cognitionem una disciplina non contineat: nullus autem

Ascultă numai atent, să nu concezi ceva la-ntâmplare. Mă străduiesc să te fac pe tine bucuros în privința lucrurilor în legătură cu care să nu te temi în nici o-mprejuarre, şi tu, ca şi cum ar fi mic câştigul, porunceşti să ne precipităm? **A.:** Aşa să dea Dumnezeu, precum zici. Întreabă-mă, aşadar, precum ți-e voia şi mustră-mă mai aspru, dacă voi mai greşi cu ceva de felul acesta.

10. **R.:** Ți-e-nvederat, aşadar, că o linie nu se poate scinda nicidecum, în lung, în două linii? **A.:** Învederat. **R.:** Ce, şi de-a latul? **A.:** Ce altceva, decât că se poate tăia la infini? **R.:** Ce, nu ți-e la fel de clar că sfera, din oricare parte către centru, nu poate să aibă, -ntr-adevăr, două cercuri egale? **A.:** La fel desigur. **R.:** Ce, linia şi sfera îți par ele, oare, a fi una anume sau se deosebesc prin ceva între ele? **A.:** Cine nu vede că se deosebesc foarte mult? **R.:** Şi, dacă la fel cunoşti şi una şi alta, şi totuşi diferă, precum mărturiseşti, foarte mult între ele, este, prin urmare, nediferită ştiința lucrurilor diferite? **A.:** Dar cine-a negat-o ? **R.:** Tu, puțin mai nainte. Căci, cum te-am rugat să-mi spui în ce chip ai voi să-L cunoşti pe Dumnezeu, ca să poți zice: „e destul", ai răspuns că de aceea nu eşti în stare să explici una ca asta, fiindcă n-ai avea nimic perceput similar şi că doreşti să-L percepi şi că-ntr-adevăr, nu ştii nimic similar lui Dumnezeu. Ce zici, prin urmare, acum, linia şi sfera sunt, ele, similare? **A.:** Cine-a spus asta? **R.:** Eu am întrebat, însă, nu ce ştii de acelaşi fel, ci ce ştii în acelaşi fel, în care doreşti a-L şti pe Dumnezeu. Căci tot aşa cunoşti linia, cum cunoşti şi sfera, deşi nu-i aşa-n sine linia cum e în sine sfera. Motiv pentru care, răspunde-mi, dacă ți-ar fi de ajuns a-L cunoaşte astfel pe Dumnezeu cum cunoşti mingea aceea geometrică, adică, să nu te-ndoieşti cu nimic despre Dumnezeu tot aşa, cum nu te-ndoieşti despre aceea.

V. - *Ştiința celor neasemănătoare, aceeaşi sau egală.*

11. **A.:** Rogu-te, oricât de vehement mă copleşeşti sau convingi, nu îndrăznesc, totuşi, să zic că eu aş dori să-L ştiu pe Dumnezeu astfel precum le ştiu pe acestea. Căci nu numai obiectul, ci, de asemenea, însăşi ştiința mi se pare a fi diferită. Întâi, pentru că nici linia şi sfera nu diferă atât între ele, încât cunoaşterea lor să nu conțină, totuşi, una şi aceeaşi disciplină: nici un geometru n-a

geometres Deum se docere professus est. Deinde, si Dei et istarum rerum scientia par esset, tantum gauderem quod ista novi, quantum me Deo cognito gavisurum esse praesumo. Nunc autem permultum haec in illius comparatione contemno, ut nonnunquam videatur mihi si illum intellexero, et modo illo quo videri potest videro, haec omnia de mea notitia esse peritura: siquidem nunc prae illius amore jam vix mihi veniunt in mentem. *R.* Esto plus te ac multo plus quam de istis Deo cognito gavisurum, rerum tamen non intellectus dissimilitudine; nisi forte alio visu terram, alio serenum coelum intueris, cum tamen multo plus illius quam hujus aspectus te permulceat. Oculi autem si non falluntur, credo te interrogatum utrum tibi tam certum sit terram te videre quam coelum, tam tibi certum esse respondere debere, quamvis non tam terrae quam coeli pulchritudine atque splendore laeteris. *A.* Movet me, fateor, haec similitudo, adducorque ut assentiar quantum in suo genere a coelo terram, tantum ab intelligibili Dei majestate spectamina illa disciplinarum vera et certa differre.

VI. - *Sensus animae in quibus percipit Deum.*

12. *R.* Bene moveris. Promittit enim ratio quae tecum loquitur, ita se demonstraturam Deum tuae menti, ut oculis sol demonstratur. Nam mentis quasi sui sunt oculi sensus animae; disciplinarum autem quaeque certissima talia sunt, qualia illa quae sole illustrantur, ut videri possint, veluti terra est atque terrena omnia: Deus autem est ipse qui illustrat. Ego autem ratio ita sum in mentibus, ut in oculis est aspectus. Non enim hoc est habere oculos quod aspicere; aut item hoc est aspicere quod videre. Ergo animae tribus quibusdam rebus opus est ut oculos habeat quibus jam bene uti possit, ut aspiciat, ut videat. Oculi sani mens est ab omni labe corporis pura, id est, a cupiditatibus rerum mortalium jam remota atque purgata: quod **[Col. 0876]** ei nihil aliud praestat quam fides primo. Quod enim

afirmat, însă, cum că el îl predă prin învățătură pe Dumnezeu. Apoi, dacă știința despre Dumnezeu și despre aceste lucruri ar fi egale, m-aș bucura tot atât că le cunosc pe acestea, cât presupun c-am să mă bucur cunoscându-L pe Dumnezeu. Acum, însă, le disprețuiesc prea mult pe acestea, în comparație cu El, încât mi se pare că, dacă-L voi fi înțeles vreodată pe El și-L voi vedea, în acel chip, în care poate fi El văzut, toate acestea vor fi trebuit să piară din conștiința mea: dat fiind că și acum, față iubirii Lui, abia-mi mai vin în minte. **R.:** Fi-vei mult și cu mult mai multul bucuros cunoscându-L pe Dumnezeu, decât de cunoașterea acestora, prin deosebirea lucrurilor, totuși, nu a intelectului: dacă nu privești, poate, cu alți ochi pământul, cu alții cerul senin, deși te încântă, totuși, cu multul mai mult aspectul acestuia din urmă decât al primului. Ochii, însă, dacă nu înșală, cred că tu, întrebat, dacă tot atât de cert ți-e că vezi pământul ca și cerul, trebuie să răspunzi că-ți este tot atât de cert, oricât nu te bucuri tot atât de primul, cât de frumsețea și splendoarea cerului. **A.:** Mă tulbură, mărturisesc, această similitudine și mă las convins că, pe cât diferă, în specificul său, pământul de cer, pe atâta diferă probele acelea, adevărate și certe, ale disciplinelor, de maiestatea inteligibilă a lui Dumnezeu.

VI. - *Simțurile sufletului în care este perceput Dumnezeu.*

12. **R.:** Bine-ai cârmit-o. Promite, însă, rațiunea, care vorbește cu tine, că ea ți-L va învedera pe Dumnezeu minții tale, precum se-nvederează ochilor soarele. Căci simțurile sufletului sunt ca și ochii minții sale; toate celea, însă, oricât de certe, ale disciplinelor, sunt de felul acelora care, ca să poată fi văzute, sunt iluminate de soare, precum este pământul și toate cele pământești: Dumnezeu, însă, este El Însuși Cel Care luminează. Eu, rațiunea, sunt, însă, astfel în minți, precum e-n ochi privirea. Căci nu-i totuna a avea ochi cu a privi; și, iarăși, nu-i totuna a privi cu a vedea. Sufletul are nevoie, așadar, de trei lucruri anume: să aibă ochi, de care să se poată, de-acum, folosi bine, să privească, să vadă. Ochii sănătoși înseamnă mintea pură de toată căderea corpului, adică, îndepărtată deja și purgată de toate poftele lucrurilor muritoare: pentru că nu-i stă la temelie nimic altceva mai presus decât credința. Ceea ce,-ntr-adevăr, nu-i poate fi încă învederat sieși, întinându-se

adhuc ei demonstrari non potest vitiis inquinatae atque aegrotanti, quia videre nequit nisi sana, si non credat aliter se non esse visuram, non dat operam suae sanitati. Sed quid, si credat quidem ita se rem habere ut dicitur, atque ita se, si videre potuerit, esse visuram, sanari se tamen posse desperet; nonne se prorsus abjicit atque contemnit, nec praeceptis medici obtemperat? *A.* Omnino ita est, praesertim quia ea praecepta necesse est ut morbus dura sentiat. *R.* Ergo fidei spes adjicienda est. *A.* Ita credo. *R.* Quid, si et credat ita se habere omnia, et se speret posse sanari, ipsam tamen quae promittitur lucem non amet, non desideret, suisque tenebris, quae jam consuetudine jucundae sunt, se arbitretur debere interim esse contentam; nonne medicum illum nihilominus respuit? *A.* Prorsus ita est. *R.* Ergo tertia charitas necessaria est. *A.* Nihil omnino tam necessarium. *R.* Sine tribus istis igitur anima nulla sanatur, ut possit Deum suum videre, id est intelligere.

13. Cum ergo sanos habuerit oculos, quid restat? *A.* Ut aspiciat. *R.* Aspectus animae, ratio est: sed quia non sequitur ut omnis qui aspicit videat, aspectus rectus atque perfectus, id est quem visio sequitur, virtus vocatur; est enim virtus vel recta vel perfecta ratio. Sed et ipse aspectus quamvis jam sanos oculos convertere in lucem non potest, nisi tria illa permaneant: fides, qua credat ita se rem habere, ad quam convertendus aspectus est, ut visa faciat beatum; spes qua cum bene aspexerit, se visurum esse praesumat; charitas, qua videre perfruique desideret. Jam aspectum sequitur ipsa visio Dei, qui est finis aspectus; non quod jam non sit, sed quod nihil amplius habeat quo se intendat: et haec est vere perfecta virtus, ratio perveniens ad finem suum, quam beata vita consequitur. Ipsa autem visio, intellectus est ille qui in anima est, qui conficitur ex intelligente et eo quod intelligitur: ut in oculis videre quod dicitur, ex ipso sensu constat atque sensibili, quorum detracto quolibet, videri nihil potest.

de vicii şi betegindu-se, pentru că nu e-n stare să vadă decât numai însănătoşindu-se, dacă nu crede că altfel nu are să vadă, nu-şi dă silinţa întru însănătoşirea sa. Dar de ce, dacă crede că faptul stă-n sine astfel precum se spune şi că astfel, dacă va fi putut să vadă, are să vadă, ar mai dispera, totuşi, că se poate-nsănătoşi; oare nu se depărtă şi se disprețuieşte mai degrabă pe sine şi nu se supune nici preceptelor medicului? **A.:** Aşa-i întru totul, mai cu seamă că acele precepte sunt necesare, ca morbul să simtă tăria. **R.:** Credinţei îi trebuie, aşadar, adăugată speranţa. **A.:** Aşa cred. **R.:** Ce, dacă şi crede că astfel se prezintă în sine toate, şi speră că se poate-nsănătoşi, şi nu iubeşte totuşi lumina însăşi, care-i este trimisă, şi nu o doreşte, şi socoate să se mulţumească,-ntre timp, cu tenebrele sale, care, prin obişnuinţă-i sunt, de-acum plăcute, oare nu-l disprețuieşte cu-atât mai mult, pe ilustrul medic? **A.:** Aşa-i, întocmai. **R.:** Este, aşadar, necesară, ca, a treia, charitatea. **A.:** Nimic nu-i, de bună seamă, atât de necesar. **R.:** Fără acestea trei nu este-ntremat, prin urmare, nici un suflet, ca să-L poată vedea pe Dumnezeul său, adică să-L înţeleagă.

13. Cum va fi avut aşadar, ochii sănătoşi, ce-i mai rămâne? **A.:** Să privească. **R.:** Privirea sufletului este raţiunea: dar, fiindcă nu urmează cu necesitate că tot care priveşte vede, privirea dreaptă şi perfectă, adică, pe care o urmează cu necesitate viziunea, se numeşte virtute, virtutea însă, este fie dreaptă, fie perfectă, raţiunea. Însă nici privirea însăşi nu poate converti în lumină ochii, oricât de-acum sănătoşi, decât dacă acelea trei rămân statornic: credinţa, prin care să creadă că astfel se prezintă în sine lucrul la care trebuie convertită privirea, încât, văzut, să devină fericită; speranţa, prin care, cum va fi privit bine, să presupună că are să vadă; charitatea, prin care să dorească a vedea şi să se-mbucure. De-acum privirea o urmează cu necesitate însăşi viziunea lui Dumnezeu, care este finele privirii, nu că de acum nu mai există, ci că de-acum nu mai are nimic mai amplu spre ce să tindă: şi aceasta este cu adevărat perfecta virtute, raţiunea ajunsă la finele său, pe care o urmează viaţa fericită. Viziunea însăşi este, însă, acel intelect ce este în suflet, care se compune din înţelegător şi de-nţeles, după cum ceea ce se numeşte a vedea consistă, în ochi, din simţul însuşi şi din simţibil, dintre care, înlăturat fiind oricare, nu poate fi văzut nimic.

VII. - *Fides, spes, charitas quo usque necessariae.*

14. Ergo cum animae Deum videre, hoc est Deum intelligere contigerit, videamus utrum adhuc ei tria illa sint necessaria. Fides quare sit necessaria, cum jam videat? Spes nihilominus, quia jam tenet. Charitati vero non solum nihil detrahetur, sed addetur etiam plurimum. Nam et illam singularem veramque pulchritudinem cum viderit, plus amabit; et nisi ingenti amore oculum infixerit, nec ab aspiciendo uspiam declinaverit, manere in illa beatissima visione non poterit. Sed dum in hoc corpore est anima, etiamsi plenissime videat, hoc est intelligat Deum; tamen quia etiam corporis sensus utuntur opere proprio, si nihil quidem valent ad fallendum, non tamen nihil ad non ambigendum, potest adhuc dici fides ea qua his resistitur, et illud potius verum esse creditur. Item quia **[Col. 0877]** in ista vita, quanquam Deo intellecto anima jam beata sit; tamen, quia multas molestias corporis sustinet, sperandum est ei post mortem omnia ista incommoda non futura. Ergo nec spes, dum in hac est vita, animam deserit. Sed cum post hanc vitam tota se in Deum collegerit, charitas restat qua ibi teneatur. Nam neque dicenda est fidem habere quod illa sint vera, quando nulla falsorum interpellatione sollicitatur; neque quidquam sperandum ei restat, cum totum secura possideat. Tria igitur ad animam pertinent, ut sana sit, ut aspiciat, ut videat. Alia vero tria, fides, spes et charitas, primo illorum trium et secundo semper sunt necessaria: tertio vero in hac vita, omnia; post hanc vitam, sola charitas.

VIII. - *Quae ad cognoscendum Deum necessaria.*

15. Nunc accipe, quantum praesens tempus exposcit, ex illa similitudine sensibilium etiam de Deo aliquid nunc me docente. Intelligibilis nempe Deus est, intelligibilia etiam illa disciplinarum spectamina; tamen plurimum differunt. Nam et terra visibilis, et lux; sed

VII. - *Credința, speranța, charitatea, până unde sunt ele necesare.*

14. Când i se va fi-mplinit, aşadar, sufletului să-L vadă pe Dumnezeu, adică, să-L înţeleagă pe Dumnezeu, să vedem dacă acelea trei îi mai sunt lui necesare. Credinţa, de ce să-i mai fie lui necesară, când, de-acum, vede? Speranţa, cu atât mai puţin, fiindcă, de acum, posedă. Charităţii, însă, nu numai că nu i se sustrage nimic, ci chiar i se adaugă încă mai mult. Căci şi, cum sufletul va fi văzut acea singulară şi adevărată frumseţe, o va iubi mai mult; şi nici nu va putea rămâne în acea preafericită vedere, decât dacă îşi va fi înfipt ochiul cu o imensă iubire şi nici nu se va fi abătut undeva de la a o privi. Cât timp este, însăşi sufletul în acest corp, chiar dacă ar vedea atotdeplin, adică, L-ar înţelege pe Dumnezeu, fiindcă simţurile trupului se mai folosesc, totuşi, de lucrarea proprie, chiar dacă nu-s, într-adevăr, în stare să-nşele, nu-s, totuşi, cu nimic în stare să stea la-ndoială, poate fi încă numită credinţă aceea prin care se rezistă acestora, şi aceasta se crede că-i, mai degrabă, adevărat. Iarăşi, fiindcă în viaţa aceasta, cu toate că sufletul, cunoscându-L pe Dumnezeu, este, de-acum, fericit, pentru că suportă, totuşi, multele neplăceri ale corpului, trebuie sperat că, după moarte, el nu va mai avea toate incomodităţile acestea. Nici speranţa nu părăseşte, prin urmare, sufletul, cât timp este-n viaţa aceasta. Cum, însă, după viaţa aceasta, se va fi concentrat întrutotul întru Dumnezeu, rămâne charitatea prin care să se ţină nestrămutat acolo. Căci nu mai trebuie spus că are credinţă, ca să fie acelea adevărate, când nu este solicitat de nici o interpelaţiune a celor false, şi nici nu-i mai rămâne nimic de sperat, cum posedă totul în siguranţă. Trei ţin, aşadar, de suflet: să fie sănătos, să privească, să vadă. Celelalte trei, însă, credinţa, speranţa şi charitatea le sunt, primei şi celei de-a doua dintre acestea trei, necesare pururea tustrele; celei de-a treia, însă, numai în această viaţă, toate, după această viaţă, charitatea doar.

VIII. - *Cele necesare pentru cunoaşterea lui Dumnezeu.*

15. Acum ascultă-mă, pe cât pretinde timpul prezent, pe mine, învăţându-te, de asemenea, din această similitudine a celor sensibile, câte ceva despre cunoaşterea lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu este, nu-i aşa, inteligibil; inteligibile-s până şi acele demonstraţii ale disciplinelor: totuşi diferă foarte mult. Căci vizibile-s şi pământul,

terra, nisi luce illustrata, videri non potest. Ergo et illa quae in disciplinis traduntur, quae quisquis intelligit, verissima esse nulla dubitatione concedit, credendum est ea non posse intelligi, nisi ab alio quasi suo sole illustrentur. Ergo quomodo in hoc sole tria quaedam licet animadvertere; quod est, quod fulget, quod illuminat: ita in illo secretissimo Deo quem vis intelligere, tria quaedam sunt; quod est, quod intelligitur, et quod caetera facit intelligi. Haec duo, id est, teipsum et Deum, ut intelligas, docere te audeo. Sed responde quomodo haec acceperis; ut probabilia, an ut vera? *A.* Plane ut probabilia; et in spem, quod fatendum est, majorem surrexi: nam praeter illa duo de linea et pila, nihil abs te dictum est quod me scire audeam dicere. *R.* Non est mirandum: non enim quidquam est adhuc ita expositum, ut abs te sit flagitanda perceptio.

IX. - *Amor nostri.*

16. Sed quid moramur? Aggredienda est via: videamus tamen, quod praecedit omnia, utrum sani simus. *A.* Hoc tu videris, si vel in te, vel in me aliquantum aspicere potes: ego quaerenti, si quid sentio, respondebo. *R.* Amasne aliquid praeter tui Deique scientiam? *A.* Possem respondere, nihil me amare amplius, pro eo sensu qui mihi nunc est; sed tutius respondeo nescire me. Nam saepe mihi usu venit ut cum alia nulla re me crederem commoveri, veniret tamen aliquid in mentem, quod me multo aliter atque praesumpseram pungeret. Item saepe, quamvis in cogitationem res aliqua incidens non me pervellerit, revera tamen veniens perturbavit plus quam putabam: sed modo videor mihi tribus tantum rebus posse commoveri: metu amissionis eorum quos diligo, metu doloris, metu mortis. *R.* Amas ergo et vitam tecum charissimorum tuorum, et bonam valetudinem tuam, et vitam tuam ipsam in hoc corpore: neque enim aliter amissionem horum metueres. *A.* Fateor, ita est. *R.* Modo

și lumina; dar pământul nu poate fi văzut decât numai iluminat de lumină. Așadar și cele ce sunt predate de către discipline, pe care, oricine le-nțelege, concede, fără nici un fel de dubiu, că sunt foarte adevărate, trebuie crezut că ele nu pot fi înțelese decât dacă sunt luminate, precum de soarele lor, de către altul. Deci, precum în acest soare pot fi observate trei anume: că este, că strălucește, că luminează, tot astfel, în acel atotascuns Dumnezeu, pe Carele vrei să-L înțelegi, sunt trei anume: că este, că este-nțeles și că face să fie-nțelese celelalte. Acestea două, adică, pe tine însuți și pe Dumnezeu, îndrăznesc eu să te învăț, ca să le-nțelegi. Răspunde-mi însă, în ce chip le vei fi înțeles pe acestea: ca probabile sau ca adevărate. **A.:** Ca probabile, desigur, și, ceea ce trebuie să mărturisesc, m-am ridicat într-o și mai mare speranță: căci, în afară de cele două, despre linie și sferă, nu s-a spus nimic de către tine, despre care eu să-ndrăznesc să zic că îl știu. **R.:** Nu trebuie să te miri, căci nu s-a expus încă, până acum, nimic astfel, încât să trebuiască să fie reclamată stăruitor de la tine percepția.

IX. - *Iubirea de sine.*

16. Dar ce să mai zăbovim? Trebuie să ne așternem pe cale: să vedem totuși, ceea ce le precedă pe toate: suntem noi, oare, întregi? **A.:** Asta o vei fi văzut tu, dacă ești în stare, cât de cât, să întrezărești ceva fie în tine, fie în mine: eu, dacă simt ceva, îți voi răspunde ție, întrebătoarei. **R.:** Iubești tu, oare, ceva înafara cunoașterii de sine și a lui Dumnezeu? **A.:** Aș putea răspunde că eu nu iubesc nimic mai amplu, din cauza acelui sentiment pe care-l am acum; răspund însă, mai în siguranță, că nu știu. Căci mi s-a-ntâmplat adesea ca, pe când nu mă credeam a fi tulburat de nici un alt lucru, să-mi vină, totuși, altceva în minte, care mă-mpungea cu mult mai altfel decât presupusesem. Iarăși, adesea, oricât nu mă înțepa alt lucru, căzând pe neașteptate în cugetare, în realitate, venind totuși, mă perturba mai mult decât credeam: acum, însă, mi se pare că numai de trei lucruri pot fi tulburat: de teama pierderii celor pe care-i iubesc, de teama durerii, de teama morții. **R.:** Iubești, deci, viața dimpreună cu tine a celor foarte dragi ție și buna ta sănătate și însăși viața ta în acest trup: căci nu te-ai mai teme altfel de pierderea acestora. **A.:** Mărturisesc, așa-i.

[**Col. 0878**] ergo, quod non omnes tecum sunt amici tui, et quod tua valetudo minus integra est, facit animo nonnullam aegritudinem: nam et id esse consequens video. *A.* Recte vides; negare non possum. *R.* Quid, si te repente sano esse corpore sentias et probes, tecumque omnes quos diligis concorditer, liberali otio frui videas, nonne aliquantum tibi etiam laetitia gestiendum est? *A.* Vere aliquantum; imo, si haec praesertim, ut dicis, repente provenerint, quando me capiam; quando id genus gaudii vel dissimulare permittar? *R.* Omnibus igitur adhuc morbis animi et perturbationibus agitaris. Quaenam ergo talium oculorum impudentia est, velle illum solem videre? *A.* Ita conclusisti quasi prorsus non sentiam quantum sanitas mea promoverit, aut quid pestium recesserit, quantumque restiterit. Fac me istud concedere.

X. - *Amor rerum corporis et externarum.*

17. *R.* Nonne vides hos corporis oculos etiam sanos, luce solis istius saepe repercuti et averti, atque ad illa sua obscura confugere? Tu autem quid promoveris cogitas, quid velis videre non cogitas: et tamen tecum hoc ipsum discutiam, quid profecisse nos putas. Divitias nullas cupis? *A.* Hoc quidem non nunc primum. Nam cum triginta tres annos agam, quatuordecim fere anni sunt ex quo ista cupere destiti, nec aliud quidquam in his, si quo casu offerrentur, praeter necessarium victum liberalemque usum cogitavi. Prorsus mihi unus Ciceronis liber facillime persuasit, nullo modo appetendas esse divitias, sed si provenerint, sapientissime atque cautissime administrandas. *R.* Quid honores? *A.* Fateor, eos modo, ac pene his diebus cupere destiti. *R.* Quid uxor? Nonne te delectat interdum pulchra, pudica, morigera, litterata, vel quae abs te facile possit erudiri, afferens etiam dotis tantum, quoniam contemnis divitias, quantum eam prorsus nihilo faciat onerosam otio tuo, praesertim si speres certusque sis nihil ex ea te molestiae esse passurum?

R.: Acum, deci, faptul că nu sunt toți amicii tăi împreună cu tine și că sănătatea ta este mai puțin integră îi dă spiritului o oarecare-ntristare bolnăvicioasă: căci văd că și asta rezultă cu necesitate. **A.:** Drept vezi, nu pot nega. **R.:** Ce, dacă ai simți și ai proba deodată că ești sănătos și că,-mpreună cu tine, se-mbucură, în bună-nțelegere, dintr-un otiu generos, toți cei pe care-i iubești, nu ar trebui, oare, să-ți aducă ție chiar o destul de mare bucurie? **A.:** Cu adevărat, îndestul de mare, ba chiar, dacă aceasta ar surveni, precum zici, mai ales, pe neașteptate, când m-aș putea regăsi, când mi-aș putea permite să disimulez măcar acest gen de bucurie? **R.:** Încă te-ai frământa, așadar, prin toate bolile și perturbațiile spiritului. Care este oare nerușinarea unor atare ochi, să vrei, deci, să vezi acel soare? **A.:** Așa ai concluzionat, ca și cum n-aș simți deloc cât a înaintat întremarea mea sau cât din molimă a dispărut și cât a mai rămas. Haide, închipuiește-ți că-mi conced măcar una ca asta.

X. - *Iubirea lucrurilor trupești și a celor dinafară.*

17. **R.:** Nu vezi, oare, că ochii aceștia ai trupului, chiar întremați, sunt adesea loviți și întorși de la lumina acestui soare și se refugiază la cele obscure ale lor? Tu cugeți, însă, cât vei fi-naintat disputând, nu cugeți ceea ce vrei să vezi: și totuși tocmai asta o voi discuta cu tine: ce rezultat bun socoți că am dobândit noi? Nu dorești nici o bogăție? **A.:** Asta,-ntr-adevăr, nu, și nu acum pentru prima oară. Căci, cum merg pe treizeci și trei de ani, sunt aproape petrusprezece ani de când am precurmat a mai râvni acestea și nu m-am mai gândit la nimic altceva dintre acestea, dacă mi se ofereau prin vreo-ntâmplare, în afară de nutremântul necesar și o folosință demnă de condiția unui om liber. M-a lămurit, într-un cuvânt, pe deplin o singură carte a lui Cicero că nu trebuie, în nici un chip, râvnite bogățiile, iar, dacă le vei fi dobândit, trebuie administrate cu foarte multă-nțelepciune și foarte precaut. **R.:** Ce, despre onoruri? **A.:** Îți mărturisesc c-am încetat acum, mai zilele acestea, să le mai doresc. **R.:** Ce, o soție? Nu te-ar încânta, mai încaltea, una frumoasă, pudică, ascultătoare, literată, sau care ar putea fi ușor învățată de către tine, aducându-și chiar și o atâta dotă, fiindcă tu disprețuiești averile, câtă să nu ți-o facă aproape

A. Quantumlibet velis eam pingere atque cumulare bonis omnibus, nihil mihi tam fugiendum quam concubitum esse decrevi: nihil esse sentio quod magis ex arce dejiciat animum virilem, quam blandimenta feminea, corporumque ille contactus, sine quo uxor haberi non potest. Itaque, si ad officium pertinet sapientis (quod nondum comperi) dare operam liberis, quisquis rei hujus tantum gratia concumbit, mirandus mihi videri potest, at vero imitandus nullo modo: nam tentare hoc periculosius est, quam posse felicius. Quamobrem, satis, credo, juste atque utiliter pro libertate animae meae mihi imperavi non cupere, non quaerere, non ducere **uxorem.** *R.* Non ego nunc quaero quid decreveris, sed utrum adhuc lucteris, an vero jam ipsam libidinem viceris. Agitur enim de sanitate oculorum tuorum. *A.* Prorsus nihil hujusmodi quaero, nihil desidero; etiam cum horrore **[Col. 0879]** atque aspernatione talia recordor. Quid vis amplius? Et hoc mihi bonum in dies crescit: nam quanto augetur spes videndae illius qua vehementer aestuo pulchritudinis, tanto ad illam totus amor voluptasque convertitur. *R.* Quid ciborum jucunditas? quantae tibi curae est? *A.* Ea **quae** statui non edere, nihil me commovent. Iis autem quae non amputavi, delectari me praesentibus fateor, ita tamen ut sine ulla permotione animi vel visa vel **gustata** subtrahantur. Cum autem non adsunt prorsus, non audet haec appetitio se inserere ad impedimentum cogitationibus meis. Sed omnino sive de cibo et potu, sive de balneis, caeteraque corporis voluptate nihil interroges: tantum habere appeto, quantum in valetudinis opem conferri potest.

XI. – *Externa commoda non propter se, sed propter alia vera bona possunt admitti verius quam expeti.*

18. *R.* Multum profecisti: ea tamen quae restant ad videndam illam lucem, plurimum impediunt. Sed molior aliquid quod mihi videtur facile ostendi; aut nihil edomandum nobis remanere, aut nihil nos

cu nimic o povară oţiului tău, mai cu seamă dacă nu te-ai teme, ba, ai fi chiar sigur că nu vei îndura din partea ei nici o neplăcere? **A.:** Poţi s-o-mpodobeşti oricât îţi place şi s-o-ncarci cu toate bunurile, eu, din parte-mi, am hotărât că n-am de fugit de nimic mai mult decât de-o-nsurătoare: simt că nu este nimic care să surpe din fortăreaţa-i spiritul viril ca dezmierdările muiereşti şi contactul acela al trupurilor, fără de care nu poate fi ţinută o soţie. Şi, astfel, dacă ţine de datoria înţeleptului (ceea ce n-am descoperit încă) să se consacre pruncilor, oricine se-mpreunează numai graţie acestui fapt poate să-mi pară mie de admirat, în nici un chip, însă, de imitat: căci a încerca asta este mai periculos, decât, mai fericit, a o putea. Motiv pentru care, îndeajuns, cred, mi-am poruncit just şi util pentru libertatea sufletului meu, să nu doresc, să nu caut, să nu-mi iau soţie. **R.:** Eu nu întreb acum ce-ai hotărât, ci dacă te mai lupţi încă, sau ai învins, într-adevăr, de-acum, însăţi pofta. Căci despre sănătatea ochilor tăi vorbim. **A.:** Nu caut, într-un cuvânt, nimic de acest fel, nu doresc nimic; chiar îmi amintesc cu oroare şi greaţă unele ca astea. Ce vrei mai mult? Şi acest bine îmi creşte zi de zi: căci, cu cât sporeşte speranţa de-a vedea suprema frumseţe, spre care ard cu ardoare, cu atât mi se converteşte spre ea întregul amor şi voluptatea. **R.:** Ce, despre plăcerea mâncărurilor, cât de mult îţi pasă? **A.:** Acelea, pe care am hotărât să nu le mai mănânc, nu mă stârnesc cu nimic. De prezenţa acelora pe care nu le-am ciuntat, mărturisesc, însă, că mă delectez, atâta, totuşi, cât pot fi, fie văzute, fie gustate, substrase fără de nici o tulburare a spiritului. Când nu sunt, însă, deloc de faţă, nu cutează această poftă să se strecoare spre a-mi împiedica, ea, cugetările. Dar, fie despre mâncare şi băutură, fie despre băi sau vreo altă voluptate a corpului, să nu mă mai întrebi nimic: atât doresc să am, cât poate fi conferit întru sprijinul sănătăţii.

XI. – *Avantajele externe nu pentru sine, ci pentru alte bunuri adevărate pot fi admise mai adevărat decât căutate cu insistenţă.*

18. **R.:** Ai înaintat mult: totuşi, cele ce rămân împiedică foarte mult vederea acelei lumini. Dar tind către ceva ce mi se pare uşor de arătat: sau nu a mai rămas nimic de îmblânzit, sau nimic nu ne-a folosit la nimic, şi arzătoarea dorinţă sufletească a tuturor

omnino profecisse, omniumque illorum quae resecta credimus tabem manere. Nam quaero abs te, si tibi persuadeatur aliter cum multis charissimis tuis te in studio sapientiae non posse vivere, nisi ampla res aliqua familiaris necessitates vestras sustinere possit; nonne desiderabis divitias et optabis? *A.* Assentior. *R.* Quid, si etiam illud appareat, et multis te persuasurum esse sapientiam, si tibi de honore auctoritas creverit, eosque ipsos familiares tuos non posse cupiditatibus suis modum imponere, seque totos convertere ad quaerendum Deum, nisi et ipsi fuerint honorati, idque nisi per tuos honores dignitatemque fieri non posse? nonne ista etiam desideranda erunt, et ut proveniant magnopere instandum. *A.* Ita est ut dicis. *R.* Jam de uxore nihil disputo; fortasse enim non potest, ut ducatur, existere talis necessitas: quanquam, si ejus amplo patrimonio certum sit sustentari posse omnes quos tecum in uno loco vivere otiose cupis, ipsa etiam concorditer id sinente, praesertim si generis nobilitate tanta polleat, ut honores illos quos esse necessarios jam dedisti, per eam facile adipisci possis, nescio utrum pertineat ad officium tuum ista contemnere. *A.* Quando ego istud sperare audeam?

19. *R.* Ita istud dicis, quasi ego nunc requiram quid speres. Non quaero quid negatum non delectet, sed qui delectet oblatum. Aliud est enim exhausta pestis, aliud consopita. Ad hoc enim valet quod a quibusdam doctis viris dictum est, ita omnes stultos insanos esse, ut male olere omne coenum, quod non semper, sed dum commoves, sentias. Multum interest utrum animi desperatione obruatur cupiditas, an sanitate pellatur. *A.* Quanquam tibi respondere non possum, nunquam tamen mihi persuadebis ut hac affectione mentis, qua nunc me esse sentio, nihil me profecisse arbitrer. *R.* Credo propterea tibi hoc videri, [**Col. 0880**] quia quamvis ista optare posses, non tamen propter seipsa, sed propter aliud expetenda viderentur. *A.* Hoc est quod dicere cupiebam: nam quando

acelora pe care le credeam ciuntate a rămas. Căci te-ntreb: dacă ţi s-ar demonstra foarte convingător că nu poţi trăi împreună cu mulţii, preaiubiţii tăi întru studiul înţelepciunii, decât dacă o anume amplă resursă familială ar putea susţine trebuinţele voastre; nu vei dori, oare, şi alege bogăţiile? **A.:** Asimt. **R.:** Ce, dacă ţi s-ar învedera chiar şi aceea: şi că tu ai să-i înveţi pe mulţi înţelepciunea, dacă îţi va fi crescut dintru onoare autoritatea, şi şí că familiarii tăi nu mai pot să-şi pună ei înşişi măsura poftelor lor şi să se întoarcă cu **toţii pe sine la căutarea lui Dumnezeu, decât dacă** şi ei înşişi vor **fi fost onoraţi, la rândul lor, şi că asta nu poate** să se-ntâmple **decât prin demnitatea şi onorurile tale, oare nu** vor trebui să fie de dorit chiar şi acestea, şi, ca să se plinească, nu vor fi trebuit ele din tot sufletul stăruitor urmărite? **A.:** Aşa-i precum spui. **R.:** Nu mai disput acum nimic despre soţie: căci, poate, nu poate exista o asemenea necesitate de a fi luată, cu toate că, dacă ar fi sigur că prin amplul său patrimoniu pot fi întreţinuţi toţi pe care tu ţi-i doreşti să trăiască otios, într-un singur loc, împreună cu tine, ea însăşi îngăduind în bună înţelegere asta, mai cu seamă dacă ar avea superioritatea printr-o atâta nobilitate a neamului, încât să poţi uşor dobândi prin ea onorurile acelea, despre care ai dat deja de-nţeles că sunt trebuincioase, nu ştiu dacă ar ţine de îndatorirea ta să dispreţuieşti unele ca astea. **A.:** Când aş cuteza eu să sper una ca asta?

19. **R.:** Aşa spui asta, ca şi cum eu aş întreba acum ce speri. Nu întreb ce, refuzat, nu încântă, ci, cu ce obţinutul încântă. Căci una este ciuma stârpită, alta adormită. La asta este,-ntr-adevăr, în vigoare ceea ce s-a spus de către cineva dintre bărbaţii docţi că toţi proştii sunt astfel nebuni, după cum miroase urât toată mocirla, pe care nu totdeauna o simţi, ci numai când o agiţi. Este o mare deosebire dacă cupiditatea este potolită prin disperarea spiritului sau înlăturată prin sănătate. **A.:** Cu toate că nu-ţi pot răspunde, nu mă vei convinge, totuşi, niciodată să socot că, prin această afecţiune a minţii, în care simt că sunt acum, eu nu am înaintat cu nimic. **R.:** Cred că de aceea ţi se pare ţie asta, fiindcă, oricât ai putea opta pentru aceasta, nu ţi s-ar părea, totuşi, de dorit arzător pentru ele însele, ci pentru altceva. **A.:** Asta şi era ceea ce doream să spun: căci, când am dorit bogăţiile, de aceea

desideravi divitias, ideo desideravi ut dives essem, honoresque ipsos, quorum cupiditatem modo me perdomuisse respondi, eorum nescio quo nitore delectatus volebam; nihilque aliud in uxore semper attendi, cum attendi, nisi quam mihi efficeret cum bona fama voluptatem. Tunc erat istorum in me vera cupiditas; nunc ea omnia prorsus aspernor: sed si ad illa quae cupio non nisi per haec mihi transitus datur, non amplectenda appeto, sed subeo toleranda. *R.* Optime omnino: nam nec ego ullarum rerum vocandam puto cupiditatem, quae propter aliud requiruntur.

XII. - *Nihil expetendum nisi quatenus conducit ad summum bonum, nihil horrendum nisi quatenus avocat.*

20. Sed quaero abs te, cur eos homines quos diligis, vel vivere, vel tecum vivere cupias? *A.* Ut animas nostras et Deum simul concorditer inquiramus. Ita enim facile cui priori contingit inventio, caeteros eo sine labore perducit. *R.* Quid, si nolunt haec illi quaerere? *A.* Persuadebo ut velint. *R.* Quid, si non possis, vel quod se invenisse jam, vel quod ista non posse inveniri arbitrantur, vel quod aliarum rerum curis et desiderio praepediuntur? *A.* Habebo eos, et ipsi me, sicut possumus. *R.* Quid, si te ab inquirendo etiam impediat eorum praesentia? nonne laborabis atque optabis, si aliter esse non possunt, non tecum esse potius quam sic esse? *A.* Fateor, ita est ut dicis. *R.* Non igitur eorum vel vitam vel praesentiam propter seipsam, sed propter inveniendam sapientiam cupis? *A.* Prorsus assentior. *R.* Quid? ipsam vitam tuam si tibi certum esset impedimento esse ad comprehendendam sapientiam, velles eam manere? *A.* Omnino eam fugerem. *R.* Quid? si docereris, tam te relicto isto corpore, quam in ipso constitutum, posse ad sapientiam pervenire, curares utrum hic, an in alia vita eo quod diligis fruereris? *A.* Si nihil me pejus excepturum intelligerem, quod retroageret ab eo quo progressus sum, non curarem. *R.* Nunc ergo propterea mori times, ne aliquo pejore malo involvaris, quo tibi auferatur divina cognitio. *A.* Non solum

le-am dorit, ca să fiu bogat, a căror cupiditate am răspuns că acum eu am potolit-o, şi le voiam încântat de nu ştiu ce strălucire a lor; şi nu am urmărit niciodată nimic altceva la o soţie, dacă am urmărit totuşi, decât să-mi aducă, cu faimă bună, voluptatea. Atunci era în mine adevărata cupiditate faţă de acestea; acum le refuz, într-un cuvânt, pe toate acelea, dar, dacă nu-mi este dată decât prin acestea trecerea la acelea pe care le doresc, le doresc nu de îmbrăţişat, ci mi le iau asupra-mi de tolerat. **R.:** Toate bune şi frumoase: căci şi eu socot că, în general, nu trebuie numită cupiditate aceea a niciunor lucruri care sunt râvnite pentru altceva.

XII. - *Nimic nu-i de dorit decât întrucât conduce la binele suprem, nimic, de urât, decât întrucât împiedică la aceasta.*

20. Te întreb, însă, de ce doreşti fie ca oamenii aceia pe care-i iubeşti să trăiască, fie să trăiască împreună cu tine? **A.:** Ca să căutăm împreună,-n bună-nţelegere, sufletele noastre şi pe Dumnezeu. Căci, astfel, cui îi este dată uşor, mai întâi, descoperirea, îi face pe ceilalţi să ajungă, fără greutate la ea. **R.:** Ce, dacă aceia nu vor unele ca astea? **A.:** Îi voi convinge să vrea. **R.:** Ce, dacă n-ai fi în stare, fie că ei au găsit deja, fie că socot că astea nu pot fi găsite, fie că sunt împiedicaţi de dorinţa şi grijile altor lucruri? **A.:** Îi voi avea pe ei, şi ei pe mine, precum suntem în stare. **R.:** Ce, dacă te-ar împiedica de la căutare până şi simpla lor prezenţă, nu te vei munci, oare, şi nu vei prefera, dacă nu pot să fie altfel, mai degrabă să nu fie cu tine, decât să fie aşa? **A.:** Mărturisesc că aşa-i cum zici. **R.:** Nu doreşti, aşadar, nici viaţa, nici prezenţa lor pentru ele însele, ci pentru găsirea înţelepciunii. **A.:** Asimt întrutotul. **R.:** Ce, daca-i fi sigur că însăşi viaţa ta ţi-e impediment spre cuprinderea înţelepciunii, ai vrea ca ea să dureze? **A.:** Aş scăpa cu totul de ea. **R.:** Ce, daca-i învăţa că poţi să ajungi la înţelepciune atât părăsind acest corp, cât rămânând constituit întru el însuşi, te-ai îngriji dacă să te bucuri aici sau în altă viaţă dintru ceea ce iubeşti? **A.:** Dacă aş înţelege că nu am de atras nimic mai rău, care să mă abată de la ceea ce am progresat, nu m-aş îngriji. **R.:** Acum, de aceea te temi, aşadar, să mori, ca să nu te-nfăşori într-un alt rău mai rău, prin care să-ţi fie sustrasă cunoaşterea divină. **A.:** Nu mă

ne auferatur timeo, si quid forte percepi, sed etiam ne intercludatur mihi aditus eorum quibus percipiendis inhio; quamvis quod jam teneo, mecum mansurum putem. *R.* Non igitur et vitam istam propter seipsam, sed propter sapientiam vis manere. *A.* Sic est.

21. *R.* Dolor corporis restat, qui te fortasse vi sua commovet. *A.* Et ipsum non ob aliud vehementer formido, nisi quia me impedit a quaerendo. Quanquam enim acerrimo his diebus dentium dolore torquerer, non quidem sinebar animo volvere, nisi ea quae jam forte didiceram; a discendo autem penitus impediebar, ad quod mihi tota intentione animi opus erat: tamen mihi videbatur, si se ille mentibus meis veritatis fulgor [**Col. 0881**] aperiret, aut me non sensurum fuisse illum dolorem, aut certe pro nihilo toleraturum. Sed quia etsi nihil majus aliquando pertuli, **tamen saepe cogitans** quanto graviores possint accidere, **cogor interdum** Cornelio Celso assentiri, qui ait summum bonum esse sapientiam, summum autem malum dolorem corporis. Nec ejus ratio mihi videtur absurda. Nam quoniam duabus, inquit, partibus compositi sumus, ex animo scilicet et corpore, quarum prior pars est animus melior, deterius corpus est, summum bonum est melioris partis optimum, summum autem malum pessimum deterioris: est autem optimum in animo sapientia, est in corpore pessimum dolor. Summum igitur bonum hominis sapere, summum malum dolere, sine ulla, ut opinor, falsitate concluditur. *R* Posterius ista videbimus. Aliud enim fortasse nobis ipsa ad quam pervenire nitimur sapientia persuadebit. Si autem hoc esse verum ostenderit, hanc de summo bono et summo malo sententiam sine dubitatione tenebimus.

XIII. - *Quomodo et quibus gradibus perspiciatur sapientia. Amor verus.*

22. Nunc illud quaerimus, qualis sis amator sapientiae, quam castissimo conspectu atque amplexu, nullo interposito velamento quasi nudam videre ac

tem numai să nu-mi fie sustrase, dacă poate, am perceput ceva, ci nici să nu-mi fie închisă calea acelora după care umblu cu gura căscată să le percep; oricât aş socoti că ceea ce deţin deja va rămâne cu mine. **R.:** Nici viaţa aceasta nu o voieşti, aşadar, să rămână pentru ea însăşi, ci pentru înţelepciune. **A.:** Aşa-i.

21. **R.:** Rămâne durerea corpului, care, poate, te tulbură cu puterea sa. **A.:** Nici de aceasta însăşi nu mă tem mai vehement de altceva, decât că mă împiedică de la a căuta. Căci, cu toate că am fost torturat zilele acestea de-o foarte cruntă durere de dinţi[13] şi n-am fost, într-adevăr, lăsat să frământ în spirit decât ceea ce-nvăţam de-acum din întâmplare, de la învăţătura, însă, la care aveam nevoie de toată atenţia spiritului eram împiedicat cu totul; totuşi mi se părea că, dacă mi s-ar fi descoperit minţii mele acea fulgurare a adevărului, sau nu va mai fi fost simţită de către mine acea durere, sau va fi fost, cu siguranţă, tolerată precum ceva fără de nici o importanţă. Dar, chiar dacă nu am suportat nicicând nimic mai greu, totuşi, gândindu-mă mereu cu cât mai grave s-ar putea-ntâmpla, sunt constrâns să-i asimt, între timp, lui Cornelius Celsus[14], care zice că supremul bine este înţelepciunea, supremul rău, însă, durerea trupului. Şi nici nu mi se pare absurdă judecata lui. Căci, fiindcă suntem compuşi, zice, din două părţi, din spirit, adică, şi corp, dintre care primul, cel mai bun, este spiritul, cel mai rău este corpul; supremul bine este cel mai bunul părţii mai bune, supremul rău, însă, cel mai răul celei mai rele, înţelepciunea este, însă, celmaibunul în spirit, celmairăul, în corp, este durerea. Se conclude, aşadar, după părerea mea, fără nici o falsitate, că binele suprem al omului este a fi înţelept, răul suprem, a suferi durerea. **R.:** Asta vom vedea-o mai la urmă. Căci, poate, ne va convinge de altceva însăşi înţelepciunea la care vrem să ajungem. Dacă ne va fi, însă, învederat că aceasta este adevărat, vom ţine, fără-ndoială, această sentinţă despre supremul bine şi despre supremul rău.

XIII. - *În ce chip şi prin ce trepte este-ntrezărită-nţelepciunea. Iubirea adevărată.*

22. Acum asta căutăm: ce fel de iubitor al înţelepciunii eşti tu, pe care doreşti s-o vezi şi s-o ţii cvasinudă, prin cea mai castă privire şi-mbrăţişare, fără-nterpunerea niciunui acoperământ,

tenere desideras, qualem se illa non sinit, nisi paucissimis et electissimis amatoribus suis. An vero si alicujus pulchrae feminae amore flagrares, jure se tibi non daret, si aliud abs te quidquam praeter se amari comperisset; sapientiae se tibi castissima pulchritudo, nisi solam arseris, demonstrabit? *A.* Quid ergo adhuc suspendor infelix, et cruciatu miserabili differor? Jam certe ostendi nihil aliud me amare, siquidem quod non propter se amatur, non amatur. Ego autem solam propter se amo sapientiam, caetera vero vel adesse mihi volo, vel deesse timeo propter ipsam; vitam, quietem, amicos. Quem modum autem potest habere illius pulchritudinis amor, in qua non solum non invideo caeteris, sed etiam plurimos quaero qui mecum appetant, mecum inhient, mecum teneant, mecumque perfruantur; tanto mihi amiciores futuri, quanto erit nobis amata communior.

23. *R.* Prorsus tales esse amatores sapientiae decet. Tales quaerit illa cujus vere casta est, et sine ulla contaminatione conjunctio. Sed non ad eam una via pervenitur. Quippe pro sua quisque sanitate ac firmitate comprehendit illud singulare ac verissimum bonum. Lux est quaedam ineffabilis et incomprehensibilis mentium. Lux ista vulgaris nos doceat quantum potest, quomodo se illud habeat. Nam sunt nonnulli oculi tam sani et vegeti, qui se, mox ut aperti fuerint, in ipsum solem sine ulla trepidatione convertant. His quodammodo ipsa lux sanitas est, nec doctore indigent, sed sola fortasse admonitione. His credere, sperare, amare satis est. Alii vero ipso quem videre vehementer desiderant, fulgore feriuntur, et eo non viso saepe in tenebras cum delectatione redeunt. Quibus [**Col. 0882**] periculosum est, quamvis jam talibus ut sani recte dici possint, velle ostendere quod adhuc videre non valent. Ergo isti exercendi sunt prius, et eorum amor utiliter differendus atque nutriendus est. Primo enim quaedam illis demonstranda sunt quae non per se lucent, sed per lucem videri possint, ut vestis, aut

precum ea nu se-ngăduie pe sine decât foarte puţinilor şi foarte aleşilor săi iubitori. Oare, dacă, -ntr-adevăr, ardeai de iubirea vreunei femei frumoase şi, pe drept, ea nu ţi s-ar fi dat ţie, dacă ar fi descoperit că este iubit de către tine orice altceva în afară de ea, ţi se va arăta, oare, pe sine ţie frumseţea atotcastă a înţelepciunii, dacă nu vei fi ars numai şi numai pentru ea singură?[15] **A.:** De ce-s, aşadar, încă nefericit ţinut în suspensie şi-s sfâşiat de un chin miserabil? Am arătat, doar, sigur, că eu nu iubesc nimic altceva, dat fiind că ceea, ce nu este iubit pentru sine, nu este iubit. Eu iubesc, aşadar, singură înţelepciunea numai pentru sine, celelalte, însă, doresc să le am de faţă sau să mă tem să nu-mi lipsească pentru ea însăşi: viaţa, liniştea, amicii. Ce măsură poate, însă, să aibă iubirea acelei frumseţi dintru care nu numai că nu-i invidiez pe ceilalţi, ci chiar caut ca ei, cât mai mulţi, care o doresc împreună cu mine, să soarbă împreună cu mine, s-o ţină împreună cu mine şi să se îmbucure împreună cu mine; cu atât mai amici mie în viitor, cu cât ne va fi ea mai în comun iubită.

23. **R.:** Aşa se cuvine-ntrutotul să fie iubitorii-nţelepciunii. De-aceştia cere ea, a cărei legătură este cu adevărat castă şi fără nici o contaminaţiune. Nu pe o singură cale se ajunge, însă, la ea. Fiecare, adică, prin propria sănătate şi tărie cuprinde acel bine singular şi-atotadevărat. Este o anume lumină inefabilă şi incomprehensibilă a minţilor. Învaţe-ne şi pe noi, pe cât e-n stare, lumina aceea vulgară în ce chip se prezintă-n sine acela. Căci nu puţini ochi sunt atât de sănătoşi şi de vii care, de cum au fost deschişi întâi, se întorc în soarele însuşi fără nici o trepidaţiune. Pentru aceştia, lumina însăşi este, într-un anumit fel, sănătate, şi nu mai au nevoie de un învăţător, ci, poate, de singură admoniţiunea. Pentru aceştia, a crede, a spera, a iubi este de-ajuns. Alţii însă, sunt izbiţi de însăşi acea strălucire pe care doresc vehement să o vadă, şi, nemaivăzând-o, se-ntorc cu-ncântare în tenebre. Cărora, oricât sunt, de-acum, din speţa acelora, încât să poată fi, pe drept numiţi sănătoşi, este periculos a voi să le arăţi ceea ce nu sunt în stare să vadă. Aceştia trebuie, aşadar, exersaţi mai întâi, şi iubirea lor trebuie util amânată şi nutrită. Căci, mai întâi, trebuie să le fie arătate lor unele care nu le lucesc prin sine, ci pot fi văzute prin lumină, precum straiele sau peretele şi altele

paries, aut aliquid horum. Deinde quod non per se quidem, sed tamen per illam lucem pulchrius effulgeat, ut aurum, argentum et similia, nec tamen ita radiatum ut oculos laedat. Tunc fortasse terrenus iste ignis modeste demonstrandus est, deinde sidera, deinde luna, deinde aurorae fulgor, et albescentis coeli nitor. In quibus seu citius seu tardius, sive per totum ordinem, sive quibusdam contemptis, pro sua quisque valetudine assuescens, sine trepidatione et cum magna voluptate solem videbit. Tale aliquid sapientiae studiosissimis, nec acute, jam tamen videntibus, magistri optimi faciunt. Nam ordine quodam ad eam pervenire bonae disciplinae officium est, sine ordine autem vix credibilis felicitatis. Sed hodie satis, ut puto, scripsimus; parcendum est valetudini.

XIV. - *Ipsa sapientia medetur oculis ut videri possit.*

24. *A.* Et alio die: Da, quaeso, inquam, jam si potes, illum ordinem. Duc, age qua vis, per quae vis, quomodo vis. Impera quaevis dura, quaelibet ardua, quae tamen in mea potestate sint, per quae me quo desidero, perventurum esse non dubitem. *R.* Unum est quod tibi possum praecipere nihil plus novi. Penitus esse ista sensibilia fugienda, cavendumque magnopere, dum hoc corpus agimus, ne quo eorum visco pennae nostrae impediantur, quibus integris perfectisque opus est, ut ad illam lucem ab his tenebris evolemus: quae se ne ostendere quidem dignatur in hac cavea inclusis, nisi tales fuerint ut ista vel effracta vel dissoluta possint in auras suas evadere. Itaque, quando fueris talis ut nihil te prorsus terrenorum delectet, mihi crede, eodem momento, eodem puncto temporis videbis quod cupis. *A.* Quando istud erit, oro te? Non enim puto posse mihi haec in summum venire contemptum, nisi videro illud in cujus comparatione ista sordescant.

25. *R.* Hoc modo posset et iste oculus corporis dicere: Tum tenebras non amabo, cum solem videro. Videtur enim quasi et hoc ad ordinem pertinere, quod longe est secus.

asemenea. Apoi ceea ce nu chiar prin sine, şi, totuşi, prin acea lumină, străluceşte mai frumos, precum aurul şi argintul şi cele similare, şi, totuşi, nu atât de strălucitor, încât să rănească ochii. Apoi trebuie, poate, precaut demonstrat focul acesta pământesc, apoi stelele apoi luna, apoi lucirea aurorei şi strălucirea cerului înziorat. Întru care, fie mai degrabă, fie mai târziu, fie mai pe-ndelete, fie prin întreagă ordinea, fie unele lăsate la o parte, fie sărind peste unele, obişnuindu-se, fiecare, după puterea sa, va vedea, fără nici o trepidaţiune şi cu mare voluptate, soarele. Aşa ceva fac magiştrii cei mai buni pentru foarte sârguincioşii întru înţelepciune şi, chiar dacă nu acut, de-acum văzători totuşi. Căci este oficiul bunei discipline de ajuns la ea, într-o oarecare ordine, fără ordine, însă, ţine de o fericire abia credibilă. Dar, după cum socot, am scris de-ajuns astăzi; trebuie să ne cruţăm sănătatea.

XIV. - *Însăşi înţelepciunea întreamă ochii, ca să poată fi văzută.*

24. Şi a doua zi: **A.:** Dă-mi zic, acum, rogu-te, dacă poţi, acea ordine. Condu-mă haide, pe unde vrei, prin cele ce vrei, în ce chip vrei! Porunceşte-mi oricât vrei de dure, oricât de arzătoare, care să fie, totuşi, în puterea mea, prin care să nu mă-ndoiesc c-am s-ajung la ceea ce doresc. **R.:** Una singură este ceea ce pot să te-nvăţ: nu cunosc nimic mai mult. Acestea sensibile trebuie cu totul şi cu totul alungate[16], şi, cât mai purtăm acest corp, trebuie să ne temem în cel mai înalt grad să nu fie-mpiedicate de vreun chip de-ale lor aripile noastre, de care e nevoie, integre şi perfecte, ca să zburăm, din aceste tenebre, la mirifica lumină, care nu a socotit demn a se arăta pe sine închişilor în această colivie, decât dacă vor fi devenit astfel, încât, fie spărgând-o, fie nimicind-o, să poată zbura în aurele sale. Şi, aşa, când vei fi devenit astfel, încât chiar nimic din cele pământeşti să nu te mai delecteze, crede-mă, în chiar acel moment, în chiar acel punct al timpului, vei vedea ceea ce doreşti. **A.:** Când va fi asta, rogu-te? Căci nu socot că se poate s-ajung la supremul dispreţ faţă de acestea, decât dacă voi fi văzut aceea, în comparaţie cu care ele să devină sordide.

25. **R.:** În acest chip ar putea zice şi acest ochi al corpului „Atunci nu voi mai iubi tenebrele, când voi fi văzut soarele". Căci poate părea că şi asta ţine oarecum de ordine, ceea ce este cu

Amat enim tenebras, eo quod sanus non est; solem autem nisi sanus videre non potest. Et in eo saepe fallitur animus, ut sanum se putet et sese jactet; et quia nondum videt, veluti jure conqueritur. Novit autem illa pulchritudo quando se ostendat. Ipsa enim medici fungitur munere, meliusque intelligit qusint sani, quam iidem ipsi qui sanantur. Nos autem quantum emerserimus, videmur nobis videre: quantum autem mersi eramus, et quo progressi fueramus, nec cogitare, nec sentire permittimur, et in comparatione gravioris morbi sanos esse nos credimus. Nonne vides quam veluti securi hesterno die pronuntiaveramus, nulla jam nos peste detineri, nihilque amare nisi sapientiam; [**Col. 0883**] caetera vero non nisi propter istam quaerere aut velle? Quam tibi sordidus, quam foedus, quam exsecrabilis, quam horribilis complexus femineus videbatur, quando inter nos de uxoris cupiditate quaesitum est! Certe ista nocte vigilantes, cum rursus eadem nobiscum ageremus, sensisti quam te aliter quam praesumpseras, imaginatae illae blanditiae et amara suavitas titillaverit; longe quidem longe minus quam solet, sed item longe aliter quam putaveras; ut sic tibi secretissimus ille medicus utrumque demonstraret, et unde cura ejus evaseris, et quid curandum remaneat.

26. *A.* Tace, obsecro, tace. Quid crucias? quid tantum fodis alteque descendis? Jam flere non duro, jamjam nihil promitto, nihil praesumo, ne me de istis rebus interroges. Certe dicis quod ille ipse quem videre ardeo, noverit quando sim sanus; faciat quod placet: quando placet sese ostendat; jam me totum ejus clementiae curaeque committo. Semel de illo credidi quod sic erga se affectos sublevare non cesset. Ego nihil de mea sanitate, nisi cum illam pulchritudinem videro, pronuntiabo. *R.* Prorsus nihil aliud facias. Sed jam cohibe te a lacrymis, et stringe animum. Multum omnino flevisti, et hoc omnino morbus iste pectoris tui graviter accipit. *A.* Modum vis habere lacrymas meas, cum miseriae meae modum non videam? aut valetudinem

totul şi cu totul altfel. Căci iubeşte tenebrele prin faptul că nu este sănătos: soarele, însă, nu-l poate vedea decât sănătos. Şi prin asta se-nşală adesea spiritul, încât se socoate adesea pe sine sănătos şi se sumeţeşte-n de sine şi se plânge, precum pe drept, că încă nu vede. Ştie, însă, mirifica frumseţe când să se arate pe sine. Căci ea însăşi îndeplineşte rolul medicului şi-nţelege ea mai bine care-s sănătoşi, decât înşişi aceia care-s însănătoşiţi. Noi, însă, cu cât vom fi emers, ne părem nouă înşine că vedem: cu cât, însă, furăm scufundaţi şi cu cât înaintarăm nu ne este îngăduit nici să gândim, nici să simţim, şi credem că, în comparaţie cu mai greul morb, noi suntem sănătoşi. Nu vezi, oare, cum ne pronunţarăm ieri drept sănătoşi, că noi nu suntem reţinuţi de-acum de nici o plagă şi că nu iubim nimic decât înţelepciunea şi că,-ntr-adevăr, nu căutăm sau voim celelalte decât pentru aceasta? Cât de sordidă, cât de hâdă, cât de execrabilă, cât de oribilă ţi se părea ţie îmbrăţişarea muierească, când am discutat **între noi despre dorinţa de** a avea o femeie. Desigur, veghetori, în **noaptea asta, când iarăşi** vorbeam între noi despre acelaşi lucru, **ai simţit cât de altfel** decât presupuseseşi te-au gâdilat acele **dezmierdări imaginate şi** amara suavitate, cu multul, desigur, cu multul mai puţin decât se obişnuieşte, dar, de asemenea, cu multul mai altfel decât crezuseşi tu; încât acel autoascuns medic ţi le-nvedera pe amândouă: şi de unde ai scăpat prin grija lui, şi ce mai rămâne de lecuit.

26. **A.:** Taci, te rog, taci! De ce mă chinuieşti? De ce sapi şi sobori atât de-n adânc? Nu mai rezist de-acum să plâng. De-acum, de-acum nu mai promit nimic, nu mai prezum nimic: să nu mă mai întrebi despre aceste lucruri. Spui, pe drept, că însuşi acela, pe care ard a-l cunoaşte, ştie când sunt întremat; facă ce-i place: arate-se pe sine când îi place; de-acum mă-ncredinţez pe mine totul clemenţei lui. Odată ce-am crezut despre el că-i ridică pe cei ce aspiră astfel către sine, aşa rămâne. Eu nu voi pronunţa nimic despre sănătatea mea, decât când voi fi văzut mirifica frumseţe. **R.:** Cu-adevărat să nu faci nimic altceva. Acum, însă abţine-ţi lacrimile şi adună-ţi spiritul. Ai plâns peste măsură de mult, şi tu a suferit-o peste măsură de greu morbul acesta din pieptul tău. **A.:** Vrei tu ca lacrimile mele să aibă măsură, când nu văd măsura mizeriei mele, sau îmi porunceşti tu să iau în considerare

corporis considerare me jubes, cum ego ipse tabe confectus sim? Sed, quaeso te, si quid in me vales, ut me tentes per aliqua compendia ducere, ut vel vicinitate nonnulla lucis illius, quam, si quid profeci, tolerare jam possum, pigeat oculos referre ad illas tenebras, quas reliqui; si tamen relictae dicendae sunt, quae caecitati meae adhuc blandiri audent.

XV. - *Anima quomodo cognoscitur. Fiducia erga Deum.*

27. *R.* **Concludamus, si placet, hoc primum volumen, ut jam in secundo aliquam, quae commoda occurrerit, aggrediamur viam. Non enim huic affectioni tuae a moderata exercitatione cessandum est.** *A.* **Non sinam omnino concludi hunc libellum, nisi mihi modicum quo intentus sim de vicinia lucis aperueris.** *R.* **Gerit tibi ille** medicus morem. Nam nescio quis me quo te ducam fulgor invitat et tangit. Itaque accipe intentus. *A.* Duc, oro te, ac rape quo vis. *R.* Animam te certe dicis, et Deum velle cognoscere? *A.* Hoc est totum negotium meum. *R.* Nihilne amplius? *A.* Nihil prorsus. *R.* Quid? veritatem non vis comprehendere? *A.* Quasi vero possim haec nisi per illam cognoscere. *R.* Ergo prius ipsa cognoscenda est, per quam possunt illa cognosci. *A.* Nihil abnuo. *R.* Primo itaque illud videamus, cum duo verba sint veritas et verum, utrum tibi etiam res duae istis verbis significari, an una videatur. *A.* Duae res videntur. Nam, ut aliud est castitas, aliud castum, et multa in hunc modum; ita credo aliud esse veritatem, et aliud quod verum dicitur. *R.* Quod horum duorum putas esse praestantius! *A.* Veritatem opinor. Non enim casto castitas, sed castitate fit castum; ita etiam, si quid **[Col. 0884]** verum est, veritate utique verum est.

28. *R.* Quid? cum castus aliquis moritur, censes mori etiam castitatem? *A.* Nullo modo. *R.* Ergo, cum interit aliquid quod verum est, non interit veritas. *A.* Quomodo autem interit aliquid verum? Non enim video. *R.* Miror te

sănătatea trupului, când eu însumi sunt alcătuit din putregai? Dar, rogu-te, dacă eşti în stare de ceva întru mine, să încerci să mă duci pe nişte scurtături, încât, fie şi prin vreo oarecare vecinătate a acelei lumini, pe care, dacă am înaintat cu ceva, o pot de-acum tolera, să-mi fie silă a-mi întoarce ochii la acele tenebre pe care le-am părăsit; dacă pot, totuşi, fi numite părăsite cele care întrezăresc încă să gâdile orbirea-mi.

XV. - *În ce chip se cunoaşte sufletul. Încrederea faţă de Dumnezeu.*

27. **R.: Hai să concludem, de-ţi place, acest prim volum, ca să străbatem, de-acum în al doilea, o altă cale, care ni se va fi oferit mai comodă. Căci** acestei afecţiuni alei tale nu trebuie să i se pună capăt de la o moderată exercitare. **A.:** Nu voi îngădui nicidecum să i se pună capăt acestui volumaş decât dacă-mi vei fi descoperit puţintel din ce mă-nteresează despre vecinătăţile luminii. **R.:** Îţi face pe plac atotilustrul medic. Căci o nu ştiu ce străfulgerare mă incită şi mă strămurează-ncotro să te duc. Ascultă, numai, atent. **A.:** Du-mă rogu-te şi răpeşte-mă-ncotro vrei. **R.:** Zici că tu vrei să cunoşti sigur sufletul şi pe Dumnezeu? **A.:** Aceasta este întreaga mea stăruinţă. **R.:** Nimic mai mult, oare? **A.:** Cu siguranţă nimic. **R.:** Ce, nu vrei să cuprinzi adevărul? **A.:** Ca şi cum aş putea cunoaşte astea altfel decât prin el. **R.:** Trebuie aşadar cunoscut, mai întâi, el însuşi, prin care pot fi cunoscute celelalte. **A.:** Nu mă-ncontrez cu nimic. **R.:** Să vedem aşadar, asta, mai întâi: cum sunt două vorbe adevărul şi adevăratul, dacă ţi se pare ţie că prin aceste două cuvinte sunt semnificate două lucruri sau numai unul. **A.:** Două lucruri, aşa mi se pare. Căci, după cum una este castitatea, alta, castul, şi multe, în acest fel, astfel cred că una este adevărul şi alta, ceea ce este numit adevăratul. **R.:** Care dintre acestea două crezi că este mai prestant? **A.:** Adevăratul, socot. Căci nu dintru cast, castitatea, ci dintru castitate devine castul; şi, întocmai aşa, dacă ceva este adevărat, este, într-adevăr, adevărat prin adevăr.

28. **R.:** Ce, când moare cineva cast, gândeşti că moare chiar şi castitatea? **A.:** În nici un chip. **R.:** Când piere, aşadar, ceva ce este adevărat, adevărul nu piere. **A.:** În ce chip piere, însă, ceva adevărat? Căci eu nu văd. **R.:** Mă mir că tu întrebi una ca asta;

istud quaerere: nonne ante oculos nostros millia rerum videmus interire? Nisi forte putas hanc arborem, aut esse arborem, sed veram non esse, aut certe interire non posse. Quamvis enim non credas sensibus, possisque respondere, ignorare te prorsus utrum arbor sit; tamen illud non negabis, ut opinor, veram esse arborem, si arbor est: non enim hoc sensu, sed intelligentia judicatur. Si enim falsa arbor est, non est arbor; si autem arbor est, vera sit necesse est. *A.* Concedo istud. *R.* Quid illud alterum? nonne concedis hoc genus rerum esse arborem, quod nascatur et intereat? *A.* Negare non possum. *R.* Concluditur ergo aliquid quod verum sit, interire. *A.* Non contravenio. *R.* Quid illud? nonne tibi videtur intereuntibus rebus veris veritatem non interire, ut non mori casto mortuo castitatem? *A.* Jam et hoc concedo, et magnopere quid moliaris, exspecto. *R.* Ergo attende. *A.* Isthic sum.

29. *R.* Verane tibi videtur ista sententia: Quidquid est, alicubi esse cogitur? *A.* Nihil me sic ducit ad consentiendum. *R.* Fateris autem esse veritatem? *A.* Fateor. *R.* Ergo ubi sit, necesse est quaeramus; non est enim in loco, nisi forte aut esse in loco aliquid aliud praeter corpus, aut veritatem corpus esse arbitraris. *A.* Nihil horum puto. *R.* Ubinam igitur illam esse credis? Non enim nusquam est quam esse concedimus. *A.* Si scirem ubi esset, nihil fortasse amplius quaererem. *R.* Saltem ubi non sit, potes cognoscere? *A.* si commemores, fortasse potero. *R.* Non est certe in rebus mortalibus. Quidquid enim est, in aliquo non potest manere, si non maneat illud in quo est: manere autem, etiam rebus veris intereuntibus, veritatem paulo ante concessum est. Non igitur est veritas in rebus mortalibus. Est autem veritas, et non est nusquam. Sunt igitur res immortales. Nihil autem verum in quo veritas non est. Conficitur itaque non esse vera, nisi quae sunt immortalia. Et omnis falsa arbor, non est arbor, et falsum lignum non est lignum, et falsum argentum non est argentum, et omnino quidquid falsum est, non est. Omne autem quod verum non est, falsum est. Nulla igitur recte dicuntur esse, nisi

nu vedem oare, că pier, sub ochii noştri, mii de lucruri? Dacă nu cumva socoţi că acest arbore sau este arbore, dar nu este adevărat, sau, în mod cert, nu poate să piară. Căci, oricât nu dai crezare simţurilor şi poţi răspunde că tu ignori cu totul faptul că acesta este un arbore, nu vei nega, totuşi, după cum socot, şi faptul că, dacă este un arbore, este un arbore adevărat: căci una ca asta nu se judecă prin simţ, ci prin inteligenţă. Dacă este, însă, un arbore fals, nu este arbore; dacă, însă, este arbore, este necesar să fie adevărat. **A.:** Asta o conced. **R.:** Ce, despre cea de-a doua, nu concezi, oare, că arborele este un astfel de gen de lucruri care se naşte şi piere? **A.:** Nu pot nega. **R.:** Se conclude, aşadar, că ceva ce este adevărat piere? **A.:** Nu mă pun contra. **R.:** Ce, despre aceea, nu ţi se pare, oare, că, prin pieirea lucrurilor adevărate, nu piere adevărul, după cum nu moare, prin mortul cast, castitatea? **A.:** O conced şi pe asta acum şi aştept ce vei fi pus anume la cale. **R.:** Atunci ascultă. **A.:** Aci-s.

29. **R.:** Nu ţi se pare oare, adevărată această sentinţă: „Tot ceea ce este, este constrâns a fi undeva" **A.:** Nimic nu mă mai conduce astfel spre a consimţi. **R.:** Mărturiseşti, prin urmare, că adevărul este. **A.:** Mărturisesc. **R.:** Este necesar, aşadar, să căutăm unde este; căci nu este într-un loc, decât dacă socoţi, poate, fie că într-un loc este altceva decât un corp, fie că este un corp adevărul. **A.:** Nu gândesc nimic dintr-acestea. **R.:** Unde crezi, prin urmare, că este el? Căci nu concedem că nu este nicăieri ceea ce este. **A.:** Dacă aş şti unde este, n-aş căuta, poate, nimic atât de amplu. **R.:** Poţi măcar cunoaşte unde nu este? **A.:** Voi putea, poate, dacă-mi vei aminti. **R.:** Cu siguranţă, nu este-n lucrurile muritoare. Căci tot ceea ce este nu poate dăinui în altul, decât dacă dăinuie cel în care este: că adevărul dăinuie, însă, pierind adevăratele lucruri, s-a conces cu puţin mai înainte. Nu este, aşadar, adevărul în lucrurile muritoare. Adevărul, însă, este, şi nu nicăieri este el. Sunt, prin urmare, lucruri nemuritoare. Nimic, însă, adevărat, în care nu este adevărul. Aşa se face, prin urmare, a nu fi adevărate decât cele care sunt nemuritoare. Şi tot arborele fals nu este arbore, şi lemnul fals nu este lemn, şi argintul fals nu este argint, şi tot, ceea ce este fals, nu este. Însă tot, ceea ce nu este adevărat este fals. Aşadar niciunele nu sunt drept numite a fi decât numai

immortalia. Hanc tu tecum ratiunculam diligenter considera, ne quid tibi concedendum non esse videatur. Si enim rata est totum negotium pene confecimus, quod in alio fortasse libro melius apparebit.

30. *A.* Habeo gratiam, et ista mecum atque adeo tecum, quando in silentio sumus, diligenter cauteque tractabo, si nullae se tenebrae immittant, suique etiam, quod vehementer formido, mihi faciant delectationem. *R.* Constanter Deo crede, eique te totum committe quantum potes. Noli esse velle quasi proprius et in tua potestate; sed ejus clementissimi et **[Col. 0885]** utilissimi Domini te servum esse profitere. Ita enim te ad se sublevare non desinet, nihilque tibi evenire permittet, nisi quod tibi prosit, etiam si nescias. *A.* Audio, credo, et quantum possum obtempero; plurimumque ipsum deprecor, ut plurimum possim, **[Col. 0886]** nisi quid forte amplius a me desideras. *R.* Bene habet interim, facies postea quidquid jam visus ipse praeceperit.

nemuritoarele. Acest mic raţionament consideră-l, diligent, tu cu tine, să nu ţi se pară că ceva nu trebuie conces. Căci, dacă este valabil, ne-am încheiat aproape-ntreg negoţul, ceea ce se va-nvedera, poate, mai bine-n a doua carte.

30. **A.:** Mulţumesc numai, şi voi trata diligent şi precaut acestea împreună cu mine şi încă şi cu tine, când suntem în linişte, dacă nu se vor interpune pe sine niciunele dintre tenebre şi, ceea de ce mi-e vehement teamă, dacă nu-şi vor strecura-n mine dragostea faţă de ele. **R.:** Crede constant în Dumnezeu şi, pe cât poţi, încredinţează-I-te Lui cu totul. Să nu voieşti a fi ca şi al tău propriu şi-n potestatea ta, ci mărturiseşte că tu eşti servul Acelui Atotclement şi Atotutil Stăpân. Căci, aşa, nu va înceta să te ridice pe tine la Sine şi nu va permite să ţi se întâmple nimic, decât ceea ce-ţi este folositor, chiar dacă tu nu o vei şti. **A.:** Aud, cred şi, pe cât pot mai mult, mă supun, doar dacă nu doreşti, poate, ceva mai amplu de la mine. **R.:** Deocamdată-i bine; vei face, mai apoi, tot ceea ce te va fi-nvăţat El însuşi, de-acum văzut.

LIBER SECUNDUS

In eo secum Augustinus de vero et falso copiose disputat, ut demum veritatis perpetuitate bene perspecta, animam ipsam hominis, quae veritatis sedes est, immortalem esse concludat.

I. - **[Col. 0885]** *De immortalitate hominis.*

1. *A.* Satis intermissum est opus nostrum, et impatiens est amor, nec lacrymis modus fit, nisi amori detur quod amatur: quare, aggrediamur librum secundum. *R.* Aggrediamur. *A.* Credamus Deum affuturum. *R.* Credamus sane, si vel hoc in potestate nostra est. *A.* Potestas nostra ipse est. *R.* Itaque ora brevissime ac perfectissime, quantum potes. *A.* Deus semper idem, noverim me, noverim te. Oratum est. *R.* Tu qui vis te nosse, scis esse te? *A.* Scio. *R.* Unde scis? *A.* Nescio. *R.* Simplicem te sentis, anne multiplicem? *A.* Nescio. *R.* Moveri te scis? *A.* Nescio. *R.* Cogitare te scis? *A.* Scio. *R.* Ergo verum est cogitare te. *A.* Verum. *R.* Immortalem te esse scis? *A.* Nescio. *R.* Horum omnium quae te nescire dixisti, quid scire prius mavis? *A.* Utrum immortalis sim. *R.* Vivere igitur amas? *A.* Fateor. *R.* Quid, cum te immortalem esse didiceris? satisne erit? *A.* Erit id quidem magnum, sed id mihi parum. *R.* Hoc tamen quod parum est quantum gaudebis? *A.* Plurimum. *R.* Nihil jam flebis? *A.* Nihil omnino. *R.* Quid, si ipsa vita talis esse inveniatur, ut in ea tibi nihil amplius quam nosti, nosse liceat? temperabis a lacrymis? *A.* Imo tantum flebo ut vita nulla sit. *R.* Non

CARTEA A DOUA

În ea, Augustin dispută copios cu sine despre adevărat şi fals ca, în cele din urmă, perpetuitatea adevărului bine întrezărită, să concludă că însuşi sufletul omului, care este lăcaşul adevărului, este nemuritor.

I. - *Despre nemurirea omului*

1. **A.:** Îndestul a fost întreruptă opera noastră, şi iubirea este neliniştită şi nu-şi mai găseşc măsura lacrimile, decât dacă îi este dat iubirii ceea ce este iubit: motiv pentru care, haide să ne apucăm de cartea a doua. **R.:** Să ne-apucăm. **A.:** Să credem că Dumnezeu va fi de **faţă. R.: Să credem, desigur, dacă până şi asta** stă-n puterea noastră. **A.: Puterea noastră este El Însuşi. R.: Roagă-te** aşadar, pe cât poţi, **foarte scurt şi perfect. A.: Dumnezeule, pururi** aceeaşi: să mă cunosc pe mine, să Te cunosc pe Tine. M-am rugat. **R.:** Tu, care vrei să te cunoşti pe tine, ştii tu că eşti? **A.:** Ştiu. **R.:** De unde ştii? **A.:** Nu ştiu. **R.:** Simplu te simţi sau, poate, multiplu? **A.:** Nu ştiu. **R.:** Ştii că tu eşti pus în mişcare? **A.:** Nu ştiu. R: Ştii că tu gândeşti?[17] **A.:** Ştiu. **R.:** Este, prin urmare, adevărat că tu gândeşti? **A.:** Adevărat. **R.:** Ştii că tu eşti nemuritor? **A.:** Nu ştiu. **R.:** Dintre toate acestea, despre care ai spus că nu le ştii, ce-ai vrea mai mult să ştii mai întâi? **A.:** Dacă-s nemuritor. **R.:** Iubeşti aşadar, să trăieşti? **A.:** Mărturisesc. **R.:** Ce, când vei fi-nvăţat că eşti nemuritor, fi-ţi-va, oare, de ajuns? **A.:** Va fi asta, desigur, ceva mare, dar mie asta mi-e puţin. **R.:** Totuşi, de asta, care este puţin, cât te vei bucura? **A.:** Foarte mult. **R.:** Nu vei mai plânge după nimic? **A.:** După nimic, de bună seamă. **R.:** Ce, dacă viaţa asta ar fi dovedită că este astfel, încât să nu-ţi fie îngăduit să cunoşti în ea nimic mai mult decât cunoşti, îţi vei tempera lacrimile ? **A.:** Ba, dimpotrivă, atâta

igitur vivere propter ipsum vivere amas, sed propter scire. *A.* Cedo conclusioni. *R.* Quid, si eadem ipsa rerum scientia miserum faciat? *A.* Nullo id quidem pacto fieri posse credo. Sed si ita est, nemo esse beatus potest; non enim nunc aliunde sum miser, nisi rerum ignorantia. Quod si et rerum scientia miserum facit, sempiterna miseria est. *R.* Jam video totum quod cupis. Nam, quoniam neminem scientia miserum esse credis, ex quo probabile est ut intelligentia efficiat beatum; beatus autem nemo nisi vivens, et nemo vivit qui non est: esse vis, vivere et intelligere; sed esse ut vivas, vivere ut intelligas. Ergo esse te scis, vivere te scis, intelligere te scis. Sed utrum ista semper futura sint, an nihil horum futurum sit, an maneat aliquid semper, et aliquid intercidat, an minui et augeri haec possint, cum omnia mansura sint, nosse vis. *A.* Ita est. *R.* Si igitur probaverimus semper nos esse victuros, sequetur etiam semper futuros. *A.* Sequetur. *R.* Restabit quaerere de intelligendo.

II. - *Veritas perpetua.*

2. *A.* Manifestissimum ordinem video atque brevissimum. *R.* Hic ergo esto nunc, ut interroganti [**Col. 0886**] caute firmeque respondeas. *A.* Isthic sum. *R.* Si manebit semper mundus iste, verum est mundum semper mansurum esse? *A.* Quis hoc dubitet? *R.* Quid, si non manebit? nonne ita verum est mundum non esse mansurum? *A.* Nihil resisto. *R.* Quid, cum interierit, si interiturus est? nonne tunc id erit verum, mundum interisse? Nam quamdiu verum non est mundum occidisse, non occidit: repugnat igitur ut mundus occiderit, et verum non sit mundum occidisse. *A.* Et hoc concedo. *R.* Quid illud? Videturne tibi verum aliquid esse posse, ut veritas non sit? *A.* Nullo modo. *R.* Erit igitur veritas, etiamsi mundus intereat. *A.* Negare non possum. *R.* Quid, si ipsa veritas occidat? nonne verum erit veritatem occidisse? *A.* Et istud quis negat? *R.* Verum autem non potest esse, si

aș plânge, încât n-ar mai fi nici un fel de viață. **R.:** Nu iubești, așadar, a trăi pentru însuși faptul de a trăi, ci pentru a ști. **A.:** Cedez concluziei. **R.:** Ce, dacă aceeași știință a lucrurilor te-ar face, ea însăși, mizer? **A.:** Nu cred că se poate-ntâmpla,-nici un chip, una ca asta. Dar, dacă-i așa, nimenea nu poate fi fericit, căci acum nu-s de altundeva nefericit, decât dintru ignoranța lucrurilor. Pentru că, dacă și știința lucrurilor te face nefericit, nefericirea-i sempiternă. **R.:** Văd, acum, tot ce dorești. Căci, fiindcă tu crezi că nimenea nu este nefericit prin știință, dintru care e probabil că inteligența te face fericit; Fericit, însă, nu-i nimenea, decât trăind și nimenea, care nu este, nu trăiește: tu vrei să fii, să trăiești și să înțelegi: ci, să fii, ca să trăiești și să trăiești, ca să-nțelegi. Știi, prin urmare că tu ești, știi că tu trăiești, știi că tu înțelegi, vrei să știi, însă, dacă astea au să fie pururea sau nu are să fie nimic din acestea, sau va rămâne ceva pururi, sau se va pierde ceva, sau dacă s-ar putea ca acestea să fie micșorate sau mărite, când toate au să dăinuie. **A.:** Așa-i. **R.:** Dacă vom fi probat, prin urmare, că noi avem să trăim pururea, va urma chiar și că avem să fim pururea. **A.:** Va urma. **R.:** Va rămâne să întrebăm despre înțelegere.

II. - *Adevărul perpetuu*

2. **A.:** Văd o foarte-nvederată și scurtă ordine. **R.:** Acum să fii, așadar, aci și să-mi răspunzi, precaut și ferm, mie, întrebătoarei. **A.:** Aci-s. **R.:** Dacă lumea asta va dăinui pururea, este adevărat că lumea va să dăinuiască pururea? **A.:** Cine s-ar îndoi de asta? **R.:** Ce, dacă nu va dăinui, nu este, oare, astfel, adevărat că lumea nu va să dăinuiască? **A.:** Nu mă-ncontrez cu nimic. **R.:** Ce, când va fi pierit, dacă va să piară, nu va fi oare, atunci, asta adevărat, că lumea a pierit? Căci, cât timp nu este adevărat că lumea a apus, nu apune: este, prin urmare, contradictoriu că lumea va fi pierit și să nu fie adevărat că lumea a pierit. **A.:** O conced și pe asta. **R.:** Ce, despre una ca asta? Nu ți se pare, oare, că ceva poate să fie adevărat, admițând că adevărul nu este? **A.:** În nici un chip. **R.:** Va fi, prin urmare, adevărul, chiar dacă lumea ar pieri. **A.:** Nu pot nega. **R.:** Ce, dacă însuși adevărul ar apune, nu va fi, oare, adevărat că adevărul a apus? **A.:** Și asta, cine o neagă? **R.:** Adevăratul, însă, nu poate fi, dacă adevărul nu este. **A.:** Am conces-o doar, și pe

veritas non sit. *A.* Jam hoc paulo ante concessi. *R.* Nullo modo igitur occidet veritas. *A.* Perge ut coepisti, nam ista collectione nihil est verius.

III. - *Si falsitas semper erit, et sine sensu esse non poterit, sequitur animam aliquam semper exstituram.*

3. *R.* Nunc respondeas mihi velim, utrum tibi sentire anima videatur, an corpus? *A.* Anima videtur. *R.* Quid? intellectus videtur tibi ad animam pertinere? *A.* Prorsus videtur. *R.* Ad solam animam, an ad aliquid aliud? *A.* Nihil aliud video praeter animam, nisi Deum, ubi intellectum esse credam. *R.* Jam illud videamus. Si tibi quispiam istum parietem non esse parietem, sed arborem diceret, quid putares? *A.* Aut ejus sensum, aut meum falli, aut hoc nomine ab eo parietem vocari. *R.* Quid, si et illi species arboris in eo appareat, et tibi parietis? nonne poterit utrumque verum esse? *A.* Nullo modo; quia una eademque res, et arbor et paries esse non potest. Quamvis enim singulis nobis singula esse videantur, necesse est unum nostrum imaginationem falsam pati. *R.* Quid, si nec paries nec arbor est, et ambo fallimini? *A.* Potest id quidem. *R.* Hoc ergo unum superius praetermiseras. *A.* Fateor. *R.* Quid, si agnoscatis aliud vobis videri quam est? numquidnam fallimini? *A.* Non. *R.* Potest igitur et falsum esse quod videtur, et non falli cui videtur. *A.* Potest. *R.* Confitendum est igitur non eum falli qui falsa videt, sed eum qui assentitur falsis. *A.* Plane confitendum. *R.* Quid ipsum falsum? quare falsum est? *A.* Quod aliter sese habet quam videtur. [**Col. 0887**] *R.* Si ergo non sint quibus videatur, nihil est falsum. *A.* Sequitur. *R.* Non igitur est in rebus falsitas, sed in sensu: non autem fallitur qui falsis non assentitur. Conficitur ut aliud simus nos, aliud sensus; siquidem, cum ipse fallitur, possumus nos non falli. *A.* Nihil habeo quod contradicam. *R.* Sed numquid, cum anima fallitur, audes te dicere non esse falsum? *A.* Quo pacto istud **audeam? *R.* At nullus sensus sine anima, nulla** falsitas sine **sensu. Aut operatur igitur anima, aut cooperatur** falsitati. *A.* Trahunt praecedentia consensionem.

asta, puţin mai-nainte. **R.:** În nici un chip nu va apune, aşadar, adevărul. **A.:** Continuă numai, cum ai început, căci nimic nu-i mai adevărat ca şi această deducţie.

III. - *Dacă va fi pururea falsitatea, şi, fără simţ, nu va putea să fie, rezultă că un oarecare suflet va să existe pururea.*

3. **R.:** Aş vrea să-mi răspunzi, acum, dacă sufletul ţi se pare că simte sau corpul? **A.:** Sufletul mi se pare. **R.:** Ce, intelectul ţi se pare că ţine de suflet? **A.:** Întocmai aşa mi se pare. **R.:** Numai de suflet sau şi de altceva anume? A:: Nu văd nimic altceva, în afară de suflet, unde să cred că este intelectul, decât numai pe Dumnezeu. **R.:** Să vedem acum asta. Dacă ţi-ar spune cineva că peretele acesta nu este perete ci arbore, ce ai gândi? **A.:** Fie că s-a-nşelat simţul lui ori al meu, fie că peretele a fost numit de el prin acest nume. **R.:** Ce, dacă lui i-ar apărea în simţ imaginea arborelui, şi ţie, a peretelui, nu s-ar putea oare, să fie adevărate şi una şi alta. **A.:** În nici un chip, fiindcă unul şi acelaşi lucru nu poate să fie şi arbore, şi perete; căci, oricât fiecăruia dintre noi i-ar apărea că sunt altceva, este neapărat necesar ca unul dintre noi să sufere de-o imaginaţie falsă. **R.:** Ce, dacă nu este nici perete, nici arbore şi vă-nşelaţi amândoi? **A.:** Se poate,-ntr-adevăr, şi asta. **R.:** Prin urmare, mai sus, trecuseşi cu vederea una ca asta. **A.:** Mărturisesc. **R.:** Ce, dacă vă daţi seama că vi se pare altceva decât este, vă mai înşelaţi, oare,-ntr-adevăr? **A.:** Nu. **R.:** Se poate, prin urmare, şi să fie fals ceea ce pare, şi să nu se înşele cui i se pare. **A.:** Se poate. **R.:** Trebuie mărturisit, prin urmare, că nu se înşală acela care vede cele false, ci acela care asimte celor false. **A.:** De mărturisit pe de-a-ntregul. **R.:** Ce, falsul însuşi, de ce este fals? **A.:** Pentru că este în sine altfel decât pare. **R.:** Deci, dacă nu sunt cărora să li se pară, nimic nu este fals. **A.:** Reiese de la sine. **R.:** Falsitatea nu este aşadar, în lucruri, ci în simţ: nu se înşală, prin urmare, cine nu asimte celor false. Rezultă că altceva suntem noi, altceva simţul; dat fiind că atunci când el însuşi se-nşală, noi putem să nu ne-nşelăm **A.:** N-am nimic de contrazis. **R.:** Dar când sufletul se înşală îndrăzneşti că zici că tu nu eşti fals. **A.:** În ce chip aş putea cuteza una ca asta? **R.:** Dar nu este nici un simţ fără suflet, nici o falsitate, fără simţ. Sufletul, aşadar, sau operează sau coopereză falsităţii. **A.:** Cele precedente atrag după sine acordul.

4. *R.* Illud nunc responde, utrum tibi videatur posse fieri ut aliquando falsitas non sit. *A.* Quomodo mihi hoc videri potest, cum tanta sit difficultas inveniendae veritatis, ut absurdius dicatur falsitatem quam veritatem esse non posse? *R.* Numquidnam arbitraris eum qui non vivit, posse sentire? *A.* Non potest fieri. *R.* Confectum est animam semper vivere. *A.* Nimis cito urges me in gaudia: pedetentim, quaeso. *R.* Atqui, si recte illa concessa sunt, nihil de hac re dubitandum video. *A.* Nimis cito est, inquam. Itaque facilius adducor ut me temere aliquid concessisse arbitrer, quam ut jam securus de immortalitate animae fiam. Tamen evolve istam conclusionem, et quomodo id effectum sit ostende. *R.* Falsitatem dixisti sine sensu esse non posse, et eam non esse non posse: semper igitur est sensus. At nullus sensus sine anima: anima igitur sempiterna est. Nec valet sentire, nisi vivat. Semper igitur anima vivit.

IV. - *Ex falsitatis seu veritatis perpetuitate possitne colligi animae immortalitas.*

5. *A.* O plumbeum pugionem! Posses enim concludere hominem esse immortalem, si tibi concessissem nunquam istum mundum esse posse sine homine, eumque mundum esse sempiternum. *R.* Bene quidem vigilas. Sed tamen non **parum est quod confecimus, rerum naturam sine anima esse non posse, nisi forte in rerum natura falsitas aliquando non erit. *A.* Istud quidem consequens esse confiteor. Sed jam amplius deliberandum censeo, utrum superius concessa non nutent. Non enim parvum gradum ad animae** immortalitatem factum esse video. *R.* Satisne considerasti, ne quid temere dederis? *A.* Satis quidem, sed nihil video quo me arguam temeritatis. *R.* Ergo confectum est rerum naturam sine anima viva esse non posse. *A.* Confectum hactenus, ut possint vicissim aliae nasci, aliae mori. *R.* Quid, si de natura rerum falsitas auferatur? nonne fiet ut vera sint omnia? *A.* Consequi video. *R.* Responde unde tibi videatur paries iste verus esse. *A.* Quia ejus non fallor aspectu. *R.* Ergo quia ita est ut videtur. *A.* Etiam. *R.* Si

4. **R.:** Aceea răspunde-mi acuma, dacă ţi se pare că se poate ca uneori falsitatea să nu fie. **A.:** În ce chip poate să mi se pară asta, când este atâta de mare dificultatea descoperirii adevărului, încât să se spună şi mai absurd că falsitatea ca adevăr nu poate să existe? **R.:** Socoţi tu, oare, că cine nu trăieşte poate să simtă? **A.:** Nu se poate întâmpla. **R.:** Rezultă că sufletul trăieşte pururea. **A.:** Mă prăvăleşti prea repede-n bucurii: Pas cu pas rogu-te. **R.:** Dar, dacă acele au fost drept concese, nu văd nimic de dubitat despre acest fapt. **A.:** Îţi spun că-i prea repede. Aşa mă las mai uşor convins că eu am conces ceva într-o doară, decât să devin acum sigur de imortalitatea sufletului. Desfăşoară, totuşi această concluzie şi arată-n ce chip a rezultat una ca asta. **R.:** Falsitatea ai **spus că nu poate fi fără simţ şi că** nu se poate ca ea să nu fie: **aşadar simţul este pururea. Dar, nici** un simţ, fără suflet: aşadar **sufletul este sempitern. Şi nici nu e-n** putere să simtă decât dacă **trăieşte. Aşadar sufletul trăieşte pururea.**

IV. - *Din perpetuitatea falsităţii sau adevărului se poate, oare, deduce nemurirea sufletului?*

5. **A.:** O, pumnal de plumb! Căci ai putea conclude că omul este nemuritor, dacă ţi-aş fi conces că lumea asta nu poate fi nicicând fără om şi că această lume este sempiternă. **R.:** Veghezi într-adevăr, bine. Şi, totuşi, nu-i puţin ceea ce am stabilit, anume, că natura lucrurilor nu poate fi fără suflet decât dacă întâmplător în natura lucrurilor nu va mai fi falsitatea. **A.:** Mărturisesc, desigur, că asta rezultă logic. Socot, însă, de analizat acum mai amplu dacă nu-s cumva şubrede premisele de mai sus. Căci văd că s-a făcut nu un pas mic spre nemurirea sufletului. **R.:** Ai luat tu, oare, seama-ndeajuns să nu fi acceptat temerar ceva? **A.:** Îndeajuns desigur, căci nu văd nimic prin care să mă pot acuza de temeritate. **R.:** S-a dedus, aşadar, că natura lucrurilor nu poate fi fără suflet viu. **A.:** Dedus până-ntr-atât, încât unele pot la rândul lor să moară, altele să trăiască. **R.:** Ce, dacă din natura lucrurilor s-ar îndepărta falsitatea nu ar ajunge oare, să fie toate adevărate? **A.:** Văd că asta rezultă logic. **R.:** Răspunde-mi de unde ţi se pare că este peretele acesta adevărat. **A.:** Fiindcă nu sunt înşelat de aspectul lui. **R.:** Aşadar, fiindcă este aşa cum pare. **A.:** Întocmai. R:: Dacă, aşadar,

igitur aliquid inde falsum est quod aliter videtur atque est, inde verum quod ita ut est videtur; ablato eo cui videtur, nec falsum quidquam, nec verum est. At si falsitas in rerum natura non sit, vera sunt omnia. Nec videri quidquam nisi viventi animae potest. Manet igitur anima in rerum natura, si auferri falsitas non potest; manet, si potest. *A.* Video robustius quidem esse factum **[Col. 0888]** quod jam conclusum erat; sed nihil hac adjectione promovimus. Nihilominus enim manet illud quod plurimum me movet, nasci animas et interire, atque ut non desint mundo, non earum immortalitate, sed successione provenire.

6. *R.* Videnturne tibi quaeque corporea, id est sensibilia, intellectu posse comprehendi? *A.* Non videntur. *R.* Quid illud? videtur tibi sensibus uti Deus ad res cognoscendas? *A.* Nihil audeo de hac re temere affirmare; sed quantum conjicere datur, nullo modo Deus utitur sensibus. *R.* Ergo concludimus non sentire posse nisi animam. *A.* Conclude interim quantum probabiliter licet. *R.* Quid illud? dasne istum parietem, si verus paries non sit, non esse parietem? *A.* Nihil hoc facilius dederim. *R.* Neque quidquam, si verum corpus non sit, corpus esse? *A.* Tale etiam hoc est. *R.* Ergo si nihil verum est, nisi ita sit ut videtur; nec quidquam corporeum videri nisi sensibus potest; nec sentire, nisi anima; nec, si verum corpus non sit, corpus esse: restat ut corpus esse non possit, nisi anima fuerit. *A.* Nimis urges, et quid resistam non habeo.

V. - *Verum quid sit.*

7. *R.* Attende in ista diligentius. *A.* En Adsum. *R.* Certe hic lapis est; et ita verus est, si non se habet aliter ac videtur; et lapis non est, si verus non est; et non nisi sensibus videri potest. *A.* Etiam. *R.* Non sunt igitur lapides in abditissimo terrae gremio, nec omnino ubi non sunt qui sentiant: nec iste lapis esset, nisi eum videremus; nec lapis erit cum discesserimus, nemoque alius eum praesens videbit. Nec, si loculos bene claudas,

ceva este fals prin faptul că pare altfel decât este şi adevărat prin faptul este aşa cum pare, îndepărtat cel căruia i se pare, nimic nu este nici fals nici adevărat. Şi, dacă falsitatea nu este în natura lucrurilor, sunt toate adevărate. Şi nici nu poate părea ceva decât sufletului viu. Rămâne, aşadar, sufletul în natura lucrurilor dacă falsitatea nu poate fi abstrasă; rămâne, dacă poate fi. **A.:** Văd, mai degrabă, a fi fost făcut mai robust ceea ce am conclus deja; prin această adjecţiune, însă, nu înaintăm cu nimic. Căci nu mai puţin rămâne faptul, care mă tulbură cel mai mult, că sufletele se nasc şi pier şi că se face că nu prin nemurirea lor nu lipsesc ele lumii, ci doar prin succesiune.

6. **R.:** Nu ţi se par, oare, toate cele corporale, adică, sensibile, că pot fi cuprinse cu intelectul? **A.:** Nu mi se par. **R.:** Cum aşa? Dumnezeu ţi se pare a se folosi de simţuri întru cunoaşterea lucrurilor? **A.:** Nu îndrăznesc să afirm nimic temerar despre acest lupt; pe cât mi-e datul a presupune, însă, Dumnezeu nu se foloseşte, în nici un chip, de simţuri. **R.:** Atunci, concludem, oare, că nu poate simţi decât sufletul? **A.:** Conclude deocamdată, cât e probabil permis. **R.:** Ce despre una ca asta; admiţi tu, oare, că acest perete, dacă nu este adevărat nu este perete? **A.:** N-aş putea admite nimic mai uşor. **R.:** Şi că orice, dacă nu este corp adevărat nu este corp? **A.:** Aşa-i şi una ca asta. **R.:** Dacă, prin urmare nimic nu este adevărat decât dacă este aşa precum pare; şi nici nimic corporal nu poate să pară decât simţurilor; şi nici a simţi, decât prin suflet; şi nici, dacă nu este corp adevărat, nu este corp: rezultă că un corp nu poate fi decât dacă va fi fost sufletul. **A.:** Tare mă chinuieşti, şi n-am cu ce să mă opun.

V. - *Ce este adevărul*

7. **R.:** Ia mai diligent seama la una ca asta. **A.:** Iată-mă-s. **R.:** În mod cert aceasta-i o piatră; şi aşa-i adevărată, dacă nu este în sine altfel decât pare; şi nu este piatră, dacă nu-i adevărată; şi nu poate părea decât simţurilor. **A.:** Într-adevăr. **R.:** Nu sunt, prin urmare, pietre în sânul cel mai ascuns al pământului, nici, desigur, unde nu sunt cei care să simtă: nici această piatră n-ar fi, decât dacă am vedea-o, şi piatra nu va mai fi, când ne vom fi depărtat şi nimeni altul, prezent, nu o va vedea. Nici, dacă-ţi vei închide bine

quamvis multa in eis incluseris, aliquid habebunt. Nec prorsus ipsum lignum intrinsecus lignum est. Fugit enim omnes sensus quidquid in altitudine est corporis minime perlucentis, quod non esse omnino cogitur. Etenim si esset, verum esset; nec verum quidquam est, nisi quod ita est ut videtur: illud autem non videtur; non est igitur verum: nisi quid habes ad haec quod respondeas. *A.* De iis quidem quae concessi, hoc natum esse video; sed absurdum ita est, ut quidquid vis illorum facilius negem, quam hoc verum esse concedam. *R.* Nihil repugno. Vide ergo quid dicere velis: corporea nisi sensibus videri posse, an sentire nisi animam, an esse lapidem vel quid aliud, sed verum non esse, an ipsum verum aliter esse definiendum. *A.* Isthuc ipsum, oro te, ultimum videamus.

8. *R.* Defini ergo verum. *A.* Verum est quod ita se habet ut cognitori videtur, si velit possitque cognoscere. *R.* Non erit igitur verum quod nemo potest cognoscere? Deinde, si falsum est quod aliter quam est, videtur; quid, si alteri videatur hic lapis, lapis; alteri lignum? eadem res et falsa et vera erit? *A.* Illud me magis superius movet, quomodo si quid cognosci non potest, eo fiat ut verum non sit. Nam quod simul una res, et vera et falsa est, non nimis curo. Etenim video unam rem diversis comparatam, simul et majorem et minorem esse. Sed ex eo istud contingit, quod nihil per se majus aut minus est. Comparationis enim [**Col. 0889**] sunt ista nomina. *R.* At si dicis nihil esse verum per se, non times ne sequatur ut nihil sit per se? Unde enim lignum est hoc, inde etiam verum lignum est. Nec fieri potest ut per seipsum, id est sine cognitore lignum sit, et verum lignum non sit. *A.* Ergo illud dico et sic definio, nec vereor ne definitio mea ob hoc improbetur, quod nimis brevis est: nam verum mihi videtur esse id quod est. *R.* Nihil ergo erit falsum, quia quidquid est, verum est. *A.* In magnas angustias me conjecisti, nec invenio prorsus quid respondeam. Ita fit ut cum aliter doceri nolim

cuferele, oricât de multe vei fi îngrămădit în ele, nu vor conține în ele nimic. Nici, mai apoi, însuşi lemnul nu este intrinsec lemn. Căci ceea ce este în adâncul corpului, nestrălucind deloc, scapă tuturor simţurilor, de unde se deduce că în întregime nu este. Într-adevăr, dacă ar fi, ar fi adevărat; şi nici nu este ceva adevărat, decât fiindcă este aşa precum pare: acela, însă nu pare, prin urmare nu este adevărat: doar dacă nu ai ceva să răspunzi la acestea: **A.:** Văd că asta s-a născut, într-adevăr, din acelea pe care le-am conces, însă este aşa de absurd, încât mai uşor aş nega orice vrei din acelea, decât să cred că este adevărat una ca asta. **R.:** Nu mă opun cu nimic. Vezi, aşadar, ce vrei să zici: că cele corporale nu pot părea decât simţurilor; sau că nu poate simţi decât sufletul; sau că piatra, sau orice altceva, este, dar nu este adevărată; sau că trebuie altfel definit însuşi adevărul. **A.:** Să-l observăm, te rog, pe acesta din urmă.

8. **R.:** Defineşte, prin urmare, adevăratul. **A.:** Adevăratul este ceea ce se prezintă în sine aşa precum pare cunoscătorului, dacă vrea şi poate cunoaşte. **R.:** Nu va fi, deci, adevărat ceea ce nimeni nu poate cunoaşte. Apoi, dacă fals este ceea ce pare altceva decât este, ce, dacă unuia i se pare această piatră, piatră, altuia, lemn, acelaşi lucru va fi şi fals, şi adevărat? **A.:** Pe mine mă mişcă mai mult ceea de mai înainte, cum, dacă ceva nu poate fi cunoscut, se face prin asta că nu este adevărat. Căci că un lucru este, în acelaşi timp, şi adevărat, şi fals nu mă-ngrijesc deloc. Într-adevăr, văd că un lucru, comparat cu altele diferite, este, în acelaşi timp, şi mai mare, şi mai mic. Dar din asta rezultă faptul că nimic nu este prin sine mai mult sau mai puţin. Căci aceşti termeni sunt ai comparaţiei. **R.:** Dar, dacă zici că nimic nu este adevărat prin sine, nu te temi că nu urmeze că nimic nu este prin sine. Căci de unde acesta este lemn, tocmai de acolo este lemn adevărat. Nici nu se poate-ntâmpla ca prin sine însuşi, adică, fără cunoscător, să fie lemn şi să nu fie lemn adevărat. **A.:** Spun, aşadar, asta şi aşa o definesc, şi nici nu mă tem să nu fie cumva improbată definiţia mea pentru faptul că este foarte scurtă. Căci mie mi se pare că adevăratul este ceea ce este. **R.:** Nu va fi, prin urmare, nimic fals, fiindcă tot ceea ce este este adevărat. **A.:** În mari strâmtori m-ai băgat şi, pur şi simplu, nu mai ştiu ce să răspund. Se face, astfel, că, cum nu doresc să fiu

quam istis interrogationibus, verear jam tamen interrogari.

VI. - *Unde falsitas, et ubi.*

9. *R.* Deus cui nos commisimus, sine dubitatione fert opem, et de his angustiis liberat nos, modo credamus, et eum rogemus devotissime. *A.* Nihil plane libentius hoc loco fecerim; nam nusquam tantam caliginem pertuli. Deus, Pater noster, qui ut oremus hortaris, qui et hoc quod rogaris praestas; siquidem cum te rogamus, melius vivimus, melioresque sumus: exaudi me palpitantem in his tenebris, et mihi dexteram porrige. Praetende mihi lumen tuum, revoca me ab erroribus; te duce in me redeam et in te. Amen. *R.* Hic esto quantum potes, et vigilantissime attende. *A.* Dic, quaeso, si quid tibi suggestum est, ne pereamus. *R.* Hic esto. *A.* Ecce habes me nihil aliud agentem.

10. *R.* Prius quid sit falsum, etiam atque etiam ventilemus. *A.* Miror si quidquam aliud erit, quam quod non ita est ut videtur. *R.* Attende potius, et ipsos sensus prius interrogemus. Nam certe quod oculi vident, non dicitur falsum, nisi habeat aliquam similitudinem veri. Ut verbi causa, homo quem videmus in somnis, non est utique verus homo, sed falsus, eo ipso quod habet veri similitudinem. Quis enim canem videat, et recte se dicat hominem somniasse? Ergo et ille falsus canis est, ex eo quod similis vero est. *A.* Ita est ut dicis. *R.* Quid, vigilans quisque si viso equo putet se hominem videre? nonne eo fallitur quod ei appareat aliqua hominis similitudo? Nam si nihil ei appareat, nisi equi species, non potest arbitrari sese hominem videre. *A.* Prorsus cedo. *R.* Dicimus item falsam arborem quam pictam videmus, et falsam faciem quae de speculo redditur, et falsum turrium motum navigantibus, falsamque infractionem remi, ob aliud nihil nisi quod verisimilia sunt. *A.* Fateor. *R.* Ita et in geminis fallimur, ita in ovis, ita in singulis sigillis uno annulo impressis, et in

învăţat decât prin aceste întrebări, mă tem, totuşi, să mai fiu de-acum întrebat.

VI. - *De unde falsitatea şi unde.*

9. **R.:** Dumnezeu, Căruia noi ne-am încredinţat, ne dă ajutor şi ne liberează pe noi din aceste strâmtori, numai să credem şi să-L rugăm atotdevotat. **A.:** Nimic n-aş fi făcut, în acest loc, cu mai multă plăcere, că niciodată n-am fost învăluit de atâta negură. Dumnezeule, Tatăl nostru, Carele ne-ndemni să ne rugăm, Carele şi-mplineşti ceea ce eşti rugat; dat fiind că, cum Te rugăm trăim mai bine şi suntem mai buni: auzi-mă pe mine, zbătându-mă-n aceste tenebre, şi întinde-mi mie dreapta Ta. Revarsă-mi înainte lumina Ta şi recheamă-mă din rătăciri, Tu călăuză,-ntru mine, să mă reîntorc, în cele din urmă, şi-ntru Tine. Amin. **R.:** Stai-mi, pe cât poţi, de faţă şi-ascultă-mă cu cea mai mare atenţie. **A.:** Zi, rogu-te, dacă ţi s-a sugerat ceva, să nu pierim. **R.:** Aci să-mi fii. **A.:** Iată-mă-s, mă ai, nefăcând nimic alta.

10. **R.:** Mai întâi şi-ntâi să ventilăm, iarăşi şi iarăşi, ce este falsul. **A.:** Mă mir, dacă va fi altceva decât ceea ce nu este aşa cum pare. **R.:** Ascultă mai vârtos, şi să interogăm mai întâi înseşi simţirile. Căci, cu siguranţă, ceea ce văd ochii nu este numit fals, decât dacă are vreo similitudine a adevăratului. Precum, că veni vorba, omul pe care-l vedem în vis nu este,-ntr-adevăr, un om adevărat, ci fals, prin însuşi faptul că are o similitudine a adevăratului. Căci cine, văzând în somn un câine, ar spune, pe drept că a visat un om? Prin urmare şi acela este un câine fals dintru aceea ce este similar adevăratului. **A.:** Aşa-i precum zici. **R.:** Ce, treaz cineva, dacă, văzând un cal, ar socoti că vede un om, nu s-ar înşela el, oare, prin aceea ce-i apare o oarecare similitudine a omului? Căci, dacă nu i-ar apărea nimic, decât imaginea calului, nu poate socoti că vede un om. **A.:** Întrutotul de acord. **R.:** Numim, iarăşi, un arbore fals, pe unul pe care-l vedem pictat şi o faţă falsă, pe una care se reflectă din oglindă, şi o falsă, pentru navigatori, mişcare a turnurilor şi o falsă frângere a vâslelor, pentru nimic altceva decât pentru faptul că sunt asemănătoare celor adevărate. **A.:** Mărturisesc. **R.:** Aşa ne înşelăm în privinţa gemenilor, a ouălor, aşa, în privinţa

caeteris talibus. *A.* Sequor omnino atque concedo. *R.* Similitudo igitur rerum quae ad oculos pertinet, mater est falsitatis. *A.* Negare non possum.

11. *R.* Sed haec omnis silva, nisi me fallit, in duo genera dividi potest. Nam partim aequalibus in rebus, partim vero in deterioribus est. Aequalia sunt, quando tam hoc illi quam illud huic simile esse dicimus, ut de geminis dictum est, vel de impressionibus annuli. In deterioribus autem, quando illud quod deterius est, simile esse dicimus meliori. Quis enim in speculum attendat, et recte dicat se esse illi imagini similem, ac [**Col. 0890**] non potius illam sibi? Hoc autem genus partim est in eo quod anima patitur, partim vero in iis rebus quae videntur. Sed ipsum quod anima patitur, aut in sensu patitur, ut turris motum qui nullus est; aut apud seipsam ex eo quod accepit a sensibus, qualia sunt visa somniantium, et fortassis etiam furentium. Porro illa quae in ipsis rebus quas videmus apparent, alia a natura, caetera ab animantibus exprimuntur atque finguntur. Natura gignendo vel resultando similitudines deteriores facit. Gignendo, cum parentibus similes nascuntur; resultando, ut de speculis cujuscemodi. Quamvis enim pleraque specula homines faciant, non tamen ipsi effingunt eas quae redduntur imagines. Jam vero animantium opera sunt in picturis, et hujuscemodi quibusque figmentis: in quo genere includi etiam illa possunt, si tamen fiunt, quae daemones faciunt. Umbrae autem corporum, quia non nimis ab re abest ut corporibus similes et quasi falsa corpora dicantur, nec ad oculorum judicium pertinere negandae sunt; in illo eas genere poni placet, quod resultando a natura fit. Resultat enim omne corpus lumini objectum, et in contrariam partem umbram reddit. An tibi aliquid contradicendum videtur? *A.* Mihi vero nihil. Sed quonam ista tendant, vehementer exspecto.

12. *R.* Atqui oportet patienter feramus, donec nobis caeteri sensus renuntient in veri similitudine habitare falsitatem. Nam et in ipso auditu totidem fere genera veniunt similitudinum: veluti cum loquentis vocem, quem non

oricăror sigilii imprimate cu acelaşi inel şi a celorlalte de felul acestora. **A.:** Te urmez întru-totul şi conced. **R.:** Aşadar similitudinea lucrurilor, care ţine de ochi, este maica falsităţii. **A.:** Nu pot nega.

11. **R.:** Dar toată această pădure[18] poate fi, dacă nu mă înşel, împărţită în două genuri. Căci consistă, în parte, dintru lucruri egale, în parte, dintru inferioare. Egale sunt când zicem atât că acesta este similar aceluia, cât şi acela acestuia, precum s-a spus despre gemeni ori despre imprimările inelului. În cele inferioare, însă, când zicem că acela, care este mai rău, este similar acestuia, care este mai bun. Căci cine s-ar privi în oglindă şi ar spune pe drept că el este similar acelei imagini, şi nu, mai degrabă, ea lui însuşi? Dar acest gen consistă, în parte, din ceea ce îndură sufletul, în parte, însă, din acele lucruri care sunt văzute. Şi, iarăşi, aceea ce îndură sufletul, îndură fie prin simţ, precum mişcarea turnului, care nu-i deloc, fie în sine însuşi, prin ceea ce primeşte de la simţuri, precum sunt visele[19] visătorilor şi, poate, chiar şi ale nebunilor. Apoi, acelea, care apar în înseşi lucrurile pe care le vedem, unele sunt de la natură, celelalte sunt exprimate sau închipuite de către creaturile-nsufleţite. Natura produce similitudini deterioare fie procreindu-le, fie reflectându-le. Procreindu-le, când se nasc similare părinţilor; reflectându-le, precum dintru oglinzi de acest fel. Căci, oricât de multe oglinzi ar face oamenii, nu ei reproduc, totuşi, imaginile care se reflectă. Pe de altă parte, însă, în picturi şi-n oricare plăsmuiri de acest fel, sunt opere ale creaturilor însufleţite, în care gen pot fi, dacă există, totuşi, incluse chiar şi acelea pe care le fac demonii. Umbrele corpurilor, însă, fiindcă nu se îndepărtează foarte mult de subiectul discuţiei, ca să fie numite similare corpurilor şi cvasifalse corpuri, şi nu trebuie nici negate că ţin de judecata ochilor, e bine ca ele să fie puse în acel gen, care se produce rezultând de la natură. Căci orice corp supus luminii reflectă şi transpune o umbră în partea opusă. Sau ţi se pare ceva de contrazis? **A.:** Chiar nimic. Aştept, însă, cu nerăbdare spre ce tind astea.

12. **R.:** Ei, bine, se cuvine să răbdăm cu pacienţă, până când celelalte simţuri ne vor înştiinţa că falsitatea se cuibăreşte-n similitudinea adevărului. Căci şi-n auzul însuşi apar cam tot atâtea genuri de similitudini: precum când, auzim vocea unui vorbitor

videmus, audientes, putamus alium quempiam, cui voce similis est; atque in deterioribus vel echo testis est, vel tinnitus ille ipsarum aurium, vel in horologiis merulae aut corvi quaedam imitatio, vel quae sibi somniantes aut furentes videntur audire. Falsae autem voculae quae dicuntur a musicis, incredibile est quantum attestantur veritati, quod post apparebit: tamen etiam ipsae, quod sat est nunc, non absunt ab earum similitudine quas veras vocant. **Sequeris haec?** *A.* **Et libentissime. Nam nihil laboro ut intelligam.** *R.* **Ergo, ne moremur, videturne** tibi aut lilium a lilio posse odore, aut mel thyminum a melle thymino de diversis alveariis sapore, aut mollitudo plumarum cycni ab anseris tactu facile dijudicari? *A.* Non videtur. *R.* Quid, cum talia nos vel olfacere, vel gustare, vel tangere somniamus? nonne similitudine imaginum eo deteriore quo inaniore decipimur? *A.* Verum dicis. *R.* Ergo apparet nos in omnibus sensibus sive aequalibus, sive in deterioribus rebus, aut similitudine lenocinante falli; aut etiamsi non fallimur suspendentes consensionem, seu differentiam dignoscentes, tamen eas res falsas nominare quas verisimiles deprehendimus. *A.* Dubitare non possum.

VII. - *De vero et simili. Soliloquia cur dicta.*

13. *R.* Nunc attende, dum eadem rursum recurrimus, quo fiat apertius quod conamur ostendere. *A.* Eccum, loquere quod vis. Nam ego circumitum istum semel statui tolerare, neque in eo defatiscar spe tanta perveniendi quo nos tendere sentio. *R.* Bene facis. Sed attende utrum tibi videatur, cum ova similia videmus, [**Col. 0891**] aliquod eorum falsum esse recte nos posse dicere. *A.* Nullo modo videtur. Omnia enim si ova sunt, vera ova sunt. *R.* Quid, cum de speculo resultare imaginem videmus? quibus signis falsam esse comprehendimus? *A.* Scilicet quod non tenetur, non sonat, non per se movetur, non vivit, et caeteris innumerabilibus, quae prosequi longum est. *R.* Video te nolle immorari, et

pe care nu-l vedem, îl socotim un altul oarecare, căruia-i este similar prin voce; iar, în cele inferioare stă martor fie ecoul, fie acel ţiuit al urechilor înseşi ori, în orologii, acea imitare a mierlei sau a corbului, ori cele care li se pare că le aud visătorilor ori nebunilor. Acele tonuri false, însă, care-s menţionate de muzicieni, e incredibil cât de mult depun adevăratului mărturie, ceea ce se va-nvedera mai târziu: totuşi, chiar şi acesta, ceea ce-i acum suficient, nu se îndepărtează de similitudinea acelora pe care ei le numesc adevărate. Urmăreşti astea? **A.:** Chiar cu foarte mare plăcere. Căci nu mă muncesc cu nimic să-nţeleg. **R.:** Deci, ca să nu zăbovim, nu ţi se pare, oare, că poţi să dejudeci uşor fie, prin miros, crinul de crin, fie, prin gust, din diferiţi stupi, mierea de cimbrişor de mierea de cimbrişor, fie, prin pipăit, moliciunea penelor lebedei de a celor ale gâştei? **A.:** Nu mi se pare. **R.:** Ce, când visăm că mirosim, fie că gustăm, fie că pipăim unele de acestea, nu ne înşelăm noi, oare, prin similitudinea, cu atât mai deteriorată, cu cât mai inconsistentă, a imaginilor. **A.:** Adevărat zici. **R.:** E-nvederat, aşadar, că noi ne-nşelăm întru toate simţurile fie în lucruri egale, fie în cele inferioare, sau prin codoşenia similitudinii, sau, chiar dacă, suspendând consensiunea ori distingând diferenţa, nu ne înşelăm, numim totuşi, false acele lucruri pe care le surprindem verosimile. **A.:** Nu mă pot îndoi.

VII. - *Despre adevărat şi similar. De ce-s numite Solilocvii.*

13. **R.:** Bagă, acuma, cât ne re-ntoarcem iarăşi la aceleaşi lucruri, de seamă cu cât devine mai lămurit ceea ce ne sforţăm să arătăm. **A.:** Vorbeşte, iată, ce vrei. Căci eu am hotărât o dată să tolerez acest circuit şi, din atât de marea speranţă de-a ajunge la ceea ce tindem, nici nu simt că voi obosi în el. **R.:** Bine faci, ia, însă, seama, dacă nu ţi se pare, oare, când vedem nişte ouă similare, că putem, pe drept, zice că unele dintre ele sunt false? **A.:** Nu mi se pare, în nici un chip. Căci toate, dacă-s ouă,-s ouă adevărate. **R.:** Ce, când vedem că răzbate o imagine din oglindă, prin ce semne ne dăm seama că este falsă? **A.:** De bună seamă, că nu poate fi prinsă, nu sună, nu se mişcă prin sine, nu trăieşte şi prin nenumărate altele, pe care este prea lung a le urma. **R.:** Văd că tu nu voieşti să stărui, şi grabei tale trebuie să i se-mplinească năravul.

properationi tuae mos gerendus est. Itaque, ne singula repetam, si et illi homines quos videmus in somnis, vivere, loqui, teneri a vigilantibus possent, nihilque inter ipsos differret, et eos quos expergefacti ac sani alloquimur et videmus, numquidnam eos falsos diceremus? *A.* Quo pacto istud recte diceretur? *R.* Ergo si eo veri essent, quo veri simillimi apparerent, nihilque inter eos et veros omnino distaret, eoque falsi quo per illas vel alias differentias dissimiles convincerentur; nonne similitudinem veritatis matrem, et dissimilitudinem falsitatis esse fatendum est? *A.* Non habeo quid dicam, et pudet me tam temerariae consensionis meae superioris.

14. *R.* Ridiculum est si te pudet, quasi non ob idipsum elegerimus hujusmodi sermocinationes: quae quoniam cum solis nobis loquimur, Soliloquia vocari et inscribi volo; novo quidem et fortasse duro nomine, sed ad rem demonstrandam satis idoneo. Cum enim neque melius quaeri veritas possit, quam interrogando et respondendo, et vix quisquam inveniatur quem non pudeat convinci disputantem, eoque pene semper eveniat ut rem bene inductam ad discutiendum inconditus pervicaciae clamor explodat, etiam cum laceratione animorum, plerumque dissimulata, interdum et aperta; pacatissime, ut opinor, et commodissime placuit, a meipso interrogatum mihique respondentem, Deo adjuvante, verum quaerere: quare nihil est quod vereare, sicubi te temere illigasti, redire atque resolvere; aliter hinc enim evadi non potest.

VIII. – *Unde verum aut falsum.*

15. *A.* Recte dicis; sed quid male concesserim non plane video: nisi forte id recte dici falsum quod habeat aliquam veri similitudinem, cum prorsus mihi nihil aliud dignum falsi nomine occurrat; et rursus tamen cogor fateri eo falsa vocari quae vocantur, quo a veris differunt. Ex quo conficitur eam ipsam dissimilitudinem causam esse falsitatis. Itaque

Aşadar, ca să nu le repet pe fiecare în parte, dacă şi acei oameni, pe care-i vedem în vise, ar putea trăi, vorbi, ar putea fi atinşi de către cei trezi şi nici nu ar exista nimic diferit între ei înşişi şi aceia, pe care, trezi şi sănătoşi, îi agrăim şi-i vedem, i-am mai numi, oare, pe ei falşi? **A.:** În ce chip s-ar putea spune pe drept una ca asta? **R.:** Aşadar, dacă prin ceea ce ar fi adevăraţi, prin asta ar părea foarte similari adevăratului, şi nici n-ar exista absolut nimic deosebitor între ei şi cei adevăraţi şi, prin ce falşi, prin asta s-ar dovedi, prin acelea sau alte diferenţe, neasemănători, nu trebuie, oare, mărturisit că similitudinea este maica adevărului, şi disimilitudinea a falsităţii? **A.:** N-am nimic de zis şi mi-e ruşine de atât de temerara mea consimţire de mai înainte.

14. **R.:** E ridicol, dacă te ruşinezi, ca şi cum nu chiar pentru asta am ales acest mod de dialoguri, care, fiindcă vorbim cu noi înşine, voiesc să fie numite şi consemnate în scris *Solilocvii,* printr-un nume, într-adevăr, nou şi, poate, dur, dar destul de potrivit faptului de demonstrat. Cum, într-adevăr, nici nu poate fi mai bine căutat adevărul, decât întrebând şi răspunzând, şi abia poate fi găsit cineva, pe care să nu-l ruşineze să se lase convins, disputând, şi să nu se-ntâmple din asta, aproape întotdeauna, ca, lucrul adus bine spre a fi discutat, să nu explodeze clamoarea dezlânată a încăpăţânării, chiar cu lucrarea spiritelor, de multe ori disimulată, alteori pe faţă; în mod paşnic, după cum socot, şi foarte comod ţi-a plăcut să cauţi, cu ajutorul lui Dumnezeu, adevărul, întrebat de mine însămi şi mie însămi răspunzându-mi; motiv pentru care nu-i nimic de ce să te temi să te reîntorci şi să te lămureşti, dacă, întâmplător, te-ai încurcat într-un loc; căci altfel nu se poate scăpa de aici.

VIII. – *De unde adevăratul sau falsul*

15. **A.:** Drept spui; dar nu prea văd îndeajuns ce să fi conces rău; decât, întâmplător, că acesta este numit, pe drept, fals, care are o oarecare similitudine cu adevăratul, cum nu mi se-arată mai departe nimic demn de numele falsului; şi, iarăşi, sunt, totuşi, constrâns să recunosc că, prin ce sunt numite false, cele ce-s numite, prin asta se deosebesc de cele adevărate. De unde rezultă faptul că însăşi acea disimilitudine este cauza falsităţii. Şi, astfel, sunt

conturbor; non enim mihi facile quidquam venit in mentem, quod contrariis causis gignatur. *R.* Quid, si hoc unum est in rerum natura genus, et solum quod ita sit? An ignoras, cum per animalium innumerabilia genera cucurreris, solum crocodilum inveniri qui superiorem in mandendo partem moveat; praesertim cum pene reperiri nihil queat ita cuique rei simile, ut non in aliquo etiam dissimile sit? *A.* Video quidem ista; sed cum considero illud quod falsum vocamus, et simile aliquid habere veri et dissimile, ex qua potius parte meruerit falsi nomen, non valeo discernere. Si enim ex eo quod dissimile est, dixero; nihil erit quod non falsum dici possit: nihil enim est quod non alicui rei dissimile sit, quam veram esse concedimus. Item, si dixero eo quod simile est, falsum appellandum; [**Col. 0892**] non solum ova illa reclamabunt quae vera eo ipso sunt quo simillima, sed etiam sic non effugiam eum qui me coegerit falsa esse omnia confiteri, quod omnia sibi ex aliqua parte similia esse negare non possum. Sed fac me non metuere illud respondere, similitudinem ac dissimilitudinem simul efficere ut aliquid falsum recte nominetur; quam mihi evadendi viam dabis? Instabitur enim nihilominus ut omnia falsa esse renuntiem; quippe omnia sibimet, ut supra dictum est, et similia quadam ex parte, et dissimilia reperiuntur. Restaret ut nihil aliud falsum esse dicerem, nisi quod aliter se haberet atque videretur, ni vererer illa tot monstra quae me dudum enavigasse arbitrabar. Nam eo rursum repellor vertigine inopinata, ut verum id esse dicam quod ita se habet ut videtur. Ex quo confit sine cognitore nihil verum esse posse: ubi mihi naufragium in scopulis occultissimis formidandum est, qui veri sunt, etiamsi nesciantur. Aut, si verum esse id quod est dixero, falsum non esse uspiam concludetur, quovis repugnante. Itaque redeunt illi aestus, nec quidquam tanta patientia morarum tuarum processisse me video.

conturbat, căci nu-mi vine uşor în minte ceva, care să se nască din cauze contrare. **R.:** Ce, dacă acesta este unicul gen, în natura lucrurilor, şi singurul, care este aşa? Ignori, oare, cum vei fi alergat prin toate speciile de animale, că singur crocodilul poate fi găsit care să-şi mişte maxilarul superior mâncând; mai cu seamă, cum aproape nimic nu-i poate fi găsit astfel similar vreunui lucru, încât să nu-i fie chiar prin nimic disimilar? **A.:** Văd, desigur, asta, dar, când iau în considerare că ceea ce numim fals are ceva şi asemănător, şi neasemănător adevăratului, nu-s în stare a discerne din care parte şi-a meritat mai degrabă numele de fals. Căci, dacă voi fi spus că din faptul că este neasemănător, nu va mai fi nimic care să nu poată fi numit nefals: căci nu există nimic care să nu fie neasemănător vreunui lucru, despre care concedem că este adevărat. Iarăşi, dacă voi fi zis că trebuie numit fals, prin faptul că este asemănător, nu numai că o vor reclama ouăle acelea, care-s adevărate prin însuşi faptul că-s foarte asemănătoare, ci, chiar aşa, nu voi fugi de ceea ce mă constrânge să mărturisesc că toate sunt false, că nu pot nega că toate-şi sunt loruşi asemănătoare dintr-o anumită parte. Închipuie-ţi, însă, că nu mi-e teamă să răspund anume că similitudinea şi disimilitudinea fac deodată ca să se numească ceva, pe drept, fals; ce cale-mi vei da de-a scăpa? Căci nu mai puţin mi se va impune să declar că toate-s false, din moment ce, aşa cum s-a spus mai sus, toate se dovedesc şi asemănătoare loruşi, dintr-o anumită parte, şi neasemănătoare. Ar rămâne să zic că nimic altceva nu este fals, decât ceea ce ar fi în sine altfel decât ar părea, dacă nu m-aş teme de acei atâţia monştri, de care socoteam că m-am îndepărtat de curând cu corabia. Căci, într-o asemenea situaţie, sunt împins de un vârtej inopinat înapoi să spun că este adevărat ceea ce este în sine aşa precum pare. Dintru care rezultă că nimic nu poate fi adevărat fără un cunoscător: unde trebuie să mă îngrozesc de un naufragiu pe stâncile cele mai oculte, care sunt adevărate cu toate că-s necunoscute. Sau, dacă voi fi spus că adevăratul este ceea ce este, se va conclude, oricât de repugnant, că falsul nu este nicăieri. Şi, astfel, se reîntorc acele valuri furioase şi văd că, cu toată pacienţa faţă de amânările tale, n-am înaintat cu nimic.

IX. - *Quid falsum, quid fallax et quid mendax.*

16. *R.* Attende potius; nam nullo modo in animum inducam, frustra nos auxilium divinum implorasse. Video enim, tentatis quantum potuimus omnibus rebus, non remansisse quod falsum jure dicatur, nisi quod aut se fingit esse quod non est, aut omnino esse tendit et non est. Sed illud superius falsi genus, vel fallax etiam, vel mendax est. Nam fallax id recte dicitur quod habet quemdam fallendi appetitum; qui sine anima intelligi non potest: sed partim ratione fit, partim natura; ratione, in animalibus rationalibus, ut in homine; natura, in bestiis, tanquam in vulpecula. Illud autem quod mendax voco, a mentientibus fit. Qui hoc differunt a fallacibus, quod omnis fallax appetit fallere; non autem omnis vult fallere qui mentitur: nam et mimi et comoediae et multa poemata mendaciorum plena sunt, delectandi potius quam fallendi voluntate, et omnes fere qui jocantur, mentiuntur. Sed fallax vel fallens is recte dicitur, cujus negotium est ut quisque fallatur. Illi autem qui non id agunt ut decipiant, sed tamen aliquid fingunt, vel mendaces tantum, vel si ne hoc quidem, mentientes tamen vocari nemo ambigit: nisi quid habes adversus ista quod dicas.

17. *A.* Perge, quaeso; nunc enim fortasse de falsis non falsa docere coepisti: sed jam illud genus exspecto quale sit quod dixisti, esse tendit et non est. *R.* Quidni exspectes? Eadem illa sunt, quorum multa supra memoravimus. Annon tibi videtur imago tua de speculo quasi tu ipse velle esse, sed ideo esse falsa, quod non est? *A.* Valde hoc videtur. *R.* Quid omnis pictura vel cujuscemodi simulacrum, et id genus omnia opificum? nonne illud esse contendunt, ad cujus quidque similitudinem factum est? *A.* Prorsus adducor. *R.* Jam ea quibus vel dormientes vel furentes falluntur, concedis, ut opinor, in eo esse genere. *A.* Et nulla **[Col. 0893]** magis: nam nulla magis tendunt talia esse, qualia vel vigilantes vel sani cernunt; et eo tamen falsa sunt, quo id quod tendunt esse non possunt. *R.* Quid jam de turrium motu, vel de merso remo, vel de umbris corporum

IX. - *Ce este falsul, ce, înşelătorul, ce, mincinosul.*

16. **R.:** Ascultă, mai degrabă, atent: căci nu mă pot împăca, în nici un chip, cu gândul că noi am implorat zadarnic ajutorul divin. Căci văd că, iscodind, pe cât am putut, toate lucrurile, nu a rămas să fie numit, pe drept, fals, decât ceea ce se închipuie pe sine a fi ceea ce nu este, sau tinde, în general să fie, şi nu este. Însă acest gen de fals, de mai sus, este iarăşi, fie înşelător, fie mincinos. Căci de aceea este numit, pe drept, înşelător, fiindcă are un anumit apetit de a înşela; care nu poate fi înţeles fără suflet: este făcut, însă, în parte prin raţiune, în parte, prin natură; prin raţiune, în fiinţele raţionale, precum în om, prin natură, în animale, precum în vulpişoară. Ceea ce numesc, însă, mincinos este făcut de către mincinoşi. Care diferă de înşelători prin faptul că tot înşelătorul doreşte să înşele, nu, însă, tot care minte, şi voieşte să înşele: căci şi mimii, şi comediile, şi multele poeme sunt pline de minciuni, mai degrabă din voinţa de a delecta, decât de a înşela, şi aproape toţi, cei care glumesc, mint. Înşelător, însă, sau cel care înşală, este, pe drept, numit acela al cărui scop este ca cineva să fie înşelat. Aceia, însă, care nu fac asta ca să înşele, şi totuşi plăsmuiesc ceva, nu se îndoieşte nimeni că trebuie, totuşi, numiţi fie numai mincinoşi, fie, dacă nu tocmai aceasta, simulatori; doar dacă nu ai să spui ceva împotrivă.

17. **A.:** Du-te, te rog, înainte; căci acuma ai început să înveţi nu false despre cele false; aştept, însă, de-acum, ce fel este acel gen, care ai spus că tinde să fie şi nu este. **R.:** De ce s-aştepţi? Doar sunt înseşi acelea dintre care am amintit multe mai înainte. Sau nu ţi se pare că imaginea ta din oglindă vrea să pară a fi un cvasi tu însuţi, dar de aceea este falsă, fiindcă nu este? **A.:** Ba mi se prea pare. **R.:** Ce, toată picătura sau tot simulacrul de acest fel şi toate genurile acestea ale artiştilor nu se sforţează, oare, să fie fiecare similitudinea a ceea pentru care a fost făcut? **A.:** Mă dau absolut convins. **R.:** Acum, acelea prin care se înşală fie cei care dorm, fie nebunii, concezi, socot, că sunt din acelaşi gen. **A.:** Ba, chiar că niciunele mai mult; căci niciunele nu tind mai mult să fie de acelea pe care fie cei trezi, fie cei sănătoşi le văd; şi, totuşi, sunt cu atât mai false, cu cât nu pot fi ceea ce tind să fie. **R.:** Ce să mai spun, încaltea, despre mişcarea turnurilor sau despre scufundarea

plura dicam? Planum est, ut arbitror, ex hac regula esse metienda. *A.* Planissimum. *R.* Taceo de caeteris sensibus; nam nemo considerans non hoc inveniet, falsum appellari in rebus ipsis quas sentimus, quod esse aliquid tendit et non est.

X. - *Quaedam eo vera quo falsa.*

18. *A.* Recte dicis: sed miror cur ab hoc genere tibi secernenda illa poemata et joca visa sunt, caeteraeque fallaciae. *R.* Quia scilicet aliud est falsum esse velle, aliud verum esse non posse. Itaque ipsa opera hominum velut comoedias aut tragoedias, aut mimos, et id genus alia possumus operibus pictorum fictorumque conjungere. Tam enim verus esse pictus homo non potest, quamvis in speciem hominis tendat, quam illa quae scripta sunt in libris comicorum. Neque enim falsa esse volunt, aut ullo appetitu suo falsa sunt; sed quadam necessitate, quantum fingentis arbitrium sequi potuerunt. At vero in scena Roscius voluntate falsa Hecuba erat, natura verus homo; sed illa voluntate etiam verus tragoedus, eo videlicet quo implebat, institutum: falsus autem Priamus, eo quod Priamum assimilabat, sed ipse non erat. Ex quo jam nascitur quiddam mirabile, quod tamen ita se habere nemo ambigit. *A.* Quidnam id est? *R.* Quid putas, nisi haec omnia inde esse in quibusdam vera, unde in quibusdam falsa sunt, et ad suum verum hoc solum eis prodesse, quod ad aliud falsa sunt? Unde ad id quod esse aut volunt aut debent, nullo modo perveniunt, si falsa esse fugiunt. Quo pacto enim iste quem commemoravi, verus tragoedus esset, si nollet esse falsus Hector, falsa Andromache, falsus Hercules, et alia innumera? aut unde vera pictura esset, si falsus equus non esset? unde in speculo vera hominis imago, si non falsus homo? Quare, si quibusdam, ut verum aliquid sint, prodest ut sint aliquid falsum; cur tantopere falsitates formidamus, et pro magno bono appetimus veritatem? *A.* Nescio, et multum miror, nisi quia in exemplis istis nihil imitatione dignum video. Non enim tanquam histriones,

vâslelor, sau despre umbrele corpurilor? E limpede, cred, că trebuie măsurate prin această regulă. **A.:** Foarte limpede. **R.:** Tac despre celelalte simțuri; căci nimenea, luând în considerare, nu va găsi că, în înseşi lucrurile pe care le simțim, nu aceea trebuie numit fals, care tinde să fie ceva, şi nu este.

X. - *Unele, cu atât mai adevărate, cu cât mai false.*

18. **A.:** Adevărat vorbeşti; mă mir, însă, de ți s-au părut de separat față de acest gen acele poeme şi glume şi celelalte înşelătorii. **R.:** Fiindcă, de bună seamă, una este a vrea să fii fals şi alta, a nu putea să fii adevărat. Şi, astfel, înseşi operele omeneşti, precum comediile, sau tragediile, sau mimii şi altele de acest gen, le putem adăuga operelor pictorilor sau sculptorilor. Căci tot atât nu poate fi adevărat un om pictat, oricât ar tinde spre imaginea omului, pre cât cele ce-s scrise-n cărțile comicilor. Şi,-ntr-adevăr, nici n-au voit ei ca ele să fie false, şi nici nu-s false prin vreun apetit propriu, ci printr-o anume necesitate, cât putură urma voința plăsmuitorului. Însă, desigur, pe scenă, Roscius[20] era, prin voință, o falsă Hecubă, prin natură, bărbat adevărat; prin acea voință, însă, chiar un adevărat tragedian, prin faptul că-mplinea, adică, menirea: un fals Priam, însă, prin faptul că-l reprezenta pe Priam, dar nu era el însuşi. De unde se naşte, de-acum, ceva mirabil, despre care nimenea nu se îndoieşte că, totuşi, se prezintă în sine așa. **A.:** Ce,-i oare, asta? **R.:** Ce crezi, decât că toate acestea sunt, în unele, adevărate de acolo, de unde sunt, în altele, false şi că numai singură asta le este de folos la adevăratul lor că, în privința altuia, sunt false? De unde nu ajung, în nici un chip, la ceea ce fie vor, fie trebuie, să fie, dacă fug a fi false. În ce chip, într-adevăr, putea fi Asta pe care l-am pomenit, un adevărat tragedian, dacă nu voia să fie un fals Hector, o falsă Andromacha, un fals Hercule şi nenumărate altele, sau de unde ar fi o pictură adevărată, dacă n-ar fi un fals cal, de unde adevărată, imaginea omului în oglindă, dacă n-ar fi un fals om. Motiv pentru care, dacă unora, ca să fie ceva adevărat, le foloseşte să fie ceva fals, de ce să ne temem atât de mult de falsități şi să dorim, ca mare bine, adevăratul? **A.:** Nu ştiu şi mă mir mult, şi doar pentru că, în aceste exemple, nu văd nimic demn de imitat. Într-adevăr, nu precum histrionii sau unele

aut de speculis quaeque relucentia, aut tanquam Myronis **buculae ex aere, ita etiam nos ut in nostro** quodam habitu **veri simus, ad alienum habitum adumbrati** atque assimilati, et ob hoc falsi esse debemus; sed illud verum quaerere, quod non quasi bifronte ratione sibique adversanti, ut ex aliqua parte verum sit, ex aliqua falsum sit. *R.* Magna et divina quaedam requiris. Quae tamen si invenerimus, nonne fatebimur his ipsam confici, et quasi conflari veritatem, a qua denominatur omne quod verum quoquo modo nominatur? *A.* Non invitus assentior.

XI. - *Disciplinarum veritas. Fabula quid. Quid sit grammatica.*

19. *R.* Quid tibi ergo videtur? disciplina disputandi verane, an falsa est? *A.* Quis dubitet veram? **[Col. 0894]** Sed vera est etiam grammatica. *R.* Itane ut illa? *A.* Non video quid sit vero verius. *R.* Illud profecto quod nihil falsi habet: quod intuens paulo ante offendebare ex iis rebus quae nescio quomodo nisi falsae essent, verae esse non possent. An ignoras omnia illa fabulosa et aperte falsa ad grammaticam pertinere? *A.* Non ignoro istud quidem; sed, ut opinor, non per grammaticam falsa sunt, sed per eam qualiacumque sunt, demonstrantur. Siquidem est fabula compositum ad utilitatem delectationemve mendacium. Est autem grammatica vocis articulatae custos et moderatrix disciplina: cujus professionis necessitate cogitur humanae linguae omnia etiam figmenta colligere, quae memoriae litterisque mandata sunt, non ea falsa faciens, sed de his veram quamdam docens asserensque rationem. *R.* Recte sane: nihil nunc curo, utrum abs te ista bene definita atque distincta sint; sed illud quaero, utrum hoc ita esse ipsa grammatica, an vero illa disciplina disputationis ostendat. *A.* Non nego vim peritiamque definiendi, qua nunc ego ista separare conatus sum, disputatoriae arti tribui.

20. *R.* Quid ipsa grammatica? nonne si vera est, eo vera est quo disciplina est? Disciplina enim a discendo dicta est: nemo autem quae didicit ac tenet, nescire dici potest; et nemo scit falsa. Omnis ergo vera est disciplina. *A.*

reflectări din oglinzi, sau precum junincile din bronz ale lui Myron, tocmai aşa şi noi, ca să fim adevăraţi, în oarecare mod de a fi al nostru, trebuie să fim schiţaţi şi asemuiţi unui mod străin de a fi, prin aceasta, falşi; ci să căutăm acel adevărat, care nu este, ca şi printr-o raţiune bifrontă, opunându-se sieşi, dintr-o anumită parte adevărat, dintr-alta, fals. **R.:** Mari şi divine lucruri cauţi să afli. Pe care, dacă le vom fi găsit, totuşi, nu vom mărturisi, oare, că însuşi adevărul, de la care este denumit tot ceea ce este numit, într-un chip oarecare, adevărat, este alcătuit şi cvasiticluit dintru acestea? **A.:** Asimt cu toată plăcerea.

XI. - *Adevăratul disciplinelor. Ce-i fabula. Ce-i gramatica.*

19. **R.:** Cum ţi se pare, prin urmare, disciplina de a disputa, este, ea, oare, adevărată sau falsă? **A.:** Cine se-ndoieşte că-i adevărată, însă şi gramatica-i tot adevărată. **R.:** Oare, tot aşa, precum aceea? **A.:** Nu văd ce să fie mai adevărat decât adevăratul. **R.:** Acela, desigur, care nu are nimic fals; ceea ce, intuind mai înainte, te-ai poticnit de acele lucruri, care,-n nu ştiu ce chip, dacă n-ar fi false, n-ar putea fi adevărate. Sau ignori că toate acele fabuloase şi vădit false ţin de gramatică? **A.:** Nu ignor asta, desigur, dar, după cum socot, nu sunt false prin gramatică, ci prin ea sunt demonstrate fiecare cum sunt. Precum fabula este o compunere din minciuni spre folos şi delectare. Gramatica este, însă, păzitorul rostirii articulate şi o disciplină moderatoare, a cărei îndeletnicire este constrânsă prin necesitate să adune tot ceea ce aparţine limbii omeneşti, chiar şi plăsmuirile, care sunt încredinţate memoriei şi scrierilor, nu făcându-le false pe acelea, ci, din ele, învăţând o anume adevărată raţiune. **R.:** Destul de drept; şi nici nu mă-ngrijesc acum cu nimic, dacă acestea au fost bine definite şi distinse de către tine; ci pretind anume, dacă faptul că este aşa îl arată însăşi gramatica sau, într-adevăr, acea disciplină a disputei. **A.:** Nu neg că puterea şi iscusinţa de a defini, prin care am fost acum constrâns să deosebesc acestea, este atribuită artei disputei.

20. **R.:** Ce, gramatica însăşi, dacă este adevărată, nu este, ea, oare, prin asta adevărată, prin care este o disciplină? Căci disciplină este numită de la a învăţa: nimenea, însă, care şi păstrează ceea ce a învăţat, nu poate fi numit că nu ştie; şi nimenea nu ştie

Non video quidem quid in ista ratiuncula temere concedatur. Movet me tamen ne per istam cuipiam videatur etiam illas fabulas veras esse; nam et has discimus et tenemus. *R.* Numquidnam magister noster nolebat nos credere quae docebat, et nosse? *A.* Imo vehementer ut nossemus instabat. *R.* Numquid aliquando institit ut Daedalum volasse crederemus? *A.* Hoc quidem nunquam. Sed plane nisi teneremus fabulam, vix nos posse aliquid manibus tenere faciebat. *R.* Tu ergo negas verum esse quod ista fabula sit, et quod ita sit Daedalus diffamatus? *A.* Hoc non nego verum esse. *R.* Non negas ergo te didicisse verum, cum ista didiceris. Nam si volasse Daedalum verum est, et hoc pueri pro ficta fabula acciperent atque redderent, eo ipso falsa retinerent, quo vera essent illa quae redderent. Hinc enim exstitit illud quod superius mirabamur, de volatu Daedali veram fabulam esse non potuisse, nisi Daedalum volasse falsum esset. *A.* Jam teneo istud; sed quid ex eo proficiamus exspecto. *R.* Quid, nisi non esse falsam illam rationem, qua collegimus disciplinam, nisi vera doceat, disciplinam esse non posse? *A.* Et hoc quid ad rem? *R.* Quia volo dicas mihi unde sit disciplina grammatica: inde enim vera est, unde disciplina est. *A.* Nescio quid tibi respondeam. *R.* Nonne tibi videtur, si nihil in ea definitum esset, et nihil in genera et partes distributum atque distinctum, eam nullo modo disciplinam esse potuisse? *A.* Jam intelligo quid dicas; nec ulla mihi occurrit cujusvis facies disciplinae, in qua non definitiones ac divisiones et ratiocinationes, dum quid quidque sit declaratur, dum sine confusione partium sua cuique redduntur, dum nihil praetermittitur proprium, nihil annumeratur alienum, totum hoc ipsum quo disciplina dicitur egerint. *R.* Ergo et totum ipsum quo **[Col. 0895]** vera dicitur. *A.* Video consequi.

21. *R.* **Responde nunc quae disciplina contineat definitionum, divisionum, partitionumque rationes.** *A.* Jam superius dictum est haec **disputandi regulis contineri.** *R.* Grammatica igitur eadem **arte creata est, ut disciplina,** et

falsuri. Toată disciplina este, aşadar, adevărată. **A.:** Nu văd, într-adevăr, ce-ar fi temerar conces în acest raţionament. Mă mişcă, însă, să nu i se pară, totuşi, cuiva, din asta, că sunt adevărate până şi celebrele fabule, căci şi pe acestea le-nvăţăm şi le ţinem. **R.:** Oare, într-adevăr, magistrul nostru nu voia, el, ca noi să credem ceea ce ne învaţă şi să ştim? **A.:** Ba, dimpotrivă, stăruia să ştim. **R.:** Insistat-a el, oare, cândva, să credem că Dedalus a zburat? **A.:** Asta,-ntr-adevăr, niciodată. Dar, dacă nu stăpâneam lămurit fabula, făcea că abia puteam ţine ceva în mâini. **R.:** Tu negi, aşadar, că-i adevărat c-ar fi această fabulă şi că aşa-i faimos Dedalus. **A.:** Nu neg că asta-i adevărat. **R.:** Nu negi, prin urmare, că tu ai învăţat adevărul, când ai învăţat-o pe asta. Căci, dacă este adevărat că Dedalus a zburat, şi copiii ar învăţa şi recita asta ca fabulă plăsmuită, ar reţine cele false, prin însuşi faptul prin care ar fi adevărate cele pe care le-ar recita. De-aici rezultă,-ntr-adevăr, ceea de care ne miram mai sus, că n-ar putea fi o adevărată fabulă despre zborul lui Dedalus, decât dacă ar fi fals că Dedalus a zburat. **A.:** Reţin, de-acum, asta, aştept, însă, cu ce din ea vom înainta. **R.:** Ce, decât că nu este falsă acea raţiune prin care alcătuim disciplina şi că disciplina nu poate fi disciplină, decât dacă ne-nvaţă cele adevărate. **A.:** Şi ce are asta cu subiectul nostru? **R.:** Fiindcă vreau să-mi spui de unde este disciplină gramatica; căci de acolo este adevărată de unde este disciplină. **A.:** Nu ştiu ce să-ţi răspund. **R.:** Nu ţi se pare că, dacă n-ar fi în ea nimic definit distribuit şi distins pe genuri şi părţi, nu s-ar putea, în nici un chip, ca ea să fie disciplină? **A.:** Acum înţeleg ce vrei să zici; şi nici nu-mi vine în minte nici o latură a vreunei discipline, în care definiţiile şi diviziunile şi raţionamentele să nu fi dat, atâta timp cât se declară ceea ce este fiecare, cât sunt redate fiecare alor sale, fără confuzia părţilor, cât nimic propriu nu este trecut cu vederea, nimic străin nu este luat în considerare, însuşi acest tot dintru care se numeşte disciplină. **R.:** Aşadar, şi însuşi totul dintru care se numeşte adevărată. **A.:** Văd că asta rezultă.

21. **R.:** Răspunde, acum, care disciplină conţine raţiunile definiţiilor, diviziunilor şi clasificărilor? **A.:** S-a spus, doar, mai sus, că astea-s conţinute-n regulile de a disputa. **R.:** Gramatica, aşadar, întru cât ar fi disciplină şi-ntru cât ar fi adevărată, a fost

ut vera esset, quae est abs te superius a falsitate defensa. Quod non de una grammatica mihi licet concludere, sed prorsus de omnibus disciplinis. Nam dixisti, vereque dixisti, nullam disciplinam tibi occurrere, in qua non definiendi jus atque distribuendi idipsum, ut disciplina sit, fecerit. At, si eo verae sunt quo sunt disciplinae, negabitne quispiam, veritatem ipsam esse per quam omnes verae sunt disciplinae? *A.* Prope est omnino ut assentiar: sed illud me movet, quod etiam rationem disputandi inter easdem disciplinas numeramus. Quare illam potius existimo esse veritatem, qua et ista ipsa ratio vera est. *R.* Optime omnino ac vigilantissime: sed non negas, ut opinor, eo veram esse quo disciplina est. *A.* Imo idipsum est quod me movet. Adverti enim etiam disciplinam esse, et ob hoc veram dici. *R.* Quid ergo? istam putas aliter disciplinam esse potuisse, nisi omnia in ea definita essent et distributa? *A.* Nihil aliud habeo quod dicam. *R.* At, si ad eam pertinet hoc officium, per seipsam disciplina vera est. Quisquamne igitur mirum putabit, si ea qua vera sunt omnia, per se ipsa et in seipsa vera sit veritas? *A.* Nihil mihi obstat quominus recta pergam in istam sententiam.

XII. - *Quot modis quaedam sint in alio.*

22. *R.* Ergo attende pauca quae restant. *A.* Profer si quid habes, modo tale sit quod intelligam, libenterque concedam. *R.* Esse aliquid in aliquo, non nos fugit duobus modis dici. Uno quo ita est, ut etiam sejungi atque alibi esse possit, ut hoc lignum in hoc loco, ut sol in oriente: altero autem quo ita est aliquid in subjecto, ut ab eo nequeat separari, ut in hoc ligno forma et species quam videmus, ut in sole lux, ut in igne calor, ut in animo disciplina, et si qua sunt alia similia. An tibi aliter videtur? *A.* Ista quidem vetustissima sunt nobis, et ab ineunte adolescentia studiosissime percepta et cognita: quare non possum de his interrogatus, quin ea sine ulla deliberatione concedam. *R.* Quid illud? nonne concedis,

creată prin aceeaşi artă, care a fost, mai sus, apărată de către tine faţă de falsitate. Ceea ce-mi este-ngăduit să conclud nu doar despre singură gramatica, ci, într-un cuvânt, despre toate disciplinele. Căci ai spus, şi adevărat ai spus, că nu-ţi ocură nici o disciplină, în care dreptul de a defini şi de a distribui să nu fi făcut el însuşi să fie disciplină. Iar, dacă prin acesta sunt adevărate, prin care sunt discipline, nega-va, oare, cineva că adevărul însuşi este acela prin care sunt toate discipline adevărate? **A.:** Sunt gata s-asimt; mă tulbură, însă, faptul că prenumărăm chiar şi raţiunea de a disputa printre disciplinele înseşi. Motiv pentru care socot că ea este, mai degrabă, adevărul, prin care şi însăşi această raţiune este adevărată. **R.:** Bine foarte,-ntru-totul, şi cu foarte mare băgare de seamă; dar nu negi, precum socot, că prin acesta este adevărată, prin care disciplină. **A.:** Ba, tocmai asta este ceea ce mă tulbură: Căci am băgat de seamă că chiar este disciplină, şi pentru asta este numită adevărată. **R.:** Ce, aşadar, socoţi că aceasta ar fi putut fi altfel, decât dacă ar fi fost toate în ea definite şi distribuite. **A.:** N-am nimic altceva ce să spun. **R.:** Dar, dacă ea ţine acest oficiu, este prin sine însăşi disciplină adevărată. Prin urmare, va mai socoti, oare, cineva de mirare, dacă acela prin care sunt toate adevărate este prin sine însuşi şi în sine însuşi adevărul adevărat? **A.:** Nimic nu-mi stă-n cale să iau adevărată această sentinţă.

XII. - *În câte feluri unele sunt în altul.*

22. **R.:** Ascultă, deci, atent puţinele câte-au rămas. **A.:** Dă pe faţă, dacă ai ceva, numai să fie astfel încât să înţeleg, şi-ţi voi concede cu plăcere. **R.:** Nu ne scapă, desigur, că a fi ceva în ceva ne spune în două feluri. Într-unul prin care este aşa, încât mai poate fi încă distins şi să fie altundeva, precum acest lemn, în acest loc, precum soarele la răsărit: într-al doilea, însă, prin care nu este ceva în subiect, încât să nu poată fi separat de el, precum în acest lemn forma şi speţa pe care-o vedem, precum lumina în soare, precum căldura în foc, precum disciplina în spirit şi altele de acest fel. Sau ţi se pare altfel? **A.:** Astea-s, într-adevăr, foarte vechi pentru noi şi foarte studios percepute şi cunoscute încă de la-nceputul adolescenţei: motiv pentru care, întrebat despre ele, eu nu pot decât să conced, fără nici o deliberare, acestea. **R.:** Ce,

quod in subjecto est inseparabiliter, si subjectum ipsum non maneat, manere non posse? *A.* Hoc quoque video necessarium; nam manente subjecto, posse id quod in subjecto est non manere, quisquis diligenter res advertit, intelligit. Siquidem hujus corporis color potest vel valetudinis ratione vel aetate immutari, cum ipsum corpus necdum interierit. Et hoc non peraeque in omnibus valet, sed in his in quibus, non ut sint ipsa subjecta, ea quae in subjectis sunt coexistunt. Non enim ut sit iste paries, paries hoc colore fit, quem in eo videmus; cum etiam si quo casu nigrescat aut albescat, vel aliquem alium mutet colorem, nihilominus tamen maneat paries ac dicatur. At vero ignis si calore [**Col. 0896**] careat, ne ignis quidem erit; nec nivem vocare, nisi candidam, possumus.

XIII. - *Immortalitas animae colligitur.*

23. Illud vero quod interrogasti, quis concesserit, aut cui posse fieri videatur, ut id quod in subjecto est, maneat ipso intereunte subjecto? Monstruosum enim et a veritate alienissimum est, ut id quod non esset nisi in ipso esset, etiam cum ipsum non fuerit possit esse. *R.* Illud igitur quod quaerebamus inventum est. *A.* Quid narras? *R.* Id quod audis. *A.* Jamne ergo liquido constat animum esse immortalem? *R.* Si ea quae concessisti vera sint, liquidissime: nisi forte animum dicis, etiamsi moriatur, animum esse. *A.* Nunquam equidem hoc dixerim; sed eo ipso quo interit, fieri ut animus non sit, dico. Nec me ab hac sententia revocat, quod a magnis philosophis dictum est, eam rem quae, quocumque venerit, vitam praestat, mortem in se admittere non posse. Quamvis enim lumen quocumque intrare potuerit, faciat id lucere, tenebrasque in se propter memorabilem illam vim contrariorum non possit admittere; tamen exstinguitur, locusque ille exstincto lumine tenebratur. Ita illud quod tenebris resistebat, neque ullo modo in se tenebras admisit, et sic eis intereundo locum fecit, ut poterat etiam discedendo. Itaque timeo ne

despre aceea, oare, nu concezi că ceea ce este inseparabil în subiect, dacă subiectul însuşi nu dăinuie, nu poate să dăinuie? **A.:** Chiar şi aceasta văd că este necesar: căci oricine observă diligent lucrurile înţelege că, dăinuind subiectul, se poate să nu dăinuie ceea ce este în subiect. Dat fiind că culoarea acestui corp poate fie din motive de sănătate, fie prin etate, să se schimbe, cât însuşi corpul nu va fi pierit încă. Şi asta nu are valabilitate în mod egal în toate, ci în acelea în care cele ce sunt în subiecte coexistă nu ca ele să fie înseşi subiectele. Căci nu ca să fie acesta perete, peretele e făcut de această culoare pe care o vedem în el; când chiar şi dacă, printr-o-ntâmplare oarecare, se-nnegreşte sau se-nălbeşte, sau îşi schimbă culoarea dintr-una într-alta, nu rămâne, totuşi, prin asta, şi nu este numit cu nimic mai puţin perete. Dacă, însă, focului i-ar lipsi,-ntr-adevăr, căldura, nu va mai fi, desigur, foc: şi nici nu putem numi neaua decât albă.

XIII. - *Se deduce imortalitatea sufletului.*

23. Cine-ar putea, însă, concede ceea ce ai întrebat sau cui i s-ar putea părea că se-ntâmplă ca, pierind însuşi subiectul, să rămână ceea ce este în subiect. Este, într-adevăr, monstruos şi foarte străin de adevăr ca ceea, ce n-ar fi decât în subiect, să poată să fie, chiar şi când subiectul n-ar mai fi. **R.:** A fost găsit aşadar ceea ce întrebam. **A.:** Ce vorbeşti? **R.:** Ceea ce auzi. **A.:** Rezultă, oare, lămurit de-acum că spiritul este nemuritor? **R.:** Dacă cele pe care le-ai conces sunt adevărate, foarte lămurit: doar dacă nu zici, din întâmplare, că spiritul este spirit, chiar dacă moare. **A.:** Nu ştiu să fi zis vreodată asta: ci, prin însuşi faptul că moare, zic că se-ntâmplă că spiritul nu mai este. Şi nici nu mă-ntoarce de la această sentinţă ceea ce s-a spus de către marii filosofi că acel lucru, care, ori de unde va fi venit, propagă viaţa, nu poate să admită în sine moartea. Căci, oricât lumina, de oriunde va fi putut intra, face să lucească aceasta şi nu poate să admită în sine întunericul, din cauza acelei memorabile legi a contrariilor, se stinge, totuşi, şi acel loc, fiind stinsă lumina, se-ntunecă. Aşa, ceea ce opunea rezistenţă tenebrelor şi nici nu a admis, în nici un chip, în sine tenebrele, pierind, aşa, le-a şi făcut loc, precum putea să le facă şi numai retrăgându-se. Şi, astfel, mă tem ca nu cumva

mors ita contingat corpori, ut tenebrae loco, aliquando discedente animo ut lumine, aliquando autem ibidem exstincto; ut jam non de omni morte corporis securitas sit, sed aliquod genus mortis sit optandum, quo anima ex corpore incolumis educatur, perducaturque ad locum, si est ullus talis locus, ubi non possit exstingui. Aut, si ne hoc quidem potest, atque in ipso corpore anima quasi lumen accenditur, nec alibi potest durare, omnisque mors est exstinctio quaedam animae in corpore vel vitae; aliquod genus eligendum est quantum homo sinitur, quo idipsum quod vivitur, cum securitate ac tranquillitate vivatur, quanquam nescio quomodo istud possit fieri si anima moritur. O multum beatos, quibus sive ab ipsis, sive abs quolibet, non esse metuendam mortem, etiamsi anima intereat, persuasum est! At mihi misero nullae adhuc rationes, nulli libri persuadere potuerunt.

24. *R.* Noli gemere, immortalis est animus humanus. *A.* Unde hoc probas? *R.* Ex iis quae cum magna cautione, ut arbitror, superius concessisti. *A.* Nihil quidem me minus vigilanter interroganti tibi memini dedisse: sed collige jam ipsam summam, oro te; videamus quo tantis ambagibus pervenerimus, nec me jam interroges volo. Si enim ea breviter enumeraturus es quae concessi, quonam rursus responsio mea desideratur? An ut moras gaudiorum mihi frustra inferas, si quid boni forte confecimus? *R.* Faciam quod te velle video, sed attende diligentissime. *A.* Loquere jam, hic sum; quid enecas? *R.* Omne quod in subjecto est, si semper manet, ipsum etiam subjectum maneat semper necesse est. Et omnis in subjecto est animo disciplina. Necesse est igitur semper ut animus maneat, si semper manet disciplina. Est autem disciplina veritas, et semper, ut in initio libri hujus ratio [**Col. 0897**] persuasit, veritas manet. Semper igitur animus manet, nec animus mortuus dicitur. Immortalem igitur animum solus non absurde negat, qui superiorum aliquid non recte concessum esse convincit.

moartea să cadă asupra corpului, precum tenebrele asupra locului, uneori depărtându-se spiritul precum lumina, alteori, însă, stingându-se el însuşi, încât să nu mai fie de-acum securitate faţă de-ntreagă moartea corpului, ci să trebuiască dorit un anume gen de moarte, prin care sufletul să fie dus nevătămat din corp şi să fie condus la locul, dacă este vreun loc de acest fel, unde să poată să se stingă. Sau, dacă,-ntr-adevăr, nici asta nu se poate, iar sufletul, precum lumina, se aprinde în însuşi corpul, şi nici nu poate dura altundeva, şi toată moartea este o anume stingere, în corp, a sufletului sau a vieţii, trebuie căutat atât cât îi este lăsat omului, alt gen, prin care însăşi viaţa aceasta, care este trăită, să fie trăită în siguranţă şi linişte, cu toate că nu ştiu cum poate să se-ntâmple una ca asta, dacă sufletul moare. O, mult fericiţii, cărora li s-a demonstrat lămurit, fie de către ei înşişi, fie de către oricine-ţi place, că nu trebuie să ne temem de moarte, chiar dacă sufletul piere! Dar pe bietul de mine nici o raţiune, nici o carte n-au putut să mă convingă încă.

24. **R.:** Nu geme, sufletul uman este nemuritor. **A.:** De unde dovedeşti asta? **R.:** Dintru acelea pe care, cum socot, le-ai conces cu mare precauţie, mai sus. **A.:** Nimic nu-mi amintesc ca eu să-ţi fi răspuns ţie, căreia mă întrebi, mai puţin atent: dar, te rog, trage de acum însăşi concluzia, să vedem unde vom fi ajuns prin atâtea strâmtori, că, de-acum, nu mai vreau să mă-ntrebi. Dacă ai, într-adevăr, de gând să enumeri pe scurt cele pe care le-am conces, la care ar mai fi, oare, de dorit răspunsul meu? Sau ce să-mi pricinuieşti, doar, zadarnic amânările bucuriilor, dacă, întâmplător, am dedus ceva bine? **R.:** Voi face ceea ce văd că vrei tu, dar ia foarte diligent aminte. **A.:** Vorbeşte odată, aci-s; de ce mă omori? **R.:** Dacă tot ceea ce e în subiect dăinuie pururi, e neapărat necesar ca însuşi subiectul să dăinuie pururi. Şi toată disciplina spiritului este în subiect. Este, prin urmare, absolut necesar ca spiritul să dăinuie pururea dacă disciplina dăinuie pururea. Disciplina este, în adevăr, şi, precum ne-a convins, la începutul acestei cărţi, raţiunea, adevărul dăinuie pururi; şi nici nu se poate spune un spirit mort. Aşadar, nu neagă, în mod absurd, spiritul nemuritor singur acela, care poate convinge că ceva, din cele de mai sus, n-a fost drept conces.

XIV. - *Excutitur superior syllogismus.*

25. *A.* Jam me volo in gaudia mittere, sed duabus aliquantum revocor causis. Nam primum me movet quod circuitu tanto usi sumus, nescio quam ratiocinationum catenam sequentes, cum tam breviter totum de quo agebatur, demonstrari potuerit, quam nunc demonstratum est. Quare, me sollicitum facit quod tam diu quasi ad insidiandum obambulavit oratio. Deinde non video quomodo in animo semper sit disciplina, praesertim disputandi, cum et tam pauci ejus gnari sint, et quisquis eam novit, tanto ab infantia tempore fuerit indoctus. Non enim possumus dicere aut imperitorum animos non esse animos, aut esse in animo eam quam nesciant disciplinam. Quod si vehementer absurdum est, restat ut aut non semper in animo sit veritas, aut disciplina illa veritas non sit.

26. *R.* Vides quam non frustra tantos circuitus egerit nostra ratiocinatio. Quaerebamus enim quid sit veritas, quod ne nunc quidem in hac quadam silva rerum, omnibus pene callibus oberratis, video nos investigare potuisse. Sed quid facimus? An incoepta omittimus, et exspectamus ecquid nobis librorum alienorum in manus incidat, quod huic quaestioni satisfaciat? Nam et multos ante nostram aetatem scriptos esse arbitror, quos non legimus: et nunc, ut nihil quod nescimus opinemur, manifestum habemus, et carmine de hac re scribi, et soluta oratione; et ab iis viris quorum nec scripta latere nos possunt, et eorum ingenia talia novimus, ut nos in eorum litteris quod volumus, inventuros desperare non possimus; praesertim cum hic ante oculos nostros sit ille, in quo ipsam eloquentiam quam mortuam dolebamus, perfectam revixisse cognovimus. Illene nos sinet, cum scriptis suis vivendi modum docuerit, vivendi ignorare naturam? *A.* Non arbitror equidem et multum inde spero, sed unum doleo quod vel erga se, vel erga sapientiam studium nostrum non ei ut volumus, valemus aperire. Nam profecto ille misereretur sitim nostram, et exundaret multo citius quam

XIV. - *Se examinează silogismul de mai sus*

25. **A.:** Vreau să mă dedau, de-acum, bucuriilor, dar mă abţin puţintel din două cauze. Căci mă tulbură întâi că ne-am folosit de un atât de mare circuit, urmând nu ştiu ce înlănţuire de raţionamente, când putea fi atât de pe scurt demonstrat totul despre care se vorbea, precum este acum demonstrat. Motiv pentru care, mă face să mă-ngijorez că discursul a rătăcit atâta timp ca pentru a întinde capcane. Apoi, nu văd cum să fie pururi disciplina în spirit, mai ales cea de-a disputa, cum şi atât de puţini sunt cunoscători ai ei, şi oricine o cunoaşte pe ea a fost, de la naştere, atâta timp, neştiutor. Căci nu putem zice nici că spiritele neştiutorilor nu sunt spirite, nici că este în spirit acea disciplină pe care ei nu o ştiu. Ceea ce, dacă este vehement absurd, rămâne fie că adevărul nu este pururea în spirit, fie că disciplina aceea nu este adevărul.

26. **R.:** Vezi că nu-n zadar a făcut judecata noastră atâtea circuite. Căci întrebam ce este adevărul, ceea ce văd că nici acum în această pădure anume de lucruri, cu aproape toate potecile rătăcite, nu am putut investiga. Dar ce facem? Părăsim, oare, cele-ncepute şi aşteptăm dacă nu ne cade în mâini vreuna din cărţile altora, care să satisfacă acestei chestiuni? Căci socot şi că înaintea etăţii noastre s-au scris multe, pe care nu le-am citit: şi acum, ca să nu opinăm nimic ce nu ştim, avem învederat că s-a scris şi-n poezie, şi-n proză despre acest lucru; şi de către acei bărbaţi ale căror scrieri nu ne pot rămâne ascunse şi ale căror atât de mari talente le cunoaştem, încât nu puteam despera că nu vom găsi în scrierile lor ceea ce vrem, mai cu seamă cum este aci, înaintea ochilor noştri, acela[21], în care ştim că a înviat perfectă însăşi elocvenţa pe care o jeleam moartă. Ne va-ngădui el, oare, cum, prin scrierile sale, ne-a-nvăţat modul de a trăi, să ignorăm natura de a trăi? A: Nu socot, desigur, aşa şi sper mult de acolo, dar mă doare una singură: anume, că fie faţă de el, fie faţă de-nţelepciune, nu suntem în stare să-i descoperim, precum voim, zelul nostru. Căci, cu siguranţă, el se-ndura de setea noastră şi o potolea cu multul mai repede decât acum. Căci este liniştit, fiindcă şi-a dobândit, de acum, convingător

nunc Securus enim est, quod sibi jam totum de animae immortalitate persuasit, nec scit aliquos esse fortasse, qui hujus ignorationis miseriam satis cognoverunt, et quibus praesertim rogantibus non subvenire crudele sit. Ille autem alius novit quidem pro familiaritate ardorem nostrum; sed ita longe abest, et ita nunc constituti sumus, ut vix ad eum vel epistolae mittendae facultas sit. Quem credo jam otio Transalpino perfecisse carmen quo mortis metus excantatus effugiat, et antiqua glacie duratus animae stupor frigusque pellatur. Sed interim dum ista proveniunt, quae in nostra potestate non sunt, nonne turpissimum est perire [**Col. 0893**] otium nostrum, et totum ipsum animum ex incerto arbitrio pendere deligatum?

XV. - *Veri et falsi natura.*

27. Ubi est quod Deum et rogavimus et rogamus, ut nobis non divitias, non corporis voluptates, non populares suggestus atque honores, sed animam nostram seque ipsum quaerentibus, iter aperiat? Itane nos deseret, aut a nobis deseretur? *R.* Alienissimum quidem ab ipso est ut eos qui talia desiderant deserat: unde a nobis quoque alienum esse debet ut tantum ducem deseramus. Quare, si placet, repetamus breviter unde illa duo confecta sint, aut semper manere veritatem, aut veritatem esse disputandi rationem. Haec enim vacillare dixisti, quo minus nos faciat totius rei summa securos. An potius illud quaeremus, quomodo esse possit in imperito animo disciplina, quem non possumus non animum dicere? Hinc enim commotus videbare, ut de illis quae concesseras, dubitare rursus necesse fuerit. *A.* Imo discutiamus prius illa, deinde hoc quale sit videbimus. Ita enim, ut opinor, nulla controversia remanebit. *R.* Ita fiat, sed adesto totus atque cautissimus. Scio enim quid tibi eveniat attendenti, dum nimis pendes in conclusionem, et ut jam jamque inferatur exspectas, ea quae interrogantur non diligenter examinata concedis. *A.* Verum fortasse

totul despre nemurirea sufletului, şi, poate, nu ştie că sunt alţii care au cunoscut cu deasupra de măsură mizeria acestei ignoranţe şi cărora, mai ales rugători, este crud a nu le veni-ntr-ajutor. Celălalt[22], însă, a cunoscut, în virtutea familiarităţii, ardoarea noastră; dar este atâta de departe şi aşa am fost orânduiţi acum, încât de-abia mai există putinţa fie şi numai a trimiterii către el a unei epistole. El, pe care-l cred de-acum a fi perfectat, în oţiul transalpin, poemul prin care să alunge descântată teama de moarte şi să fie gonită stupoarea sufletului şi frigul întărit prin gheaţa antică. Dar, între timp, până se arată acestea, care nu-s în potestatea noastră, nu este, oare, foarte ruşinos că oţiul nostru piere şi însuşi spiritul nostru atârnă tot legat de un incert arbitru?

XV. - *Natura adevăratului şi falsului.*

27. Unde mai pui că L-am rugat şi-L rugăm pe Dumnezeu să ne descopere nouă, căutătorilor, drumul spre a cunoaşte nu bogăţiile, nu voluptăţile corpului, nu favoruri populare şi onoruri, ci sufletul nostru şi pe Sine Însuşi? Chiar aşa ne va părăsi, oare, pe noi sau va fi părăsit de către noi? **R.:** Este fără umbră de-ndoială, cu totul străin de El Însuşi să-i părăsească pe acei ce doresc unele ca astea: de unde, până şi nouă trebuie să ne rămână străin a-L părăsi pe un atâta de mare conducător. Motiv pentru care, haide să repetăm, dacă-ţi place, pe scurt, de unde să fi rezultat acelea două anume: şi că adevărul dăinuie pururi, şi că adevărul este raţiunea de a disputa. Căci ai spus că acestea se clatină până acolo, încât concluzia întregului lucru ne face pe noi mai puţin siguri. Sau vom căuta mai degrabă aceea, în ce chip poate fi disciplina într-un spirit neştiutor, pe care nu putem să-l numim nonspirit? Căci de aici păreai tulburat, încât a fost necesar să te-ndoieşti din nou despre acelea pe care le-ai conces mai-nainte. **A.:** Ba, mai degrabă, să le discutăm mai întâi pe acelea, apoi vom vedea cum este şi acesta. Căci, aşa, nu va mai rămâne, după cum socot, nici o controversă. **R.:** Aşa să fie, dar stai de faţă tot şi cu mare precauţie. Căci ştiu ce ţi se întâmplă ascultând, cât timp eşti foarte răpit de concluzie, şi, întrucât aştepţi ca acum, acum să fie trasă, concezi nu diligent examinate cele ce-s întrebate. **A.:** Zici,

dicis; sed enitar contra hoc genus morbi quantum possum: modo jam tu incipe quaerere, ne superfluis immoremur.

28. *R.* Ex eo, quantum memini, veritatem non posse interire conclusimus, quod non solum si totus mundus intereat, sed etiam si ipsa veritas, verum erit et mundum et veritatem interisse. Nihil autem verum sine veritate: nullo modo igitur interit veritas. *A.* Agnosco ista, et multum miror si falsa sunt. *R.* Ergo illud alterum videamus. *A.* Sine me paululum considerare, oro te, ne huc iterum turpiter redeam. *R.* Ergone interisse veritatem verum non erit? Si non erit verum, non ergo interit. Si verum erit, unde post occasum veritatis verum erit, cum jam veritas nulla est? *A.* Nihil habeo quid plus cogitem atque considerem; perge ad aliud. Certe faciemus, quantum possumus, ut docti atque prudentes viri legant haec, et nostram, si qua est, corrigant temeritatem: nam me nec modo, nec aliquando arbitror quid contra hoc dicatur posse invenire.

29. *R.* Numquidnam ergo dicitur veritas, nisi qua verum est quidquid verum est? *A.* Nullo modo. *R.* Numquidnam recte dicitur verum, nisi quod non est falsum? *A.* Hinc vero dubitare dementia est. *R.* Num falsum non est quod ad similitudinem alicujus accommodatum est, neque id tamen est cujus simile apparet? *A.* Nihil quidem aliud video quod libentius falsum vocem. Sed tamen solet falsum dici, etiam quod a veri similitudine longe abest. *R.* Quis negat? sed tamen quod habeat ad verum nonnullam imitationem. *A.* Quomodo? Non enim cum dicitur, junctis alitibus anguibus Medeam volasse, ulla ex parte res ista verum imitatur; quippe quae nulla sit, nec imitari aliquid [**Col. 0899**] possit ea res quae omnino non sit. *R.* Recte dicis; sed non attendis eam rem quae omnino nulla sit, ne falsum quidem posse dici. Si enim falsum est, est: si non est, non est falsum. *A.* Non ergo dicemus illud de Medea, nescio quod monstrum, falsum esse? *R.* Non utique; nam

poate, adevărat: mă străduiesc, însă, pe cât pot, împotriva acestui gen de morb; începe numai de acum să întrebi, să nu mai zăbovim în superflue.

28. **R.:** Am conclus, pe cât îmi amintesc, că adevărul nu poate să piară prin faptul că, nu numai dacă toată lumea, ci chiar doar adevărul însuşi ar pieri, va fi adevărat că au pierit şi lumea şi adevărul. Nimic nu este, însă, adevărat, fără adevăr: aşadar adevărul nu piere în nici un chip. **A.:** Recunosc astea şi mă mir mult de-s false. **R.:** Să-l vedem, aşadar, pe cel de-al doilea. **A.:** Îngăduie-mi puţintel, te rog, să mă mă gândesc, ca să nu mă întorc iarăşi ruşinos la asta. **R.:** Nu va fi, oare, prin urmare, adevărat că a pierit adevărul? Dacă nu va fi adevărat, aşadar, nu piere. Dacă va fi adevărat, de unde, după pierderea adevărului, va fi adevăratul, când nu mai este nici un adevăr? **A.:** N-am nimic la ce să mă gândesc mai mult sau să mai iau în considerare; treci la altceva. Cu siguranţă că vom face, pe cât suntem în stare, ca bărbaţii docţi şi prudenţi să citească acestea şi să corijeze, dacă este vreuna, temeritatea noastră, deşi socot că, nici acum, nici altcândva, nu pot găsi ce să spună împotriva acesteia.

29. **R.:** Oare,-ntr-adevăr, nu se numeşte, prin urmare, adevăr, decât ceea prin care este adevărat tot ceea ce este adevărat? **A.:** În nici un chip altfel. **R.:** Oare,-ntr-adevăr, nu este, pe drept, nimic adevărat decât ceea ce nu este fals? **A.:** A te-ndoi aci e,-ntr-adevăr, demenţă? **R.:** Nu-i, oare, falsul ceea ce este acomodat la similitudinea a ceva şi, totuşi nu este aceea al cărei similar apare? **A.:** Nu văd, desigur, nimic altceva ce să numesc mai cu plăcere fals. Dar se obişnuieşte, totuşi, a fi numit fals chiar şi ceea ce este foarte departe de similitudinea adevăratului. **R.:** Cine o neagă, dar, totuşi, pentru că are, faţă de adevărat, o oarecare imitaţie. **A.:** În ce chip? Căci, când se zice că Medeea a zburat cu şerpii-ntraripaţi înhămaţi, acest lucru nu imită, din nici o parte, adevăratul; din moment ce este inexistent, nici nu poate imita nimic acel lucru care este absolut nimic. **R.:** Drept zici, dar nu bagi de seamă că acel lucru care nu este absolut nimic, nu poate fi prin urmare, numit nici fals. Căci, dacă-i fals, este, dacă nu este, nu-i fals. **A.:** Nu vom zice, prin urmare, despre Medeea că acel nu

si falsum est, quomodo monstrum est? *A.* Miram rem video: itane tandem cum audio, Angues ingentes alites junctos jugo. (**Poeta apud Cic., de Invent. I, 19.**) non dico falsum? *R.* Dicis plane: est enim quod falsum esse dicas. *A.* Quid, quaeso? *R.* Illam scilicet sententiam quae ipso versu enuntiatur. *A.* Et quam tandem habet ista imitationem veri? *R.* Quia similiter enuntiaretur, etiamsi vere illud Medea fecisset. Imitatur ergo ipsa enuntiatione veras sententias falsa sententia. Quae si non creditur, eo solo imitatur veras quod ita dicitur, estque tantum falsa, non etiam fallens. Si autem fidem impetrat, imitatur etiam creditas veras. *A.* Jam intelligo multum interesse inter illa quae dicimus, et illa de quibus dicimus aliquid; quare jam assentior: nam hoc solo revocabar, quidquid falsum dicimus non recte dici, nisi habeat veri alicujus imitationem. Quis enim lapidem falsum argentum esse dicens non jure rideatur? tamen si quisquam lapidem argentum esse dicat, dicimus falsum eum dicere, id est falsam proferre sententiam. Stannum autem vel plumbum non absurde, ut opinor, falsum argentum vocamus, quod id res ipsa velut imitatur: neque ex eo falsa est nostra sententia, sed illud ipsum de quo enuntiatur.

XVI. - *An meliora deteriorum nominibus vocari possint.*

30. *R.* Bene intelligis. Sed illud vide, utrum et argentum falsi plumbi nomine congruenter appellare possimus. *A.* Non mihi placet. *R.* Quid ita? *A.* Nescio; nisi illud video, vehementer contra voluntatem meam dici. *R.* Num forte propterea quod argentum melius est, et quasi in contumeliam ejus dicitur; plumbi autem quidam velut honor est, si falsum argentum vocetur? *A.* Prorsus explicasti quod volebam. Et ideo credo jure infames intestabilesque haberi, qui muliebri habitu se ostentant, quos nescio utrum falsas mulieres, an falsos viros melius vocem. Veros tamen histriones, verosque infames sine dubitatione possumus vocare; aut, si latent nec infame quidquam nisi a turpi fama nominatur, veros nequam non sine veritate

ştiu care monstru-i fals? **R.:** Nu, de bună seamă; căci, dacă-i fals, în ce chip e monstru? **A.:** Văd lucruri de mirare: şi, aşa, oare, când aud în fine: şerpi uriaşi înaripaţi prind la jug (citat apud. Cic., de Invent. I, 19), nu zic fals? **R.:** Ba zici, desigur, căci ceea ce este zici că este fals. **A.:** Ce, mă rog? **R.:** Acea sentinţă, vezi bine, care este enunţată prin versul însuşi. **A.:** Şi ce imitare a adevărului conţine, în fine, asta? **R.:** Fiindcă s-ar fi enunţat similar chiar şi dacă Medeea ar fi făcut cu adevărat una ca asta. Aşadar, prin însăşi enunţarea, falsa sentinţă imită sentinţele adevărate. Care, dacă nu este crezută, imită pe cele adevărate prin singurul fapt că se spune aşa, şi este numai falsă nu şi falsificândă. Dacă obţine, însă, credinţa, imită chiar şi cele crezute adevărate. **A.:** Acum înţeleg că este o mare deosebire între cele pe care le spunem şi între acelea privitor la care spunem ceva: motiv pentru care asimt: căci eram reţinut numai şi numai de asta, că tot ceea ce numim fals nu este drept numit decât dacă conţine imitarea a ceva adevărat. Căci cine, zicând că piatra este argint fals, nu s-ar face, pe drept, de râs; totuşi, dacă cineva ar zice că piatra este argint, zicem că el zice fals, adică că dă la iveală o falsă sentinţă. Cositorul, însă, şi plumbul le numim nu absurd, după cum socot, fals argint, pentru că, în acest caz, lucrul însuşi este oarecum imitat; şi nici nu este falsă prin asta sentinţa noastră, ci însuşi acel lucru despre care este enunţată.

XVI. - *Oare maibunele pot fi numite cu numele mairelelor?*

30. **R.:** Bine-nţelegi. Dar vezi numai asta, dacă putem numi congruent şi argintul cu numele fals al plumbului. **A.:** Nu-mi place? **R.:** Cum aşa? **A.:** Nu ştiu; decât că văd că o spun vehement împotriva voinţei mele. **R.:** Oare nu, poate că, de aceea, fiindcă argintul este mai bun şi i se spune oarecum ca şi spre batjocura lui; pentru plumb, însă, este ca şi o oarecare onoare, dacă este numit argint fals? **A.:** Ai explicat tocmai ce voiam. Şi cred că de aceea-s ţinuţi de infami şi de ticăloşi cei ce se arată cu apucături muiereşti, pe care nu ştiu dacă să-i numesc mai bine false muieri sau falşi bărbaţi. Îi putem, totuşi, numi, fără nici un dubiu, adevăraţi histrioni şi adevăraţi infami: sau, dacă rămân ascunşi, şi nu este nimic numit infam, decât de la o faimă ruşinoasă, îi numim, după cum socot, nu fără adevăr, adevăraţi de nimic. **R.:**

dicimus, ut opinor. *R.* Alius locus nobis erit de istis rebus disserendi: multa enim fiunt, quae quasi facie populari turpia videntur, aliquo tamen fine laudabili honesta monstrantur. Et magna quaestio est utrum patriae liberandae causa muliebri tunica indutus, debeat hostem decipere, hoc ipso quo mulier falsa sit, fortasse verior vir futurus: et utrum sapiens qui aliquo modo certum habeat necessariam fore vitam suam rebus humanis, malit emori frigore, quam femineis **[Col. 0900]** vestibus, si aliud non sit, amiciri. Sed de hoc, ut dictum est, alias videbimus. Profecto enim cernis quantae inquisitionis indigeat, quatenus ista progredi debeant, ne in quasdam inexcusabiles turpitudines decidatur. Nunc autem quod praesenti quaestioni satis est, jam puto apparere, neque dubitari non esse falsum quidquam nisi veri aliqua imitatione.

XVII. - *Num aliquid ex omni parte falsum sit aut verum.*

31. *A.* Proficiscere ad reliqua; nam hoc mihi bene persuasum est. *R.* Ergo illud quaero, utrum praeter disciplinas quibus erudimur, et quibus etiam ipsum studium sapientiae annumerari decet, possimus quidquam ita verum invenire, quod non sicut theatricus Achilles ex aliqua parte falsum sit, ut ex alia verum esse possit? *A.* Mihi videntur multa inveniri. Non enim disciplinae istum habent lapidem, nec tamen, ut verus sit lapis, imitatur aliquid secundum quod falsus dicatur. Quo uno commemorato, vides jam innumerabilibus supersedendum esse, quae sponte occurrant cogitantibus. *R.* Video prorsus. Sed nonne tibi videntur uno corporis nomine includi? *A.* Viderentur, si aut inane nihil esse certum haberem, aut ipsum animum inter corpora numerandum arbitrarer, aut etiam Deum corpus aliquod esse crederem. Quae omnia si sunt, ad nullius imitationem falsa et vera esse video. *R.* In longum nos mittis, sed utar quantum possum compendio. Certe enim aliud est quod inane appellas, aliud quod veritatem. *A.* Longe aliud. Quid enim me inanius, si

În alt loc va trebui să discutăm despre aceste lucruri: căci se-ntâmplă că multe lucruri par evasiruşinoase prin înfăţişarea exterioară, totuşi, într-un anume scop lăudabil, se dovedesc oneste. Şi este o mare chestiune dacă, pentru cauza liberării patriei, îmbrăcat în tunică muierească, ar trebui să înşeli duşmanul, ai să fii, poate, prin însuşi faptul prin care ai fi o muiere falsă, un mai adevărat bărbat: şi dacă înţeleptul, care ar şti, într-un chip oarecare, sigur că viaţa sa va fi necesară soartei omeneşti, ar prefera, dacă nu s-ar putea altfel, să moară de frig, decât să fie-mbrăcat în veştminte femeieşti. Dar, despre asta, precum s-a spus, vom vedea altădată. Căci, cu siguranţă, observi de câtă cercetare este nevoie, până unde ar trebui să înainteze acestea, ca să nu se cadă în nişte inexcuzabile turpitudini. Acum, însă, ceea ce-i este destul prezentei chestiuni, socot că apare deja şi nici nu există vreo îndoială că nimic nu este fals, decât printr-o anumită imitare a adevărului.

XVII. - *Oare ceva e fals sau adevărat din toată partea?*

31. **A.:** Treci la cele ce-au rămas: căci despre asta m-am convins destul de bine. **R.:** Prin urmare, asta întreb, dacă, pe lângă disciplinele prin care suntem învăţaţi, şi printre care se cuvine să fie prenumărat chiar şi studiul înţelepciunii, putem găsi ceva astfel adevărat, care să nu fie, precum teatricul Achile, dintr-o anumită parte fals, precum din alta să poată fi adevărat? **A.:** Mie mi se pare c-au fost găsite multe. Căci nu disciplinele conţin această piatră, şi nici nu imită, totuşi, ca să fie piatră adevărată, ceva care să fie numit fals. Prin acesta unu amintit, nu vezi că trebuie renunţat de-acum la nenumărate altele, care le ocură de la sine cugetătorilor? **R.:** Văd, de bună seamă. Dar nu ţi se par a fi incluse în unicul nume de corp? **A.:** Mi s-ar părea, dacă, fie aş şti sigur că neantul este nimic, fie aş socoti însuşi spiritul de numărat între corpuri, fie aş socoti că Însuşi Dumnezeu este un corp anume, care, toatele, dacă sunt, nu le văd a fi nici false, nici adevărate de la imitarea a ceva. **R.:** În lung ne trimiţi, dar mă voi folosi, pe cât pot, de un compendiu. Căci, în mod sigur, una este ceea ce numeşti neantul, alta ceea ce numeşti adevărul. **A.:** Cu multul alta. Căci cei mai neant decât

veritatem inane aliquid puto, aut tantopere aliquid inane appeto? Quid enim aliud quam veritatem invenire desidero? *R.* Ergo et illud fortasse concedis, nihil verum esse quod non veritate fiat ut verum sit. *A.* Jam hoc olim manifestum est. *R.* Num dubitas nihil esse inane praeter ipsum inane, aut certe corpus? *A.* Prorsus non dubito. *R.* Opinor ergo, veritatem corpus esse aliquod credis. *A.* Nullo modo. *R.* Quid in corpore? *A.* Nescio; nihil ad rem: arbitror enim vel illud te scire, si est inane, magis illud esse ubi nullum sit corpus. *R.* Hoc sane planum est. *A.* Quid igitur immoramur? *R.* An tibi aut veritas videtur fecisse inane, aut aliquid verum esse ubi veritas non sit? *A.* Non videtur. *R.* Non est ergo inane verum, quia neque ab eo quod inane non est, inane fieri potest: et quod veritate caret, verum non esse manifestum est; et omnino ipsum quod inane dicitur, ex eo quod nihil sit dicitur. Quomodo igitur potest verum esse quod non est? aut quomodo potest esse quod penitus nihil est? *A.* Age nunc, inane tanquam inane deseramus.

XVIII. - *An vere sit corpus.*

32. *R.* Quid de caeteris dicis? *A.* Quid? *R.* Quod vides mihi plurimum suffragari. Restat enim animus et Deus, quae duo si propterea vera sunt quod in his est veritas, de immortalitate Dei nemo dubitat. Animus autem immortalis creditur, si veritas quae interire non potest, etiam in illo esse probatur. Quare jam illud ultimum videamus, utrum corpus non sit vere verum, **[Col. 0901]** id est non in eo sit veritas, sed quasi quaedam imago veritatis. Nam si et in corpore, quod satis certum est recipere interitum, tale verum invenerimus, quale est in disciplinis, non continuo erit disputandi disciplina veritas, qua omnes verae sunt disciplinae. Verum est enim et corpus quod non videtur disputandi ratione esse formatum. Si vero et corpus imitatione aliqua verum est, et ob hoc non ad liquidum verum, nihil erit fortasse quod impediat disputandi rationem, quominus ipsa veritas esse doceatur. *A.* Interim

mine, dacă gândesc adevărul ceva neantic sau doresc atât de arzător ceva neantic. Căci ce altceva râvnesc să găsesc decât adevărul? **R.:** Atunci concezi, poate, şi aceea că nimic nu este adevărat care să nu fie făcut prin adevăr să fie adevărat. **A.:** Asta s-a-nvederat, de-acum, demult. **R.:** Te îndoieşti, oare, că nimic, sau cel puţin corpul, nu este neant, cu excepţia neantului însuşi? **A.:** Nu mă-ndoiesc întru nimic. **R.:** Atunci opinez cumcă crezi că adevărul este un corp anume. **A.:** În nici un chip. **R.:** Ce, întru corp? **A.:** Nu ştiu; nu are a face; socot că tu ştii aceea că, dacă neantul este, el este mai ales unde nu este nici un corp. **R.:** Asta-i destul de drept. **A.:** Atunci ce mai zăbovim? **R.:** Oare ţi se pare ţie fie că adevărul a făcut neantul, fie că este ceva adevărat unde nu este adevărul? **A.:** Nu mi se pare. **R.:** Neantul nu este, prin urmare, adevărat, fiindcă nici nu poate să devină neant prin acela care nu este neant: şi ceea, ce-i lipsit de adevăr, e-nvederat că nu-i adevărat; şi, în general, el însuşi, care este numit neant, este numit prin faptul că nu este nimic. În ce chip poate, aşadar, fi adevărat ceea ce nu este sau în ce chip poate fi ceea ce este pe de-a-ntregul nimic? **A.:** Haide acum, să părăsim neantul ca neant.

XVIII. - *Să fie, oare, corpul cu adevărat.*

32. **R.:** Ce zici de celelalte? **A.:** Ce? **R.:** Care vezi a-mi ajuta cel mai mult. Căci rămâne spiritul şi Dumnezeu, care două, dacă de aceea sunt adevărate pentru că în acestea este adevărul, despre imortalitatea lui Dumnezeu nu se îndoieşte nimeni. Spiritul, însă, este crezut nemuritor, dacă adevărul, care nu poate să piară, este probat că este chiar în el. Motiv pentru care, să-l vedem şi pe acela ultim, dacă corpul nu este cu adevărat adevărat, adică, nu este în el adevărul, ci ca şi o anume imagine a adevărului. Căci, dacă şi în corp, ce este destul de cert, îşi află loc pieirea, vom fi găsit un astfel de adevăr, precum este în discipline, nu va fi în continuu adevărul, prin care sunt adevărate toate celelalte discipline, disciplina de a disputa. Căci adevărat este şi corpul, ceea ce nu pare că a fost format prin raţiunea de a disputa. Dacă, însă, şi corpul este adevărat prin oarecare imitaţiune, şi, prin acestea, nu spre adevăratul limpede, nu va fi, poate, nimic care să-mpiedice ca raţiunea de a disputa să fie-nvăţată că este adevărul însuşi. **A.:**

quaeramus de corpore; nam ne hoc quidem cum constiterit, video istam controversiam terminatam. *R.* Unde scis quid velit Deus? Itaque attende: nam ego puto corpus aliqua forma et specie contineri, quam si non haberet, corpus non esset; si veram haberet, animus esset. An aliter putandum est? *A.* Assentior in parte, de caetero dubito; nam, nisi teneatur aliqua figura, corpus non esse concedo. Quomodo autem, si eam veram haberet, animus esset, non satis intelligo. *R.* Nihilne tandem de primi libri exordio, et de illa tua geometrica recordaris? *A.* Bene commemorasti; recordor prorsus, ac libentissime. *R.* Talesne in corporibus figurae inveniuntur, quales illa disciplina demonstrat? *A.* Imo incredibile est quanto deteriores esse convincuntur. *R.* Quas ergo istarum veras putas? *A.* Ne quaeso, etiam istuc me interrogandum putes. Quis enim mente tam caecus est qui non videat, istas quae in geometrica docentur, habitare in ipsa veritate, aut in his etiam veritatem; illas vero corporis figuras, siquidem quasi ad istas tendere videntur, habere nescio quam imitationem veritatis, et ideo falsas esse? Jam enim totum illud quod ostendere moliebaris intelligo.

XIX. - *Veritas immortalis arguit animae immortalitatem.*

33. *R.* Quid ergo jam opus est ut de disciplina disputationis requiramus? Sive enim figurae geometricae in veritate, sive in eis veritas sit, anima nostra, id est intelligentia nostra, contineri nemo ambigit, ac per hoc in nostro animo etiam veritas esse cogitur. Quod si quaelibet disciplina ita est in animo, ut in subjecto inseparabiliter, nec interire veritas potest; quid, quaeso, de animi perpetua vita, nescio qua mortis familiaritate dubitamus? An illa linea vel quadratura vel rotunditas habent alia quae imitentur ut vera sint? *A.* Nullo modo id possum credere, nisi forte aliud sit linea quam longitudo sine latitudine, et aliud circulus quam linea circumducta undique ad medium aequaliter vergens. *R.* Quid ergo cunctamur? An ubi ista sunt, veritas non est? *A.* Avertat

Să cercetăm întâi despre corp, căci, într-adevăr, până nu se va fi orânduit şi acesta, nu văd controversa asta terminată. **R.:** De unde ştii ce vrea Dumnezeu? Ascultă numai: căci eu cred corpul a fi conţinut printr-o oarecare formă şi speţă pe care, dacă n-ar avea-o, n-ar fi corp; dacă ar avea-o adevărată, ar fi spirit. Sau trebuie gândit altfel? **A.:** Asimt în parte, în rest mă-ndoiesc, căci conced că nu este corp, dacă nu este conţinută o anume figură. În ce chip, însă, dacă ar avea-o pe ea adevărată, ar fi spirit, nu-nţeleg îndeajuns. **R.:** Oare nu-ţi aminteşti, în cele din urmă, nimic din exordiul primei cărţi şi de acea geometrie a ta? **A.:** Bine-ai comemorat: mi-amintesc, desigur, şi cu foarte mare plăcere. **R.:** Se găsesc, oare, în corpuri, astfel figurile, precum le adevereşte acea disciplină? **A.:** Ba, dimpotrivă, e incredibil cu cât sunt învederat dovedite a fi inferioare. **R.:** Pe care dintre acestea le socoţi, prin urmare, adevărate? **A.:** Să nu mă socoţi, te rog, întrebat până şi una ca asta. Căci cine este chiar atât de orb la minte să nu vadă că acestea, care se învaţă la geometrie, sălăşluiesc în însuşi adevărul sau chiar adevărul însuşi în ele; că acele figuri ale corpurilor, însă, chiar dacă par ca şi cum ar tinde spre acestea, conţin o nu ştiu ce imitaţiune a adevărului şi că de aceea sunt false? Căci înţeleg, de-acum, tot ceea ce puneai la cale să arăţi.

XIX. - *Adevărul nemuritor scoate la iveală nemurirea sufletului.*

33. **R.:** La ce mai este, aşadar, nevoie să cercetăm despre disciplina dialogului? Căci fie că figurile geometrice sunt în adevăr, fie în ele, adevărul, cum nimenea nu se-ndoieşte că-s conţinute-n sufletul nostru, adică,-n inteligenţa noastră, tocmai prin asta se conchide că în spiritul nostru este chiar adevărul. Pentru că, dacă o anume disciplină aşa este inseparabil în spirit precum în subiect, şi nici nu poate pieri adevărul, de ce să ne-ndoim, mă rog, de viaţa perpetuă a spiritului, printr-o nu ştiu care familiaritate a morţii? Acea linie, acea cvadratură, acea rotunditate au ele, oare, altele pe care să le imite ca să fie adevărate? **A.:** În nici un chip nu pot crede asta, doar dacă linia este, întâmplător, altceva, decât lungimea fără lăţime, şi altceva cercul, decât linia circumdusă, din orice punct egal depărtată de centru. **R.:** Ce mai amânăm, atunci? Sau, unde sunt acestea, nu este adevărul? **A.:** Îndepărteze

Deus amentiam. *R.* An disciplina non est in animo? *A.* Quis hoc dixerit? *R.* Sed forte potest, intereunte subjecto, id quod in subjecto est permanere? *A.* Quando mihi hoc persuadetur? *R.* Restat ut occidat veritas. *A.* Unde fieri potest? *R.* Immortalis est igitur anima: jamjam crede rationibus tuis, crede veritati; clamat et in te esse habitare, et immortalem esse, nec sibi suam sedem quacumque corporis morte posse subduci. Avertere ab umbra tua, revertere in te; nullus est interitus tuus, nisi oblitum te [**Col. 0902**] sese quod interire non possis. *A.* Audio, resipisco, recolere incipio. Sed, quaeso, illa quae restant expediasquomodo in animo imperito, non enim eum mortalem dicere possumus, disciplina et veritas esse intelligantur. *R.* Aliud ista quaestio volumen desiderat, si eam vis tractari diligenter: simul et illa quae, ut potuimus, investigata sunt, recensenda tibi esse video; quia si nihil eorum quae concessa sunt dubium est, multum nos egisse arbitror, nec cum parva securitate caetera quaerere.

XX. – *Quaedam vera credimus, quaedam recordamur; quaedam nec sensu, nec phantasia, sed tantum ratione deprehenduntur.*

34. *A.* Ita est ut dicis, et obtempero praeceptis tuis libens. Sed illud saltem impetrem, antequam terminum volumini statuas, ut quid intersit inter veram figuram, quae intelligentia continetur, et cam quam sibi fingit cogitatio, quae graece sive phantasia sive phantasma dicitur, breviter exponas. *R.* Hoc quaeris quod videre nisi mundissimus non potest, et ad cujus rei visionem parum es exercitatus; neque nunc per istos circuitus aliud quam exercitationem tuam, ut illud videre sis idoneus, operamur: tamen interesse plurimum quomodo possit doceri, fortasse breviter planum facio. Fac enim te aliquid esse oblitum, aliosque te velle quasi in memoriam revocare. Dicunt ergo illi: Numquidnam hoc est, aut illud? diversa velut similia proferentes. Tu vero nec illud vides quod recordari cupis, et tamen vides non hoc esse quod dicitur. Numquidnam tibi cum hoc eveni

Dumnezeu nebunia! **R.:** Sau nu disciplina, în spirit? **A.:** Cine-a spus una ca asta? **R.:** Dar se poate,-ntâmplător, pierind subiectul, să dăinuie ceea ce este în subiect? **A.:** Când m-aş putea convinge de asta? **R.:** Rămâne că adevărul apune. **A.:** De unde poate să se-ntâmple? **R.:** Sufletul este, prin urmare, nemuritor: crede de-acum raţiunilor tale, crede adevărului; strigă el că este şi locuieşte în tine şi că este nemuritor şi că nu-i poate fi surpat tronul său prin nici un fel de moarte a corpului. Întoarnă-te de la umbra ta, întoarce-te-n tine; nu este nici o pieire a ta, decât dacă ai uitat că nu poţi pieri de la sine. **A.:** Aud, îmi revin în ori, încep să mă reculeg. Te rog, însă, să duci la bun sfârşit cele ce-au rămas; în ce chip anume, într-un spirit necunoscător, căci nu putem spune că el este muritor, să-nţeleg a fi disciplina şi adevărul. **R.:** Chestiunea asta necesită un alt volum, dacă vrei ca ea să fie diligent tratată: văd, totodată, că trebuie să-ţi fie reamintite şi cele care, pe cât am putut, au fost investigate; fiindcă, dacă nu există nici un dubiu asupra celor ce au fost concese, socot că noi am făcut mult; şi nici nu socot a cerceta celelalte cu puţină securitate.

XX. – *Unele le credem adevărate; unele ni le amintim; unele nu sunt cuprinse nici prin simţ, nici prin fantezie, ci numai prin raţiune.*

34. **A.:** Aşa-i cum zici, şi mă supun de bună voie preceptelor tale. Dar să obţin măcar aceea, mai nainte să statuezi sfârşitul volumului, ca să expui pe scurt ce diferenţă este între o figură adevărată, care este conţinută-n inteligenţă, şi aceea pe care şi-o plăsmuieşte sieşi gândirea, care, în greceşte, se numeşte fie fantezie, fie fantasmă. **R.:** Ceri ceea ce nu se poate vedea decât atotcurat şi spre vederea cărui lucru eşti puţin exersat; şi nici acum, prin aceste circuite, nu facem altceva, decât exersarea ta, ca să fii apt să vezi aceea; totuşi, este o mare diferenţă în ce chip poate fi învăţată; voi face, poate, pe scurt, un plan. Închipueşte-ţi, deci, că tu ai uitat ceva şi că alţii voiesc ca să ţi-o evasireaduci în memorie. Zic, aşadar ei: „Nu este, oare, asta sau aia", aducând diferite drept similare. Tu, însă, nici nu vezi ceea ce doreşti să-ţi reaminteşti şi vezi, totuşi, că nu este ceea ce ţi se numeşte. Nu ţi se pare, oare, când ţi se-ntâmplă asta, uitarea absolută? Căci însăşi discreţia, prin care nu se admite

omni modo videtur oblivio? Nam ipsa discretio, qua non admittitur quod falso admoneris, pars quaedam recordationis est. *A.* Ita videtur. *R.* Tales ergo nondum verum vident; falli tamen decipique non possunt; et quid quaerant, satis norunt. At si tibi quispiam dicat te post paucos dies risisse quam natus es, non audes dicere falsum esse: et si auctor sit cui fides habenda est, non recordaturus, sed crediturus es; totum enim tempus illud validissima oblivione tibi sepultum est: an aliter putas? *A.* Prorsus consentio. *R.* Haec igitur ab illa oblivione plurimum differt, sed illa media est. Nam est alia recordationi revisendaeque veritati propior atque vicinior: cui simile est quando videmus aliquid, certoque recognoscimus id nos vidisse aliquando, atque nosse affirmamus; sed ubi, aut quando, aut quomodo, aut apud quem nobis in notitiam venerit, satagimus repetere atque recolere. Ut si de homine nobis contigerit, etiam quaerimus ubi eum noverimus: quod cum ille commemoraverit, repente tota res memoriae quasi lumen infunditur, nihilque amplius, ut reminiscamur, laboratur. An hoc genus ignotum tibi est, aut obscurum? *A.* Quid hoc planius? aut quid crebrius mihi accidere solet?

35. *R.* Tales sunt qui bene disciplinis liberalibus eruditi; siquidem illas sine dubio in se oblivione obrutas eruunt discendo, et quodammodo refodiunt: nec tamen contenti sunt, nec se tenent donec totam faciem veritatis, cujus quidam in illis artibus splendor [**Col. 0903**] jam subrutilat, latissime atque plenissime intueantur. Sed ex his quidam falsi colores atque formae, velut in speculum cogitationis se fundunt, falluntque inquirentes saepe, ac decipiunt putantes illud totum esse quod norunt vel quod inquirunt. Ipsae sunt illae imaginationes magna cautione vitandae; quae deprehenduntur fallaces, cum cogitationis variato quasi speculo variantur, cum illa facies veritatis una et immutabilis maneat. Tum enim alterius atque alterius magnitudinis quadratum sibi cogitatio depingit, et quasi ante oculos praefert; sed mens interior quae vult verum videre, ad illud se potius convertat, si potest, secundum

să-ţi aminteşti fals, este o anume parte a reamintirii. **A.:** Aşa se pare. **R.:** Unii de-acest fel, deci, nu văd încă adevărat; nu pot însă să se înşele şi să se prindă în laţ şi cunosc îndeajuns ceea ce caută. Însă, dacă ţie ţi-ar spune cineva că ai râs după câteva zile după ce te-ai născut, n-ai îndrăzni să zici că este fals, şi, dacă cel care spune este demn de crezare, nu vei fi unul care îşi va reaminti, ci unul care va crede; căci tot acel timp îţi este-ngropat în cea mai adâncă uitare: sau gândeşti altfel. **A.:** Consimt întrutotul. Aceasta se deosebeşte, aşadar, foarte mult de acea uitare, dar aceea este la mijloc. Că este alta şi mai apropiată şi şi mai învecinată reamintirii şi revivificării adevărului, căreia-i este similar când vedem ceva şi recunoaştem în mod cert că noi am mai văzut asta cândva şi afirmăm că am cunoscut-o; dar unde, sau când, sau cum, sau după ce ne va fi fost adusă la cunoştinţă, ne agităm destul de mult să scormonim şi să ne-o readucem în amintire. Precum, dacă ni s-ar întâmpla despre un om, întrebăm iarăşi de unde să-l fi cunoscut: ceea ce, decum el ne-o va fi amintit, întregul fapt ni se revarsă ca şi o lumină asupra memoriei şi nu ne muncim cu nimic mai mult să ne readucem aminte. Sau acest gen ţi-e necunoscut sau obscur? **A.:** Ce-i mai lămurit ca asta sau ce obişnuieşte să mi se-ntâmple mie mai des?

35. **R.:** De-aceştia-s cei ce-s bine instruiţi în disciplinele liberale, dat fiind că, învăţând, fără îndoială, le scormonesc pe cele-n de sine-ngropate-n uitare şi-ntr-un anume fel le dezgroapă[23]; şi totuşi nu-s mulţumiţi şi nu se stăpânesc, până nu privesc, cât mai pe larg şi deplin, întreagă faţa adevărului, a cărui oarecare splendoare mijeşte de-acum în acele arte. Dar dintru acestea se revarsă-n de sine, precum într-o oglindă a cugetării, nişte false culori şi forme şi adesea înşală cercetătorii şi amăgesc cugetătorii cumcă ceea ce cunosc ei sau cercetează este totul. Înseşi acele imaginaţiuni trebuie cu mare precauţie evitate, care sunt cu mintea descoperite înşelătoare, cum se-mpestriţă, ca să zic aşa, cu-mpestriţata oglindă a cugetării, pe când mirifica faţă a adevărului rămâne una şi imutabilă. Căci atunci gândirea-şi plăsmuieşte sieşi un pătrat de-o altă şi altă magnitudine şi şi-l aşterne oarecum înaintea ochilor; mintea interioară, însă, care vrea să vadă adevăratul, se-ntoarce mai degrabă spre acela prin care judecă că toate acelea sunt

quod judicat illa omnia esse quadrata. *A.* Quid, si nobis quispiam dicat secundum id eam judicare, quod videre oculis solet? *R.* Quare ergo judicat, si tamen bene erudita est, quantamvis pilam veram vera planitie puncto tangi? Quid tale unquam oculus vidit, aut videre potest, cum ipsa imaginatione cogitationis fingi quidquam hujusmodi non potest? Annon hoc probamus, cum etiam minimum circulum imaginando animo describimus, et ab eo lineas ad centrum ducimus? Nam cum duas duxerimus, inter quas quasi acu vix pungi possit, alias jam in medio non possumus ipsa cogitatione imaginaria ducere, ut ad centrum sine **[Col. 0904]** ulla commixtione perveniant; cum clamet ratio innumerabiles posse duci, nec sese in illis incredibilibus angustiis nisi centro posse contingere, ita ut in omni earum intervallo scribi etiam circulus possit. Hoc cum illa phantasia implere non possit, magisque quam ipsi oculi, deficiat, siquidem per ipsos est animo inflicta, manifestum est et multum eam differre a veritate, et illam, dum haec videtur, non videri.

36. Haec dicentur operosius atque subtilius, cum de intelligendo disserere coeperimus, quae nobis pars proposita est, cum de animae vita quidquid sollicitat, fuerit quantum valemus enucleatum atque discussum. Non enim credo te parum formidare ne mors humana, etiamsi non interficiat animam, rerum tamen omnium, et ipsius, si qua comperta fuerit, veritatis oblivionem inferat. *A.* Non potest satis dici quantum hoc malum metuendum sit. Qualis enim erit illa aeterna vita, vel quae mors non ei praeponenda est, si sic vivit anima, ut videmus eam vivere in puero mox nato? ut de illa vita nihil dicam quae in utero agitur; non enim puto esse nullam. *R.* Bono animo esto; Deus aderit, ut jam sentimus, quaerentibus nobis, qui beatissimum quiddam post hoc corpus, et veritatis plenissimum sine ullo mendacio pollicetur. *A.* Fiat ut speramus.

patrate. **A.:** Ce, dacă cineva ne-ar spune că ea judecă după ceea ce obişnuieşte să vadă cu ochii? **R.:** Cum judecă, prin urmare, dacă este, totuşi, bine instruită, că o sferă adevărată, oricât vrei de mare, este atinsă de un plan adevărat într-un singur punct? Ce de-acest fel vede sau poate vedea vreodată ochiul, când ceva de felul acesta nu poate fi pipăit nici de însăşi imaginaţiunea gândirii? Sau putem, cumva, proba una ca asta, când descriem cu spiritul, imaginându-ne, până şi cel mai mic cerc şi tragem linii de la el spre centru? Căci, când vom fi tras două, între care de-abia s-ar putea-mpunge, precum cu acul, nu mai putem nici cu însăşi gândirea imaginară trage, între ele, altele, să ajungă, fără nici un fel de atingere, la centru; pe când raţiunea strigă că pot fi duse nenumărate şi că nici nu se poate, în acele incredibil de-nguste intervale, să se atingă-ntre sine, ci numai şi numai în centru, astfel încât, în fiecare interval al lor, mai poate fi înscris cercul. Cum acea fantezie nu poate-mplini una ca asta, şi, mai mult decât ochii înşişi, este neputincioasă, dat fiind că prin ei înşişi este înfiptă în spirit, este învederat şi că ea diferă mult de adevăr, şi că adevărul nu este văzut, cât timp este ea văzută.

36. Acestea vor fi spuse mai elaborat şi mai subtil, când vom fi început să vorbim despre înţelegere. parte care a fost propusă de noi, după ce vom fi discutat şi lămurit, pe cât suntem în stare, tot ceea ce este necesar despre viaţa sufletului. Căci nu cred că tu te temi doar puţin ca moartea umană, chiar dacă nu duce la pieire sufletul, să nu abată, totuşi, asupra tuturor lucrurilor, şi asupra adevărului însuşi, dacă va fi descoperit vreunul, uitarea. **A.:** Nu se poate spune-ndeajuns cât de mult trebuie să ne temem de acest rău. Căci ce fel va fi acea viaţă eternă, care moarte nu-i este de preferat, dacă sufletul trăieşte, aşa precum vedem că trăieşte el în pruncul abia născut; căci nu gândesc că nu este niciuna. **R.:** Fii ne-nfricat cu spiritul; Dumnezeu, Carele ne promite, după acest corp, unul atotfericit şi atotplin de adevăr, fără nici o minciună, precum simţim de-acum, întrebându-ne în de noi, va fi de faţă[24]. **A.:** Facă-se precum sperăm.[25]

NOTE ŞI COMENTARII

[1] Ad litt.: fie eu însumi, fie altcineva extrinsec, fie intrinsec.

[2] În cenzura sa la *Solilocvii*, Erasm îi reproşează, în culpă, lui Augustin că o face pe Raţiune să vorbească cu el, ca şi cum ea n-ar fi partea cea mai puternică a lui, crezând că Seneca şi-a închipuit mai tolerabil dialogul Raţiunii cu simţurile (cf. P.L. t. XLVII, col. 222 sq.).

[3] Pentru rolul cardinal al memoriei în augustinism, vezi *Confess.* X, VIII, 12 sqq. (P.L., t. XXXII, col. 784 sqq.)

[4] Aluzie la boala de piept de care suferea Augustin şi care, şi ea, a avut un rol nu mic în decizia sa de a renunţa la cariera didactică (cf. *Confess.* IX, II, 2, Ibid. col. 763 sqq).

[5] Unii comentatori relevă faptul că, deşi convertit de puţin timp, Augustin exprimă, în acest pasaj, cu mare forţă, necesitatea şi puterea graţiei, şi asta într-o epocă, pe când nu putea fi pe deplin familiarizat cu limbajul teologiei şi într-o operă pur filosofică.

[6] Atotfrumoasă, subînţeles, aci şi passim, numai când se referă la creatură, în sfera frumosului foarte.

[7] Vezi *I Retract.*, IV, supra n. introd.

[8] Aşa interpretativ, altfel, ca să concorde cu obiecţiunea din *Retract.*: Dumnezeule, a Cărui împărăţie-i tot universul, pe care simţul îl ignoră (cf. supra, n. introd.).

[9] Vezi I *Retract.*, IV, n. 3, supra, n. introd.

[10] Această mirifică rugăciune, numită de unii exegeţi *Rugăciunea filosofului*, le-nvederează scepticilor, câţi vor mai fi fiind, înalt-adâncul creştinism al proaspăt convertitului Augustin.

[11] Despre Alypius, amicul lui Augustin, cf. *Confess.*, VIII, VIII, 19 şi IX. VI, 14, P.L., t, XXXII, col 757 sqq., şi col. 769.

[12] Expresia este universală şi înseamnă: *nu decurge consecvent logic.*

[13] Cf. *Confess.* IV, VII, 12, P.L., t. XXXII, col. 698.

[14] *Celsus*/Aulus Cornelius Celsus /(Prima jumătate a sec. I e.n.). Enciclopedist. Din opera sa intitulată *Artes* (*Arte*, adică domenii ale ştiinţei şi tehnicii, au rămas numai opt cărţi despre ştiinţa medicală, *De medicina* (*Despre medicină*), sinteză a scrierilor hipocratice. Restul operei, care trata despre agricultură, arta războiului, retorică, filosofie, drept etc. s-a pierdut. Judecând după cărţile rămase, C.(elsus) a încercat să cuprindă într-o lucrare enciclopedică, scrisă clar, cu mari merite literare, rezultatele la care se ajunsese în diferitele domenii ale ştiinţelor exacte şi umane. Este considerat un erudit, cu vaste cunoştinţe, a cărui operă constituie o trăsătură de unire între *Varro şi Pliniu cel Bătrân* (*Scriitori greci şi latini*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică Buc., 1978, p. 390).

[15] Nu ştiu pe cine urmează unii comentatori şi traducători de-ai noştri, când, discutând acest mirific pasaj, îi impută, într-un exces de pudibonderie, în culpă, lui Augustin un pronunţat erotism, pe care, cică l-ar fi incriminat el însuşi în *Retractaţiuni*, cumcă „ar leza urechile credincioase", când acolo lezarea urechilor religioase se referă la cu totul şi cu totul alta (*cf. I Retract.*, IV, 3, supra, n. introd)

[16] Vezi, iarăşi, *I Retract.* IV, 3, supra, n. introd.

[17] Ideile din acest capitol, la care se adaugă pasaje din *De vera relig.* XXXIX, 73, P.L., t. XXXIV, col. 154; *De lib. Arb.* II, III, 7, P.L., t. XXXII, col. 1243; *De Trin.* X, X, 15-16, P.L., t. XLII, col 91-2; *De civ. Dei*, XI, XXVI, P.L., T. XLI, col. 339-40, sunt relevate a fi izvorul pentru *Dubito ergo cogito* al lui Descartes. La vremea lui, Descartes a negat că Augustin ar spune acelaşi lucru ca şi el. Pascal i-a găsit lui Descartes o anume justificare. Alţii au vorbit în fel şi chip despre aceste texte. Textele ca textele; tac şi vorbesc totodată.

[18] Pădure, altfel: hăţiş.

[19] Visele, altfel: văzutele.

[20] Roscius este celebrul actor (129-62 a. Chr.), prietenul lui Cicero.

[21] Acela: Ambrosius, cf. *Confess.* VI,III, 3 şi XI, 18, P.L., t. XXXII, col. 720 şi 728-9.

[22] Celălalt: poate, Zenobius, cf. *De ord.* I, VII, 20, P.L., t. XXXII, col. 987.

[23] Vezi *I Retract.* IV, 4, supra, n. introd.

[24] Sfântului Augustin i-a mai fost atribuită, în fals, *Liber soliloquiorum animae ad Deum* (Cartea Solilocviilor sufletului către Dumnezeu), un colaj, mirific altfel (cf. P.L., t. XL, col 863 sqq.), alcătuit, însă, târziu, după

Conciliul de la Latran (1198). de către un necunoscut, carte despre care s-a crezut, de asemenea, că a rămas neterminată şi căreia Ioannes Chrysostomus Trombelli i-a publicat un aşa-crezut ultim capitol (cf. P.L., t. XLVII, col 1149 sqq.).

[25] *Solilocviile* au mai fost traduse în româneşte, în 1992, la Editura de Vest din Timişoara, traducere care este o curată demenţă (despre care vezi articolul nostru „Sfântul Augustin profanat a doua oară", în „Tribuna", nr-le 2 (2059) pp. 9, 11; 3 (2060), p. 9 şi 6(2063), p. 8, (1993) şi, în 1993, la Ed. „Humanitas", traducere mai cursivă, dar plină, din păcate, şi ea, de greşeli impardonabile.

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI

DE NATURA BONI

CONTRA MANICHAEOS

LIBER UNUS

SF. AURELIU AUGUSTIN
EPISCOPUL HIPPONEI

DESPRE NATURA BINELUI

ÎMPOTRIVA MANIHEILOR

O CARTE

Prietenilor noştri, Ilenei şi lui Ştefan Damian

NOTĂ INTRODUCTIVĂ

Una dintre multele erezii asupra cărora a triumfat Sfântul Augustin, în lupta sa de o viaţă cu ereziile şi ereziarhii, în scris şi, uneori, în confruntări directe, însoţite de o mare asistenţă, dintre care multe au rămas celebre, este cea a maniheilor, deşi putem, pe drept, spune că lupta însăşi cu maniheii a durat, încaltea, o viaţă, întrucât a început cu *De moribus Ecclesiae Catholicae et de moribus manichaeorum libri duo* (P.L., t. XXXII, col. 1309-1378; începută la Roma, în 388 şi încheiată în Africa, în 389) şi s-a încheiat cu capitolul XLVI din *De Haeresibus*, scrisă în 428, cu doi ani înaintea morţii sale, interval de timp, în care au fost scrise: *De libero arbitrio libri tres* (P.L., t. XXXII, col. 1221-1310), începută la Roma, în 388, şi încheiată de-abia în 395, în Africa; *De Genesi contra manichaeos libri duo* (P.L., t. XXXIV, col. 174-220), concepută la Thagasta, în 389; *De vera religione liber unus* (P.L., t. XXXIV, col. 121-172), scrisă la Thagasta, în 390; *De utilitate credendi ad Honoratum* (P.L., t. XLII, col. 65-92), scrisă la Hippona, în 391; *De duabus animabus contra manichaeos* (P.L., t. XLII, col. 92-112), scrisă în 391; *Acta seu disputatio contra Fortunatum manichaeum* (P.L., t. XLII, col. 111-130), stenogramă a disputei publice, ţinută la 28 şi 29 august, 392; *Contra Adimantum Manichaei discipulum* (P.L., t. XLII, col. 129-172), redactată în 394; *Contra epistolam Manichaei quam vocant fundamenti* (P.L., t. XLII, col. 173-206), scrisă în 397; - una dintre sursele cele mai importante asupra doctrinei manihee -, *Contra Faustum manichaeum libri triginta tres* (P.L., t. XLII, col. 207-518), scrisă în 400; *De actis cum Felice manichaeo libri duo* (P.L., t. XLII, col. 519-552), stenogramă a disputei ţinute la Hippona, la 7 şi 12 decembrie 404; *Contra Secundinum manichaeum* (P.L., t. XLII, col. 571-602), răspuns, din 405, la o scrisoare a maniheului Secundinus; *Liber ad Orosium contra priscillianistas et origenistas*

(P.L., t. XLII, col. 669-678), scrisă în 414; *Contra adversarium Legis et Prophetarum* (P.L., t. XLII. Col. 603-666), scrisă în 420, acestea ca opere scrise special împotriva ereziei manihee, dar, în întreaga sa operă sunt încă nenumărate locuri în care e combătută execrabila erezie, care a continuat în sânul creştinismului până la bogomili şi cathari, iar ecouri ale ei se mai păstrează până şi astăzi şi la alte secte. Dintre operele Sfântului Augustin, în care e combătută erezia manihee, mai trebuie amintite: *Confessionum l. XIII* (P.L., t. XXXII, col. 659-866), *Epist. LXXIX* şi *CCXXXVI* (P.L., t. XXXIII, col. 272-273 şi 1033-1034); *Enarr. in Psal. CXL* (P.L., t. XXXVII, col. 1815-1833) şi *Serm. I, II, XII, CLIII, CLXXXII, CCXXXVII* (P.L., t. XXXVIII, col. 23-26; 100-106; 825-832; 1107-1112; 1122-1124) şi *De agone christiano* (P.L., t. XL, col. 289-310), precum şi *De continentia* (P.L., t. XL. Col. 349-372).

Unii exegeţi augustinieni consideră *De natura boni* tratatul cel mai argumentativ, şi, prin asta, cel mai abstrus dintre scrierile sale antimaniheene, alţii, însă, zic că, în această operă, Sfântul Augustin tratează chestiunea în cvasitotalitatea aspectelor sale.

Nouă ani, din tumultuoşii ani ai tinereţii sale, s-a lăsat seduş Sfântul Augustin însuşi de rătăcirile ereziei maniheene, nedepăşind, însă, treapta auditorilor, şi, în acest răstimp, a predat vorbăria goală şi a cunoscut averea sărăciei şi gloria ruşinii.

În *Despre natura binelui* (399), observăm clar două părţi distincte: prima, în care sunt expuse principiile eterne asupra filosofiei binelui şi răului (cap. I-XXXIX) argumentaţie, în care multe din expresiile şi conceptele augustiniene, în special cele asupra binelui, ne amintesc expresiile şi conceptele din dialogurile lui Platon, mai cu seamă din *Fileb* şi *Teetet*, şi din filosofia neoplatonicilor, concepte, ce vor fi preluate întocmai de Sf. Thoma din Aquino şi în *Summa theologicae*, mai întâi în I^a^, qq. V, VI, dar şi în *Summa contra Gentiles*, I, c. XL şi XLI şi III, c. XX; a doua, în care combate direct blasfemiile manihee, cuprinse în cărţile lor, numite *Tezaurul* şi *Epistola Fundamentului*. Celebra rugăciune din final învederează sensul profund creştin, în care Sfântul Augustin înţelegea să poarte polemica spre salvarea celor rătăciţi, nu spre dobândirea gloriei personale.

Despre compunerea acestei opere ne spune Sfântul Augustin însuşi în: *II Retract.* IX, P.L., t. XXXII, col. 634 Liber De Natura Boni adversus Manichaeos est, ubi ostenditur naturam incommutabilem Deum esse ac summum bonum, atque ab illo esse caeteras naturas sive spirituales sive corporales, atque omnes in quantum naturae sunt, bonas esse; et quid vel unde sit malum, et quanta mala Manichaei ponant in natura boni et quanta bona in natura mali, quas natura finxit error ipsorum Hic liber sic incipit: *Summum bonum, quo superius non est, Deus est;* „Cartea *Despre natura binelui* este împotriva maniheilor, unde se arată că Dumnezeu este natura incomutabilă şi supremul bine şi că de la El sunt celelalte naturi, fie spirituale, fie corporale, şi că toate, întru cât sunt naturi, sunt bune; şi ce şi de unde e răul, şi câte rele pun maniheii în natura binelui, şi câte bune, în natura răului, pe care naturi şi le-a închipui eroarea loruşi. Această carte începe aşa: *Supremul bine, decât că rele nu este superior, este Dumnezeu.*

Şi despre manihei avem, de asemenea, cuvintele Sfântului Augustin însuşi. Aflăm aşadar, din acest text: că erezia a început de la un anume persan, pe care discipolii îl numeau Manes; că aceşti discipoli l-au numit apoi, când erezia lui a-nceput să fie predicată în Grecia, Manichaeus, ca să evite coincidenţa (dacă nu chiar realitatea) etimologică cu nebunia; că unii discipoli, voind să pară mai docţi, au început apoi să-i scrie numele cu „n" geminat, adică, Mannichaeus, ca şi cum el ar fi, rogu-te, plinul şi umplătorul de mană; că el, urmându-i pe alţi eretici mai vechi, a-nchipuit două principii diferite-ndesine, adverse, eterne şi coeterne, fiind, va-să-zică, dintotdeauna: două naturi, deci, sau substanţe, a binelui, adică, şi a răului; că aceste două naturi se amestecă şi se luptă-ndesine, în scopul purgării de rău a binelui; că binele, care nu poate fi purgat, rămâne dimpreună cu răul într-o eternă damnaţiune; că, din unele fabule ale acestora, rezultă că sufletele bune, care nu pot fi liberate din amestecul cu sufletele rele, sunt de aceeaşi natură care este Dumnezeu Însuşi; că ei mărturisesc că lumea a fost făcută de natura binelui, de natura lui Dumnezeu, adică, dar, în urma comixtiunii binelui şi răului, care a rezultat în urma luptei dintre cele două naturi; că însăşi purgarea şi liberarea binelui de rău o fac, în întreaga lume şi în toate elementele

ei, nu doar virtuţile lui Dumnezeu, ci chiar şi aleşii loruşi, prin şi din alimentele pe care le consumă, întrucât ei susţin că substanţa lui Dumnezeu, fiind amestecată în întreaga lume, este amestecată şi-n alimentele dintru care o pot elibera numai Aleşii loruşi, prin modul lor de viaţă mai sfânt şi mai excelent decât al Auditorilor loruşi, care constituie treapta inferioară şi care dimpreună cu Aleşii constituie biserica maniheilor; că în ceilalţi oameni, chiar şi-n Auditori, această parte a substaţei bune şi divine, deţinută amestecată-n mâncăruri şi-n băuturi, este mai strâns şi mai întinat legată, mai cu seamă în cei ce nasc urmaşi; că tot ceea ce este purgat din lumină şi restituit împărăţiei lui Dumnezeu, precum lăcaşurilor proprii, socot că este purgat de două nave anume, care sunt luna şi soarele, şi că navele însele sunt făurite dintru pura substanţă a lui Dumnezeu; că ei zic că este natura lui Dumnezeu nu numai lumina aceasta corporală, ce li se aşterne ochilor însufleţiţi doar în aceste două nave, ci că este natură a lui Dumnezeu, ce trebuie purgată, chiar şi strălucirea tuturor celorlalte lucruri, în care se află închisă; că atribuie ginţii întunericului cinci elemente, care i-au născut pe principii proprii: fumul, întunericul, focul, apa, vântul; că din fum socot născute animalele bipede, de unde-şi trag originea şi oamenii; din întuneric târâtoarele; din foc patrupedele; din apă înotătoarele; din vânt zburătoarele; că din împărăţia şi substanţa lui Dumnezeu au fost trimise să lupte împotriva acestor cinci elemente rele şi s-au amestecat cu ele în această luptă alte cinci elemente: cu fumul aerul, cu întunericul lumina, cu focul rău focul bun, cu apa rea apa bună, cu vântul rău vântul bun; că celebrele nave, însă, cei doi luminători ai cerului, adică, se deosebesc îndesine, întrucât luna o numesc făcută din apă bună, soarele, din foc bun; că navele lor sunt sfintele virtuţi, care se transfigurează pe sine în masculi, ca să seducă muierile ginţii potrivnice, şi, iarăşi, în muieri, ca să-i seducă pe masculii aceleiaşi ginţi adverse, şi că prin această spurcată comixtiune este eliberată lumina pe care o ţin legată în mădularele loruşi, şi, purgată de către îngerii luminii, e încărcată-n cele două nave şi transportată în împărăţia proprie; că, în urma acestor execrabile superstiţii, Aleşii loruşi, constrânşi de-o anume necesitate de-a elibera din toate acea substanţă divină, îşi iau

cvazieuharistia stropită cu sămânţă omenească, ca să elibereze chiar şi de aici, precum şi din celelalte mâncăruri pe care le mănâncă, substanţa aceea divină, aşa cum au fost descoperiţi la Carthagina, când o anume copilă, pe nume Margareta, care nu avea încă doisprezece ani, a mărturisit că ea a fost viciată din cauza acestui scelest misteriu, dând pe faţă nelegiuita turpitudine, şi că tot în acele împrejurări, Eusebia, o anume manihee, cvazidedicată divinităţii, a fost cu greu constrânsă să mărturisească cumcă a păţit acelaşi lucru din cauza aceluiaşi sacrileg misteriu, jurând mai întâi că ea este integră, şi recunoscând turpitudinea de-abia după ce a fost consultată de moaşă, şi indicând, ceea ce şi Margareta, pe care n-o auzise, spusese, că, pentru a fi procurată şi pusă-n amestec acea substanţă, se aşterne făină sub cei ce se-mpreună; că, în timpurile mai noi, unii dintre capii loruşi, interogaţi diligent în biserică, printre care şi un anume Viator, au recunoscut că acela nu e considerat sacrament, ci exsecrament, şi că-l practică mai cu seamă catharii, care mergeau până acolo, încât să purifice substanţa lui Dumnezeu chiar şi din astfel de turpitudini, şi mattarii, numiţi astfel de la rogojinile pe care se culcau; că nu se hrănesc cu carne, nici cu ouă, nici cu lapte; că nu beau vin, zicând că este fierea principilor întunericului; că socoteau că sufletele Auditorilor lor se reîntorc în Aleşi, sau, pe-o cale mai scurtă, în hrana Aleşilor loruşi, ca purgate, să nu se mai reîntoarcă de aici în nici un alt corp, în schimb, celelalte suflete socot că se reîntorc şi în animale, şi-n toate cele fixate prin rădăcini în pământ; că ei cred că ierburile şi arborii trăiesc astfel, încât simt şi suferă, când sunt rănite, că nimic din ele nu poate fi rupt sau smuls fără durere, şi că, din această cauză, socot o nelegiuire a purga ogorul de spini, iar agricultura, cea mai inocentă dintre toate îndeletnicirile, o socot vinovată de o seamă de omucideri, Auditorilor, însă, acordându-le licenţa de a se ocupa cu agricultura, întrucât ei le pot oferi astfel Aleşilor alimentele din care să purgheze acea substanţă divină, Aleşii, însă nu se-ndeletnicesc niciunul cu agricultura şi nu rup nici măcar o frunză, necum un fruct; că ei le acordă, de asemenea, Auditorilor licenţa de a se hrăni, în cazuri extreme cu carne, dar le interzic a ucide animalele, ca să nu-i ofenseze pe principii întunericului, legaţi împreună cu cei cereşti,

din care zic ei că-şi trage originea toată carnea; că le conced, de asemenea, folosinţa muierilor, cu opreliştea conceperii urmaşilor, însă, ca să nu lege, astfel, în lanţurile cărnii, substanţa divină, pe care au dobândit-o prin alimente, căci ei cred că sufletele vin în toată carnea prin hrană şi băutură; că pe Adam şi Eva-i socot născuţi din părinţi, principi ai fumului, când tatăl lor, pe nume Saclas, după ce a devorat fetuşii tuturor soţilor săi, împreunându-se cu soţia sa (Nebrael sau Nemrael) a transmis prin aceasta în carnea urmaşilor săi tot ceea ce a primit din substanţa divină, mâncându-i pe acei fetuşi; că ei susţin cumcă Christos a fost şarpele, pe care-l aminteşte Scriptura, şi care le-a deschis lor ochii asupra binelui şi răului şi că acelaşi Christos a venit în timpurile mai noi să elibereze sufletele nu trupurile şi că nu a venit în trup adevărat, ci simulat, de unde nu numai moartea sa, ci chiar şi învierea, o cred simulată; că susţin că Dumnezeu, care a dat prin Moise Legea şi le-a vorbit evreilor prin profeţi, nu este adevăratul Dumnezeu, ci unul dintre principii întunericului; că din Noul Testament acceptă ce le convine şi prepun cărţilor adevărate unele apocrife; că susţin că promisiunea Domnului Isus Christos despre Spiritul Sfânt, Paracletul, s-a împlinit în persoana ereziarhului lor, Manichaeus, de unde el însuşi se numeşte în scrierile sale apostolul lui Isus Christos şi că prin el l-a trimis pe Spiritul Sfânt; că ei spun că Manichaeus a avut doisprezece discipoli, conform cu numărul apostolilor, şi că acelaşi număr este păstrat în continuare, căci menţin doisprezece Aleşi, pe care-i numesc magiştri, iar pe al treisprezecelea-l numesc principele loruşi; că magiştrii aleg şaptezecişidoi de episcopi, şi episcopii aleg presbiterii; că episcopii au la rândul lor diaconi; că se roagă ziua, la soare, şi, în timpul nopţii, la lună, dacă apare, dacă nu, prosternaţi în direcţia acvilonului; că consideră originea păcatului nu liberul arbitru al voinţei, ci substanţa ginţii adverse, pe care dogmatizând-o că este amestecată-n oameni, susţin că întreaga carne nu este lucrarea lui Dumnezeu, ci a minţii rele, care, ca şi contrarie, îi este coeternă lui Dumnezeu; că concupiscenţa carnală, prin care carnea pofteşte împotriva spiritului, nu ne este nouă o infirmitate proprie, perpetuată dintru natura viciată a primului om, ci-i substanţa contrarie, astfel strâns unită nouă, încât, când suntem liberaţi sau

purgaţi, se separă de noi, şi, întru natura sa, trăieşte şi ea însăşi nemuritoare; că în unul şi acelaşi om sunt două suflete sau două minţi, una bună, alta rea, când carnea râvneşte împotriva spiritului, şi spiritul, împotriva cărnii; că nu susţin că acest viciu nu va fi niciodată însănătoşit în noi, dar că această substanţă a răului, despărţită şi îndepărtată, va trăi, după conflagraţiunea lumii, precum într-o carceră sempiternă, sfârşindu-se acest secol, într-un anume glob, cărui glob i se va adăuga, ca un înveliş din suflete, o natură bună, desigur, dar care n-a putut fi purgată de contagiunea răului (*De Haeresibus ad Quodvultdeum, liber unus*, XLVI, P.L., t. XLII, col. 34-38).

Cu fină ironie silogistică a nimicit Sfântul Augustin doctrina celor trei signacule (peceţi, sigilii, taine): signaculul gurii, signaculul sânului şi signaculul mâinii, ale moralei manihee, învederându-le absurditatea (cf. *De mor. Manch.*, P.L., t. XXXII, col 1353 sqq).

Toate aceste scrieri ale Sfântului Augustin împotriva maniheilor au constituit secole de-a rândul, până la descoperirea cărţilor sau fragmentelor din cărţile sectei, din care i s-a reconstituit ereziei fizionomia (cf. *Dict. de theol. cath.* IX, art. *Manicheisme*, col. 1841 sqq.), o sursă importantă pentru cunoaşterea acestei erezii care a cuprins o bună parte a lumii.

În toate operele sale polemice, teoria cunoaşterii reface treptele cunoscute ale gândirii filosofice autonome, şi nu doar ale celei strict spiritualiste, fapt ce i se-nvedera culturii noastre de-ndată ce vom avea traduse *De Trinitate* şi *De civitate Dei*, urcându-le, însă, cu o transformare de esenţă: „conceptele gândirii filosofice autonome devin elemente ale unei gândiri fundate pe Revelaţie", „pasiunea filosofică se transformă în credinţă pasionată", iar „elaborarea noii credinţe se săvârşeşte întru cunoaşterea credinţei, care nu are sfârşit" şi, în fine, „dogmatica filosofică devine dogmatica Bisericii" (Karl Jaspers, *Les grands Philosophes*, „Plon", Paris, 1990, pp. 170 sqq.). Aşa, după Sfântul Augustin, când mintea omenească se întreabă şi caută să afle în ce chip se ajunge la viaţa fericită, nu caută nimic alta decât numai unde este finele binelui, unde, adică, este el constituit, şi i se descoperă trei anume: el poate fi, fie în corp, fie în spirit, fie în Dumnezeu ori, desigur, fie în două dintre acestea, fie, vezi bine, în toate. De-ndată ce va fi

descoperit, însă, că binele suprem nu poate fi nici în corp, nici în spirit, nu-i ocură absolut nimic alta decât numai şi numai Dumnezeu, întru Carele este constituit binele suprem al omului, nu că-ntru El nu-s alte bune, ci se numeşte suprem întrucât la El se referă toate (cf. *Ep. CXVIII*, II, 13, P.L., t. XXXIII, col. 438). Este, deci, suprem binele acela prin a cărui participare sunt toate bunele celelalte şi prin carele omul poate deveni fericit. Aşa este binele beatific, numai şi numai prin iubire. Apoi, când scrutăm, în doctrina augustiniană, binele, urcăm, desigur, spre supremul bine, subînţelegând eschatologia mântuirii şi a gloriei, şi, ori de câte ori rostim finele suprem al omului, beatitudinea, prin contemplare şi-mbucurarea dintru supremul bine, noţiunea creaţionismului este subiacentă, într-o morală a libertăţii nemaiîntâlnită până la el în nici o altă filosofie. Când gândim, aşadar, binele, în doctrina augustiniană, gândim întâi binele creatură, nu născut, ci făcut, cauzat, deci, de binele creator, nenăscut şi nefăcut, ci etern; binele creatură, apoi, îl gândim individual bine, fiecare în parte, după modul, spiţa şi ordinea sa; binele creatură universală, apoi, binele foarte, care, încaltea, cauzat fiind, nu-şi poate avea binele său ultim în sine ca bine, ci binele creaturii este creatorul, singurul carele-şi este sieşi şi tuturor bine, întrucât el este suprem bine. Binele, subînţeles totdeauna suprem, este şi nume divin, şi i se atribuie, îndeobşte, persoanei Tatălui, sau, generic, Trinităţii.

În tustrele sferele, fizică, metafizică şi etică, binele este gândit, apoi, în relaţie, contradictorie, desigur, cu răul, dar o contradicţie aparte, întrucât răul, nefiind nimic alta decât numai privaţiune a binelui, nu poate exista decât numai dintru şi întru bine şi bine foarte, niciodată, însă, dintru şi întru suprem, pe când binele, pe tustrele treptele sale, poate exista fără de rău, şi binele lipsit absolut de rău este binele integru. Binele suprem recere două anume: să nu fie nimic mai bun decât el şi să fie astfel încât să nu poată fi pierdut împotriva voinţei, întrucât binele, care este cu adevărat bine, nici nu se dobândeşte împotriva voinţei, nici nu se pierde împotriva voinţei. Când nu se referă, însă, polemic la antecesori, Sfântul Augustin transcende gândirea, până la el cutumiară, şi, convins că omul nu poate fi, în această viaţă, în potestatea deplinei

cunoaşteri, elaborează o proprie teorie a cunoaşterii, tripartită: matutină, vesperală şi diurnă, teorie care va fi mai călduros îmbrăţişată de Sf. Bonaventura decât de Sf. Toma din Aquino şi pe care mulţi caută încă s-o înţeleagă, şi puţini au ajuns s-o cunoască...

Scurt: omnis boni bonum unde omne bonum; bonum cui non additur quid sit ipsum bonum, bonum simplex: hoc a nobis desiderandum est: adică: Binele întregului bine, binele de unde-i tot binele; binele cui nu i se adaugă ce este însuşi binele, binele simplu: acesta-i de dorit de către noi (*Enarr. in Psal. XXVI*, 8, P.L., t. XXXVI, col. 203); şi, cvintesenţiind, pentru a-l identifica: Bonum hoc et bonum illud: tolle hoc et illud, et vide ipsum bonum, si potes; ita Deum videbis, non alio bono bonum, sed bonum omnis boni; care-va-să-zică: Binele acesta şi binele acela: ia-l pe acesta şi pe acela, şi vezi, dacă poţi, însuşi binele; aşa-l vei vedea pe Dumnezeu, nu binele prin alt bine, ci bine-ntregului bine (*De Trin.*, VIII, III, 4, P.L., t. XLII, col. 949).

Vasile Sav

LIBER PRIMUS

I. - **[Col. 0551]** *Deus summum bonum et incommutabile, a quo caetera omnia bona spiritualia et corporalia.*

Summum bonum quo superius non est, Deus est: ac per hoc incommutabile bonum est; ideo vere aeternum, et vere immortale. Caetera omnia bona non nisi ab illo sunt, sed non de illo. De illo enim quod est, hoc quod ipse est; ab illo autem quae facta sunt, non sunt quod ipse. Ac per hoc si solus ipse incommutabilis, omnia quae fecit, quia ex nihilo fecit, mutabilia sunt. Tam enim omnipotens est, ut possit etiam de nihilo, id est, ex eo quod omnino non est, bona facere, et magna et parva, et coelestia et terrena, et spiritualia et corporalia. Quia vero et justus est, ei quod de se genuit, ea quae de nihilo fecit, non aequavit. Quia ergo bona omnia, sive magna sive parva, per quoslibet rerum gradus, non possunt esse nisi a Deo; omnis autem natura in quantum natura est, bonum est; omnis natura non potest esse nisi a summo et vero Deo: quia omnia etiam non summa **[Col. 0552]** bona, sed propinqua summo bono, et rursus omnia etiam novissima bona, quae longe sunt a summo bono, non possunt esse nisi ab ipso summo bono. Omnis ergo spiritus etiam mutabilis, et omne corpus a Deo: et haec est omnis facta natura. Omnis quippe natura aut spiritus, aut corpus est. Spiritus incommutabilis Deus est: spiritus mutabilis facta natura est, sed corpore melior: corpus autem spiritus non est, nisi cum ventus, quia nobis invisibilis est, et tamen vis ejus non parva sentitur, alio quodam modo spiritus dicitur.

PRIMA CARTE

I. - *Dumnezeu, supremul bine şi incomutabil, de la care-s toate celelalte bune, spirituale şi corporale.*

Supremul bine, decât care nu este superior, este Dumnezeu: şi, prin asta, este binele incomutabil; de aceea, cu adevărat etern şi cu adevărat imortal. Toate celelalte bune nu-s decât numai de la El, dar nu dintru El[1]. Căci, ceea ce este dintru El este ceea ce este El Însuşi: cele ce au fost, însă, făcute de către El nu-s ceea ce-i El Însuşi. Şi, prin asta, dacă-i El Însuşi incomutabil[2], toate pe care le-a făcut, întrucât din nimic le-a făcut, sunt mutabile[3]. Căci este omnipotent astfel, încât să poată chiar din nimic[4], adică, din ceea ce nu este absolut deloc, face bunele, şi marile, şi micile[5], şi celestele, şi terenele, şi spiritualele, şi corporalele. Fiindcă este, însă, şi just, nu le-a egalat pe cele pe care le-a făcut din nimic Celui pe Care L-a născut dintru Sine. Fiindcă, deci, bunele toate, fie marile, fie micile, pe oricare trepte ale lucrurilor[6], nu pot fi decât numai de la Dumnezeu; toată natura, însă, întru cât este natură, este bine; toată natura nu poate fi decât numai de la supremul şi adevăratul Dumnezeu: fiindcă toate, chiar şi atotnoile[7] bune, care sunt departe de binele suprem, nu pot fi decât numai de la binele suprem. Tot spiritul, aşadar, chiar şi mutabilul, şi tot corpul, de la Dumnezeu: şi asta este toată natura făcută. Toată natura este, va-să-zică, sau spirit, sau corp. Spiritul incomutabil Dumnezeu este; spiritul mutabil natura făcută este; dar mai bună decât corpul: corp, însă, spiritul nu este, decât doar, cum vântul, fiindcă ne este nouă invizibil, şi, totuşi, puterea lui, nu mică, se simte, este numit, într-un alt mod anume, spirit.

II. - *Quomodo id possit ad corrigendos Manichaeos sufficere.*

Propter eos autem, qui cum intelligere non possunt omnem naturam, id est, omnem spiritum et omne corpus naturaliter bonum esse, moventur spiritus iniquitate et corporis mortalitate, et ob hoc aliam naturam maligni spiritus et mortalis corporis, quam Deus non fecerit, conantur inducere: sic arbitramur ad eorum intellectum, quod dicimus **[Col. 0553]** posse perduci. Fatentur enim omne bonum non esse posse, nisi a summo et vero Deo: quod et verum est, et ad eos corrigendos, si velint advertere, sufficit.

III. - *Modus, species et ordo generalia bona in rebus a Deo factis.*

Nos enim catholici Christiani Deum colimus, a quo omnia bona sunt, seu magna seu parva; a quo est omnis modus, seu magnus seu parvus; a quo omnis species, seu magna seu parva; a quo omnis ordo, seu magnus seu parvus. Omnia enim quanto magis moderata, speciosa, ordinata sunt, tanto magis utique bona sunt: quanto autem minus moderata, minus speciosa, minus ordinata sunt, minus bona sunt. Haec itaque tria, modus, species et ordo, ut de innumerabilibus taceam, quae ad ista tria pertinere monstrantur; haec ergo tria, modus, species, ordo, **tanquam generalia** bona sunt in rebus a Deo factis, **sive in spiritu, sive in corpore**. Deus itaque supra omnem **creaturae modum est**, supra omnem speciem, supra omnem ordinem: nec spatiis locorum supra est, sed ineffabili et singulari potentia, a quo omnis modus, omnis species, omnis ordo. Haec tria ubi magna sunt, magna bona sunt: ubi parva sunt, parva bona sunt: ubi nulla sunt, nullum bonum est. Et rursus ubi haec tria magna sunt, magnae naturae sunt: ubi parva sunt, parvae naturae sunt: ubi nulla sunt, nulla natura est. Omnis ergo natura bona est.

II. - *În ce chip ar putea fi asta suficient spre a-i corija pe manihei.*

Din cauză că ei, care, cum nu pot înțelege, însă, că toată natura, adică tot spiritul şi tot corpul, este natural un bine, sunt mişcați de inechitatea spiritului şi de mortalitatea corpului, şi se sforțează, de asta, să inducă o altă natură a spiritului malign şi a corpului mortal, pe care să n-o fi făcut Dumnezeu, socotim că ceea ce zicem poate fi astfel adus la-nțelegerea lor. Mărturisesc ei, într-adevăr, că tot binele nu poate fi decât numai de la supremul şi adevăratul Dumnezeu[8]: ceea ce-i şi adevărat, şi-i şi suficient, dacă vor să bage de seamă, spre a-i corija pe ei.

III. - *Modul, specia şi ordinea, bunele generice întru lucrurile făcute de Dumnezeu.*

Noi, într-adevăr, catholicii creştini, îl cultivăm pe Dumnezeu, de la Carele toate bune sunt, sau mari, sau mici; de la Carele este tot modul, sau mare, sau mic; de la Carele, toată specia, sau mare, sau mică, de la Carele, toată ordinea, sau mare sau mică[9]. Toate, într-adevăr, cu cât sunt mai moderate, mai specioase[10], mai ordonate, sunt, desigur, cu atât mai bune: cu cât sunt, însă, mai puțin moderate, mai puțin specioase, mai puțin ordonate, sunt mai puțin bune. Şi, aşa, ca să tac despre nenumăratele, care s-a arătat că țin de acestea trei; acestea trei, aşadar: modul, specia şi ordinea, sunt ca bune generice întru lucrurile făcute de Dumnezeu, fie întru spirit, fie întru corp. Dumnezeu, aşadar, deasupra a tot modul creaturii, deasupra a toată specia, deasupra a toată ordinea: şi nu prin spațiile locurilor este deasupra, ci prin inefabila şi singulara potență, de la care, tot modul, toată specia, toată ordinea. Unde sunt mari acestea trei, sunt marile bune, unde sunt mici, sunt micile bune, unde nu-i niciuna, nu-i nici un bine. Şi, iarăşi, unde acestea trei sunt mari, sunt mari naturile; unde-s mici, sunt mici naturile; unde nu-i niciuna, nu-i nici o natură. Toată natura este, deci, bună.

IV. - *Malum est corruptio modi, speciei aut ordinis.*

Proinde cum quaeritur unde sit malum, prius quaerendum est quid sit malum: quod nihil aliud est quam corruptio, vel modi, vel speciei, vel ordinis naturalis. Mala itaque natura dicitur, quae corrupta est: nam incorrupta utique bona est. Sed etiam ipsa corrupta, in quantum natura est, bona est; in quantum corrupta est, mala est.

V. - *Natura excellentioris ordinis etiam corrupta melior interdum inferiore etiam incorrupta.*

Fieri autem potest, ut quaedam natura quae modo et specie naturali excellentius ordinata est, etiam corrupta melior sit adhuc quam est incorrupta altera, quae minore modo et specie naturali inferius ordinata est: sicut in hominum aestimatione, secundum qualitatem quae aspectibus adjacet, melius est utique corruptum aurum, quam incorruptum argentum; et melius est corruptum argentum, quam plumbum incorruptum. Sic et in naturis potentioribus atque spiritualibus melior est etiam corruptus per malam voluntatem spiritus rationalis, quam irrationalis incorruptus: et melior est quilibet spiritus etiam corruptus, quam corpus quodlibet incorruptum. Melior est enim natura, quae cum praesto est corpori, praebet ei vitam, quam illa cui vita praebetur. Quantumlibet autem corruptus sit spiritus vitae qui factus est, vitam praebere corpori potest: ac per hoc melior illo est, quamvis incorrupto, corruptus.

VI. - *Naturam quae corrumpi non potest, summum bonum; quae potest, aliquod bonum esse.*

Corruptio autem si omnem modum, omnem speciem, [**Col. 0554**] omnem ordinem rebus corruptibilibus auferat, nulla natura remanebit. Ac per hoc omnis natura quae corrumpi non potest, summum bonum est, sicut Deus est. Omnis autem natura quae corrumpi potest, etiam ipsa aliquod bonum est: non enim posset ei nocere corruptio, nisi adimendo et minuendo quod bonum est.

IV. - *Răul este corupția modului, speciei sau ordinei.*

Apoi, când se caută să se afle de unde este răul, e de căutat mai întâi ce este răul: ceea ce nu-i nimic alta decât corupția[11] fie a modului, fie a speciei, fie a ordinei naturale. Natură rea e, așadar, numită ceea care este coruptă; că incorupta este, bine-nțeles, bună. Dar chiar și însăși corupta, întrucât este natură, este bună, întru cât este coruptă, este rea.

V. - *Natura ordinei mai excelente, chiar și coruptă, uneori, mai bună decât inferioara, chiar și incoruptă.*

Se poate întâmpla, însă, ca o natură anume, care, prin modul și specia naturală, este mai excelent rânduită, chiar și coruptă, să fie încă mai bună decât este alta incoruptă, care prin modul minor și specia naturală este inferior rânduită[12]: precum în estimarea oamenilor, după calitatea ce se-așterne privirilor, este mai bun, desigur, aurul corupt decât argintul incorupt; și este mai bun argintul corupt decât plumbul incorupt. Așa, și întru naturile mai puternice și spirituale, este mai bun, chiar și corupt prin reaua voință, spiritul rațional decât iraționalul incorupt: și este mai bun oricare spirit, chiar și corupt, decât oricare corp incorupt. Căci este mai bună natura, care, cum îi este de-ajutor corpului, îi oferă lui viața, decât aceea căreia i se oferă viața. Oricât de corupt să fie, așadar, spiritul vieții, care a fost făcut, poate să-i ofere corpului viața: și printr-asta, oricât incorupt[13] este mai bun decât el coruptul.

VI. - *Că natura care nu poate fi coruptă este supremul bine; cea care poate fi coruptă este un anume bine.*

Corupția[14], însă, dacă le poate lua lucrurilor coruptibile tot modul, toată specia, toată ordinea, nu va mai rămâne nici o natură[15]. Și, prin asta, toată natura care nu poate fi coruptă este supremul bine, precum este Dumnezeu. Toată natura, însă, care poate fi coruptă, chiar și ea însăși, este un anume bine: căci nu ar putea face ei rău corupția decât numai răpindu-i și micșorându-i ceea ce este bun.

VII. - *Rationalium spirituum corruptio alia voluntaria, alia poenalis.*

Creaturis autem praestantissimis, hoc est, rationalibus spiritibus, hoc praestitit Deus, ut si nolint, corrumpi non possint; id est, si obedientiam conservaverint sub Domino Deo suo, ac sic incorruptibili pulchritudini ejus adhaeserint: si autem obedientiam conservare noluerint, quoniam volentes corrumpuntur in peccatis, nolentes corrumpantur in poenis. Tale quippe bonum est Deus, ut nemini eum deserenti bene sit: et in rebus a Deo factis tam magnum bonum est natura rationalis, ut nullum sit bonum quo beata sit nisi Deus. Peccantes igitur in suppliciis ordinantur: quae ordinatio quia eorum naturae non competit, ideo poena est; sed quia culpae competit, ideo justitia est.

VIII. - *Ex rerum inferiorum corruptione ac interitu pulchritudo universi.*

Caetera vero quae sunt facta de nihilo, quae utique inferiora sunt quam spiritus rationalis, nec beata possunt esse, nec misera. Sed quia pro modo et specie sua etiam ipsa bona sunt, nec esse quamvis minora et minima bona, nisi a summo bono Deo potuerunt, sic ordinata sunt, ut cedant infirmiora firmioribus, et invalidiora fortioribus, et impotentiora potentioribus, atque ita coelestibus terrena concordent tanquam praecellentibus subdita. Fit autem decedentibus et succedentibus rebus temporalis quaedam in suo genere pulchritudo, ut nec ipsa quae moriuntur, vel quod erant esse desinunt, turpent aut turbent modum et speciem et ordinem universae creaturae: sicut sermo bene compositus utique pulcher est, quamvis in eo syllabae atque omnes soni tanquam nascendo et moriendo transcurrant.

IX. - *Poena peccanti naturae, ut recte ordinetur, constituta.*

Qualis autem et quanta poena cuique culpae debeatur, divini judicii est, non humani: quae utique et

VII. - *Corupția spiritelor raționale, pe de o parte, voluntară, pe de alta, penală.*

Creaturilor atotprestante, însă, spiritelor raționale, adică, asta le-a dat-o Dumnezeu dinainte, ca, dacă nu voiesc, să nu poată fi corupte; adică, dacă-și vor fi conservat obediența sub Domnul Dumnezeul loruși; și, așa, se vor fi alipit strâns frumseții Lui incoruptibile; dacă, însă, nu vor fi voit să conserve obediența, fiindcă se corup voitoare întru păcate, să se corupă nevoitoare întru pedepse. Dumnezeu este, încaltea, un atare bine, încât nimănui nu-i este bine părăsindu-l pe El; și, între lucrurile făcute de Dumnezeu, natura rațională este un atât de mare bine, încât nu-i nici un bine prin care să fie fericită decât numai prin Dumnezeu. Păcătuitoarele le-a rânduit, așadar, întru suplicii, care rânduială[16] de aceea este pedeapsă, fiindcă nu-i compete naturii lor, dar, fiindcă-i compete culpei, este, de aceea, justiție.

VIII. - *Dintru corupția și distrugerea lucrurilor inferioare, frumsețea universului.*

Celelalte, însă, care au fost din nimic făcute, care-i sunt va-să-zică, inferioare spiritului rațional, nu pot fi fericite, nici mizere. Dar, fiindcă, după modul și specia loruși, sunt chiar ele însele bune, și nici nu au putut fi, oricât minore și minime bune, decât numai de la suprem bunul Dumnezeu, așa au fost ordonate, încât mai nestatornicele că cedeze mai statornicelor, mai slabele, mai tarilor, mai neputincioasele, mai putincioaselor, și, așa, terenele să concorde celestelor ca supuse preeminentelor. Le este, însă, făcută trecătoarelor și succedentelor o anume frumseție în genul său, ca nici ele însele, care mor, ori încetează să fie ceea ce erau, să nu urâțească sau să tulbure modul și specia și ordinea creaturii universale: precum un discurs bine compus este, bine-nțeles, frumos, oricât în el silabele și toate sonurile trec în goană ca și născându-se și murind.

IX. - *Pedeapsa, constituită naturii păcătuitoare, ca să fie drept ordonată.*

Care pedeapsă, însă, și câtă să i se datoreze fiecărei cuple, aparține judecății divine, nu umane; care, încaltea, și când li

cum conversis remittitur, magna est bonitas apud Deum; et cum debita redditur, nulla est iniquitas apud Deum: quia melius ordinatur natura, ut juste doleat in supplicio, quam ut impune gaudeat in peccato. Quae tamen etiam sic habens nonnullum modum et speciem et ordinem, in quacumque extremitate adhuc aliquod bonum est: quae si omnino detrahantur, ei penitus consumantur, ideo nullum bonum erit, quia nulla natura remanebit.

X. - *Naturae corruptibiles, quia ex nihilo factae.*

Omnes igitur naturae corruptibiles, nec omnino naturae essent, nisi a Deo essent; nec corruptibiles essent, si de illo essent, quia hoc quod ipse est essent. Ideo ergo quocumque modo, quacumque specie, quocumque ordine sunt, quia Deus est a quo factae sunt: ideo autem non incommutabiles sunt, quia nihil est **[Col. 0555]** unde factae sunt. Sacrilega enim audacia coaequantur nihil et Deus, si quale est illud quod de Deo natum est, tale velimus esse illud quod ab eo de nihilo factum est.

XI. - *Noceri nec Deo potest, nec alii naturae nisi ipso permittente.*

Quapropter nec naturae Dei noceri omnino potest, nec alicui naturae sub Deo noceri injuste potest: quia et cum peccando injuste aliqui nocent, voluntas injusta eis imputatur; potestas autem qua nocere permittuntur, non est nisi a Deo, qui et ipsis nescientibus novit quid illi pati debeant, quibus eos nocere permittit.

XII. - *Omnia bona nonnisi a Deo.*

Haec omnia tam perspicua, tam certa, si vellent advertere, qui aliam naturam inducunt, quam non fecit Deus; non tantis blasphemiis implerentur, ut et in summo malo tanta bona ponerent, et in Deo tanta mala. Sufficit enim, ut supra dixi, ad eorum correctionem, si velint

se iartă convertiților, mare este bunătatea la Dumnezeu; și, când se redă datorată, nu-i nici o inechitate la Dumnezeu: fiindcă este mai bine ordonată natura să sufere just întru supliciu, decât să se bucure nepedepsit întru păcat. Care, totuși, având chiar și așa un anume mod și specie și ordine, este încă un bine: care, dacă ar fi absolut detrase și s-ar consuma-ntrutotul, de aceea nu va fi nici un bine, fiindcă nu va mai rămâne nici o natură.

X. - *Naturile, coruptibile, fiindcă, dintru nimic făcute.*

Toate naturile coruptibile, așadar, nici n-ar fi absolut deloc naturi, dacă n-ar fi de la Dumnezeu; nici n-ar fi coruptibile, dacă ar fi dintru El, fiindcă ar fi ceea ce este El Însuși. De aceea, deci, în orice mod, în orice specie, în orice ordine, sunt, fiindcă Dumnezeu este Cel de către Cine au fost făcute: de aceea nu sunt, însă, incomutabile, fiindcă nimicul[17] este, de unde au fost făcute. Prin sacrilegă-ndrăzneală, așadar, coegalează âia nimicul și pe Dumnezeu; dacă am voi să fie așa ceea ce a fost făcut de către El din nimic, cum este ceea ce s-a născut dintru Dumnezeu[18].

XI. - *Nu I se poate face rău nici Lui Dumnezeu, nici altei naturi, decât numai permițând El Însuși.*

Dreptaceea, nici naturii lui Dumnezeu nu i se poate absolut deloc face rău, nici vreunei alte naturi sub Dumnezeu nu i se poate face injust rău; căci și când, păcătuind, neștine fac rău, voința injustă li se impută loruși, potestatea, însă, prin care li se permite să facă rău, nu este decât numai de la Dumnezeu: Carele știe și neștiutorilor înșiși, cărora le-a permis ca să facă rău, ce li se datorează a pătimi.

XII. - *Toate bunele, numai și numai de la Dumnezeu.*

Acestea toate, atât de perspicue, atât de certe, dacă ar voi să le bage-n seamă cei care induc o altă natură, pe care n-a făcut-o Dumnezeu, nu s-ar umple ei de-atâtea blasfemii, încât să și pună atâtea bune întru supremul rău, și, întru Dumnezeu, atâtea rele. Căci e de-ajuns, cum am zis mai sus, spre corecțiunea lor, dacă ar

attendere, quod eos etiam invitos cogit veritas confiteri, omnia prorsus bona non esse nisi a Deo. Non ergo ab alio sunt magna bona, et ab alio parva bona: sed et magna et parva bona non sunt nisi a summo bono, quod Deus est.

XIII. - *Bona singula seu parva, seu magna, esse a Deo.*

Commemoremus ergo bona quanta potuerimus, quae dignum est ut Deo auctori tribuamus, et his sublatis videamus utrum aliqua natura remanebit. Omnis vita et magna et parva, omnis potentia et magna et parva, omnis salus et magna et parva, omnis memoria et magna et parva, omnis virtus et magna et parva, omnis intellectus et magnus et parvus, omnis tranquillitas et magna et parva, omnis copia et magna et parva, omnis sensus et magnus et parvus, omne lumen et magnum et parvum, omnis suavitas et magna et parva, omnis mensura et magna et parva, omnis pulchritudo et magna et parva, omnis pax et magna et parva, et si qua similia occurrere poterunt, maximeque illa quae per omnia reperiuntur, sive spiritualia sive corporalia, omnis modus, omnis species, omnis ordo, et magnus et parvus, a Domino Deo sunt. Quibus bonis omnibus qui male uti voluerit, divino judicio poenas luet: ubi autem nullum horum omnino fuerit, nulla natura remanebit.

XIV. - *Parva bona in majorum comparatione contrariis nominibus appellantur.*

Sed in his omnibus quaecumque parva sunt, in majorum comparatione contrariis nominibus appellantur; sicut in hominis forma quia major est pulchritudo, in ejus comparatione simiae pulchritudo deformitas dicitur: et fallit imprudentes, tanquam illud sit bonum, et hoc malum; nec intendunt in corpore simiae modum proprium, parilitatem ex utroque latere membrorum, concordiam partium, incolumitatis custodiam, et caetera, quae persequi longum est.

voi să ia seama, ceea ce-i constrânge pe ei adevărul chiar şi nevoitori să mărturisească, că absolut toate bunele nu pot fi decât numai şi numai de la Dumnezeu. Căci nu de la unul sunt marile bune, şi de la altul micile bune: ci şi marile, şi micile bune nu sunt decât numai de la supremul bine, Carele este Dumnezeu.

XIII. - *Bunele, fiecare, fie mici, fie mari, sunt de la Dumnezeu.*

Să comemorăm, deci, bunele, cîte le vom fi putut, pe care este demn să i le atribuim autorului Dumnezeu, şi, fiind substrase acestea, să vedem dacă ne mai rămâne vreo natură. Toată viaţa, şi mare, şi mică, toată potenţa, şi mare, şi mică, toată sănătatea, şi mare, şi mică, toată virtutea, şi mare, şi mică, tot intelectul[19], şi mare, şi mic, toată averea, şi mare, şi mică, tot simţul, şi mare, şi mic, toată lumina, şi mare, şi mică, toată suavitatea, şi mare, şi mică, toată frumseţea, şi mare, şi mică, toată pacea, şi mare, şi mică, şi oricâte similare pot să ocure, mai cu seamă cele ce se găsesc prin toate, fie spirituale, fie corporale, tot modul, toată specia, toată ordinea, şi mare şi mică, sunt de la Domnul Dumnezeu. De care bune, toate, cel care va fi voit să se folosească rău, va ispăşi, prin divina judecată, pedepsele: unde, însă, nu va fi fost niciuna dintre acestea, nu va rămâne nici o natură.

XIV. - *Bunele mici în comparaţie cu majorele se numesc cu numele de contrarii.*

Dar, întru toate acestea, oricare-s ele, micile, în comparaţie cu majorele, se numesc cu numele de contrarii, precum întru forma omului, fiindcă este mai mare frumseţea, în comparaţie cu ea, frumseţea maimuţei se zice diformitate, şi se-nşală împrudenţii, ca şi cum una ar fi un bine, alta un rău: nici nu-nţeleg în corpul maimuţei modul propriu, parilitatea, dintru amândouă laturile, a mădularelor, concordia părţilor, custodirea sănătăţii şi celelalte, pe care e lung a le urmări.

XV. - *In simiae corpore pulchritudinis bonum inesse, licet minus.*

Sed ut quod dicimus intelligatur. et nimium tardis satis fiat, vel etiam pertinaces et apertissimae veritati repugnantes cogantur **[Col. 0556]** quod verum est confiteri, interrogentur utrum corpori simiae possit nocere corruptio. Quod si potest, ut foedius fiat; quid minuit, nisi pulchritudinis bonum? Unde tamdiu aliquid remanebit, quamdiu corporis natura subsistit. Proinde si consumpto bono natura consumitur, bona ergo est natura. Sic et tardum dicimus veloci contrarium: sed tamen qui se omnino non movet, nec tardus dici potest. Sic acutae voci contrariam vocem dicimus gravem, vel canorae asperam: sed si omnem speciem vocis penitus adimas, silentium est ubi vox nulla est: quod tamen silentium, eo ipso quod vox nulla est, tanquam contrarium voci solet opponi. Sic et lucida et obscura tanquam duo contraria dicuntur: habent tamen et obscura aliquid lucis, quo si penitus careant, ita sunt tenebrae lucis absentia, sicut silentium vocis absentia.

XVI. - *Privationes in rebus decenter a Deo ordinatae.*

Quae tamen etiam privationes rerum sic ordinantur in universitate naturae, ut sapienter considerantibus non indecenter vices suas habeant. Nam et Deus certa loca et tempora non illuminando, tenebras fecit tam decenter quam dies. Si enim nos continendo vocem, decenter interponimus in loquendo silentium; quanto magis ille quarumdam rerum privationes decenter facit, sicut rerum omnium perfectus artifex? Unde et in hymno trium puerorum, etiam lux et tenebrae laudant Deum **(Dan. III, 72)**; id est, ejus laudem in bene considerantium cordibus pariunt.

XVII. - *Natura in quantum natura est, nulla mala.*

Non ergo mala est, in quantum natura est, ulla natura; sed cuique naturae non est malum nisi minui bono. Quod si minuendo absumeretur, sicut nullum bonum, ita nulla

XV. - *Că în corpul maimuței este-nlăuntru binele frumseții, chiar dacă mai puțin.*

Dar, ca să-nțeleagă ceea ce zicem și să le fie de-ajuns și foarte târziorilor[20], ba chiar și mai agerii și respingătorii atotînvederatului adevăr să fie constrânși să mărturisească cumcă este adevărat, întrebe-se dacă corupția poate să-i facă rău corpului maimuței. Pentru că, dacă se poate să fie făcut mai hâd, ce se micșorează decât numai și numai binele frumseții? De unde, va rămâne atâta timp ceva, cât timp subzistă natura corpului. Apoi, dacă, consumându-se binele, se consumă natura, este, deci, bună natura. Așa, și încetul îl numim contrariul repedelui: și, totuși, cine nu se mișcă absolut deloc, nu poate fi numit nici încet. Dacă contrariul vocii acute îl numim voce gravă, sau al blândei, aspră, dar, dacă vei îndepărta absolut de tot toată specia vocii, tăcerea este, unde nu-i nici o voce, care tăcere, totuși, prin însuși faptul că nu-i nici o voce, se obișnuiește a fi opusă precum contrarie vocii. Dar și luminoasele și obscurele sunt numite ca două contrarii: au, totuși, și obscurele ceva lumină, de care, dacă ar fi lipsite absolut, așa sunt, prin absența luminii, întuneric, precum, prin absența vocii, tăcerea.

XVI. - *Privațiunile, decent ordonate de către Dumnezeu în lucruri.*

Privațiuni ale lucrurilor, care, totuși, sunt astfel ordonate întru universalitatea naturii, încât să nu aibă, pentru înțelept privitorii, indecent împotrivitoarele lorușI. Căci și Dumnezeu, neînluminând anumite locuri și timpuri, a făcut întunericul tot atât de decent precum lumina. Căci, dacă noi, reținând vocea, interpunem decent în vorbire tăcerea; cu cât mai mult El, ca artifice perfect al tuturor lucrurilor, le-a făcut decent anumitor lucruri privațiunile? De unde, și întru imnul celor trei prunci îl laudă pe Dumnezeu chiar și lumina, și întunericul (Dan. III, 72), adică, nasc lauda lui Dumnezeu în inimile bine privitorilor.

XVII. - *Natura, întru cât este natură, nu-i rea niciuna.*

Deci, întru cât este natură, nu-i rea nici o natură; dar răul oricărei naturi nu este decât numai a fi diminuat binele. Care, dacă, micșorându-se, s-ar prăpădi, precum n-ar rămâne nici un

natura relinqueretur: non solum qualem inducunt Manichaei, ubi tanta bona inveniuntur, ut nimia eorum caecitas mira sit; sed qualem potest quilibet inducere.

XVIII. - *Hylen, quae rerum informis materies antiquis dicebatur, non esse malum.*

Neque enim vel illa materies, quam antiqui hylen dixerunt, malum dicenda est. Non eam dico, quam Manichaeus hylen appellat dementissima vanitate, nesciens quid loquatur, formatricem corporum: unde recte illi dictum est, quod alterum deum inducat: nemo enim formare et creare corpora nisi Deus potest; neque enim creantur, nisi cum eis modus et species et ordo subsistit, quae bona esse, nec esse posse nisi a Deo, puto quod jam etiam ipsi confitentur. Sed hylen dico quamdam penitus informem et sine qualitate materiem, unde istae quas sentimus qualitates formantur, ut antiqui dixerunt. Hinc enim et silva graece xxxx dicitur, quod operantibus apta sit, non ut aliquid ipsa faciat, sed unde aliquid fiat. Nec ista ergo hyle malum dicenda est, quae non per aliquam speciem sentiri, sed per omnimodam speciei privationem cogitari vix potest. Habet enim et ipsa capacitatem formarum: nam si capere impositam ab artifice formam non posset, nec materies utique diceretur. Porro [Col. 0557] si bonum aliquod est forma, unde qui ea praevalent, formosi appellantur, sicut a specie speciosi, procul dubio bonum aliquod est etiam capacitas formae. Sicut quia bonum est sapientia, nemo dubitat quod bonum sit capacem esse sapientiae. Et quia omne bonum a Deo; neminem oportet dubitare, etiam istam, si qua est, materiem non esse nisi a Deo.

XIX. - *Esse vere, proprium Dei.*

Magnifice igitur et divine Deus noster famulo suo dixit, *Ego sum qui sum;* et, *Dices filiis Israel, Qui est misit me ad vos* (**Exod. III, 14**). Vere enim ipse est, quia

bine, aşa, nici o natură, nu doar din care induc maniheii, unde se găsesc atâta de multe bune, încât este de mirare cecitatea lor peste măsură, ci de care poate oricine induce.

XVIII. - *Hyle, pe care anticii o numeau materia informă a lucrurilor, nu este un rău.*

Într-adevăr, nici măcar acea materie, pe care anticii o numeau hyle, nu trebuie numită un rău. Nu zic aceea, pe care Manichaeus o numeşte cu atotdementă vanitate hyle, neştiind ce vorbeşte, formatoarea corpurilor: unde pe drept i s-a spus lui că induce un al doilea Dumnezeu: căci nimeni nu poate nici forma, nici crea corpurile decât numai Dumnezeu: şi,-ntr-adevăr, nici nu sunt create decât numai când le subzistă lor modul, şi specia, şi ordinea care, că-s bune şi nici nu pot să fie decât numai de la Dumnezeu, socot că deja şi ei înşişi mărturisesc. Ci zic hyle, o anume materie absolut informă şi fără calitate, de unde sunt formate aceste calităţi pe care le simţim, precum au zis anticii. De aici, într-adevăt, se zice greceşte hyle şi material, pentru că poate fi apt lucrătorilor, nu întrucât ar face el însuşi ceva, ci de unde se face ceva. Nici această hyle, care nu poate fi simţită prin vreo specie anume, ci abia poate fi cugetată prin absoluta privaţiune a speciei, nu-i de numit un rău. Are, într-adevăr, şi ea însăşi capacitatea formelor: căci, dacă n-ar putea primi forma impusă de artifice, nu s-ar numi, desigur nici materie. Apoi, dacă forma este un anume bine, de unde, cei ce prevalează prin ea sunt numiţi frumoşi, precum de la specie, speciosi[21], este, fără nici un dubiu, un bine anume chiar şi capacitatea formei. Precum, pentru că e bună înţelepciunea, nimenea nu stă la îndoială că este un bine a fi capabil de-nţelepciune. Şi, pentru că tot binele-i de la Dumnezeu, nu se cade să se-ndoiască nimeni că chiar şi această, dacă e, ea, vreuna, materie nu este decât numai şi numai de la Dumnezeu.

XIX. - *A fi, cu adevărat, propriul lui Dumnezeu.*

Magnific, aşadar, şi divin i-a zis şi Dumnezeul nostru servului său: *Eu sunt Cel Carele sunt;* şi, *Le vei zice fiilor lui Israel: Cel Carele este*[22] *m-a trimis pe mine la voi* (Exod. III. 14). Cu adevărat,

incommutabilis est. Omnis enim mutatio facit non esse quod erat: vere ergo ille est, qui incommutabilis est; caetera quae ab illo facta sunt, ab illo pro suo modo esse acceperunt. Ei ergo qui summe est, non potest esse contrarium nisi quod non est: ac per hoc sicut ab illo est omne quod bonum est, sic ab illo est omne quod naturaliter est; quoniam omne quod naturaliter est, bonum est. Omnis itaque natura bona est, et omne bonum a Deo est: omnis ergo natura a Deo est.

XX. - *Dolor nonnisi in naturis bonis.*

Dolor autem, quod praecipue malum nonnulli arbitrantur, sive in animo sive in corpore sit, nec ipse potest esse nisi in naturis bonis. Hoc enim ipsum quod resistit ut doleat, quodam modo recusat non esse quod erat, quia bonum aliquod erat: sed cum ad melius cogitur, utilis dolor est; cum ad deterius, inutilis. In animo ergo dolorem facit voluntas resistens potestati majori: in corpore dolorem facit sensus resistens corpori potentiori. Sunt autem mala sine dolore pejora: pejus est enim gaudere de iniquitate, quam dolere de corruptione: verumtamen etiam tale gaudium non potest esse nisi ex adeptione bonorum inferiorum; sed iniquitas est desertio meliorum. Item in corpore melius est vulnus cum dolore, quam putredo sine dolore, quae specialiter corruptio dicitur: quam non vidit, id est, non passa est mortua caro Domini, sicut in prophetia praedictum erat, *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem* (**Psal. XV, 10**). Nam vulneratum esse confixione clavorum, et percussum de lancea quis negat (**Joan. XIX, 18, 34**)? Sed etiam ipsa quae proprie ab hominibus corruptio corporis dicitur, id est, ipsa putredo, si adhuc habet aliquid quod alte consumat, bonum minuendo crescit corruptio. Quod si penitus absumpserit, sicut nullum bonum, ita nulla natura remanebit, quia jam corruptio quod corrumpat non erit; et ideo nec ipsa putredo erit, quia ubi sit omnino non erit.

într-adevăr, El Însuşi este, fiindcă este incomutabil. Într-adevăr, toată mutarea face să nu fie ceea ce era; este, cu adevărat, deci, Acela Care este incomutabil; celelalte, care au fost făcute de către El, de la El au primit, după modul loruşi, să fie. Lui, deci, Care este suprem, nu-i poate fi contrariu decât ceea ce nu este: şi, prin urmare, precum de la El este tot ceea ce este bine, aşa de la El este tot ceea ce natural este, fiindcă tot ceea, ce natural este, este bine. Toată natura este, aşadar, bună; şi tot binele este de la Dumnezeu; toată natura este deci, de la Dumnezeu[23].

XX. - *Durerea, numai în naturile bune.*

Durerea însă, pe care unii o socot îndeosebi un rău, fie să fie în spirit, fie în corp, nici ea nu poate să fie decât numai în naturile bune. Căci acesta însuşi, care rezistă, întrucât doare, recuză, într-un mod anume, să nu fie ceea ce era, căci era un anume bine: dar, când este constrâns la mai bine, durerea este utilă; când, la mai rău, neutilă. În spirit, aşadar, durerea o face voinţa, opunându-se potestăţii mai mari; în corp, durerea o face simţul, opunându-se corpului mai puternic. Sunt, însă, rele fără durere mai rele: căci mai rău este a te bucura de inechitate decât a te-ndurera de corupţiune; cu toate că nici o astfel de bucurie nu poate fi decât numai dintru dobândirea bunelor inferioare: dar inechitatea este părăsirea maibunelor. Iarăşi, este mai bună rana cu durere decât putrezirea fără durere, care se numeşte special corupţie, pe care n-a văzut-o, adică n-a pătimit-o moartă carnea Domnului, precum a predicat în profeţie: *Nici nu-l vei da pe sfântul tău să vadă corupţiunea* (Psal. XV, 10). Căci că a fost rănit prin împunsătura cuielor şi străpuns de lance cine s-o nege (*Ioan*, XIX, L8, 34)? Dar chiar şi însăşi aceea care este propriu numită de către oameni corupţia corpurilor, adică, putrezirea însăşi, dacă mai are încă ceva ce **să consume-n adânc, micşorând binele, corupţia creşte. Căci, dacă-l va fi luat absolut de totul, precum nici un bine, aşa nu va rămâne nici o natură, fiindcă nu va mai fi ce să corupă corupţia; şi, de aceea, nu va fi nici putrezirea însăşi, fiindcă nu va fi absolut deloc unde să fie.**

XXI. - *Modica a modo dicta.*

Ideo quippe et parva atque exigua jam communi loquendi usu modica dicuntur, quia modus in eis aliquis restitit, sine quo non jam modica, sed omnino nulla sunt. Illa autem quae propter nimium progressum dicuntur immodica, ipsa nimietate culpantur: sed tamen ipsa etiam sub Deo, qui omnia in mensura, et in numero, et pondere disposuit (**Sap. XI, 21**), necesse est **[Col. 0558]** ut aliquo modo cohibeantur.

XXII. - *Modus an aliqua ratione Deo ipsi conveniat.*

Deus autem nec modum habere dicendus est, ne finis ejus dici putetur. Nec ideo tamen immoderatus est, a quo modus omnibus tribuitur rebus, ut aliquo modo esse possint. Nec rursus moderatum oportet dici Deum, tanquam ab aliquo modum acceperit. Si autem dicamus eum summum modum, forte aliquid dicimus; si tamen in eo quod dicimus summum modum, intelligamus summum bonum. Omnis enim modus in quantum modus est, bonus est: unde omnia moderata, modesta, modificata, dici sine laude non possunt; quanquam sub alio intellectu modum pro fine ponamus, et nullum modum dicamus, ubi nullus est finis: quod aliquando cum laude dicitur, sicut dictum est, *Et regni ejus non erit finis* (**Luc. I, 33**). Posset enim dici etiam, Non erit modus, ut modus pro fine dictus intelligeretur: nam qui nullo modo regnat, non utique regnat.

XXIII. - *Unde interdum dicatur malus modus, mala species, malus ordo.*

Malus ergo modus, vel mala species, vel malus ordo, aut ideo dicuntur, quia minora sunt quam esse debuerunt, aut quia non his rebus accommodantur quibus accommodanda sunt; ut ideo dicantur mala, quia sunt aliena et incongrua: tanquam si dicatur aliquis non bono modo egisse, quia minus egit quam debuit, aut quia ita egit sicut in re tali non debuit, vel amplius quam oportebat.

XXI. - *Modicele, numite de la mod.*

De aceea, bine-nţeles, şi micile şi exiguele mai sunt numite, prin uzul vorbirii comune, modice, fiindcă rămâne întru ele ceva mod, fără de care nu mai sunt modice, ci absolut nule. Acelea, însă, ce, din cauza progresului minim, se numesc imodice, sunt culpate prin însuşi excesul; dar, totuşi, şi ele însele sub Dumnezeu. Carele pe toate le-a dispus întru măsură, şi întru număr, şi pondere (*Înţel.*, XI, 21), e necesar să fie constrânse-ntr-un mod anume[24].

XXII. - *Dacă-i convine prin vreo raţiune lui Dumnezeu Însuşi modul.*

Dumnezeu, însă, nu-i de zis nici că are mod, ca să nu se creadă că e numit finele lui[25]. Şi, totuşi, nu este, desigur, de aceea, imoderat Cel de la Carele li se atribuie mod tuturor lucrurilor, ca să poată fi într-un mod anume. Iarăşi, Dumnezeu nu se cuvine să fie numit nici moderat, ca şi cum ar fi primit de la cineva modul. Dacă, totuşi, îl numim pe El supremul mod, zicem, poate, ceva; dacă, totuşi, prin faptul că zicem supremul mod, înţelegem supremul bine; de unde, toate moderatele, modestele, modificatele **nu pot fi fără laudă** numite, deşi, **sub alt înţeles, putem** pune **modul în locul finelui** şi putem zice **nici un mod, unde nu-i nici un fine: ceea ce, uneori,** se zice **cu laudă, precum s-a zis:** ***Şi împărăţiei lui nu-i va fi fine*** (Luc. I, 33). **S-ar putea zice chiar** şi nu-i va fi mod, că să se-nţeleagă modul zis în locul finelui, căci cine nu împărăţeşte în nici un mod, nu-mpărăţeşte, bine-nţeles deloc.

XXIII. - *De unde să se zică, încaltea, mod rău, specie rea, ordine rea.*

Mod rău, deci, sau specie rea, sau ordine rea se numesc fie pentru că sunt mai mici decât trebuia să fie, sau fiindcă nu se acomodează acelor lucruri, cărora trebuie să li se acomodeze; precum de aceea să fie numite rele, fiindcă sunt nepotrivite şi incongrue: precum dacă s-ar zice că cineva n-a făcut în mod bun, fiindcă a făcut mai puţin decât trebuia, sau fiindcă a făcut ceea ce într-un astfel de lucru nu trebuia, fie mai amplu

vel non convenienter: ut hoc ipsum quod reprehenditur, malo modo actum, non ob aliud juste reprehendatur, nisi quia non est ibi servatus modus. Item species mala vel in comparatione dicitur formosioris atque pulchrioris, quod ista sit minor species, illa major, non mole, sed decore; aut quia non congruit huic rei cui adhibita est, ut aliena et inconveniens videatur: tanquam si nudus homo in foro deambulet, quod non offendit si in balneo videatur. Similiter et ordo tunc malus dicitur, cum minus ipse ordo servatur: unde non ibi ordo, sed potius inordinatio mala est, cum aut minus ordinatum est quam debuit, aut non sicut debuit. Tamen ubi aliquis modus, aliqua species, aliquis ordo est, aliquod bonum et aliqua natura est: ubi autem nullus modus, nulla species, nullus ordo est, nullum bonum, nulla natura est.

XXIV. – *Testimoniis Scripturae probatur Deum esse incommutabilem. Filium Dei esse genitum, non factum.*

Haec quae nostra fides habet, et utcumque ratio vestigavit, divinarum Scripturarum testimoniis munienda sunt: ut qui ea minore intellectu assequi non possunt, divinae auctoritati credant, et ob hoc intelligere mereantur. Qui autem intelligunt, sed ecclesiasticis Litteris minus instructi sunt, magis ea nos ex nostro intellectu proferre, quam in illis Libris esse, non arbitrentur. Itaque Deum esse incommutabilem, sic scriptum est in Psalmis: *Mutabis ea, et mutabuntur; tu autem idem ipse es* (**Psal. CI, 27**). Et in libro Sapientiae de ipsa Sapientia: *In se ipsa manens innovat omnia* (**Sap. VII, 27**). Unde et apostolus Paulus [**Col. 0559**] *Invisibili, incorruptibili soli Deo* (**I Tim. I, 17**). Et apostolus Jacobus: *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est commutatio, nec momenti obumbratio* (**Jacobi I, 17**). Item quia id quod de se genuit, hoc est quod ipse est, ita ab ipso Filio breviter dicitur: *Ego et Pater unum sumus* (**Joan. X, 30**). Quia autem non est factus Filius, quippe cum per illum facta sint omnia; sic

decât se cuvenea. fie neconvenient; ca însăşi ceea ce se respinge în mod rău făcut să nu fie de alta just respins decât numai fiindcă nu-i acolo bine păstrat modul. Iarăşi, specie rea se zice, fie în comparaţie cu mai frumoasa şi cu mai arătoasa, ca asta să fie specia minoră nu prin masă, ci prin înfăţişare; sau fiindcă nu convine acelui lucru, căruia i-a fost dată, întrucât pare nepotrivită şi inconvenientă; precum dacă s-ar plimba în for un om gol, ceea ce nu ofensează, dacă s-ar vedea la baie. Similar, şi ordinea atunci se zice rea, când este mai puţin păstrată ordinea însăşi: de unde, acolo nu ordinea, ci, mai degrabă neorânduiala este rea, când este sau mai puţin ordonat decât trebuia, sau nu cum trebuia. Totuşi, unde-i ceva mod, ceva specie, ceva ordine, este ceva bine şi ceva natură: unde, însă, nu-i nici un mod, nici o specie, nici o ordine, nu-i nici un bine şi nici o natură.

XXIV. – *Prin testimoniile Scripturii se probează că Dumnezeu este incomutabil. Că Fiul lui Dumnezeu a fost născut, nu făcut.*

Astea, pe care le are credinţa noastră şi precum raţiunea le-a dat de urmă, trebuie întărite prin testimoniile divinelor Scripturi, încât cei, care, de-o înţelegere mai mică, nu le pot cuprinde, să creadă divinei autorităţi, şi, prin asta, să merite să-nţeleagă. Cei ce-nţeleg, însă, dar sunt mai puţin instruiţi în literatura ecleziastică, să nu socoată că noi le scoatem mai mult din înţelesul nostru decât sunt în acele cărţi. Şi, aşa, că Dumnezeu este incomutabil aşa s-a scris în Psalmi: *Mutale-vei pe ele, şi se vor muta; tu, însă, eşti însuţi acelaşi.* (*Psal.* CI, 27). Şi, în cartea Înţelepciunii, despre înţelepciunea însăşi: *Întru sine însăşi rămânând, le-nnoieşte pe toate* (*Înţel.* VI, 27). De unde şi apostolul Paul: *Invizibilului, incoruptibilului, singurului Dumnezeu* (*I Tim.*, I, 17). Şi apostolul Iacob: *Tot datul optim şi tot darul perfect de deasupra este, coborând de la Tatăl luminilor, la Carele nu este comutaţiune nici umbrire a momentului* (*Iac. I*, 17). Iarăşi, că ce a născut dintru Sine este ce este El Însuşi aşa-i, pe scurt, spus de către Fiul Însuşi: *Eu şi Tatăl una suntem* (*Ioan*, X, 30). Fiindcă, însă, Fiul nu a fost făcut, cum, bine-ţeles, prin El Însuşi au fost făcute toate, aşa s-a

scriptum est: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (**Id. I, 1-3**): id est, non est factum sine ipso aliquid.

XXV. - *Illud Evangelii,* Sine ipso factum est nihil, *male intellectum a nonnullis.*

Neque enim audienda sunt deliramenta hominum, qui *nihil* hoc loco aliquid intelligendum putant, et ad hujusmodi vanitatem propterea putant cogi posse aliquem, quia ipsum *nihil* in fine sententiae positum est. Ergo, inquiunt, factum est; et ideo quia factum est, ipsum nihil aliquid est. Sensum enim perdiderunt studio contradicendi, nec intelligunt nihil interesse utrum dicatur, *Sine illo factum est nihil;* an, *Sine illo nihil factum est:* quia et si illo ordine diceretur, *Sine illo nihil factum est;* possent nihilominus dicere, ipsum nihil aliquid esse, quia factum est. Quod enim revera est aliquid, quid interest utrum ita dicatur, Sine illo facta est domus; an, Sine illo domus est facta: dum intelligatur aliquid sine illo factum, quod aliquid domus est? Ita quia dictum est, *Sine illo factum est nihil;* quoniam nihil utique non est aliquid, quando vere et proprie dicitur: sive dicatur, *Sine illo factum est nihil;* sive, *Sine illo nihil factum est,* vel, *nihil est factum;* nihil interest. Quis autem velit loqui cum hominibus, qui hoc ipsum quod dixi, Nihil interest, possunt dicere, Ergo interest aliquid, quia ipsum nihil aliquid est? Hi autem qui sanum habent cerebrum, rem manifestissimam vident, hoc idem intelligi cum dixi, Nihil interest, quod intelligeretur si dicerem, Interest nihil. At isti si alicui dicant, Quid fecisti? et ille respondeat, nihil se fecisse: consequens est ut ei calumnientur dicentes, Fecisti ergo aliquid, quia nihil fecisti; ipsum enim nihil aliquid est. Habent autem et ipsum Dominum in fine sententiae ponentem hoc verbum, ubi ait: *Et in occulto locutus sum nihil* (**Id. XVIII, 20**). Ergo legant, et taceant.

scris: *Întru principiu era Cuvântul, şi cuvântul era la Dumnezeu, şi Dumnezeu era Cuvântul; Acesta era în principiu la Dumnezeu. Toate prin El Însuşi au fost făcute, şi fără de El Însuşi nu s-a făcut nimic* (*Id. I,* 1-3): adică, nu s-a făcut ceva **fără de El Însuşi**[26].

XXV. - *Acel al Evangheliei:* Fără de El Însuşi nu s-a făcut nimic, *rău înţeles de către unii.*

Şi nici nu trebuie, într-adevăr, ascultate deliramentele oamenilor, care socot, în acest loc, *nimicul* de-nţeles ceva, şi socot, de asemenea, că-l pot pe careva constrânge la o vanitate de acest fel, fiindcă însuşi *nimicul* s-a pus în finele sentinţei. „Deci" zic ei, „a fost făcut, şi, de aceea, fiindcă a fost făcut, însuşi nimicul[27] este ceva. Şi-au pierdut, într-adevăr simţul, din zelul de-a contrazice, şi nici nu înţeleg ei că n-ar fi nici o deosebire dacă s-ar zice: *Fără de El nimic nu s-a făcut* sau: *Fără de El nu s-a făcut nimic;* ar putea nu mai puţin zice că nimicul însuşi este ceva fiindcă a fost făcut[28]. Pentru că, dacă, într-adevăr, ceva anume este cu adevărat, ce deosebire e, dacă s-ar zice: Fără de el a fost făcută casa; sau: Fără de el casa a fost făcută, cât timp se poate-nţelege că ceva a fost făcut fără de el, pentru că casa este ceva? Aşa, fiindcă s-a zis: *Fără de El nu s-a făcut nimic,* fiindcă, bine-nţeles nimicul nu este ceva, când se zice propriu şi adevărat: *Fără de El nimic nu a fost făcut,* sau: *nu a fost nimic făcut,* nu se deosebeşte cu nimic. Cine ar voi, însă, să vorbească cu oamenii, care, asta însăşi, pe care am zis-o: *Nu se deosebeşte cu nimic,* pot, ei, să zică: *Deci, se deosebeşte cu ceva, căci însuşi nimicul este ceva?!* Cei ce au, însă, creierul sănătos văd lucrul atotînvederat că tot aceeaşi s-a-nţeles, când am zis: *Nu se deosebeşte cu nimic,* ce se-nţelege, dacă ziceam: *Cu nimic nu se deosebeşte.* Dar ăştia, dacă i-ar zice cuiva: *Ce ai făcut?,* şi acela ar răspunde că el n-a făcut nimic, e consecvent să-l calomnieze, zicând: *Ai făcut, deci, ceva, pentru că ai făcut nimic, căci însuşi nimicul este ceva.* Îl au însă, şi pe Domnul Însuşi punând în finele sentinţei acest cuvânt, unde zice: *Şi întru ocult n-am vorbit nimic* (Id. XVIII, 20). Citească ei, deci, şi tacă.

XXVI. - *Creaturas ex nihilo factas esse.*

Quia ergo Deus omnia quae non de se genuit, sed per Verbum suum fecit, non de his rebus quae jam erant, sed de his quae omnino non erant, hoc est, de nihilo fecit, ita dicit Apostolus: *Qui vocat ea quae non sunt, tanquam sint* (**Rom. IV, 17**). Apertius autem in libro Machabaeorum scriptum est: *Oro te, fili, respice ad coelum, et terram, et omnia quae in eis sunt: vide, et scito quia non erant, ex quibus nos fecit Dominus Deus* (**II Machab. VII, 28**). Et illud quod in Psalmo scriptum est, *Ipse dixit, et facta sunt* (**Psal. CXLVIII, [Col. 0560] 5**): manifestum est, quod non de se ista genuerit, sed in verbo atque imperio fecerit. Quod autem non de se, utique de nihilo. Non enim erat aliud unde faceret, de quo apertissime Apostolus dicit: *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia* (**Rom. XI, 36**).

XXVII. - Ex ipso *et* De ipso *non idem significare.*

Ex ipso autem non hoc significat, quod *De ipso*. Quod enim de ipso est, potest dici ex ipso: non autem omne quod ex ipso est, recte dicitur de ipso. Ex ipso enim coelum et terra, quia ipse fecit ea: non autem de ipso, quia non de substantia sua. Sicut aliquis homo si gignat filium, et faciat domum, ex ipso filius, ex ipso domus: sed filius de ipso, domus de terra et ligno. Sed hoc quia homo est, qui non potest aliquid etiam de nihilo facere: Deus autem ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, non opus habebat aliqua materia, quam ipse non fecerat, adjuvari omnipotentiam suam.

XXVIII. - *Peccata non ex Deo, sed ex voluntate esse peccantium.*

Cum autem audimus, *Omnia ex ipso, et per ipsum, et in ipso;* omnes utique naturas intelligere debemus quae naturaliter sunt. Neque enim ex ipso sunt peccata, quae naturam non servant, sed vitiant, quae peccata ex voluntate

XXVI. - *Că dintru nimic sunt făcute creaturile.*

Că Dumnezeu, aşadar, toate, pe care nu dintru Sine Le-a născut, ci prin Cuvântul Său le-a făcut, nu dintru aceste lucruri, care erau deja, ci dintru acele, care nu erau absolut deloc, adică, dintru nimic le-a făcut, aşa zice Apostolul: *Carele cheamă cele ce nu sunt, precum să fie.* Mai pe faţă, însă, e scris în cartea Macabeilor: *Rogu-te, fiule, priveşte cerul, şi pământul, şi toate câte sunt întru ele vezi şi să ştii că nu erau, dintre care Domnul Dumnezeu ne-a făcut pe noi* (*II Macab.* VII, 28). Şi ceea ce e scris în Psalm: *El Însuşi a zis, şi făcutu-s-au* (*Psal.* CXLVII, 5), e-nvederat că nu dintru Sine le-a născut pe astea, ci că le-a făcut prin Cuvânt şi poruncă. Pentru că, însă, nu dintru Sine, bine-nţeles, dintru nimic. Nu era, într-adevăr, alta de unde să le facă, despre care învederat zice Apostolul: *Fiindcă de la El Însuşi, şi prin El Însuşi, şi-ntru El Însuşi sunt toate* (Rom. XI, 36).

XXVII. - De la El Însuşi *şi* Dintru El Însuşi[29] *nu semnifică totuna.*

Ceea ce, într-adevăr este dintru El Însuşi se poate zice de la El Însuşi: nu tot, însă, ce este de la El Însuşi se zice drept dintru El Însuşi. De la El Însuşi, într-adevăr, cerul şi pământul, fiindcă El Însuşi le-a făcut pe ele, nu însă, dintru El Însuşi, fiindcă nu dintru substanţa Sa. Precum dacă un om anume ar naşte un fiu şi ar face o casă: de la el însuşi, fiul, de la el însuşi, casa: dar fiul dintru el însuşi, casa dintru pământ şi lemn. Dar asta, fiindcă e om şi nu poate face ceva chiar din nimic: Dumnezeu, însă, de la Carele toate, nu avea nevoie de-o anume materie, pe care să n-o fi făcut El Însuşi, să-i fie ajutată omnipotenţa Sa.

XXVIII. - *Păcatele nu-s de la Dumnezeu, ci de la voinţa păcătuitorilor.*

Când, însă, auzim: *Toate de la El Însuşi, şi prin El Însuşi, şi-ntru El Însuşi,* trebuie să-nţelegem, desigur, toate naturile, care sunt natural. Şi, într-adevăr, nici nu sunt de la El Însuşi păcatele, care nu păstrează[30] natura, ci o viciază, care păcate, că sunt de la

esse peccantium multis modis sancta Scriptura testatur, praecipue illo loco quo dicit Apostolus: *Existimas autem hoc, o homo, qui judicas eos qui talia agunt, et facis ea, quoniam tu effugies judicium Dei? An divitias benignitatis et patientiae ejus et longanimitatis contemnis, ignorans quoniam patientia Dei ad poenitentiam te adducit? Secundum duritiam autem cordis tui et cor impoenitens, thesaurizas tibi iram in die irae et revelationis justi judicii, Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua* **(Id. II, 3-6)**.

XXIX. - *Peccatis nostris Deum non inquinari.*

Nec tamen, cum in Deo sint universa quae condidit, inquinant eum qui peccant, de cujus sapientia dicitur: *Attingit autem omnia propter suam munditiam, et nihil inquinatum in eam incurrit* **(Sap. VII, 24, 25)**. Oportet enim, ut sicut Deum incorruptibilem et incommutabilem, ita consequenter etiam incoinquinabilem credamus.

XXX. - *Bona etiam minima et terrena esse a Deo.*

Quia vero et minima bona, hoc est, terrena atque mortalia ipse fecit, illo Apostoli loco sine dubitatione intelligitur, ubi loquens de membris carnis nostrae, *Quia si glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra; et si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra;* etiam hoc ibi ait, *Deus posuit membra, singulum quodque eorum in corpore prout voluit:* et, *Deus temperavit corpus, ei cui deerat majorem honorem dans, ut non essent scissurae in corpore, sed idem ipsum ut pro invicem sollicita sint membra* **(I Cor. XII, 26, 18, 24, 25)**. Hoc autem quod sic in modo et specie et ordine membrorum carnis laudat Apostolus, in omnium animalium carne invenis, et maximorum et [**Col. 0561**] minimorum; cum omnis caro in bonis terrenis, ac per hoc minimis deputetur.

voința păcătuitorilor, în multe moduri o dovedește sfânta Scriptură, mai cu seamă în acel loc, unde zice Apostolul: *socoți, însă, o, omule, care îi judeci pe ei, care fac unele ca astea, și le faci și tu pe ele, că tu vei scăpa de judecata lui Dumnezeu? Sau disprețuiești tu bogăția Lui și a îngăduinței și a îndelungii Lui răbdări?, ignorând că răbdarea lui Dumnezeu te aduce la pocăință? Dar, după duritatea inimii tale și inima nepenitentă, îți tezaurizezi ție mânie întru ziua mâniei și a revelării justei judecăți a lui Dumnezeu, Carele-i va da fiecăruia după lucrările sale* (Id. II, 3-6).

XXIX. - *Că nu-l întinăm pe Dumnezeu prin păcatele noastre.*

Și, totuși, cum întru Dumnezeu sunt toate pe care le-a zidit, nu-L întinează pe El cei ce păcătuiesc, despre a Cărui înțelepciune se zice: *Le atinge, însă, pe toate, din cauza curățeniei Sale, și nimic întinat nu cade-ntru ea* (*Înțel.* 24-25). Se cuvine, într-adevăr, ca, precum Îl credem pe Dumnezeu incoruptibil și incomutabil, așa să-L credem chiar și neîntinabil[31].

XXX. - *Că până și bunele minime și pământești sunt de la Dumnezeu.*

Că, într-adevăr, și minimele bune[32], adică pământești și mortale, le-a făcut El Însuși, în acel loc se-nțelege fără-ndoială la Apostol, unde, vorbind de mădularele cărnii noastre: *Căci, dacă este glorificat un membru, se bucură-mpreună toate membrele; și, dacă pătimește un membru, compătimesc toate membrele*, o zice acolo chiar și pe asta: *Dumnezeu a pus mădularele, pe fiecare în parte, precum a voit, în corp; și: Dumnezeu a temperat corpul, dând și cui îi era datorată onoarea majoră, ca să nu fie în corp sciziuni, ci mădularele să se-ngrijească-ndesine, precum fiecare pe sine însuși* (*I Cor.* XII, 26, 18, 24, 25). Asta, însă, pe care o laudă așa Apostolul în modul, și în specia, și în ordinea mădularelor corpului, o găsești în carnea tuturor însuflețitelor, și a celor mai mari, și a celor mai mici, cum toată carnea se socotește între bunele pământești, și, prin asta, minime.

XXXI. - *Punire ac donare peccata peraeque ad Deum pertinere.*

Item quia cuique culpae qualis et quanta debeatur poena, divini judicii est, non humani, sic scriptum est: *O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae ejus* (**Rom. XI, 33**)! Item quia bonitate Dei donantur peccata conversis, hoc ipsum quod Christus missus est, satis ostendit; qui non in sua natura qua Deus est, sed in nostra quam de femina assumpsit, pro nobis mortuus est: quam Dei bonitatem circa nos et dilectionem sic praedicat Apostolus: *Commendat*, inquit, *suam charitatem Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: multo magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum. Si enim, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus; multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius* (**Id. V, 8-10**). Quia vero etiam cum peccatoribus poena debita redditur, non est iniquitas apud Deum, sic dicit: *Quid dicemus? Numquid iniquus Deus, qui infert iram* (**Id. III, 5**)? Uno autem loco et bonitatem et severitatem ab illo esse breviter admonuit, dicens: *Vides ergo bonitatem et severitatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, severitatem; in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate* (**Id. XI, 22**).

XXXII. - *A Deo esse et ipsam nocendi potestatem.*

Item quia etiam nocentium potestas non est nisi a Deo, sic scriptum est loquente Sapientia: *Per me reges regnant, et tyranni per me tenent terram* (**Prov. VIII, 15**). Dicit et Apostolus: *Non est enim potestas nisi a Deo* (**Rom. XIII, 1**). Digne autem fieri, in libro Job scriptum est: *Qui regnare facit*, inquit, *hominem hypocritam, propter perversitatem populi* (**Job XXXIV, 30**). Et de populo Israel dicit Deus: *Dedi eis regem in ira mea* (**Osee XIII, 11**). Injustum enim non est ut improbis accipientibus nocendi

XXXI. - *Că a pedepsi şi a ierta păcatele aparţine-n mod egal lui Dumnezeu.*

Iarăşi, că oricărei culpe care şi câtă pedeapsă să i se datoreze, ţine de judecata divină, nu omenească, aşa s-a scris: *O, altitudinea bogăţiilor înţelepciunii şi ştiinţei lui Dumnezeu, cât de inscrutabile sunt judecăţile Lui şi ininvestigabile căile Lui* (*Rom* XI, 33). Iarăşi, că, prin bunătatea lui Dumnezeu, li se iartă convertiţilor păcatele, o arată-ndesaţ însuşi faptul că a fost trimis Christos: cum nu în natura Sa, prin care este Dumnezeu, ci în a noastră, pe care a asumt-o dintru femeie, a murit pentru noi, bunătate a lui Dumnezeu faţă de noi şi iubire, pe care aşa o predică Apostolul: *Îşi încredinţează*, zice, *iubirea Sa faţă de noi, fiindcă, cum eram încă păcătoşi, Christos a murit pentru noi: cu multul mai mult acum, justificaţi întru sângele Lui Însuşi, cum eram inamici, I-am fost reconciliaţi lui Dumnezeu, prin moartea Fiului Lui, cu multul mai mult, reconciliaţi, vom fi mântuiţi întru viaţa Lui Însuşi* (*Id.* V, 8-10). Că, într-adevăr, cum le retribuie păcătoşilor pedepsele datorate, nu există inechitate la Dumnezeu, aşa zice: *Ce vom zice? Nu cumva este nedrept Dumnezeu, Carele aduce mânia?* (*Id.* III, 5)? Căci, în unul şi acelaşi loc, **ne atrage pe scurt** luarea aminte că de la El este şi bunătatea, şi **severitatea, zicând**: *Vezi, deci, bunătatea şi severitatea lui Dumnezeu: în cei ce au căzut, desigur, severitatea; în tine, însă, bunătatea, dacă vei fi stăruit întru bunătate* (Id. XI, 22).

XXXII. - *De la Dumnezeu şi însăşi potestatea de a face rău.*

Iarăşi, că până şi potestatea făcătorilor de rău nu-i decât numai de la Dumnezeu, aşa este scris, vorbind Înţelepciunea: *Prin mine domnesc regii şi prin mine ţin tiranii pământul* (*Prov.* VII, 15). Zice şi Apostolul: *Nu este, într-adevăr, potestate decât numai de la Dumnezeu* (*Rom.* XIII, 1). Ce este demn, însă, să se-ntâmple, stă scris în cartea lui Iov: *Carele face să împărăţească*, zice, *din cauza perversităţii poporului, omul ipocrit* (*Iov*, XXXIV, 30). Şi despre poporul lui Israel zice Domnul: *Datu-le-am lor rege întru mânia mea* (*Oseea*, XIII, 11). Nu este, într-adevăr just ca prin

potestatem, et bonorum patientia probetur, et malorum iniquitas puniatur. Nam per potestatem diabolo datam, et Job probatus est ut justus appareret (**Job I et II**), et Petrus tentatus ne de se praesumeret (**Matth. XXVI, 31-35, 69-75**), et Paulus colaphizatus ne se extolleret (**II Cor. XII, 7**), et Judas damnatus ut se suspenderet (**Matth. XXVII, 5**). Cum ergo per potestatem quam diabolo dedit, omnia juste ipse Deus fecerit; non tamen pro his juste factis, sed pro iniqua nocendi voluntate, quae ipsius diaboli fuit, ei reddetur in fine supplicium, cum dicetur impiis qui ejus nequitiae consentire perseveraverint: *Ite in ignem aeternum, quem paravit Pater meus diabolo et angelis ejus* (**Id. XXV, 41**).

XXXIII. - *Angelos malos non a Deo, sed peccando factos esse malos.*

Quia vero et ipsi mali angeli non a Deo mali sunt conditi, sed peccando facti sunt mali, sic Petrus in Epistola sua dicit: *Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed carceribus caliginis inferi detrudens tradidit in judicio puniendos servari* (**II Petr. II, 4**). Hinc Petrus ostendit adhuc eis [**Col. 0562**] ultimi judicii poenam deberi, de qua Dominus dicit: *Ite in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.* Quamvis jam poenaliter hunc inferum, hoc est, inferiorem caliginosum aerem tanquam carcerem acceperint: qui tamen quoniam et coelum dicitur, non illud coelum in quo sunt sidera, sed hoc inferius cujus caligine nubila conglobantur, et ubi aves volitant; nam et coelum nubilum dicitur, et volatilia coeli appellantur: secundum hoc Apostolus Paulus eosdem iniquos angelos, contra quos nobis invidos pie vivendo pugnamus, *spiritualia nequitiae in coelestibus* nominat (**Ephes. VI, 12**). Quod ne de illis superioribus coelis intelligatur, aperte alibi dicit: *Secundum principem potestatis aeris hujus, qui nunc operatur in filiis diffidentiae* (**Id. II, 2**).

primirea de către cei improbi a potestății de a face rău să se şi probeze pacienţa bunilor şi să se şi pedepsească inechitatea răilor. Căci prin potestatea dată diavolului şi Iov a fost probat, ca să apară just (*Iov*, I şi II), şi Petru, tentat, să nu prezume[33] despre sine (*Mat.* XXVI, 31-35, 69-75), şi Paul, pumnuit, să nu se-ntrufeţească (*II Cor.*, XII, 7), şi Iuda, damnat, să se spânzure (*Mat.* XXVII, 5). Cum deci, prin potestatea pe care i-a dat-o diavolului, toate însuşi Dumnezeu le-a făcut just, nu, totuşi, pentru aceste juste făcute, ci prin nedreapta voinţă de a face rău, care a fost a diavolului însuşi, i se va reda lui la urmă supliciul, când li se va zice impiilor, care vor fi perseverat să-i consimtă nedreptăţii lui: *Mergeţi în focul etern, pe care Tatăl Meu l-a pregătit diavolului şi îngerilor săi.* (*Id.* XXV, 41).

XXXIII. - *Că îngerii răi nu-s de la Dumnezeu, ci, păcătuind, s-au făcut răi.*

Că, într-adevăr, şi înşişi îngerii răi nu de către Dumnezeu au fost zidiţi răi, ci, păcătuind, au devenit răi, aşa zice Petru în Epistola sa: *Dacă, însă, Dumnezeu nu le-a dat cruţare îngerilor păcătuitori, ci, prăbuşindu-i în carcerele negurilor infernului, i-a lăsat să fie păstraţi de pedepsit la judecată* (*II Petru*, II, 4). De acolo Petru arată că lor li se datorează pedeapsa ultimei judecăţi, despre care zice Domnul: *Mergeţi în focul etern, care le-a fost pregătit diavolului şi îngerilor săi.* Oricât pe acest infern deja penal, adică, aerul inferior înceţoşat, l-au primit ca pe o casă: care, totuşi, fiindcă se mai numeşte şi cer, nu acel cer în care sunt stelele, ci acesta inferior[34], din a cărui ceaţă se-ngrămădesc norii şi unde zboară păsările, căci se zice şi *cer înnorat* şi-s numite şi *zburătoarele cerului*: după asta Apostolul Paul pe aceiaşi îngeri nedrepţi, împotriva cărora, nevăzuţi nouă, luptăm trăind, îi numeşte *ticăloşii spirituale întru cereşti* (*Efes.* VI, 12). Ceea ce să nu se-nţeleagă despre acele ceruri superioare, zice apriat altunde: *După principele potestăţii aerului acestuia, care acum lucrează întru fiii neascultării* (*Id.* II, 2).

XXXIV. - *Peccatum non est malae naturae appetitio, sed melioris desertio.*

Item quia peccatum vel iniquitas non est appetitio naturarum malarum, sed desertio meliorum; sic in Scripturis invenitur scriptum, *Omnis creatura Dei bona est* (**I Tim. IV, 4**): ac per hoc et omne lignum quod in paradiso Deus plantavit, utique bonum est. Non ergo malam naturam homo appetivit, cum arborem vetitam tetigit: sed id quod melius erat deserendo, factum malum ipse commisit. Melior quippe Creator, quam ulla creatura quam condidit: cujus imperium non erat deserendum, ut tangeretur prohibitum, quamvis bonum; quoniam deserto meliore, bonum creaturae appetebatur, quod contra Creatoris imperium tangebatur. Non itaque Deus arborem malam in paradiso plantaverat; sed ipse erat melior, qui eam tangi prohibebat.

XXXV. - *Arbor Adamo vetita, non quia mala, sed quia homini bonum ut subditus sit Deo.*

Ad hoc enim et prohibuerat, ut ostenderet animae rationalis naturam, non in sua potestate, sed Deo subditam esse debere, et ordinem suae salutis per obedientiam custodire, per inobedientiam corrumpere. Hinc et arborem quam tangi vetuit, sic appellavit, *dignoscentiae boni et mali* (**Gen. II, 9**): quia cum eam contra vetitum tetigisset, experiretur poenam peccati, et eo modo dignosceret quid interesset inter obedientiae bonum et inobedientiae malum.

XXXVI. - *Nulla creatura Dei mala, sed ea male uti est malum.*

Nam quis ita desipiat, ut Dei creaturam, maxime in paradiso plantatam, vituperandam putet; quandoquidem nec ipsae spinae ac tribuli, quos peccatori in labore conterendo secundum Dei judiciariam voluntatem terra peperit, recte vituperentur? Habent enim et tales herbae modum, et speciem, et ordinem suum, quae quisquis sobrie consideraverit, laudanda reperiet: sed ei naturae

XXXIV. - *Păcatul nu este dorirea naturii rele, ci părăsirea maibunei.*

Iarăşi, că păcatul sau inechitatea nu este dorirea naturilor rele, ci părăsirea maibunelor, aşa se găseşte scris în Scripturi: *Toată creatura lui Dumnezeu este bună* (*I Tim*, IV, 7); şi prin asta şi tot arborele pe care Dumnezeu l-a plantat în Paradis este, desigur, bun. Nu a dorit, deci, omul natura rea, când a atins arborele oprit, ci, părăsind ceea ce era mai bun, a comis el însuşi fapta rea[35]. Într-adevăr, e mai bun Creatorul, decât orice creatură pe care a zidit-o: a cărui poruncă nu trebuia părăsită, ca să fie atins prohibitul, oricât bun, fiindcă, părăsind maibunul, era dorit bunul creaturii, care era atins împotriva poruncii Creatorului. Şi, aşa, n-a plantat Dumnezeu arbore rău în Paradis, dar El Însuşi era mai bun, Carele oprea ca să fie atins acela.

XXXV. - *Arborele, oprit lui Adam, nu fiindcă rău, ci fiindcă binele omului e să fie supus lui Dumnezeu.*

De aceea, într-adevăr, a şi prohibit, ca să învedereze că natura sufletului raţional nu trebuie să fie întru potestatea eişi, ci supusă lui Dumnezeu şi să custodească prin obedienţă ordinea mântuirii sale, prin inobedienţă s-o corupă. De aici, şi pe arborele, despre care s-a opus să fie atins, aşa l-a numit *al discernerii binelui şi răului* (*Gen.* II, 9), căci, cum îl atinse, împotriva opreliştei, experimentă pedeapsa păcatului, şi, în acel mod, cunoscu ce deosebire există între binele obedienţei şi răul inobedienţei.

XXXVI. - *Nici o creatură a lui Dumnezeu nu-i rea, dar este rău a te folosi rău de ea.*

Căci cine să fie atât de nebun, încât să socoată de vituperat creatura lui Dumnezeu, mai cu seamă pe cea plantată în Paradis, din moment ce nu pot fi pe drept vituperaţi nici măcar spinii înşişi şi scaii, pe care i-a născut, după voinţa judiciară a lui Dumnezeu, pământul, spre schingiuirea păcătuitorului întru muncă? Căci au şi ierburile de acest fel modul, şi specia, şi ordinea loruşi. Pe care, oricine le va fi avut sobru în considerare, le va găsi

ista mala sunt, quam peccati merito sic coerceri oportebat. Non est ergo, ut dixi, peccatum malae naturae appetitio, sed melioris desertio; et ideo factum ipsum malum est, non illa natura qua male utitur peccans. Malum est enim male uti bono. Unde Apostolus damnatos quosdam **[Col. 0563]** divino judicio reprehendit, qui *coluerunt et servierunt creaturae potius quam Creatori* (**Rom. I, 25**). Neque enim creaturam reprehendit; quod qui fecerit, Creatori facit injuriam: sed eos qui male usi sunt bono, meliore deserto.

XXXVII. - *Malis peccantium Deus bene utitur.*

Proinde si custodiant omnes naturae modum, et speciem, et ordinem proprium, nullum erit malum: si autem his bonis quisque male uti voluerit, nec sic vincit voluntatem Dei, qui etiam injustos juste ordinare novit; ut si ipsi per iniquitatem voluntatis suae male usi fuerint bonis illius, ille per justitiam potestatis suae bene utatur malis ipsorum, recte ordinans in poenis, qui se perverse ordinaverint in peccatis.

XXXVIII. - *Ignis aeternus malos crucians non malus.*

Nam nec ipse ignis aeternus, qui cruciaturus est impios, mala natura est, habens modum et speciem et ordinem suum, nulla iniquitate depravatum: sed cruciatus est damnatis malus, quorum peccatis est debitus. Neque enim et lux ista, quia lippos cruciat, mala natura est.

XXXIX. - *Aeternus ignis dicitur, non sicut Deus, sed quia sine fine.*

Aeternus autem ignis, non sicut Deus aeternus, quod etsi sine fine sit, non est tamen sine initio; Deus autem etiam sine initio est. Deinde quia licet perpetuus peccatorum suppliciis adhibeatur, mutabilis tamen natura est. Illa est autem vera aeternitas, quae vera immortalitas; hoc est, illa summa incommutabilitas, quam solus Deus

de lăudat: dar astea îi sunt rele aceleia, care trebuia să fie astfel constrânsă prin meritul păcatului. Nu este, deci, precum am spus, păcatul dorirea naturii rele, ci părăsirea maibunei, şi, de aceea, fapta însăşi este un rău, nu acea natură de care, păcătuind, se foloseşte rău. Răul este, deci, a te folosi rău de bine. De unde Apostolul îi respinge prin judecata divină pe unii damnaţi, care *au cultivat-o şi i-au servit mai degrabă creaturii decât Creatorului* (*Rom.* I, 25). Nu respinge, într-adevăr creatura, ceea ce, dacă ar fi făcut, i-ar fi adus injurie Creatorului: ci pe cei ce s-au folosit rău de bine, părăsind pe maibunul.

XXXVII. - *Dumnezeu se foloseşte bine de relele păcătuitorilor.*

Apoi, dacă ar custodi cu toţii modul naturii, şi specia, şi ordinea proprie, nu va fi rău niciunul; dacă, însă, cineva va fi voit să se folosească rău de aceste bune, nici aşa nu învinge el voinţa lui Dumnezeu, Carele ştie să-i ordoneze just chiar şi pe injuşti; ca, dacă ei înşişi, prin inechitatea voinţei loruşi, se vor fi folosit rău de bunele Lui, El, prin justiţia potestăţii Sale, să se folosească bine de relele loruşi, drept ordonându-i întru pedepse pe cei ce se vor fi ordonat pervers întru păcate.

XXXVIII. - *Focul etern, chinuindu-i pe răi, nu-i rău.*

Căci nici însuşi focul etern, care are să-i chinuiască pe impii, nu este natură rea, având modul, şi specia, şi ordinea sa, nedepravată prin nici o inechitate: ci chinul le este rău damnaţilor, păcatelor cărora le este datorat. Căci nici lumina aceasta nu este natură rea, fiindcă-i chinuieşte pe miopi.

XXXIX. - *Este numit focul etern, nu precum Dumnezeu, ci fiindcă-i fără de sfârşit.*

Foc etern, însă, nu precum Dumnezeu etern, pentru că, chiar dacă este fără de sfârşit, nu este, totuşi, fără de început. Dumnezeu, însă, este chiar şi fără de început. Apoi, pentru că, chiar dacă le este perpetuu administrat supliciilor păcătuitorilor, este, totuşi, natură mutabilă. Aceea este, însă, adevărata eternitate, care-i adevărata imortalitate; adică, acea supremă incomutabilitate. Pe

habet, qui mutari omnino non potest. Aliud est enim non mutari, cum possit mutari; aliud autem prorsus non posse mutari. Sicut ergo dicitur homo bonus, non tamen sicut Deus, de quo dictum est, *Nemo bonus nisi unus Deus* (**Marc. X, 18**); et sicut dicitur anima immortalis, non tamen sicut Deus, de quo dictum est, *Qui solus habet immortalitatem* (**I Tim. VI, 16**); et sicut dicitur homo sapiens, non tamen sicut Deus, de quo dictum est, *Soli sapienti Deo* (**Rom. XVI, 27**): sic dicitur ignis aeternus, non tamen sicut Deus, cujus solius immortalitas ipsa est vera aeternitas.

XL. - *Nec Deo noceri potest nec alii, nisi Dei justa ordinatione.*

Quae cum ita sint secundum catholicam fidem et sanam doctrinam, et intelligentibus perspicuam veritatem, nec naturae Dei nocere potest quisquam, nec natura Dei nocere injuste cuiquam, vel nocere impune patitur quemquam. *Qui enim nocet,* ait Apostolus, *recipiet id quod nocuit; et non est personarum acceptio apud Deum* (**Coloss. III, 25**).

XLI. - *Quanta bona Manichaei ponant in natura mali, et quanta mala in natura boni.*

Quod Manichaei si vellent sine pernicioso studio defendendi erroris sui, et cum Dei timore cogitare; non scelestissime blasphemarent inducendo duas naturas, unam [**Col. 0564**] bonam quam dicunt Deum, alteram malam quam non fecerit Deus: ita errantes, ita delirantes, imo vero ita insanientes, ut non videant, et in eo quod dicunt naturam summi mali, ponere se tanta bona, ubi ponunt vitam, potentiam, salutem, memoriam, intellectum, temperiem, virtutem, copiam, sensum, lumen, suavitatem, mensuras, numeros, pacem, modum, speciem, ordinem; in eo autem quod dicunt summum bonum, tanta mala, mortem, aegritudinem, oblivionem, insipientiam,

care singur Dumnezeu o are, Carele nu poate fi mutat absolut deloc. Una este, într-adevăr, a nu fi mutat, când ai putea fi mutat, alta, însă, a nu putea fi absolut deloc mutat. Precum, aşadar, se zice omul bun, nu, totuşi, precum Dumnezeu, despre Carele s-a zis: *Nimenea nu este bun decât numai Dumnezeu unul* (*Marc.* X, 18), şi precum se zice sufletul nemuritor, nu, totuşi, precum Dumnezeu, despre Carele s-a zis: *Carele singurul are imortalitatea.* (*I Tim.* VI, 16), şi precum se zice omul înţelept, nu totuşi, precum Dumnezeu, despre Carele s-a spus: *Lui Dumnezeu, singurului înţelept* (*Rom.* XVI, 27): aşa se zice focul etern, nu, totuşi, precum Dumnezeu, singurul a Cărui imortalitate este ea însăşi adevărata eternitate.

XL. - *Nu i se poate face rău lui Dumnezeu, nici altuia, decât numai prin justa rânduire a lui Dumnezeu.*

Care, cum sunt aşa, după credinţa catholică şi doctrina sănătoasă, şi după lămuritul adevăr înţelegătorilor, nici nu poate să-i facă cineva rău naturii lui Dumnezeu, nici natura lui Dumnezeu să-i facă injust rău cuiva, nici nu-l suferă pe cineva să facă nepedepsit răul. *Căci cel carele face răul,* zice Apostolul, *va primi răul pe care l-a făcut; şi nici nu există la Dumnezeu părtinirea persoanelor* (*Colos.* III. 25).

XLI. - *Câte bune pun maniheii în natura răului şi câte rele, în natura binelui.*

Pentru că, dacă maniheii ar voi, fără râvnă păgubitoare de-a-şi apăra eroarea loruşi, şi să cugete cu teama de Dumnezeu, nu ar blasfemia atotscelerat, inducând două naturi, una bună, pe care o numesc Dumnezeu, alta rea, pe care să n-o fi făcut Dumnezeu: aşa greşind, aşa delirând, ba, într-adevăr, aşa înnebunind, încât să nu vadă că în ceea ce numesc natura răului suprem, ei pun atâtea bune, când pun viaţa, puterea, sănătatea, memoria, înţelegerea, moderaţia, suavitatea, măsurile, numerii, pacea, modul, specia, ordinea; în ceea ce, însă, numesc supremul bine, atâtea rele: moartea, boala, uitarea, neştiinţa, perturbaţiunea, neputinţa, sărăcia, prostia, cecitatea, durerea, inechitatea, urâţenia, războiul,

perturbationem, impotentiam, egestatem, stoliditatem, caecitatem, dolorem, iniquitatem, dedecus, bellum, immoderationem, deformitatem, perversitatem. Principes enim tenebrarum et vixisse in sua natura dicunt, et in suo regno salvos fuisse, et meminisse, et intellexisse. Sic enim concionatum illi dicunt principem tenebrarum, ut neque ipse talia dicere, neque ab eis quibus dicebat audiri sine memoria et intellectu potuisset: et habuisse temperiem animo et corpori suo congruam, et virtute potentiae regnasse, et copias elementorum suorum ac fecunditates habuisse, et sensisse se invicem ac sibi vicinum lumen, et oculos habuisse, quibus illud longe conspicerent; qui utique oculi sine aliquo lumine lumen videre non poterant, unde recte etiam lumina nominantur: et suavitate suae voluptatis esse perfruitos, et dimensis membris atque habitationibus determinatos fuisse. Nisi autem etiam qualiscumque pulchritudo ibi fuisset, nec amarent conjugia sua, nec partium congruentia corpora eorum constarent: quod ubi non fuerit, non possunt ea fieri quae ibi facta esse delirant. Et nisi pax aliqua ibi esset, principi suo non obedirent. Nisi modus ibi esset, nihil aliud agerent, quam comederent, aut biberent, aut saevirent, aut quodlibet aliud sine aliqua societate: quanquam nec ipsi qui hoc agebant, formis suis determinati essent, nisi modus ibi esset: nunc vero talia dicunt eos egisse, ut in omnibus actionibus suis modos sibi congruos habuisse negare non possint. Si autem species ibi non fuisset, nulla ibi qualitas naturalis subsisteret. Si nullus ordo ibi fuisset, non alii dominarentur, alii subderentur, non in suis elementis congruenter viverent, non denique suis locis haberent membra disposita, ut illa omnia quae vana isti fabulantur, agere possent. Dei autem naturam si non mortuam dicunt, quid secundum eorum vanitatem suscitat Christus? Si non dicunt aegram, quid curat? Si non dicunt oblitam, quid commemorat? Si non dicunt insipientem, quid docet? Si non dicunt perturbatam, quid redintegrat? Si non victa et capta est, quid liberat? Si non eget, cui subvenit? Si non amisit sensum, quid vegetat?

imoderaţiunea, deformitatea, perversitatea. Căci zic ei că principii întunericului au şi trăit întru natura loruşi, şi că au fost sănătoşi întru împărăţia loruşi, şi că şi-au amintit, şi că au înţeles. Căci zic ei că astfel a cuvântat principele întunericului, încât nici el însuşi n-ar fi putut zice unele ca şi acelea, nici nu ar fi putut fi ascultat de către cei cărora le zicea, fără memorie şi înţelegere; şi că au avut temperanţa congruă spiritului şi corpului loruşi şi că au împărăţit prin virtutea potenţei, şi că au avut cetele elementelor loruşi şi fecundităţile, şi că s-au simţit îndesine şi lumina vecină loruşi, şi că au avut ochi, cu care o priveau de departe; care ochi, desigur, nu puteau vedea lumina fără o anume lumină, de unde pe drept sunt numiţi chiar şi lumini; şi că s-au bucurat de suavitatea voluptăţii loruşi, şi că au fost determinaţi de mădulare anumărate şi habitaţiuni. Dacă nu ar fi fost, însă, acolo o căţuşi de mică frumseţe, nici nu-şi iubeau soţiile loruşi, nici corpurile loruşi nu consistau dintru congruenţa părţilor: ceea ce unde nu va fi fost, nu pot fi făcute cele ce delirează ei că au fost făcute. Şi, dacă nu era acolo o anume pace, nu i se supuneau principelui lor. Dacă nu era acolo modul, nu făceau alta decât să mănânce şi să bea, sau să se mânie, sau orice alta, fără o societate anume: cu toate că nici ei înşişi, care făceau asta, nu erau determinaţi de formele loruşi, dacă nu era acolo modul; acum, însă, ăştia zic că ei au făcut unele ca şi acestea, încât nu mai pot nega că au avut, în toate acţiunile loruşi, modurile congrue loruşi. Dacă însă acolo n-ar fi fost specie, nu subzista acolo nici o calitate naturală. Dacă n-ar fi fost acolo nici o ordine, nu dominau unii, alţii se supuneau, nu trăiau congruent în elementul loruşi, nu aveau desigur, mădularele dispuse la locurile loruşi, ca să poată face toate acele vanităţi, pe care ăştia le fabulează. Dacă natura[36] lui Dumnezeu o zic ei non moartă, ce învie, după vanitatea lor, Christos? Dacă n-o zic bolnavă, ce îngrijeşte? Dacă n-o zic uitătoare, ce-şi aminteşte? Dacă n-o zic neştiutoare, ce învaţă? Dacă n-o zic perturbată, ce reintegrează? Dacă-i neînvinsă şi necaptivată, ce liberează? Dacă nu-i lipsită, cui îi vine-n ajutor? Dacă nu şi-a pierdut simţul, ce vegetează? Dacă zic că n-a fost

Si non est excaecata, quid illuminat? Si non est in dolore, quid recreat? Si non est iniqua, quid per praecepta corrigit? Si non est dedecorata, quid mundat? Si non est in bello, cui promittit pacem? Si non **[Col. 0565]** est immoderata, cui modum legis imponit? Si non est deformis, quid reformat? Si non est perversa, quid emendat? Omnia enim haec a Christo, non illi rei praestari dicunt, quae facta est a Deo, et arbitrio proprio peccando depravata; sed ipsi naturae; ipsi substantiae Dei, quae hoc est quod Deus.

XLII. - *Manichaeorum de Dei natura blasphemiae.*

Quid istis blasphemiis comparari potest? Nihil omnino, sed si aliarum perversarum sectarum considerentur errores: si autem iste sibi error ex parte altera, de qua nondum diximus, comparetur, adhuc etiam multo pejus et exsecrabilius in Dei naturam blasphemare convincitur. Dicunt enim etiam nonnullas animas, quas volunt esse de substantia Dei et ejusdem omnino naturae, quae non sponte peccaverint, sed a gente tenebrarum, quam mali naturam dicunt, ad quam debellandam non ultro, sed patris imperio descenderunt, superatae et oppressae sint, affigi in aeternum globo horribili tenebrarum. Ita secundum eorum sacrilega vaniloquia, Deus se ipsum in quadam parte a magno malo liberavit, et rursus se ipsum in quadam parte damnavit, quam liberare ab hoste non potuit, et tanquam de ipso hoste devicto insuper triumphavit. O scelestam et incredibilem audaciam, talia de Deo credendi, talia loquendi, talia praedicandi! Quod cum defendere conantur, ut in pejora irruant clausis oculis, dicunt malae naturae commixtionem facere ista, ut bona Dei natura tanta mala patiatur: nam ipsam apud se ipsam nihil horum pati potuisse vel posse. Quasi inde laudanda sit natura incorruptibilis, quia ipsa sibi non nocet, et non quia nihil ei noceri ab aliquo potest. Deinde si natura tenebrarum nocuit naturae Dei, et

orbită, ce înlumineză? Dacă nu este în durere, ce recreează? Dacă nu este nedreaptă, ce corijează prin precepte? Dacă nu este urâțită, ce curățește? Dacă nu este în război, cui promite pacea? Dacă nu este imoderată, cui îi impune modul legii? Dacă nu-i diformă, ce reformează? Dacă nu-i perversă, ce emendează? Căci toate acestea zic ei, că nu-i sunt prestate de către Christos acelui lucru[37], care a fost făcut de către Dumnezeu, şi s-a depravat, păcătuind prin propriul arbitru; ci naturii Lui Însuşi; înseşi substanţei lui Dumnezeu, care este ceea ce este Dumnezeu.

XLII. - *Blasfemiile maniheilor despre natura lui Dumnezeu.*

Ce poate fi comparat cu aceste blasfemii? Absolut nimic, dar, dacă s-ar lua în considerare erorile altor secte perverse: dacă, însă, această eroare s-ar compara cu sine însăşi dintr-un alt aspect, despre care n-am vorbit încă, s-ar dovedi cumcă chiar că blasfemiază cu multul mai rău şi mai execrabil împotriva naturii lui Dumnezeu. Căci zic ei chiar şi că anumite suflete, pe care le voiesc ei să fie dintru substanţa lui Dumnezeu şi dintru absolut aceeaşi natură, care nu au păcătuit după propria-le voinţă, ci au fost învinse şi oprimate de către ginta întunericului, pe care ei o numesc natură a răului, împotriva căreia au coborât să lupte nu de la sine, ci la porunca tatălui, sunt întru etern ţintuite oribilului glob al întunericului. Aşa, după sacrilegele lor vanilocvii[38], Dumnezeu s-a eliberat într-o anume parte pe Sine Însuşi de un mare rău, şi, iarăşi, s-a damnat pe Sine Însuşi într-o anume parte, pe care n-a putut-o libera de la duşman, şi a triumfat asupra-i, ca şi cum ar fi fost învins de Sine Însuşi ca duşman. O, scelestă, incredibilă îndrăzneală de-a crede unele de-astea despre Dumnezeu, de-a vorbi de-astea, de-a predica de-astea! Ceea ce, cum se sforţează să apere, încât, cu ochii închişi, să se prăbuşească în şi mai rele, zic că comixtiunea naturii rele face astea, ca natura bună a lui Dumnezeu să pătimească atâtea rele: căci ea însăşi de la sine însăşi nici n-a putut pătimi nimic din acestea, nici nu poate. Ca şi cum de acolo e de lăudat natura incoruptibilă, fiindcă ea însăşi nu-şi face rău sieşi, şi nu fiindcă nu i se poate face nimic rău de către nimeni. Apoi, dacă natura întunericului i-a făcut rău

natura Dei nocuit naturae tenebrarum; duo ergo mala sunt quae sibi invicem nocuerunt, et meliore animo fuit gens tenebrarum, quia et si nocuit, nolens nocuit: neque enim nocere, sed frui voluit bono Dei. Deus autem illam exstinguere voluit, sicut Manichaeus apertissime in epistola ruinosi sui Fundamenti delirat. Oblitus enim quod paulo ante dixerat, *Ita autem fundata sunt ejusdem splendidissima regna supra lucidam et beatam terram, ut a nullo unquam aut moveri, aut concuti possint;* postea dixit: *Lucis vero beatissimae Pater, sciens labem magnam ac vastitatem quae ex tenebris surgeret, adversus sua sancta impendere saecula, nisi aliquod eximium ac praeclarum et virtute potens numen opponat, quo superet simul ac destruat stirpem tenebrarum, qua exstincta perpetua quies lucis incolis pararetur.* Ecce timuit labem ac vastitatem impendentem saeculis suis. Certe sic erant fundata super lucidam et beatam terram, ut a nullo unquam moveri aut concuti possent? Ecce a timore nocere voluit vicinae genti, quam destruere et exstinguere conatus est, ut perpetua quies lucis incolis pararetur. Quare non addidit, Et perpetuum vinculum? An illae animae quas in globo tenebrarum in aeternum configit, non erant incolae [**Col. 0566**] lucis, de quibus aperte dicit, quod *errare se a priore lucida sua natura passae sint?* ubi et nolens coactus est dicere, libera eas voluntate peccasse, qui non vult peccatum ponere nisi in necessitate naturae contrariae: ubique nesciens quid loquatur, et tanquam ipse jam inclusus sit in tenebrarum globo quem finxit, quaerens qua exeat, et non inveniens. Sed dicat quod vult seductis et miseris, a quibus multo amplius quam Christus honoratur, ut hoc pretio tam longas et tam sacrilegas eis fabulas vendat. Dicat quod vult, includat in globo tanquam in carcere gentem tenebrarum, et forinsecus affigat naturam lucis, cui de hoste exstincto quietem perpetuam promittebat: ecce pejor est poena lucis quam tenebrarum, pejor est poena divinae naturae quam gentis adversae. Illa quippe

naturii lui Dumnezeu, şi natura lui Dumnezeu i-a făcut rău naturii întunericului, sunt, deci, două rele, care şi-au făcut rău îndesine, şi ginta întunericului a fost de un spirit mai bun, căci, şi dacă a făcut rău, a făcut rău nevoind: căci nici nu a vrut să facă răul, ci a vrut să se bucure de binele lui Dumnezeu. Dumnezeu, însă, a voit să o stingă pe ea, precum deliriază atotapriat Maniheus în epistola ruşinosului său *Fundament*. Uitând, într-adevăr, ceea ce a zis cu puţin mai înainte: *Au fost fundate, însă împărăţiile aceluiaşi, atotstrălucitoare, asupra strălucitului şi fericitului pământ, ca să nu poată fi de nimeni, nicicând, nici mişcate, nici lovite*, a zis, după aceea: *Tatăl luminii atotfericite, însă, ştiind marea cădere şi devastarea ce se ridica din întuneric să atenteze împotriva sfintelor sale secole*[39], *dacă nu le opune o anume fiinţă divină, aleasă şi strălucită, şi tare-n virtute, prin care să-nvingă totodată şi să distrugă stirpea întunericului, prin stingerea căreia să li se pregătească locuitorilor luminii repaosul perpetuu.* S-a temut, iată, de căderea şi devastarea atentând la secolele sale. Desigur, aşa au fost fundate peste strălucitul pământ, încât să nu poată fi nicicând de nimeni mişcate? Din teamă, iată, a voit să-i facă rău ginţii vecine, pe care s-a sforţat să o distrugă şi să o stingă, ca să le pregătească locuitorilor luminii perpetuul repaos. De ce n-a adăugat: Şi lanţul perpetuu? Sau acele suflete, pe care le-a ţintuit întru etern în globul întunericului, nu erau locuitorii luminii, despre care zice apriat că *suferă pentru că s-au rătăcit faţă de natura luminoasă a loruşi dinainte*, când şi nevoind este constrâns să zică cumcă ele au păcătuit prin libera voinţă cel ce nu vrea să pună păcatul numai întru necesitatea naturii contrarii: şi, când, neştiind ce vorbeşte şi ca şi cum ar fi el însuşi închis în globul întunericului, pe care l-a nchipuit, căutând pe unde să iasă şi negăsind? Dar zică-le ceea ce voieşte seduşilor şi mizerilor de către care este onorat mai mult decât Christos, ca să le vândă lor la un aşa preţ atâta de lungile şi atâta de sacrilegele fabule. Zică ce vrea, închidă în glob precum în carceră ginta întunericului şi ţintuiască forinsec natura luminii, căreia i se promitea dintru stingerea duşmanului repaosul perpetuu: iată, este mai rea pedeapsa luminii decât a întunericului, este mai rea pedeapsa naturii divine decât a ginţii adverse. Ea, într-adevăr, deşi este din

etsi in tenebris intus est, ad naturam ejus pertinet in tenebris habitare: animae autem quae hoc sunt quod Deus, non poterunt recipi, sicut dicit, in regna illa pacifica, et a vita ac libertate sanctae lucis alienabuntur, et configentur in praedicto horribili globo: unde *et adhaerebunt*, inquit, *iis rebus animae eaedem quas dilexerunt, relictae in eodem tenebrarum globo, suis meritis id sibi conquirentes.* Certe non est liberum voluntatis arbitrium? Videte quomodo insaniens quid dicat ignorat, et contraria sibi loquendo pejus bellum contra se gerit, quam contra deum ipsius gentis tenebrarum. Deinde si propterea damnantur animae lucis, quia dilexerunt tenebras; injuste damnatur gens tenebrarum, quae lucem dilexit. Et gens quidem tenebrarum lucem ab initio dilexit, quam etsi violenter, tamen possidere voluit, non exstinguere: lucis autem natura in bello tenebras exstinguere voluit; eas ergo victa dilexit. Quod vultis eligite: utrum necessitate compulsa ut diligeret tenebras, an voluntate seducta. Si necessitate, quare damnatur? si voluntate, quare Dei natura in tanta iniquitate deprehenditur? Si necessitate Dei natura coacta est diligere tenebras, victa est ergo, non vicit: si voluntate, quid jam miseri dubitant peccandi voluntatem tribuere naturae quam Deus ex nihilo fecit, ne tribuant eam luci quam genuit?

XLIII. – *Mala ante mali commixtionem multa tribui naturae Dei a Manichaeis.*

Quid, si etiam ostendimus, ante commixtionem mali, quam fabulose confictam dementissime crediderunt, in ipsa lucis natura, quam dicunt, magna mala fuisse? quid ad istas blasphemias addi posse videbitur? Illic enim fuit antequam pugnaretur, dura et inevitabilis pugnandi necessitas: ecce jam magnum malum antequam bono misceretur malum: dicant hoc unde, cum adhuc nulla esset facta commixtio. Si autem necessitas non erat, voluntas ergo erat: unde et hoc tam magnum malum, ut Deus ipse

sânul întunericului, ține de natura ei a locui în întuneric; sufletele, însă, cere-s ceea ce-i Dumnezeu[40], nu vor putea fi primite, precum zice el, în împărăția aceea pacifică, și vor fi înstrăinate de la viața și libertatea sfintei lumini, și vor fi țintuite-n prezisul glob oribil, de unde: *aceleași suflete se vor alipi strâns fiecare*, zice, *aceloraşi locuri pe care le-au iubit, lăsate-n acelaşi glob de-ntuneric, primindu-şi fiecare ceea ce i se cuvine prin meritele proprii.* Desigur, nu există liberul arbitru al voinței? Luați aminte, cum, înnebunind, ignoră ce să zică, și vorbește contrarele-ndesine, poartă mai rău război împotriva sa decât al înseși ginții întunericului împotriva lui Dumnezeu. Apoi, dacă de aceea sunt damnate sufletele luminii, fiindcă au îndrăgit întunericul, este injust damnată ginta întunericului, care a-ndrăgit lumina. Și ginta întunericului a-ndrăgit, desigur, de la-nceput lumina, pe care, deși violent, a voit, totuși, s-o posede nu s-o stingă: natura luminii, însă, a voit să stingă în război întunericul: pe el, deci, l-a-ndrăgit învinsă. Alegeți ce vreți: împinsă, oare, de necesitatea să iubească ea întunericul, sau cu voința sedusă? Dacă, din necesitate, de ce este damnată; dacă din voință, de ce este surprinsă natura lui Dumnezeu întru atâta inechitate? Dacă din necesitate a fost constrânsă natura lui Dumnezeu să-ndrăgească-ntunericul, a fost deci, învinsă, nu a învins: dacă, din voință, de ce mai stau mizerii la-ndoială să-i atribuie voința de a păcătui naturii pe care Dumnezeu din nimic a făcut-o, să nu i-o atribuie pe ea luminii, pe care a născut-o[41]?

XLIII. – *Multe rele i se atribuie naturii lui Dumnezeu de către manihei, înaintea comixtiunii răului.*

Ce, dacă arătăm cât de atotdement au crezut, chiar și înaintea comixtiunii răului, fabuloasa plăsmuială că în însăși cea, pe care o numesc ei natura luminii, au fost mari rele, ce se va mai putea părea de adăugat la aceste blasfemii? Căci acolo a fost, mai-nainte să se lupte, dura și inevitabila necesitate de a se lupta: iată deja un mare rău, chiar înainte ca răul să se amestece cu binele: spună ei de unde acesta, cum nu se făcuse încă nici o comixtiune. Dacă nu era, însă, necesitatea, era, deci, voința, și de unde și acesta atâta de mare rău, ca Dumnezeu să voiască să-i facă rău naturii sale înseși, căreia nu i se putea face rău de către dușman, trimițând-o

naturae suae nocere vellet, cui noceri ab hoste non poterat, mittendo eam crudeliter miscendam, turpiter purgandam, inique damnandam? Ecce quantum malum perniciosae et noxiae et immanissimae voluntatis, antequam ullum malum de gente contraria misceretur. An forte nesciebat hoc eventurum membris suis, ut diligerent tenebras et [**Col. 0567**] inimicae existerent sanctae luci, sicut ipse dicit, hoc est, non tantum Deo suo, sed etiam Patri de quo erant? Unde ergo hoc in Deo tam magnum ignorantiae malum, antequam ullum de gente contraria misceretur malum? Si autem hoc futurum sciebat, aut sempiterna in illo erat crudelitas, si de suae naturae futura contaminatione et damnatione nihil dolebat; aut sempiterna miseria, si dolebat: unde et hoc tantum malum summi boni vestri ante ullam commixtionem summi mali vestri? Ipsa certe particula naturae ipsius, quae in illius globi aeterno vinculo configitur, si hoc sibi imminere nesciebat, etiam sic erat in natura Dei sempiterna ignorantia; si autem sciebat, sempiterna miseria: unde hoc tantum malum, antequam ullum de gente contraria misceretur malum? An forte magna charitate gaudebat, quia per ejus poenam perpetua quies caeteris lucis incolis parabatur? Hoc quam nefas sit dicere qui videt, anathemet. Sed si hoc saltem ita faceret, ut ipsa luci inimica non fieret, posset fortasse non tanquam Dei natura, sed tanquam aliquis homo laudari, qui pro patria sua vellet mali aliquid pati, quod quidem malum ad tempus posset esse, non in aeternum: nunc vero et illam in globo tenebrarum confixionem dicunt aeternam, et non cujusque rei, sed naturae Dei; et utique iniquissimum et exsecrabile et ineffabiliter sacrilegum gaudium erat, si Dei natura gaudebat se tenebras dilecturam, et luci sanctae inimicam futuram. Unde hoc tam immane et scelestum malum, antequam ullum ex gente contraria misceretur malum? Quis tam perversam et tam impiam ferat insaniam, summo malo tribuere tanta bona, et summo bono, quod Deus est, tanta mala?

pe ea să se amestece în mod crud, să lupte ruşinos spre-a fi nedrept damnată? Iată cât de marele rău al păgubitoarei, şi vinovatei, şi atotîngrozitoarei voinţe, mai nainte să se fi amestecat vreun rău din ginta contrară. Sau, poate, nu ştia că are să li se-ntâmple asta mădularelor sale, să-ndrăgească întunericul şi să se ridice inamice sfintei lumini, precum zice ăsta însuşi, adică, nu doar împotriva Dumnezeului loruşi, ci chiar a Tatălui dintru care erau? De unde, deci, întru Dumnezeu, un atât de mare rău al ignoranţei, mai nainte să se fi amestecat vreun rău din ginta contrarie. Dacă, însă, ştia că acesta are să fie, sau era întru el sempiternă cruzimea, dacă nu-i păsa cu nimic despre viitoarea contaminare şi damnare a naturii sale, sau, sempiternă nefericirea, dacă-i păsa: de unde şi acesta atâta de mare rău al binelui vostru suprem, mai nainte de vreo comixtiune a răului vostru suprem? Însăşi părticica naturii lui însuşi, care s-a ţintuit în lanţul etern al acelui glob, dacă, bine-nţeles, nu ştia că asta-i este iminent sieşi, chiar şi aşa era întru natura lui Dumnezeu semipternă ignoranţa; dacă, însă, ştia, sempiternă nefericirea: de unde acest atât de mare rău, mai nainte să se fi amestecat vreun rău din ginta contrarie? Sau se bucura, poate, cu mare iubire, fiindcă, prin pedeapsa lui, le pregătea celorlalţi locuitori ai luminii repaosul perpetuu? Cine vede cât de nelegiuit este a o zice pe asta, anatemizeze. Dar, dacă asta s-ar face astfel, încât nu ea însăşi să devină inamica luminii, ar putea fi lăudată, nu ca natură a lui Dumnezeu, ci ca un om anume, care ar dori să sufere pentru patria sa ceva rău, care rău ar fi, desigur, temporar, nu etern: acum, însă, ei o numesc eternă şi pe acea ţintuire în globul întunericului, şi nu a unui lucru oarecare, ci a naturii lui Dumnezeu; şi, bine-nţeles, era atotnedreaptă, şi execrabilă, şi de nerostit bucurie sacrilegă, dacă natura lui Dumnezeu se bucura că ea are să iubească-ntunericul şi că are să fie inamica luminii sfinte. De unde acest atât de sălbatic şi scelerat rău, mai nainte să se fi amestecat vreun rău din ginta contrarie? Cine să suporte o atât de perversă şi atât de impie nebunie, să-i atribuie răului suprem atâtea bune, şi supremului bine, carele este Dumnezeu, atâtea rele?

XLIV. - *Turpitudines incredibiles a Manichaeo excogitatae in Deo.*

Jam vero quod ipsam partem naturae Dei dicunt ubique permixtam in coelis, in terris, sub terris, in omnibus corporibus, siccis et humidis, in omnibus carnibus, in omnibus seminibus arborum, herbarum, hominum, animalium: non potentia divinitatis sine ullo nexu incoinquinabiliter, inviolabiliter, incorruptibiliter omnibus rebus administrandis regendisque praesentem, quod nos de Deo dicimus; sed ligatam, oppressam, pollutam, quam solvi, liberari, purgarique dicunt, non solum per discursum solis et lunae, et virtutes lucis, verum etiam per Electos suos: hoc genus nefandissimi erroris quam sacrilegas et incredibiles turpitudines eis suadeat, etiamsi non persuadeat, horribile est dicere. Dicunt enim virtutes lucis transfigurari in masculos pulchros, et opponi feminis gentis tenebrarum; et easdem rursus virtutes lucis transfigurari in feminas pulchras, et opponi masculis gentis tenebrarum; ut per pulchritudinem suam inflamment spurcissimam libidinem principum [**Col. 0568**] tenebrarum, et eo modo vitalis substantia, hoc est, Dei natura, quam dicunt in eorum corporibus ligatam teneri, ex eorum membris per ipsam concupiscentiam relaxatis, soluta fugiat, et suscepta vel purgata liberetur. Hoc infelices legunt, hoc dicunt, hoc audiunt, hoc credunt, hoc in libro septimo Thesauri eorum (sic enim appellant scripturam quamdam Manichaei, ubi istae blasphemiae conscriptae sunt) ita positum est: *Tunc beatus ille Pater, qui lucidas naves habet diversoria et habitacula seu magnitudines, pro insita sibi clementia fert opem, qua exuitur et liberatur ab impiis retinaculis et angustiis atque angoribus suae vitalis substantiae. Itaque invisibili suo nutu illas suas virtutes, quae in clarissima hac navi habentur, transfigurat, easque parere facit adversis potestatibus, quae in singulis coelorum tractibus ordinatae sunt. Quae quoniam ex utroque sexu masculorum ac feminarum consistunt, ideo praedictas virtutes partim specie puerorum investium parere jubet*

XLIV. - *Turpitudinile incredibile excogitate de către Manichaeus în Dumnezeu.*

Acum, însă, că însăşi partea naturii lui Dumnezeu o zic peste tot amestecată, în cer, pe pământ, sub pământ, în toate corporalele, uscatele şi umidele, în toate cărnurile, în toate seminţele arborilor, ierburilor, animalelor, nu prezentă prin puterea dumnezeirii, fără nici o legătură spre a administra neîntinat şi împărăţi toate lucrurile inviolabil, incoruptibil, ceea ce zicem noi despre Dumnezeu, ci legată, oprimată, poluată, pe care zic ei că o dezleagă, o liberează şi o purghează nu numai prin rotirea soarelui şi a lunii şi prin virtuţile luminii, ci chiar prin Aleşii loruşi: acest gen al atotnelegiuitei erori cât de sacrilege şi de incredibile turpitudini le poate strecura alor loruşi, chiar dacă nu să-i şi persuadeze, e-ngrozitor de zis. Zic ei, într-adevăr, că virtuţile luminii se transfigurează în masculi frumoşi şi se opun femeilor ginţii întunericului; şi, iarăşi, aceleaşi virtuţi ale luminii se transfigurează-n femei frumoase şi se opun masculilor ginţii-ntunericului, ca prin frumseţea loruşi să-nflame spurcata libidinoşenie a principilor întunericului, şi, în acest chip, substanţa vitală, adică, natura lui Dumnezeu, pe care zic că o deţin legată în corpurile lor, să fugă dezlegată, dintru mădularele lor relaxate prin concupiscenţa însăşi, şi să se libereze susceptă ori purgată. Asta citesc nefericiţii, asta zic, asta ascultă, asta cred, asta, în cartea a şaptea a Tezaurului lor (aşa numesc ei, într-adevăr, o anume scriere a lui Manichaeus, unde sunt strâse în scris aceste blasfemii) este pusă aşa: *Atunci mirific fericitul Tată, care are hanuri şi habitacule sau palate nave strălucitoare, prin înnăscuta-i clemenţă-şi oferă ajutorul, prin care se leapădă şi se liberează de impiile legături, şi strâmtorări, şi chinuri ale substanţei sale vitale. Şi, astfel, la invizibilul său semn aprobator cu capul, le transfigurează pe acele virtuţi ale sale, pe care le are în această navă atotstrălucitoare, şi le face să se arate potestăţilor adverse, care au fost rânduite pe diferitele trepte ale cerurilor. Care, fiindcă consistă dintru ambele sexe, al bărbaţilor şi femeilor, de aceea porunceşte ca mai nainte numitele virtuţi să li se arate, parte sub formă*

generi adverso feminarum, partim virginum lucidarum forma generi contrario masculorum: sciens eas omnes hostiles potestates, propter ingenitam sibi letalem et spurcissimam concupiscentiam facillime capi, atque iisdem speciebus pulcherrimis quae apparent mancipari, hocque modo dissolvi. Sciatis autem hunc eumdem nostrum beatum Patrem hoc idem esse, quod etiam suae virtutes, quas ob necessariam causam transformat in puerorum et virginum intemeratam similitudinem. Utitur autem his tanquam propriis armis, atque per eas suam complet voluntatem. Harum vero virtutum divinarum, quae ad instar conjugii contra inferna genera statuuntur, quaeque alacritate ac facilitate id quod cogitaverint, momento eodem efficiunt, plenae sunt lucidae naves. Itaque cum ratio poposcerit ut masculis appareant eaedem sanctae virtutes, illico etiam suam effigiem virginum pulcherrimarum habitu demonstrant. Rursus cum ad feminas ventum fuerit, postponentes species virginum, puerorum investium speciem ostendunt. Hoc autem visu decoro illarum ardor et concupiscentia crescit, atque hoc modo vinculum pessimarum cogitationum earum solvitur, vivaque anima quae eorumdem membris tenebatur, hac occasione laxata evadit, et suo purissimo aeri miscetur; ubi penitus ablutae animae ascendunt ad lucidas naves, quae sibi ad vectationem atque ad suae patriae transfretationem sunt praeparatae. Id vero quod adhuc adversi generis maculas portat, per aestus atque calores particulatim descendit, atque arboribus caeterisque plantationibus ac satis omnibus miscetur, et caloribus diversis inficitur. Et quo pacto ex ista magna et clarissima navi figurae puerorum ac virginum apparent contrariis potestatibus, quae in coelis degunt, quaeque igneam habent naturam; atque ex isto aspectu decoro, vitae pars quae in earumdem membris habetur, laxata deducitur per calores in terram: eodem modo etiam illa altissima virtus, quae in navi vitalium aquarum habitat, in similitudine puerorum ac virginum sanctarum per **[Col.**

de tineri ne-nvăscuți, neamului advers al femeilor, parte sub forma fecioarelor strălucitoare, neamului advers al bărbaților, știind că toate aceste potestăți ostile sunt atotușor prinse, din cauza înnăscutei lor concupiscențe letale și atotspurcate, și duse-n sclavie prin aceleași înfățișări atotfrumoase, ce li se arată, și, în acest mod, sunt potolite. Să știți, însă, că însuși acest atotfericit Tată al nostru este totuna cu ceea ce sunt chiar și virtuțile sale, pe care dintr-o cauză necesară le transformă întru nepângărita similitudine a tinerilor și tinerelor. Se folosește, însă, de aceste virtuți divine ca de propriile-i arme și-și plinește prin ele voința. Corăbiile strălucitoare sunt pline, însă, de aceste virtuți divine, care-s pregătite în funcție de mărimea căsătoriei împotriva neamurilor infernale și care-mplinesc în același moment cu facilitate și repeziciune ceea ce vor fi cugetat. Și, astfel, când rațiunea va fi cerut să li se arate bărbaților, aceleași sfinte virtuți își învederează, pe loc, prin înfățișare, efigia de fecioare atotfrumoase. Iarăși, cum vor fi trebuit să vină la femei, dezbrăcându-și înfățișările de fecioare, își arată-nfățișarea de tineri ne-nvăscuți. La arătarea frumoasă a acestora, însă, ardoarea și concupiscența crește, și, în acest chip se dezleagă lanțul atotrelelor gânduri ale lor, și sufletul viu, care era ținut în mădularele loruși, evadează, desprins cu această ocazie, și se amestecă cu aerul său cel mai pur; de-ndată ce sufletele spălate cu totul se urcă-n strălucitoarele nave, care le-au fost pregătite pentru călătorie și transferarea în patria loruși. Ceea ce mai poartă încă petele neamului advers, coboară puțin câte puțin prin arșiță și călduri și se-amestecă cu arborii și celelalte plantații și cu semănăturile toate și se impregnează de tot felul de călduri. Și, prin pactul, prin care figurile tinerilor și tinerelor le apar, din această mare și strălucitoare navă, potestăților contrarii, ce-și petrec traiul în ceruri, și care au natură de foc, și dintru acest aspect frumos, partea vieții ce-i ținută în mădularele loruși, este dusă prin călduri, dezlegată prin pământ: în același mod chiar și acea atotînaltă virtute, care locuiește în nava apelor vitale, le apare prin îngerii săi, întru similitudinea tinerilor

0569] *suos angelos apparet his potestatibus, quarum natura frigida est atque humida, quaeque in coelis ordinatae sunt. Et quidem his quae feminae sunt, in ipsis forma puerorum apparet: masculis vero, virginum. Hac vero mutatione et diversitate divinarum personarum ac pulcherrimarum, humidae frigidaeque stirpis principes masculi sive feminae solvuntur, atque id quod in ipsis est vitale fugit: quod vero resederit, laxatum deducitur in terram per frigora, et cunctis terrae generibus admiscetur.* Quis hoc ferat? quis hoc credat, non dico ita esse, sed vel dici potuisse? Ecce qui docentem timent anathemare Manichaeum, et non timent credere haec facientem et haec patientem Deum!

XLV. - *Turpitudines quaedam nefariae de ipsis Manichaeis non immerito creditae.*

Per Electos autem suos purgari dicunt eamdem ipsam commixtam partem ac naturam Dei, manducando scilicet et bibendo, quia eam in alimentis omnibus dicunt ligatam teneri; quae cum ab Electis velut sanctis in refectionem corporis manducando et bibendo assumuntur, per eorum sanctitatem solvi, signari et liberari. Nec attendunt miseri, quam non incongrue de illis creditum sit, quod frustra negant, nisi eosdem libros anathemaverint, et Manichaei esse destiterint. Si enim, sicut dicunt, in omnibus seminibus est ligata pars Dei, et ab Electis manducando purgatur; quis non digne credat eos facere, quod inter virtutes coelorum et principes tenebrarum fieri in Thesauro suo legunt; quandoquidem et carnes suas de gente tenebrarum esse dicunt, et in eis ligatam teneri vitalem illam substantiam, partem Dei, credere atque affirmare non dubitant? Quae utique si solvenda est, et manducando purganda, sicut eos fateri cogit funestus error ipsorum; quis non videat, quis non exhorreat, quanta turpitudo et quam nefaria consequatur?

şi tinerelor sfinte, acestor potestăţi, a căror natură este rece şi umidă, şi care au fost rânduite în ceruri. Şi, desigur, celor ce-s femei le apare în forma tinerilor, bărbaţilor, însă, într-a fecioarelor. Prin această mutaţie şi diversitate a atotfrumoaselor persoane divine, sunt, însă dezlegaţi principii, bărbaţi sau femei, ai stirpei umide şi reci, şi scapă ceea ce este vital întru ei înşişi: ceea ce va fi rămas, însă, este dus în părţi diferite, prin friguri, pe pământ, şi este amestecat cu toate genurile de pe pământ. Cine poate suporta asta; cine poate crede asta, nu zic că aşa este, ci fie şi că a putut fi zisă? Iată cine se tem să-l anatemizeze pe Manichaeus, care-i învaţă pe alţii acestea, şi nu se tem să creadă că Dumnezeu le face şi le suferă pe acestea!

XLV. - *Unele turpitudini nelegiuite crezute nu pe nemerit de maniheii înşişi.*

Prin Aleşii lor, însă, zic ei că este purgată acea parte amestecată şi natură a lui Dumnezeu, mâncând-o, va-să-zică, şi bând-o, căci zic că ea este ţinută legată în toate alimentele, care, cum sunt luate de Aleşi, precum de sfinţi, pentru refacerea corpului, mâncând-o şi bând-o, este dezlegată, pecetluită şi liberată prin sanctitatea loruşi. Şi nici nu iau seama, nenorociţii, în ce măsură nu incongruu se poate crede asta despre ei, ceea ce neagă zadarnic, dacă nu vor fi anatemizat aceleaşi cărţi şi nu vor fi-ncetat să fie manihei. Dacă, într-adevăr, precum zic ei, în toate seminţele este legată partea lui Dumnezeu şi este purgată de către aleşi mâncând, cine să nu creadă demn că ei fac ceea ce citesc în *Tezaurul* lor că se face între virtuţile cerurilor şi principii întunericului, din moment ce şi cărnurile lor zic că sunt din neamul întunericului, şi nici nu stau la îndoială să creadă şi să afirme că-i ţinută în ei, legată, substanţa aceea vitală, parte a lui Dumnezeu? Care, desigur, dacă-i de slobozit, şi, mâncând-o, de purgat, precum îi constrânge pe ei să mărturisească funesta eroare a lor înşişi, cine să nu vadă, cine să nu se-ngrozească, câtă şi cât de nelegiuită ticăloşie urmează în mod consecvent?

XLVI. - *Epistolae Fundamenti nefaria doctrina.*

Nam et a quibusdam principibus gentis tenebrarum sic dicunt Adam primum hominem creatum, ut lumen ab eis ne fugeret teneretur. In epistola enim quam Fundamenti appellant, quomodo princeps tenebrarum, quem patrem primi hominis inducunt, ad caeteros socios suos tenebrarum principes locutus fuerit et egerit, ita scripsit Manichaeus: *Iniquis igitur commentis ad eos qui aderant ait: Quid vobis videtur maximum hoc lumen quod oritur? Intuemini quemadmodum polum movet, concutit plurimas potestates. Quapropter mihi vos potius aequum est, id quod in vestris viribus habetis luminis praerogare: sibi quippe illius magni qui gloriosus apparuit, imaginem fingam, per quam regnare poterimus, tenebrarum aliquando conversatione liberati. Haec audientes, ac diu secum deliberantes, justissimum putaverunt id quod postulabantur praebere. Nec enim fidebant se idem lumen jugiter retenturos: unde melius rati sunt principi suo id offerre, nequaquam desperantes eodem se pacto regnaturos.* **[Col. 0570]** *Quo igitur modo lumen illud quod habebant praebuerint, considerandum est. Nam hoc etiam omnibus divinis scripturis arcanisque coelestibus aspersum est: sapientibus vero quomodo sit datum scire minime est difficile: nam coram aperteque cognoscitur ab eo qui vere ac fideliter intueri voluerit. Quoniam eorum qui convenerant frequentia promiscua erat, feminarum scilicet ac masculorum, impulit eos ut inter se coirent: in quo coitu alii seminarunt, aliae gravidae effectae sunt. Erant autem partus iis qui genuerant similes, vires plurimas parentum uti primi obtinentes. Haec sumens eorum princeps uti praecipuum donum gavisus est. Et sicuti etiam nunc fieri videmus, corporum formatricem naturam mali inde vires sumentem figurare: ita etiam ante dictus princeps sodalium prolem accipiens, habentem parentum sensus, prudentiam, lucem simul secum in generatione procreatam, comedit; ac plerisque viribus sumptis ex istiusmodi esca, in qua non modo inerat fortitudo, sed*

XLVI. - *Nelegiuita doctrină a Epistolei Fundamentului.*

Căci şi pe Adam, primul om, îl zic creat de anume principi ai ginţii întunericului astfel, ca să fie ţinută lumina, ca să nu fugă de la ei, căci, în *Epistola*, pe care ei o numesc a *Fundamentului*, astfel a scris Manichaeus cum principele întunericului, pe care-l induc tatăl primului om, a vorbit către ceilalţi soţi ai săi, principi ai întunericului, şi a zis: *Aşadar cu porniri duşmănoase, le-a zis celor ce erau de faţă: Ce vi se pare vouă această maximă lumină ce se naşte? Priviţi cum mişcă cerul şi loveşte cele mai multe potestăţi! Dreptaceea, mi se pare drept că voi să daţi, mai degrabă, dinainte, ceea ce aveţi din lumină în puterile voastre: aşa, desigur, îmi voi închipui imaginea acelui mare, ce a apărut glorios, prin care să putem împărăţi, liberaţi cândva de traiul în întuneric. Asta auzind-o şi deliberând îndelung îndesine, au socotit just ceea ce li se cere să dea. Căci nici nu credeau că ar putea să reţină ne-ntrerupt aceeaşi lumină, de unde au judecat mai bine să le-o ofere principelui lor, nedisperând cu nici un chip că prin acel pact ei au să-mpărătească. Trebuie avut, aşadar, în considerare în ce chip vor fi oferit acea lumină, pe care o aveau. Căci asta se află răspândit în toate divinele scripturi şi arcanele cereşti: înţelepţilor însă, le este minim dificil cum a fost dată. Căci se cunoaşte deschis şi pe faţă de către cel ce va fi voit să privească cu adevărat şi credincios. Pentru că mulţimea celor ce se-adunau împreună era promiscuă, a femeilor, va-să-zică, şi a bărbaţilor, i-a împins pe ei să se-mpreuneze, în care-mpreunare ei însămânţau, ele rămâneau grele. Feţii erau similari celor ce i-au născut, primii având, bine-nţeles, cele mai multe puteri de-ale părinţilor. Pe aceştia, luându-i, principele lor s-a bucurat ca de un dar ales. Şi, precum vedem că se-ntâmplă chiar şi acum, că pe formatricea corpului o plăsmuieşte natura răului, luându-şi de acolo puterile, aşa, chiar şi mai nainte numitul principe, primind prăsila consorţilor, care avea simţămintele părinţilor, prudenţa, lumina procreată dimpreună cu sine-n procesul germinaţiunii, a mâncat-o; şi, prin multele puteri, luate prin hrana de-acest fel, în care nu erau numai tăria, ci, cu multul mai mult, simţul*

multo magis astutiae et pravi sensus ex fera genitorum gente, propriam ad se conjugem evocavit, ex ea qua ipse erat stirpe manantem; et facto cum ea coitu, seminavit, ut caeteri, abundantiam malorum quae devoraverat: nonnihil etiam ipse adjiciens ex sua cogitatione ac virtute, ut esset sensus ejus omnium eorum quae profuderat formator atque descriptor; cujus compar excipiebat haec, ut semen consuevit culta optime terra percipere. In eadem enim construebantur et contexebantur omnium imagines, coelestium ac terrenarum virtutum, ut pleni videlicet orbis, id quod formabatur, similitudinem obtineret.

XLVII. – *Turpitudines horribiles cogit perpetrare.*

O monstrum scelestum! o exsecranda perditio et labes deceptarum animarum! Omitto quid sit, de natura Dei quod sic ligetur, haec dicere. Hoc saltem attendant miseri decepti et errore mortifero venenati, quia si per coitum masculorum et feminarum ligatur pars Dei, quam se manducando solvere et purgare profitentur, cogit eos hujus tam nefandi erroris necessitas, ut non solum de pane et oleribus et pomis, quae sola videntur in manifesto accipere, sed inde etiam solvant et purgent partem Dei, unde per concubitum potest, si feminae utero concepta fuerit, colligari. Hoc se facere quidam confessi esse in publico judicio perhibentur, non tantum in Paphlagonia, sed etiam in Gallia, sicut a quodam Romae christiano catholico audivi: et cum interrogarentur, cujus auctoritate scripturae ista facerent, hoc de Thesauro suo prodidisse, quod paulo ante commemoravi. Isti autem cum hoc eis objicitur, solent respondere, nescio quem inimicum suum de numero suo, hoc est, Electorum suorum descivisse, et schisma fecisse, atque hujusmodi spurcissimam haeresim condidisse. Unde manifestum est, quia hoc etiam si isti non faciunt, de ipsorum libris hoc faciunt quicumque faciunt. Abjiciant ergo libros, si crimen exhorrent, quod committere coguntur, si libros tenent; aut si **[Col. 0571]** non committunt, mundius vivere contra suos libros conantur. Sed quid

şireteniei şi al răului dintru sălbatica gintă a progenitorilor, a chemat-o la sine pe propria-i soţie, provenind din aceeaşi stirpe, din care era el însuşi, şi, împreunându-se cu ea, a-nsămânţat, precum ceilalţi, abundenţa relelor pe care le devorase, adăugând şi el însuşi nu puţin din cugetarea şi vârtutea sa, ca simţământul lui să fie formatorul şi descriptorul tuturor acelora pe care le-a scurs; a cărui pereche le primea pe astea, cum s-a obişnuit pământul optim cultivat să primească sămânţa. Căci întru aceeaşi erau îmbinate şi erau întreţesute imaginile tuturor, ale cereştilor şi pământeştilor virtuţi, ca, va-să-zică, ceea ce se forma să obţină similitudinea lumii depline.

XLVII. – *Manichaeus obligă să se săvârşească turpitudinile oribile.*

O, monstru scelerat; o, prediţie execrabilă şi ruină a sufletelor înşelate! Omit ce-nseamnă a zice asta despre natura lui Dumnezeu că este aşa legată. Asta măcar s-o ia aminte nenorociţii înşelaţi şi înveninaţi de eroarea mortiferă, căci, dacă prin împreunarea bărbaţilor şi femeilor este legată partea lui Dumnezeu, pe care afirmă ei că o dezleagă şi o purgheză mâncând, îi constrânge pe ei necesitatea atât de nelegiuitei erorii acesteia, ca, numai din pâine, şi legume, şi poame, singurele care se văd luate pe faţă, să dezlege şi să purgheze partea lui Dumnezeu, de unde poate fi legată, ci şi de unde, prin împreunare, dacă va fi fost concepută-n uterul femeii. Că ei fac asta se spune că unii au şi mărturisit-o în faţa unui tribunal public nu doar în Paphlagonia, ci chiar şi în Galia, precum am auzit de la un anume catholic creştin de la Roma: şi, când erau întrebaţi prin autoritatea cărei scripturi făceau astea, ei au dat-o la iveală din *Tezaurul* lor, pe care l-am amintit puţin mai înainte. Aştia, însă, când li se-aruncă-n faţă, obişnuiesc să răspundă că nu ştiu care duşman al lor, din numărul loruşi, adică, dintru al Aleşilor loruşi, a degenerat şi a făcut schisma, şi, în acest chip, a fundat atotspurcata erezie. De unde este-nvederat că, dacă aştia n-o fac chiar şi pe asta, oricare o fac pe asta, din cărţile lor o fac. Arunce, deci, cărţile, dacă-i îngrozeşte crima, pe care sunt constrânşi s-o comită, dacă ţin cărţile; sau, dacă n-o comit, se forţează să trăiască mai curat împotriva cărţilor loruşi. Dar ce

agunt, cum eis dicitur, Aut purgate lumen, de quibus potueritis seminibus, ut nec illud recusetis, quod vos non facere asseritis; aut Manichaeum anathemate, qui cum dicit in omnibus seminibus esse partem Dei, et concumbendo ligari; quidquid autem luminis, hoc est, ejusdem partis Dei ad escas Electorum pervenerit, manducando purgari: quid vobis suadeat videtis, et eum adhuc anathemare dubitatis? Quid agunt, inquam, cum hoc eis dicitur? Ad quas tergiversationes se convertunt, cum aut tam nefaria doctrina sit anathemanda, aut tam nefaria turpitudo facienda, in cujus comparatione jam illa omnia mala quae intolerabilia paulo ante commemorabam, eos de natura Dei dicere, quod necessitate oppressa sit ut bellum gereret, quod aut sempiterna ignorantia secura erat, aut sempiterno dolore et timore sollicita, quando sibi veniret corruptio commixtionis et vinculum aeternae damnationis, quod denique gesto bello sic fuerit captivata, oppressa, polluta, quod post falsam victoriam sic futura sit in horribili globo in aeternum confixa et ab originis suae felicitate separata, tolerabilia videantur, cum per se ipsa, si considerentur, sustineri non possint?

XLVIII. - *Orat Augustinus pro Manichaeorum resipiscentia.*

O magna patientia tua, Domine misericors et miserator, longanimis et multum misericors, et verax **(Psal. CII, 8)**; qui facis oriri solem tuum super bonos et malos, pluis super justos et injustos **(Matth. V, 45)**; qui non vis mortem peccatoris, quantum ut revertatur et vivat **(Ezech. XXXIII, 11)**; **[Col. 0572]** qui partibus corripiens, das locum poenitentiae, ut relicta malitia credant in te, Domine **(Sap. XII, 2)**; qui patientia tua ad poenitentiam adducis, quamvis multi secundum duritiam cordis sui et cor impoenitens thesaurizent sibi iram in die irae et revelationis justi judicii tui, qui reddis unicuique secundum opera sua **(Rom. II, 4-6)**; qui in qua die conversus fuerit homo a nequitia sua ad misericordiam et veritatem tuam, omnes iniquitates ejus oblivisceris **(Ezech. XVIII, 21)**: praesta

fac ei, când li se zice lor: Sau purgaţi lumina, din seminţele din care veţi fi putut, să nu recuzaţi ceea ce afirmaţi că voi nu faceţi, sau anatemizaţi-l pe Manichaeus, care, cum zice că în toate seminţele este partea lui Dumnezeu şi că este legată prin împerechere; orice, însă, din lumină, adică, din aceeaşi parte a lui Dumnezeu, va fi ajuns la hrana Aleşilor, este purgat, mâncând-o: ce vă sfătuieşte pe voi, vedeţi, şi mai staţi încă la-ndoială să-l anatemizaţi pe el? Ce fac, zic, când li se zice lor asta? La ce tergiversări se întorc, când, ori o atâta de nelegiuită doctrină trebuie anatemizată, ori trebuie făcută o atâta de nelegiuită turpitudine, în comparaţie cu care toate acele rele, pe care le aminteam puţin mai înainte intolerabile că ei le zic despre natura lui Dumnezeu: că a fost constrânsă de necesitate să poarte războiul, că era fie sigură, prin sempiterna ignoranţă, fie neliniştită, prin sempiterna durere şi teamă, când corupţia comixtiunii şi lanţul eternei damnaţiuni ar veni asupră-i, că, în sfârşit, purtând războiul, va fi tot astfel, captivată, oprimată, polută, că, după falsa victorie, va să fie astfel ţintuită întru etern în oribilul glob şi separată de fericirea originii sale, pot părea mai tolerabile, deşi, dacă sunt luate în considerare, n-ar putea fi susţinute prin sine însele?

XLVIII. - *Augustin se roagă pentru căinţa maniheilor.*

O, marea Ta pacienţă Doamne, îndurat şi îndurător, îndelungrăbdător şi multîndurat, şi adevărat (*Psal.* CII, 8); Carele faci să răsară soarele Tău asupra bunilor şi răilor, ploi asupra juştilor şi injuştilor (*Mat.* V, 45); Carele nu voieşti moartea păcătosului, cât să se reîntoarcă şi să trăiască (*Iezech.* XXXIII, 11); Carele, mustrând părţile, le dai locul penitenţei, ca, părăsind maliţia, să creadă-ntru Tine (*Înţel.* XII, 2); Carele prin pacienţa Ta îi aduci la penitenţă, deşi mulţi, după puritatea inimii loruşi şi inima împietrită, îşi tezaurizează loruşi mânia întru ziua mâniei şi revelaţiunii justei judecăţii Tale, Carele-i redai fiecăruia după lucrările sale (*Rom.* II, 4-6); Carele, în ziua, în care se va fi convertit omul de la ticăloşia sa la misericordia şi adevărul Tău, îi vei ierta lui toate inechităţile (*Ezech.* XVIII, 21) garantează-ne nouă,

nobis, dona nobis, ut per nostrum ministerium, quo exsecrabilem et nimis horribilem hunc errorem redargui voluisti, sicut jam multi liberati sunt, et alii liberentur, et sive per sacramentum sancti Baptismi tui, sive per sacrificium contribulati spiritus et cordis contriti et humiliati (**Psal. L, 19**), in dolore poenitentiae, remissionem peccatorum et blasphemiarum suarum, quibus per ignorantiam te offenderunt, accipere mereantur. Tantum enim valet praepollens misericordia et potestas tua et veritas Baptismi tui, clavesque regni coelorum in sancta Ecclesia tua, ut nec de illis desperandum sit, quamdiu in hac terra per tuam patientiam vivunt, qui etiam scientes quantum malum sit talia de te sentire vel dicere, propter aliquam temporalis et terrenae commoditatis consuetudinem vel adeptionem in illa maligna professione detinentur, si ad tuam ineffabilem bonitatem saltem increpati tuis correptionibus fugiant, et omnibus carnalis vitae illecebris coelestem vitam aeternamque praeponant.

dăruieşte-ne nouă, ca, prin ministeriul nostru, prin care ai voit să fie combătută execrabila şi oribila foarte, eroarea aceasta, precum au fost deja liberaţi mulţi, să se libereze şi alţii, şi, fie prin sacramentul sfânt botezului Tău, fie prin sacrificiul spiritului chinuit şi al inimii frânte şi umilite (*Psal.* L, 19), să merite să primească, întru durerea penitenţei, iertarea păcatelor şi blasfemiilor lor, prin care, din ignoranţă, Te-au ofensat pe Tine. De atâta de mult e, într-adevăr, în putere atotstrălucită misericordia şi potestatea Ta şi adevărul botezului Tău, şi cheile împărăţiei cerurilor în sfântă Biserica Ta, încât nici despre ei nu-i de disperat, cât timp trăiesc prin pacienţa Ta pe acest pământ, care, chiar şi neştiutori cât de mare rău este a simţi sau a zice unele ca astea despre Tine, sunt deţinuţi în acea malignă profesiune din cauza consuetudinii sau a dobândirii vreunei comodităţi temporale şi pământeşti, dacă, îmboldiţi de mustrările Tale, fug, la urma urmei, la inefabila Ta bunătate şi prepun tuturor ademenirilor vieţii carnale viaţa celestă şi eternă.

NOTE ŞI COMENTARII

[1] *Ab illo, sed non de illo: de la El, dar nu dintru El* este formula care hotărniceşte un abis între creştinism, care postulează creţia *ex nihilo*, şi panteism, după care Dumnezeu face lumea din propria-i substanţă.

[2] Incomutabil, subauzi: neschimbător.

[3] Mutabile, subauzi: schimbătoare.

[4] Nimic, subauzi: neant.

[5] *Şi marile şi micile:* împotriva maniheilor, care atribuiau lui Dumnezeu existenţa fiinţelor superioare, diavolului, existenţa fiinţelor inferioare.

[6] *Lucrurilor, subauzi:* realităţilor, existentelor.

[7] *Atotnoile, altfel:* de recentă origine; ultimele sau chiar de pe ultima treaptă.

[8] *De la supremul şi adevăratul Dumnezeu*: Sfântul Augustin acceptă această terminologie de origine platoniciană, pentru a proclama, cu argumentele logicii, suveranitatea şi excelenţa lui Dumnezeu drept cauza primă şi primul principiu al tuturor lucrurilor (realităţilor).

[9] *Modul, specia şi ordinea* revin ca un laitmotiv, în această operă şi-n multe altele. Tustrele sunt concepte cheie în gândirea filosofică augustiniană. În mod se subaude măsura, în specie frumseţea (Cicero, însă, şi chiar Sfântul Augustin subauzeau în specie ideea) şi, uneori, forma, în ordine, buna rânduială, universală şi particulară. Uneori, în funcţie de context, ele pot fi traduse analogic, zicând măsură pentru mod, formă, frumseţe ori chiar spiţă, speţă şi, de ce nu, idee, pentru specie, şi rânduială sau orânduială pentru ordine, numai că nu o dată Sfântul Augustin foloseşte modul alături de măsură, specia alături de frumseţe şi cuvintele sinonime ei, ordinea, alături de orânduială, rost etc. Le las aşadar în pacea loruşi, întrucât mi se pare cât se poate de adecvat să gândim, atunci, când cu un mic efort le putem avea la-ndemână, cu cuvintele cu care ne cheamă Sfântul Augustin să gândim. Sfântul Toma din Aquino credea că modul, specia şi ordinea corespund, în gândirea Sfântului

Augustin, numărului, ponderii şi măsurii din *Înţel. Sol. XI, 20 (Cf. Summ. Theol, I-a, q, V, art.5).*

[10] Specioase: subauzi: generic frumoase, arătoase.

[11] *Corupţia:* Sfântul Augustin a impus în gândirea filosofică occidentală ideea de sorginte platoniciană că răul nu este natură, că o deficienţă, lipsă, corupere, corupţie (pot fi tentate: corumpere sau corumpţie) a binelui. Cutumiar, la noi: stricăciune.

[12] *Rânduită*, subauzi: ordonată

[13] *Subauzi: corpul.*

[14] *Corupţia*, altfel: coruperea.

[15] *Natura*, aci şi passim, în sensul metafizicii.

[16] În acest cap. şi-n VII, IX şi XXVII este descrisă perfecta ierarhie pe scara creaturilor, care trimite la piramida platoniciană, după care inferioarele se supun superioarelor, superioara, oricât coruptă, fiind mai bună decât inferioara, chiar necoruptă.

[17] *Nimicul*, subauzi: neantul

[18] Fiul lui Dumnezeu, Unicnăscutul, adică.

[19] *Intelectul*, subauzi înţelegerea.

[20] *Foarte târziorilor*, aşa, eufemistic, altfel: mai puţin înţelegătorilor.

[21] *Frumoşi şi specioşi*, aşa, ad. litt., altfel, de la formă, formoşi, dacă mai poate vorbi ceva acest arhaism, iar de la specie, poate, chipeşi, sau, poate, ideali, desigur, fiecare pe propria-i treaptă, sau arătoşi: Cf., supra, cap. III, n. 10.

[22] Sfântul Augustin spune, nu odată, că numele lui Dumnezeu este *Este*, deci, *Este-le*, după cum despre numele a ceea ce nu este spune că este *Nu*, deci, *Nu-ul*

[23] Despre filosofii cu care se-ntâlneşte-n gând, întru afirmarea acestei idei, Sfântul Augustin vorbeşte în *De Civ. Dei*, VIII, IX, (P.L., t. XLI, col. 233-234).

[24] Cf. Supra, cap., III, n.10. ad fin.

[25] *Finele*, subauzi: sfârşitul, limita, hotărnicirea, limitarea.

[26] Întreg acest capitol este scris împotriva credinţei maniheilor că Isus nu ar fi egalul Tatălui şi că El ar fi şarpele genezei, şi, de asemenea, împotriva faptului că ei susţineau că ar fi o contradicţie între: *In principio creativ Deus coelum et terram* (Gen. I, 1) şi cuvintele ioanice: *In principio*

erat Verbum... (Ioan I, 1-4). Multor maliţii şi întrebări stupide ale maniheilor, în legătură cu aceste texte, le-a răspuns Sfântul Augustin, tratând sensurile lui *in principio* sub toate aspectele posibile, aşa cum nu a mai făcut-o nimeni nici înaintea lui, nici după el (cf. *De gen c. manich.*, P.L. t. XXXIV, col. 174 sqq; *De gen ad litt.*, P.L., t. XXXIV, col. 220 sqq; *Serm* I, P.L., t. XXXVIII, col 23-26; *Confes.* P.L., t. XXXII, col 811 sqq., spec. 836).

[27] *Nimicul:* subauzi: neantul

[28] În latineşte, dubla negaţie fiind afirmaţie se zice ad. litt.: Fără de El a fost făcut nimic; sau: *Fără de El nimic a fost făcut*; În româneşte absurdul ar fi, dacă neştine ar modula accentuându-l puternic pe nu şi zicând: Întrucât nimicul nu s-a făcut fără El, rezultă că nimicul s-a făcut cu El, deci, nimicul a fost făcut.

[29] Cf. Supra, cap. I, n. 1.

[30] *Păstrează*, mai clar: păstrează nealterat; păstrează nevătămat.

[31] *Neîntinabil*, cf. infra, cap. XLIV.

[32] *Minimele bune*, subauzi: cele mai de jos pe scara întregii creaturi, care este bună toată.

[33] Prezume, subauzi: a se încrede în propriile puteri ca suficiente.

[34] Întreg capitolul este unul de referinţă pentru ceea ce se numeşte îndeobşte „lăcaşul sau locuinţa demonilor".

[35] Aci, teologia păcatului originar e expusă în cvazigeneralitatea sa.

[36] Natura, subauzi: natura creată.

[37] *Lucrul*, subauzi: bun, realitatea.

[38] *Vanilocvii*, altfel: vorbe goale, flecăreli, minciuni, nimicuri.

[39] Secole, subauzi: lumi.

[40] *Care-s ceea ce-i Dumnezeu*, după doctrina manihee, desigur.

[41] Maniheii sunt combătuţi cu argumentele loruşi, dar din perspectiva credinţei catholice. Aşa, de pildă, prin *Lumina pe care a născut-o* maniheii înţelegeau chiar că Dumnezeu a născut din sine întreaga lumină, chiar şi pe cea materială, pe când Augustin îl înţelege prin lumina născută pe Christos, Unulnăscutul, conform teodiceei ioanice.

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI

DE AGONE CHRISTIANO

LIBER UNUS

SF. AURELIU AUGUSTIN
EPISCOPUL HIPPONEI

DESPRE LUPTA CREŞTINĂ

O CARTE

Prietenilor noştri, Luciei şi lui Dan Damaschin

NOTĂ INTRODUCTIVĂ

Cartea *Despre lupta creştină*, scrisă în anul 396 sau puţin după, o caracterizează cel mai bine Sfântul Augustin însuşi:

„Liber de Agone Christiano fratribus in eloquio latino ineruditis humili sermone conscriptus est, fidei regulam continets, et precepta vivendi. In quo illud quod positum est, *Nec eos audiamus, qui carnis resurretionem futuram negat, et comemorant quod dit apostolus Paulus, - cară et sanguis regnum Dei non possidebunt -; non intelligentes quod ipes dicit Apostolus, - Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitateam - (1 Cor. XV, 50, 53); cum enim hoc factum fuerit, iam non erit caro et sanguis, sed coeleste corpus (cap. 32, n. 34: non sic accipiendum est, quasi carnis non sit futura substantia, sed carnis et sanguinis nomine ipsam corruptionem carnis et sanguinis intelligendus est Apostolus nuncupasse; quae utique in regno illo non erit, ubi caro incorruptibilis erit. Quamvis et aliter possit intelligi, ut carnem*

„Cartea *Despre lupta creştină*, conţinând regula credinţei şi preceptele de a trăi, le-a fost concepută în scris, într-un stil umil, fraţilor neinstruiţi întru elocinţa latină. În care ceea ce s-a spus: *Să nu-i ascultăm nici pe cei ce neagă viitoare resurecţiunea cărnii, şi amintesc că apostolul Paul zice, - carnea şi sângele nu vor poseda împărăţia lui Dumnezeu -; neînţelegând că însuşi apostolul zice, - Se cuvine ca coruptibilul acesta să-mbrace incoruptiunea şi mortalul acesta să-mbrace imortalitatea - (1* Cor. *XV, 50, 53); când într-adevăr se va-ntâmpla asta, nu va mai fi carne şi sânge, ci corp celest (*Cap. *32, n. 34)*, nu trebuie primită aşa ca şi cum nu are să fie substanţa cărnii, ci trebuie-nţeles că Apostolul a numit prin numele cărnii şi sângelui însăşi corupţiunea cărnii şi a sângelui; care, desigur, nu va fi în acea împărăţie, unde carnea va fi incoruptibilă. Deşi s-ar putea înţelege şi altfel, încât să primim că Apostolul a numit carnea şi sângele

et sanguinem opera carnis et sanguinis dixisse accipiamus Apostolum, et eos regnum Dei non possessoros, qui perseveranter ista dilexerint. Hic liber sic incipit: Corona victoriae.".

lucrările cărnii şi sângelui, şi că aceia nu vor poseda împărăţia lui Dumnezeu, care le vor fi iubit perseverent pe acestea. Această carte începe astfel: *Cununa victoriei* (I Retract. cap. III, P.L., t. XXXII, col. 631).

Cititorul va descoperi, încaltea, chiar şi în stilul umil, pecetea unicităţii stilului augustinian.

I. - [**Col. 0289**] 1. *Corona vincentibus promissa. Adversarius diabolus auxilio Christi vincitur.*

Corona [**Col. 0290**] victoriae non promittitur nisi certantibus. In divinis autem Scripturis assidue invenimus promitti nobis [**Col. 0291**] coronam, si vicerimus. Sed ne longum sit multa commemorare, apud apostolum Paulum manifestissime legitur: *Opus perfeci, cursum consummavi, fidem servavi; jam superest mihi corona justitiae* (**II Tim. IV, 7, 8**). Debemus ergo cognoscere quis sit ipse adversarius, quem si vicerimus coronabimur. Ipse est enim quem Dominus noster prior vicit, ut etiam nos in illo permanentes vincamus. Et Dei quidem Virtus atque Sapientia, et Verbum per quod facta sunt omnia, qui Filius Dei unicus est, super omnem creaturam semper incommutabilis manet. Et quoniam sub illo est creatura etiam quae non peccavit, quanto magis sub illo est omnis creatura peccatrix? Ergo quoniam sub illo sunt omnes sancti Angeli, multo magis sub illo sunt omnes praevaricatores angeli, quorum diabolus princeps est. Sed quia naturam nostram deceperat, dignatus

I. - 1. *Cununa promisă învingătorilor. Diavolul adversar e-nvins prin ajutorul lui Christos.*

Cununa victoriei nu le este promisă decât numai luptătorilor. În divinele Scripturi, însă, găsim că ni se promite nouă asiduu cununa, dacă vom fi învins. Dar, ca să nu fie prea lung a comemora multe, la Apostolul Paul se citeşte atotînvederat: *Lucrarea mi-am desăvârşit-o, cursul mi l-am împlinit, credinţa mi-am păstrat-o; de-acum gătită mi-e mie cununa justiţiei* (*II Tim.* IV, 78). Trebuie, aşadar, să ştim cine este adversarul însuşi, pe care, dacă-l vom fi învins, vom fi încununaţi. El însuşi este, într-adevăr, pe care Domnul nostru l-a-nvins mai întâi, ca, de asemenea, şi noi, rămânând statornic întru El, să-nvingem. Şi, desigur, Virtutea lui Dumnezeu şi Înţelepciunea, şi Cuvântul, prin Carele toate s-au făcut, Carele este unicul Fiul lui Dumnezeu, peste întreagă creatura rămâne pururi incomutabil. Şi, fiindcă sub El este creatura chiar şi care n-a păcătuit, cu cât mai mult este sub El toată creatura pecatrice? Fiindcă sub El sunt, deci, toţi îngerii, cu multul mai mult sunt sub El toţi îngerii prevaricatori, cărora diavolul le este principe. Dar, fiindcă a înşelat

est unigenitus Dei Filius ipsam naturam nostram suscipere, ut de ipsa diabolus vinceretur, et quem semper ipse sub se habet, etiam sub nobis eum esse faceret. Ipsum significat dicens: *Princeps hujus mundi missus est foras* (**Joan. XII, 31**). Non quia extra mundum missus est, quomodo quidam haeretici putant: sed foras ab animis eorum qui cohaerent verbo Dei, et non diligunt mundum, cujus ille princeps est; quia dominatur eis qui diligunt temporalia bona, quae hoc mundo visibili continentur: non quia ipse dominus est hujus mundi, sed princeps cupiditatum earum quibus concupiscitur omne quod transit; ut ei subjaceant qui negligunt aeternum Deum, et diligunt instabilia et mutabilia. *Radix enim est omnium malorum cupiditas; quam, quidam appetentes, a fide erraverunt, et inseruerunt se doloribus multis* (**I Tim. VI, 10**). Per hanc cupiditatem regnat in homine diabolus, et cor ejus tenet. Tales sunt omnes qui diligunt istum mundum. Mittitur autem diabolus foras, quando ex toto corde renuntiatur huic mundo. Sic enim renuntiatur diabolo, qui princeps est hujus mundi, cum renuntiatur corruptelis, et pompis, et angelis ejus. Ideoque ipse Dominus jam triumphantem naturam hominis portans, *Scitote,* inquit, *quia ego vici mundum* (**Joan. XVI, 33**).

II. - 2. *Quomodo vincitur diabolus. Vincuntur invisibiles potestates, ubi vincuntur cupiditates.*

Multi autem dicunt: Quomodo possumus vincere diabolum quem non videmus? Sed habemus magistrum, qui nobis demonstrare dignatus est quomodo invisibiles hostes vincantur. De illo enim dicit Apostolus: *Exuens se carne, principatus et potestates exemplavit, fiducialiter triumphans eos in semetipso* (**Coloss. II, 15**). Ibi ergo vincuntur inimicae nobis invisibiles potestates, ubi vincuntur invisibiles cupiditates: et ideo quia in nobis ipsis vincimus temporalium rerum cupiditates, necesse est ut in nobis ipsis vincamus et illum qui per ipsas cupiditates regnat in homine. Quando enim dictum est diabolo, *Terram manducabis;* dictum est

natura noastră, Unulnăscutul Fiul lui Dumnezeu a socotit demn să ia asupra sa însăşi natura noastră, ca diavolul să fie învins dintru ea însăşi, şi pe cel, pe care-l are pururi sub Sine, să-l facă pe el să fie chiar şi sub noi. Pe el însuşi îl semnifică, zicând: *Principle lumii acesteia alungat fost-a afară.* (*Ioan*, XII, 31). Nu că a fost alungat în afara lumii, cum socot unii eretici, ci afară dintru spiritele celor care se lipesc stâns cuvântului lui Dumnezeu şi nu-ndrăgesc lumea, al cărui principe este ăla; fiindcă le domină celor ce-ndrăgesc bunurile temporale, care-s conţinute-n lumea aceasta vizibilă; nu că el însuşi este domnul acestei lumi, ci principele cupidităţii acelora prin care-i râvnit tot ceea ce trece; ca să i se supună lui cei care-l neglijează pe eternul Dumnezeu şi-ndrăgesc instabilele şi mutabilele. *Cupiditatea este, într-adevăr, rădăcina tuturor relelor, pe care, poftind-o-nfocat, unii au rătăcit de la credinţă şi s-au pătruns pe sine cu dureri multe* (*I Tim.* VI, 10). Prin această cupiditate împărtăşeşte-ntru om diavolul şi-i ţine inima lui. Astfel sunt toţi ce-ndrăgesc lumea aceasta. Este-alungat, însă, afară diavolul, când se renunţă dintru toată inima la această lume. Aşa într-adevăr se renunţă la diavol, care este principele acestei lumi, când se renunţă la-nşelăciunile, şi pompele, şi îngerii lui. Şi, de aceea, Însuşi Domnul, purtând de-acuma natura triumfătoare a omului: *Veţi şti*, zice, *că Eu am învins lumea.* (*Ioan*, XVI, 33).

II. - 2. *În ce chip se-nvinge diavolul. Se-nving potestăţile invizibile, când se-nving cupidităţile.*

Mulţi, însă, zic: „În ce chip putem să-l învingem pe diavolul, pe care nu-l vedem?" Dar îl avem pe magistrul, Carele a socotit demn să ne demonstreze nouă în ce chip se-nving duşmanii invizibili. El, într-adevăr, zice Apostolul: *Dezbrăcându-Se pe Sine de carne a dat ca exemplu principatele şi potestăţile, încrezător triumfând asupra-le întru Sine Însuşi* (*Colos.* II, 15). Acolo se-nving aşadar, invizibilele potestăţi inamice nouă, unde se-nving invizibilele cupidităţi. Şi, de aceea, fiindcă învingem întru noi înşine cupidităţile lucrurilor temporale, e necesar să-l învingem întru noi înşine şi pe cel ce-mpărăţeşte-ntru om prin înseşi

peccatori, *Terra es, et in terram ibis* (**Gen. III, 14, 19**). Datus est ergo in cibum diabolo peccator. Non simus terra, si nolumus manducari a serpente. Sicut enim quod manducamus, in nostrum corpus convertimus, [**Col. 0292**] ut cibus ipse secundum corpus hoc efficiatur quod nos sumus: sic malis moribus per nequitiam et superbiam et impietatem hoc efficitur quisque quod diabolus, id est, similis ejus; et subjicitur ei, sicut subjectum est nobis corpus nostrum. Et hoc est quod dicitur, manducari a serpente. Quisquis itaque timet illum ignem qui paratus est diabolo et angelis ejus (**Matth. XXV, 41**), det operam triumphare de illo in semetipso. Eos enim qui foris nos oppugnant, intus vincimus, vincendo concupiscentias per quas nobis dominantur. Et quos invenerint sui similes, secum ad poenas trahunt.

III. - 3. *Daemones quomodo in coelestibus sunt, et rectores tenebrarum.*

Sic et Apostolus dicit, quod in semetipso pugnat adversus potestates exteriores. Ait enim: *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates hujus mundi, rectores harum tenebrarum, adversus spiritualia nequitiae in coelestibus* (**Ephes. VI, 12**). Coelum enim dicitur et iste aer, ubi venti et nubes et procellae et turbines fiunt; sicut etiam Scriptura dicit multis locis, *Et intonuit de coelo Dominus* (**Psal. XVII, 14**); et, *aves coeli* (**Psal. VIII, 9**); et, *volatilia coeli* (**Matth. VI, 26**); cum manifestum sit aves in aere volare. Et nos in consuetudine hunc aerem coelum appellamus: nam cum de sereno vel nubilo quaerimus, aliquando dicimus, Qualis est aer? aliquando, Quale est coelum? Hoc dixi, ne quis existimet ibi habitare mala daemonia, ubi solem et lunam stellas Deus ordinavit. Quae mala daemonia ideo Apostolus appellat spiritualia, quia etiam mali angeli in Scripturis divinis spiritus appellantur. Ideo autem rectores harum tenebrarum eos dicit, quoniam peccatores homines tenebras appellat, quibus isti dominantur. Ideo et alio loco dicit, *Fuistis enim aliquando tenebrae; nunc autem lux in Domino* (**Ephes. V, 8**): quia ex peccatoribus justificati erant. Non ergo arbitremur in summo

cupiditățile. Când, într-adevăr, i s-a zis diavolului: *Vei mânca pământul*; i s-a zis păcătosului: *Pământ eşti şi în pământ vei merge* (*Gen.* III, 14, 19). Dat i-a fost, deci, păcătosul întru hrană diavolului. Să nu fim pământ, dacă nu voim să fim mâncaţi de şarpe. Precum, într-adevăr, convertim întru corpul nostru ceea ce mâncăm, ca hrana însăşi să se facă după corp ceea ce suntem noi înşine, aşa oricine, prin relele moravuri, prin ticăloşie, şi superbie, şi impietate se face ceea ce este diavolul, similar lui, adică; şi i se supune lui, precum ne este supus nouă corpul nostru. Şi asta-i ceea ce se zice a fi mâncat de şarpe. Într-adevăr, pe cei ce ne asaltează pe noi în afară îi învingem înlăuntru, învingând concupiscenţele prin care ne-mpărăţesc nouă. Şi pe cei, ce-i vor fi găsit similari loruşi, îi târăsc dimpreună cu sine la pedepse.

III. - 3. *În ce chip sunt demonii întru celeste, şi rectorii întunericului.*

Aşa şi Apostolul zice că luptă-ntru sine însuşi împotriva potestăţilor exterioare. Zice,-ntr-adevăr: *Nu ne e nouă lupta-mpotriva cărnii şi sângelui, ci-mpotriva principilor şi potestăţilor lumii acesteia, rectorii tenebrelor acestora, împotriva ticăloşiilor spirituale întru celeste.* (*Efes.* VI, 12). Cer, într-adevăr, e numit şi cerul acesta, unde se fac vânturile şi norii şi furtunile şi vârtejurile; precum chiar şi Scriptura zice în mai multe locuri, *Şi a tunat din cer Domnul* (*Psal.* XVII, 14); *şi păsările cerului* (*Psal.* VIII, 9) şi *zburătoarele cerului* (*Mat.* VI, 26); cum e-nvederat că păsările zboară în aer. Şi noi prin consuetudine numim cer aerul acesta: căci, când întrebăm de-i senin ori de-i noros, uneori zicem: „Cum e aerul", alteori: „Cum e cerul?" Am spus asta, să nu creadă cumva neştine că acolo locuiesc răii demoni, unde a orânduit Dumnezeu stelele, soarele şi luna. Pe care demoni răi de aceea-i numeşte Apostolul spirituali, fiindcă până şi îngerii răi sunt numiţi în divinele Scripturi spirite. De aceea-i numeşte pe ei, însă, rectorii întunericului acestuia, fiindcă-i numeşte întuneric pe oamenii păcătoşi, cărora le-mpărăţesc ăştia. De aceea şi-n alt loc zice: *Căci aţi fost cândva întuneric; acum, însă, lumină-ntru Domnul* (*Efes.* V, 8); fiindcă dintru păcătoşi fuseseră justificaţi. Să nu socotim,

coelo habitare diabolum cum angelis suis, unde lapsum esse credimus.

IV. - 4. *Manichaeorum error de gente tenebrarum contra Deum rebellante.*

Sic enim erraverunt Manichaei, qui dicunt ante mundi constitutionem fuisse gentem tenebrarum, quae contra Deum rebellavit: in quo bello credunt miseri omnipotentem Deum non sibi aliter potuisse succurrere, nisi partem suam contra eam mitteret. Cujus gentis principes, sicut illi dicunt, devoraverunt partem Dei, et temperati sunt ut posset mundus de illis fabricari. Sic dicunt Deum pervenisse ad victoriam cum magnis calamitatibus et cruciatibus et miseriis membrorum suorum: quae membra dicunt esse commixta tenebrosis visceribus principum illorum, ut eos temperarent, et a furore compescerent. Et non intelligunt tam sacrilegam esse suam sectam, ut credant omnipotentem Deum non per creaturam quam fecerit, sed per ipsam naturam suam bellasse cum tenebris: quod nefas est credere. Neque hoc solum, sed etiam illos qui victi sunt, factos esse meliores, quia furor eorum compressus est: Dei autem naturam quae vicit, **[Col. 0293]** factam esse miserrimam. Dicunt etiam eam per ipsam commixtionem perdidisse intellectum et beatitudinem suam, et magnis erroribus et cladibus esse implicatam. Quam si aliquando vel totam purgari dicerent, magnam tamen impietatem contra omnipotentem Deum affirmarent, cujus partem crederent tanto tempore in erroribus et poenis esse jactatam sine aliquo peccati crimine. Nunc vero infelices audent adhuc dicere nec totam posse purgari; et ipsam partem quae purgari non potuerit, proficere ad vinculum, ut inde involvatur et illigetur malitiae sepulcro; et sic ibi semper sit pars ipsa Dei misera, quae nihil peccavit, et affligatur in aeternum carcere tenebrarum. Hoc illi dicunt, ut simplices animas fallant. Sed quis tam simplex est, ut ista non sentiat esse sacrilega, quibus affirmant omnipotentem Deum necessitate oppressum esse, ut partem suam bonam et innocentem tantis cladibus obruendam et tanta

deci, că diavolul locuieşte întru înatul cerului, dimpreună cu îngerii săi, de unde credem că au căzut.

IV. - 4. *Erorile maniheilor despre ginta-ntunericului luptându-se-mpotriva lui Dumnezeu.*

Aşa-ntr-adevăr, rătăciră maniheii[1], care zic că, înaintea constituirii lumii, era ginta tenebrelor, care s-a războit împotriva lui Dumnezeu: întru care război cred mizerii că atotputernicul Dumnezeu nu şi-a putut altfel veni sieşi în ajutor, dacă nu trimitea partea Sa împotriva aceleia. Principii cărei ginţi, precum zic ăia, au devorat partea lui Dumnezeu şi au fost temperaţi, ca să poată fabrica dintru ei lumea. Aşa zic ei că Dumnezeu a ajuns la victorie prin mari calamităţi şi schinjuiri şi nefericirile mădularelor Sale: care mădulare zic ei că s-au amestecat cu tenebroasele viscere ale principilor acelora, ca să-i tempereze şi să-i potolească de furoare. Şi nu înţeleg că secta lor e atât de sacrilegă, să creadă că atotputernicul Dumnezeu nu prin creatura pe care o va fi făcut, ci prin Însăşi natura Sa s-a războit cu întunericul: ceea ce-i nelegiuit a crede. Şi nu doar asta, ci chiar şi că cei, care-au fost învinşi, au fost făcuţi mai buni, fiindcă s-a potolit furoarea lor: că natura lui Dumnezeu, însă, care a învins, a devenit atotnefericită. Zic ei şi chiar că, prin însăşi comixtiunea, ea a pierdut înţelegerea şi beatitudinea sa şi că s-a implicat în mari erori şi dezastre. De care, şi dacă ar zice, uneori, că s-a purgat toată, ar afirma, totuşi, o mare impietate împotriva atotputernicului Dumnezeu, a cărui parte ar crede-o că a fost atâta timp aruncată-n erori şi pedepse, fără nici o crimă a vreunui păcat. Acum, însă, nefericiţii îndrăznesc încă să mai spună că nici nu poate fi purgată toată; şi că însăşi partea care nu a putut fi purgată, a crescut în lanţ, ca de acolo să fie-nfăşurată şi să fie legată-n mormântul maliţiei; şi, aşa, pururea să fie nefericită însăşi partea lui Dumnezeu, carea nu a păcătuit cu nimic, şi să fie doborâtă-ntru etern în carcera întunericului. Asta zic ăia, ca să-nşele sufletele simple. Dar cine-i atât de simplu să nu simtă că-s sacrilege acestea, prin care ei afirmă că este cu necesitate oprimat atotputernicul Dumnezeu, ca partea Sa bună şi inocentă să fie dată spre a fi

immunditia inquinandam daret, et non totam liberare posset; et quod liberare non potuerit, aeternis vinculis colligaret? Quis ergo ista non exsecretur? quis non intelligat impia esse et nefanda? Sed illi quando capiunt homines, non ista prius dicunt; quae si dicerent, riderentur, aut fugerentur ab omnibus: sed eligunt capitula de Scripturis, quae simplices homines non intelligunt; et per illa decipiunt animas imperitas, quaerendo unde sit malum. Sicut in isto capitulo faciunt, quod ab Apostolo scriptum est, *Rectores harum tenebrarum, et spiritualia nequitiae in coelestibus.* Quaerunt enim deceptores illi, et interrogant hominem Scripturas divinas non intelligentem, unde sint in coelo rectores tenebrarum: ut cum respondere non potuerit, traducatur ab eis per curiositatem; quia omnis anima indocta curiosa est. Qui autem fidem catholicam bene didicit, et bonis moribus et vera pietate munitus est, quamvis eorum haeresim nesciat, respondet illis tamen. Nec enim decipi potest, qui jam novit quid pertineat ad christianam fidem, quae catholica dicitur, per orbem terrarum sparsa, et contra omnes impios et peccatores, negligentes autem etiam suos, Domino gubernante secura.

V. - 5. *Spiritualia nequitiae in coelestibus, quo sensu dictum.*

Quoniam ergo dicebamus apostolum Paulum dixisse habere nos colluctationem adversus rectores tenebrarum et spiritualia nequitiae in coelestibus; et probavimus etiam istum aerem terrae proximum coelum vocari: oportet credere adversum diabolum et angelos ejus nos dimicare, qui gaudent perturbationibus nostris. Nam et ipse Apostolus alio loco diabolum principem potestatis aeris [**Col. 0294**] hujus appellat (**Ephes. II, 2**). Quamvis ille locus, ubi ait, *Spiritualia nequitiae in coelestibus*, possit et aliter intelligi, ut non ipsos praevaricatores angelos in coelestibus esse dixerit, sed nos potius, de quibus alio loco dicit, *Conversatio nostra in coelis est* (**Philipp. III, 20**): ut nos in coelestibus constituti, id est, in spiritualibus praeceptis Dei ambulantes, dimicemus adversus spiritualia nequitiae,

năruită atâtor dezastre şi întinată-n atâtea imundităţi, şi că n-ar putea-o libera pe toată; şi ceea, ce nu va fi putut libera, să fie legată cu lanţuri eterne? Cine-i, deci, să nu le blesteme pe astea, cine, să nu-nţeleagă că-s impii şi nelegiuite? Dar ăia, când îi înhaţă pe oameni, nu zic astea mai întâi; pe care, dacă le-ar zice, ar fi luaţi în râs şi-ar fi fugăriţi de către toţi: ci aleg capitolele din Scripturi pe care oamenii simpli nu le-nţeleg; şi prin ele înşală sufletele nepricepute, întrebând de unde să fie răul. Precum fac în acest capitol, pentru că s-a scris de către Apostol: *Rectorii acestui întuneric şi spiritualele ticăloşii întru cereşti.* Căci caută să afle de la el şi-l întreabă deceptorii[2] ăia pe omul neînţelegător al Scripturii divine, de unde sunt în cer rectorii întunericului: încât, cum nu va fi putut răspunde, să fie atras de către ei prin curiozitate; căci tot sufletul neinstruit este curios. Cine a învăţat, însă, bine credinţa catholică şi s-a-ntărit prin bunele moravuri şi prin adevărata pietate, deşi nu ştie erezia lor, le răspunde lor totuşi. Într-adevăr, nici nu poate fi-nşelat, cine ştie deja ce aparţine de credinţa creştină, care-i numită catholică, răspândită pe rotocolul pământului, sigură, guvernând-o Domnul, împotriva tuturor impiilor şi păcătoşilor, a neglijenţilor, însă, chiar şi ai săi.

V. - 5. *În ce sens zis: Ticăloşiile spirituale întru celeste.*

Fiindcă ziceam, aşadar, că Apostolul Paul a spus că noi avem lupta-mpreună împotriva rectorilor întunericului şi ticăloşiilor spirituale întru celeste; şi am probat cumcă chiar şi acest aer proxim pământului este numit cer; se cuvine a crede că noi luptăm împotriva diavolului şi a îngerilor lui, care se bucură de perturbările noastre. Căci şi Apostolul însuşi îl numeşte, în alt loc, pe diavol principele potestăţii aerului acestuia (*Efes.* II, 2). Cu toate că acel loc, unde zice *ticăloşiile spirituale întru cereşti* poate fi şi altfel înţeles, întrucât să nu fi zis că înşişi îngerii prevaricatori sunt întru celeste, ci, mai degrabă, noi, despre care, în alt loc, zice: *Locul obişnuit locuirii noastre în ceruri este* (*Filip.* III, 20): ca noi, constituiţi întru celeste, adică, umblători întru preceptele spirituale ale lui Dumnezeu, să ne luptăm împotriva ticăloşiilor spirituale, care

quae nos inde conantur abstrahere. Magis ergo illud quaerendum est, quomodo adversus eos quos non videmus, pugnare possimus, et vincere; ne putent stulti adversus aerem nos debere certare.

VI. - 6. *Corpus castigandum, ut diabolus et mundus vincantur.*

Docet itaque Apostolus ipse, dicens: *Non sic pugno, quasi aerem caedens; sed castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte aliis praedicans, ipse reprobus inveniar* (**I Cor. IX, 26, 27**). Item dicit: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (**Id. XI, 1**). Quare intelligendum est, etiam ipsum Apostolum in semetipso triumphasse de potestatibus hujus mundi, sicut de Domino dixerat (**II Cor. II, 14, et Coloss. II, 15**), cujus se imitatorem esse profitetur. Imitemur ergo et nos illum, sicut hortatur, et castigemus corpus nostrum, et in servitutem redigamus, si mundum volumus vincere. Quia per illicitas delectationes suas et pompas et perniciosam curiositatem nobis dominari potest hic mundus, id est, ea quae in hoc mundo perniciosa delectatione colligant amatores rerum temporalium, et diabolo atque angelis ejus servire cogunt: quibus omnibus si renuntiavimus, redigamus in servitutem corpus nostrum.

VII. - 7. *Ut corpus nobis subjiciatur, subjiciamus nos ipsos Deo, cui omnis creatura servit, velit nolit. Justorum et injustorum in hujus vitae bonis et malis discrimen.*

Sed ne quis forte hoc ipsum quaerat, quomodo fiat ut corpus nostrum servituti subjiciamus; facile intelligi et fieri potest, si prius nos ipsos subjiciamus Deo, bona voluntate et sincera charitate. Nam omnis creatura, velit nolit, uni Deo et Domino suo subjecta est. Sed hoc admonemur, ut tota voluntate serviamus Domino Deo nostro. Quoniam justus liberaliter servit, injustus autem compeditus servit. Omnes tamen divinae providentiae serviunt: sed alii obediunt tanquam filii, et faciunt cum ea quod bonum

se muncesc să ne abstragă pe noi de acolo. Trebuie, aşadar, căutat mai mult să se afle cum anume să putem lupta-mpotriva celor pe care nu-i vedem, şi să-nvingem; ca să nu creadă proştii că noi trebuie să ne-aşternem la lupta-mpotriva aerului.

VI. - 6. *Trebuie cucerit corpul, ca să fie-nvins diavolul şi lumea.*

Şi astfel ne-nvaţă Apostolul însuşi, zicând: *Nu lupt aşa ca şi lovind aerul; ci cuceresc corpul meu, şi-l reduc în servitute, ca nu cumva, predicându-le altora, să fiu găsit eu însumi fals.* (*I Cor.* XI, 26-27). Iarăşi zice: *Imitatorii mei fiţi, precum şi eu, al lui Christos* (*Id.* XI, 1). Dreptaceea, e de-nţeles că Apostolul însuşi chiar a triumfat întru sine însuşi asupra potestăţilor lumii acesteia, precum zisese despre Domnul (*II Cor.* II, 14 şi Col. II, 15), al cărui imitator mărturiseşte că este el. Să-l imităm, aşadar, şi noi pe el, precum ne-ndeamnă, şi să ne cucerim corpul nostru şi să-l reducem în servitute, dacă vrem să-nvingem lumea. Fiindcă prin ilicite delectările sale şi prin pompe şi păgubitoarea curiozitate poate această lume să ne domnească nouă, adică, cele ce,-n această lume, îi înlănţuie prin păgubitoarea delectaţiune pe iubitorii lucrurilor temporare şi-i constrânge să servească diavolului şi îngerilor lui: toate, faţă de care, dacă vom fi renunţat, vom readuce în servitute corpul nostru.

VII. - 7. *Ca să ni se supună nouă corpul nostru, să ne supunem noi înşine lui Dumnezeu, Cui, vrea, nu vrea, îi serveşte toată creatura. Discriminarea juştilor şi injuştilor în această viaţă de bune şi de rele.*

Dar, ca nu cumva să-ntrebe neştine în ce chip se face însuşi faptul să supunem corpul nostru servituţii, se poate uşor înţelege şi face, dacă, mai întâi, ne supunem noi înşine lui Dumnezeu prin buna voinţă şi prin sincera charitate. Căci toată creatura, vrea, nu vrea, este supusă Unului Dumnezeului şi Domnului nostru. Fiindcă justul serveşte liber, injustul, însă, serveşte constrâns. Totuşi, cu toţii servesc divinei providenţe; dar unii-s obedienţi ca fii, şi fac dimpreună cu ea ceea ce este bine; alţii, însă-s legaţi ca sclavi, şi face dintru ei ceea ce-i just. Aşa,

est; alii vero ligantur tanquam servi, et fit de illis quod justum est. Ita Deus omnipotens, Dominus universae creaturae, qui *fecit omnia*, sicut scriptum est, *bona valde* **(Gen. I, 31)**, sic ea ordinavit, ut et de bonis et de malis bene faciat. Quod enim juste fit, bene fit. Juste autem sunt beati boni, et juste mali poenas patiuntur. Ergo et de bonis et de malis bene facit Deus, quoniam juste omnia facit. Boni sunt autem, qui tota voluntate Deo serviunt; mali autem necessitate serviunt: nemo enim leges Omnipotentis evadit. Sed aliud est facere quod lex jubet, aliud pati quod lex jubet. Quapropter boni secundum leges **[Col. 0295]** faciunt, mali secundum leges patiuntur.

8. Nec nos moveat quod in hac vita secundum carnem quam portant, justi multa gravia et aspera tolerant. Nihil enim mali patiuntur, qui jam possunt dicere quod ille vir spiritualis exsultat et praedicat Apostolus, dicens: *Gloriamur in tribulationibus; scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis* **(Rom. V, 3-5)**. Si ergo in hac vita, ubi tanta tormenta sunt, possunt boni et justi viri, cum talia patiuntur, non solum aequo animo tolerare, sed etiam in Dei charitate gloriari; quid cogitandum est de illa vita, quae nobis promittitur, ubi nullam de corpore molestiam sentiemus? Quoniam non ad hoc resurget corpus justorum, ad quod resurget corpus impiorum: sicut scriptum est, *Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Et ne quisquam putet non justis immutationem istam promitti, sed potius injustis, et eam existimet esse poenalem, sequitur et dicit: *Et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur* **(I Cor. XV, 51, 52)**. Quicumque ergo mali sunt, sic ordinati sunt: quia et unusquisque sibi, et omnes invicem sibi nocent. Hoc enim appetunt quod perniciose diligitur, et quod eis facile auferri potest; et hoc sibi auferunt invicem, quando se persequuntur. Et ideo cruciantur quibus auferuntur temporalia, quia diligunt ea: illi autem qui auferunt,

Dumnezeu atotputernicul, Domnul creaturii universale, Carele *pe toate le-a făcut*, precum s-a scris, *bune foarte* (*Gen.* I, 31), le-a ordonat astfel pe ele, ca şi dintru bune, şi dintru rele să facă bine. Într-adevăr, ceea ce-i just făcut, e bine făcut. Just sunt, însă, fericiţi bunii, şi just suferă pedepse răii. Şi dintru bune, şi dintru rele Dumnezeu face, deci, bine, fiindcă le face just pe toate. Buni sunt, însă, cei care-i servesc lui Dumnezeu cu toată voinţa; răii, însă, servesc din necesitate: nimeni, într-adevăr, nu scapă de legile Omnipotentului. Dar una-i a face ceea ce porunceşte legea, alta-i a pătimi ceea ce porunceşte legea. Dreptaceea bunii fac conform legilor, răii pătimesc conform legilor[3].

8. Şi nici să nu ne mişte pe noi faptul că, după carnea pe care o poartă-n această viaţă, juştii suferă multe greutăţi şi asperităţi[4]. Într-adevăr, nu suferă nimic rău cei, care pot deja zice ceea ce exultă şi predică mirificul bărbat spiritual, Apostolul zicând: *Ne lăudăm întru tribulaţiuni; ştiutori că tribulaţiunea lucrează pacienţa, pacienţa probaţiunea, probaţiunea, însă, speranţa, speranţa, într-adevăr, nu duce-n confuzie: căci charitatea lui Dumnezeu s-a revărsat întru inimile noastre prin Spiritul sfânt, Carele ne-a fost dat nouă.* (*Rom.* V, 3-5). Dacă, aşadar, în această viaţă, unde-s atâtea suferinţe, pot bărbaţii buni şi juşti nu numai să le tolereze cu spiritul liniştit, ci chiar să se laude-ntru charitatea lui Dumnezeu; ce-i de cugetat despre mirifica viaţă, care ni se promite nouă, unde nu vom simţi, dintru corp, nici o molestare? Căci nu la aceea va învia corpul juştilor, la care va învia corpul impiilor: precum e scris: *Toţi vom învia, dar nu toţi vom fi imutaţi.* Şi, ca nu cumva să creadă neştine că nu juştilor li se promite această imutaţiune, ci, mai degrabă, injuştilor, şi să socoată că ea este penală, urmează şi zice: *Şi morţii vor învia incoruptibili, şi noi vom fi imutaţi* (*I Cor.* XV, 51, 52). Oricine-s, aşadar, răii, aşa au fost rânduiţi, fiindcă şi fiecare, sieşi, şi toţi îndesine, loruşi îşi fac rău. Într-adevăr, râvnesc ceea ce-i păgubitor îndrăgit şi ceea ce li se poate lor uşor substrage[5]. Şi asta şi-o substrag îndesine loruşi, când se persecută pe sine. Şi de aceea sunt torturaţi prin temporalele care li se substrag, fiindcă

gaudent. Sed talis laetitia caecitas est, et summa miseria: ipsa enim magis implicat animam, et ad majora tormenta perducit. Nam gaudet et piscis, quando hamum non videns, escam devorat: sed cum piscator eum adducere coeperit, viscera ejus torquentur primo; deinde ab omni laetitia sua per ipsam escam de qua laetatus est, ad consumptionem trahitur. Sic sunt omnes qui de bonis temporalibus beatos se putant: hamum enim acceperunt, et cum illo sibi vagantur; veniet tempus ut sentiant quanta tormenta cum aviditate devoraverint. Et ideo bonis nihil nocent; quia hoc eis auferunt quod non diligunt: nam quod diligunt, et unde beati sunt, auferre illis nemo potest. Cruciatus vero corporis malas animas miserabiliter affligit, bonas autem fortiter purgat. Sic fit ut et malus homo et malus angelus divinae providentiae militent; sed nesciunt quid boni de illis operetur Deus. Non itaque pro meritis officii, sed pro meritis malitiae stipendiantur.

VIII. - 9. *Omnia divina providentia gubernari.*

Sed ut hae animae, quae habent voluntatem nocendi et rationem cogitandi, sub divinis legibus ordinatae sunt, ne aliquid injustum quisque patiatur; ita omnia et animalia et corporalia in genere suo et in ordine suo divinae providentiae legibus subdita administrantur. Ideo Dominus dicit: *Nonne duo passeres asse veneunt, et unus eorum non cadit in terram sine voluntate Patris vestri* (**Matth. X, 29**)? Hoc enim dixit, volens ostendere quidquid vilissimum homines putant, [**Col. 0296**] omnipotentia Dei gubernari. Sic enim et volatilia coeli ab eo pasci, et lilia agri ab eo vestiri, Veritas loquitur (**Matth. VI, 26, 28, 29, 30**), quae capillos etiam nostros numeratos esse dicit (**Id. X, 30**). Sed quoniam mundas animas rationales per se ipse Deus curat, sive in optimis et magnis Angelis, sive in hominibus tota sibi voluntate servientibus; caetera vero per ipsos gubernat; verissime dici potuit etiam illud ab Apostolo, *Non enim de bobus cura est Deo* (**I Cor. IX, 9**). In Scripturis enim sanctis Deus homines docet quomodo cum hominibus agant, et

le-ndrăgesc pe ele: aceia, însă, care le substrag, se bucură. Dar o astfel de bucurie-i cecitate şi suprema nefericire: ea însăşi încurcă mai mult sufletul şi-l conduce la chinuri majore. Căci şi peştele se bucură când, nevăzând cârligul, devoră demâncarea: dar, de-ndată ce pescarul va fi-nceput să şi-l aducă, viscerele lui sunt mai întâi stoarse; încaltea, prin însăşi hrana de care s-a bucurat e tras de la-ntreaga sa bucurie la moarte. Aşa-s toţi, cei ce se cred fericiţi dintru bunurile temporale, căci au muşcat cârligul şi plutesc cu el încoace şi-n colo; va veni timpul să simtă câte chinuri vor fi devorat cu aviditate. Şi de aceea bunilor nu le face nimic rău; căci lor li se substrag cele pe care nu le-ndrăgesc; căci ceea ce-ndrăgesc şi de unde sunt fericiţi nimenea nu le poate lor substrage. Chinul corpului, însă, le atinge mizerabil pe sufletele rele, pe cele bune, însă, le purghează cu tărie. Aşa se face să-i militeze divinei providenţe şi omul rău, şi îngerul rău: dar nu ştiu binele ce-l lucrează dintru ei Dumnezeu. Şi, astfel, nu pentru meritele oficiului, ci pentru meritele maliţiei sunt răsplătiţi.

VIII. - 9. *Că pe toate le guvernează divina providenţă.*

Dar, precum aceste suflete, care au voinţa de a face rău şi raţiunea de a cugeta, au fost rânduite sub legile divine, ca să nu pătimească cineva ceva injust; aşa toate şi însufleţitele, şi corporalele, în genul loruşi şi în ordinea loruşi, sunt administrate, supuse legilor divinei providenţe. De aceea zice Domnul: *Nu se vând oare, două vrăbii cu-n as, şi una din ele nu cade pe pământ fără voinţa Tatălui vostru (Mat. X, 29)?* Asta a zis-o, într-adevăr, voind să arate că tot ceea ce socotesc oamenii atotvil este guvernat de omnipotenţa lui Dumnezeu. Aşa,-ntr-adevăr, că şi zburătoarele cerului sunt păscute de către El, şi crinii câmpului sunt de către El învăscuţi, vorbeşte Adevărul (*Mat.* VI, 26, 28, 29, 30), Carele zice că şi perii corpului nostru sunt număraţi (*Id.* X, 30). Dar, fiindcă sufletele curate, raţionale le-ngrijeşte Dumnezeu prin Sine Însuşi, fie-ntre optimii şi marii îngeri, fie-ntre oamenii servindu-i Sieşi prin toată voinţa; celelalte, însă, le guvernează prin ei înşişi: s-a putut zice atotadevărat de către Apostol chiar şi faptul că,-ntr-adevăr, *Dumnezeu n-are grija boilor* (*I Cor.* IX, 9). Căci, în Scripturile sfinte, Dumnezeu îi învaţă pe oameni în ce chip să se

ipsi Deo serviant: quomodo autem agant cum pecoribus suis, ipsi sciunt, id est, quomodo salutem pecorum suorum gubernent usu et peritia et ratione naturali; quae quidem omnia de magnis sui Creatoris opibus acceperunt. Qui ergo potest intelligere quomodo universae creaturae conditor Deus gubernet eam per animas sanctas, quae ministeria ejus sunt in coelis et in terris; quia et ipsae sanctae animae ab ipso factae sunt, et in ejus creatura primatum tenent: qui ergo potest intelligere, intelligat, et intret in gaudium Domini sui (**Matth. XXV, 21**).

IX. - 10. *Hortatio ad gustandam dulcedinem Dei.*

Si autem hoc non possumus, quamdiu sumus in corpore, et peregrinamur a Domino (**II Cor. V, 6**), gustemus saltem quam suavis est Dominus, (**Psal. XXXIII, 9**) quia dedit nobis pignus Spiritum (**II Cor. I, 22, et V, 5**), in quo sentiamus ejus dulcedinem: et desideremus ipsum vitae fontem, ubi sobria ebrietate inundemur et irrigemur, sicut lignum quod plantatum est secundum decursus aquarum, et dat fructum in tempore suo, et folia ejus non decident (**Psal. I, 3**)? Dicit enim Spiritus sanctus: *Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt: inebriabuntur ab ubertate domus tuae, et torrente voluptatis tuae potabis eos. Quoniam apud te est fons vitae* (**Psal. XXXV, 8-10**). Talis ebrietas non evertit mentem, sed tamen rapit sursum, et oblivionem praestat omnium terrenorum: sed si possumus toto affectu jam dicere, *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus* (**Psal. XLI, 2**).

X. - 11. *Filius Dei propter nos homo factus. Liberum arbitrium.*

Quod si forte adhuc propter aegritudines animae, quas de saeculi amore concepit, nec gustare sumus idonei quam dulcis est Dominus, vel credamus divinae auctoritati, quam voluit esse in Scripturis sanctis de Filio suo, *qui factus est ei ex semine David secundum carnem*, sicut Apostolus loquitur (**Rom. I, 3**). *Omnia enim per ipsum facta sunt,*

poarte cu oamenii, şi ei înşişi să-i servească lui Dumnezeu: în ce chip însă, să se poarte cu dobitoacele loruşi ştiu ei înşişi, adică, în ce chip să guverneze sănătatea dobitoacelor loruşi, prin uzul şi ştiinţa şi raţiunea naturală, pe care toate, le-au primit din marile avuţii ale Creatorului loruşi. Cine poate, deci, înţelege în ce chip Dumnezeu, ziditorul creaturii universale, o guvernează pe ea prin sufletele sfinte, care-s ministeriile lui în ceruri şi pe pământ; căci şi înseşi sfintele suflete au fost făcute de către El Însuşi şi deţin primatul întru creatura Lui: cine poate deci, înţelege, înţeleagă şi intre întru bucuria Domnului său (*Mat.* XXV, 21).

IX. - 10. *Îndemnul de a gusta dulceaţa lui Dumnezeu.*

Dacă, însă, cât timp suntem întru corp, nu putem asta, şi peregrinăm faţă de domnul (*II Cor.* V, 6), să gustăm măcar cât de suav este Domnul (*Psal.* XXXIII, 9). Căci ne-a dat nouă chezăşie (*II Cor.* I, 22 şi V, 5) Spiritul, prin Carele să simţim dulceaţa lui, şi să dorim însuşi izvorul vieţii, unde să fim inundaţi de sobra ebrietate şi să fim irigaţi precum copacul care a fost plantat după decursul apelor şi-şi dă, la timpul său, rodul, şi frunzele lui nu vor cădea (*Psal.* I, 3). Zice, într-adevăr, Spiritul Sfânt: *Fiii omului, însă, sub acoperământul aripelor Tale spera-vor: îmbăta-se-vor dintru ubertatea casei Tale, şi cu torentul voluptăţii Tale adăpa-i-vei pe ei. Fiindcă la Tine este izvorul vieţii* (*Psal.* XXXV, 8-10). O asemenea ebrietate nu răstoarnă mintea, şi totuşi o răpeşte sus şi prepune uitarea tuturor pământeştilor: dar, dacă putem zice deja: *Precum doreşte cerbul izvoarele apelor, aşa Te doreşte sufletul meu pe Tine, Dumnezeule* (*Psal.* XLI,).

X. - 11. *Fiul lui Dumnezeu făcut pentru noi om. Liberul arbitru.*

Ceea ce, dacă nu suntem încă, poate, din cauza bolilor sufletului, pe care le-a conceput dintru iubirea secolului, potriviţi nici să gustăm, cât de dulce este Domnul, să-i dăm măcar crezare divinei autorităţi, pe care a voit-o să fie întru Scripturile sfinte despre Fiul Său, *Carele I s-a făcut Lui din sămânţa lui David după carne*, precum vorbeşte Apostolul (*Rom.* I, 3). *Toate,*

sicut in Evangelio scriptum est, *et sine ipso factum est nihil* (**Joan. I, 3**). Qui nostrae imbecillitatis misertus est; quam imbecillitatem non ejus opere, sed nostra voluntate meruimus. Nam Deus hominem inexterminabilem fecit (**Sap. II, 23**), et ei liberum voluntatis arbitrium dedit. Non enim esset optimus, si Dei praeceptis necessitate, non voluntate serviret. [**Col. 0297**] Facile est omnino, quantum existimo: quod intelligere nolunt, qui catholicam deseruerunt fidem, et christiani vocari volunt. Nam si nobiscum fatentur naturam nostram non sanari nisi recte faciendo; fateantur eam non infirmari nisi peccando. Et ideo non est credendum animam nostram hoc esse quod Deus est: quia si hoc esset, nec sua voluntate, nec aliqua necessitate in deterius mutaretur; quoniam omni modo incommutabilis intelligitur Deus, sed ab eis qui non in contentione et aemulatione et vanae gloriae cupiditate amant loqui quod nesciunt, sed humilitate christiana sentiunt de Domino in bonitate, et in simplicitate cordis quaerunt eum (**Sap. I, 1**). Hanc ergo imbecillitatem nostram suscipere dignatus est Filius Dei, *et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (**Joan. I, 14**): non quia aeternitas illa mutata est, sed quia mutabilem creaturam mutabilibus hominum oculis ostendit, quam incommutabili majestate suscepit.

XI. - 12. *Modus liberandi hominem per Filium Dei incarnatum quam conveniens.*

Sunt autem stulti qui dicunt, Non poterat aliter Sapientia Dei homines liberare, nisi susciperet hominem, et nasceretur de femina, et a peccatoribus omnia illa pateretur? Quibus dicimus: Poterat omnino, sed si aliter faceret, similiter vestrae stultitiae displiceret. Si enim non appareret oculis peccatorum, lumen ejus aeternum utique, quod per interiores oculos videtur, inquinatis mentibus videri non posset. Nunc autem quia visibiliter nos commonere dignatus est, ut ad invisibilia praepararet, displicet avaris, quia non aureum corpus habuit; displicet

într-adevăr, prin El Însuşi s-a făcut, precum e scris în Evanghelie, *Şi fără de El Însuşi nimic nu s-au făcut* (*Ioan*, I, 3). Carele s-a-ndurat imbecilităţii noastre; pe care imbecilitate n-am meritat-o prin lucrarea Lui, ci prin voinţa noastră. Căci Dumnezeu l-a făcut pe om inextricabil (*Înţel.* II, 23) şi i-a dat lui liberul arbitru al voinţei. N-ar fi, într-adevăr optim, dacă ar servi preceptelor lui Dumnezeu nu prin voinţă, ci prin necesitate. Este, pe cât estimez, absolut facil: ceea ce nu vor să-nţeleagă cei care au părăsit credinţa catholică, şi vor să fie numiţi creştini[o]. Căci, dacă mărturisesc dimpreună cu noi că natura noastră nu se-nsănătoşeşte decât numai făcând drept, mărturisească cumcă ea nu devine infirmă decât numai păcătuind. Şi, de aceea, nu-i de crezut că sufletul nostru este ceea ce-i Dumnezeu: căci, dacă ar fi asta, nu s-ar muta întru mai rău nici prin voinţa sa, nici prin vreo necesitate; fiindcă în tot chipul Dumnezeu este-nţeles incomutabil, dar de către aceia care nu iubesc, prin ceartă şi emulaţie şi cupiditatea gloriei umane, să vorbească ceea ce nu ştiu, ci, cu umilinţă creştină, simt despre Domnul întru bunătate, şi întru simplitatea inimii caută să-L afle pe El (*Înţel.* I, 1). Pe această imbecilitate a noastră a socotit demn, deci, Fiul lui Dumnezeu să şi-o ia asupră-Şi, şi *Cuvântul s-a făcut carne şi a locuit întru noi* (*Ioan*, I, 14): nu că acea eternitate s-a mutat, ci că le-a arătat ochilor mutabili ai oamenilor cu câtă maiestate incomutabilă a luat asupra-Şi creatura mutabilă.

XI. - 12. *Cât de convenient e modul de-a-l libera pe om prin Fiul lui Dumnezeu încarnat.*

Sunt, însă, proştii, care zic: nu putea Înţelepciunea lui Dumnezeu să-l libereze pe om altfel, decât numai dacă-l lua pe om asupra-Şi, şi se năştea dintru femeie, şi pătimea de la păcătoşi toate acelea? Cărora le ziceam: Putea absolut, dar, dacă făcea altfel, la fel i-ar fi displăcut prostiei voastre. Căci, dacă nu le-apărea ochilor păcătoşilor lumina lui eternă, desigur, care se vede prin ochii interiori, n-ar putea fi văzută cu minţile întinate. Acum însă, fiindcă a socotit demn să ne instruiască vizibil, ca să ne pregătească spre invizibile, le displace avarilor, fiindcă n-a avut corp de aur; le displace impudicilor, fiindcă s-a născut dintru femeie (mult,

impudicis, quia de femina natus est (multum enim oderunt impudici, quod concipiunt et pariunt feminae); displicet superbis, quod contumelias patientissime pertulit; displicet delicatis, quia cruciatus est; displicet timidis, quia mortuus est. Et ut non vitia sua videantur defendere, non in homine dicunt sibi hoc displicere, sed in Filio Dei. Non enim intelligunt quid sit aeternitas Dei, quae hominem assumpsit; et quid ipsa humana creatura, quae mutationibus suis in pristinam firmitatem revocabatur, ut disceremus, docente ipso Domino, infirmitates quas peccando collegimus, recte faciendo posse sanari. Ostendebatur enim nobis ad quam fragilitatem homo sua culpa pervenerit, et ex qua fragilitate divino auxilio liberetur. Itaque Filius Dei hominem assumpsit, et in illo humana perpessus est. Haec medicina hominum tanta est, quanta non potest cogitari. Nam quae superbia sanari potest, si humilitate Filii Dei non sanatur? Quae avaritia sanari potest, si paupertate Filii Dei non sanatur? Quae iracundia sanari potest, si patientia Filii Dei non sanatur? Quae impietas sanari potest, si charitate Filii Dei non sanatur? Postremo quae timiditas sanari potest, si resurrectione corporis Christi Domini non sanatur? Erigat spem suam genus humanum, et recognoscat naturam suam; videat quantum **[Col. 0298]** locum habeat in operibus Dei. Nolite vos ipsos contemnere, viri; Filius Dei virum suscepit. Nolite vos ipsas contemnere, feminae; Filius Dei natus ex femina est. Nolite tamen amare carnalia; quia in Filio Dei nec masculus nec femina sumus. Nolite amare temporalia; quia si bene amarentur, amaret ea homo quem suscepit Filius Dei. Nolite timere contumelias et cruces et mortem; quia si nocerent homini, non ea pateretur homo quem suscepit Filius Dei. Haec omnis hortatio, quae jam ubique praedicatur, ubique veneratur, quae omnem obedientem animam sanat, non esset in rebus humanis, si non essent facta illa omnia quae stultissimis displicent. Quem dignatur imitari vitiosa jactantia, ut ad virtutem percipiendam possit adduci, si erubescit imitari eum de quo dictum est antequam nasceretur, quod Filius Altissimi

într-adevăr urăsc impudicii că femeile concep şi nasc); le displace superbilor că a suportat atotpătimitor jignirile; le displace delicaţilor că a fost crucificat; le displace timizilor că a murit. Şi, ca să nu pară că-şi apără victimele loruşi, nu-şi zic loruşi că le displace asta-ntru om, ci întru Fiul lui Dumnezeu. Căci nu-nţeleg ce poate fi eternitatea lui Dumnezeu, care Şi l-a luat asupra-Şi pe om, şi ce, însăşi creatura umană, care se chema de la mutaţiunile sale întru străvechea fermitate, ca să-nvăţăm, învăţându-ne Însuşi Domnul, că infirmităţile, pe care le-am adunat păcătuind, pot fi însănătoşite, făcând drept. Căci ni se arată nouă la ce fragilitate a ajuns, din propria culpă, omul, şi dintru ce fragilitate este liberat prin ajutorul divin. Şi, astfel, Fiul lui Dumnezeu Şi l-a asumpt pe om şi a pătimit întru el omeneştile. Acesta este un atât de mare leac al oamenilor, cât nu poate fi cugetat. Căci care superbie poate fi-nsănătoşită, dacă nu e-nsănătoşită prin umilinţa Fiului lui Dumnezeu? Care avariţie poate fi-nsănătoşită, dacă nu-i însănătoşită prin paupertatea Fiului lui Dumnezeu? Care mânie poate fi-nsănătoşită, dacă nu-i însănătoşită prin pacienţa Fiului lui Dumnezeu? Ce impietate poate fi-nsănătoşită, dacă nu-i însănătoşită prin pietatea Fiului lui Dumnezeu? Ce timiditate poate fi, în sfârşit, însănătoşită, dacă nu-i însănătoşită prin resurecţiunea corpului Domnului Christos? Înalţe-şi neamul omenesc speranţa sa, şi recunoască-şi natura sa; vadă cât loc are întru lucrările lui Dumnezeu. Nu vă disprețuiţi, bărbaţi, pe voi înşivă; Fiul lui Dumnezeu pe bărbat luatu-Şi-l-a asupra-Şi. Nu vă disprețuiţi, femei, pe voi însevă; Fiul lui Dumnezeu dintru femeie născut-S-a. Nu iubiţi, totuşi, carnalele; căci întru Fiul lui Dumnezeu nu suntem nici mascul, nici femeie. Nu iubiţi temporalele; căci, dacă-ar fi bine iubite, le iubea pe ele omul pe care Şi le-a luat asupra-Şi Fiul lui Dumnezeu. Nu vă temeţi de jigniri, nici de cruci, nici de moarte; căci, dacă-i făceau rău omului, nu le-ar fi pătimit pe ele omul pe care Şi le-a luat asupra-Şi Fiul lui Dumnzeu. Întreagă această încurajare, care se predică deja peste tot, peste tot este venerată ca, care-nsănătoşeşte tot sufletul obedient, ea nu era-ntre lucrurile umane, dacă n-ar fi fost făcute toate acelea, care le displac atotproştilor. Pe cine a socotit demn să-l imite vicioasa iactanţă, ca să poată fi adusă la perceperea virtuţii, dacă roşeşte

vocabitur (**Luc. I, 32**), et per omnes jam gentes, quod negare nemo potest, Filius Altissimi vocatur? Si multum de nobis sentimus, dignemur imitari eum qui Filius Altissimi vocatur: si parum de nobis sentimus, audeamus imitari piscatores et publicanos, qui eum imitati sunt. O medicinam omnibus consulentem, omnia tumentia comprimentem, omnia tabescentia reficientem, omnia superflua resecantem, omnia necessaria custodientem, omnia perdita reparantem, omnia depravata corrigentem! Quis jam se extollat contra Filium Dei? Quis de se desperet, pro quo tam humilis esse voluit Filius Dei? Quis beatam vitam esse arbitretur in iis quae contemnenda esse docuit Filius Dei? Quibus adversitatibus cedat, qui naturam hominis tantis persecutionibus custoditam credit in Filio Dei? Quis sibi esse clausum regnum coelorum putet, qui cognoscit publicanos et meretrices imitatos esse Filium Dei (**Matth. XXI, 31**)? Qua perversitate non careat, qui facta et dicta intuetur et diligit et sectatur illius hominis, in quo se nobis ad exemplum vitae praebuit Filius Dei?

XII. - 13. *Christiana fides ubique viget et vincit.*

Itaque jam et masculi et feminae, et omnis aetas, et omnis hujus saeculi dignitas ad spem vitae aeternae commota est. Alii neglectis temporalibus bonis convolant ad divina. Alii cedunt eorum virtutibus qui haec faciunt, et laudant quod imitari non audent. Pauci autem adhuc murmurant, et inani livore torquentur; aut qui sua quaerunt in Ecclesia, quamvis videantur catholici, aut ex ipso Christi nomine gloriam quaerentes haeretici, aut peccatum impietatis suae defendere cupientes Judaei, aut curiositatem vanae licentiae perdere timentes Pagani. Sed Ecclesia catholica per totum orbem longe lateque diffusa, impetus eorum prioribus temporibus frangens, magis magisque roborata est; non resistendo, sed perferendo. Nunc vero insidiosas eorum quaestiones fide irridet, diligentia discutit, intelligentia dissolvit: criminatores palearum suarum non

să-L imite pe Cel despre Carele s-a spus, mai nainte să se nască, că se va numi Fiul Atotînaltului (*Luc.* I, 32), şi, acum, la toate neamurile, ceea ce nimenea n-o poate nega, este numit Fiul Atotînaltului? Dacă simţim mult despre noi, să socotim demn a-L imita pe Cel Carele este numit Fiul Atotînaltului; dacă simţim puţin despre noi, să-ndrăznim să-i imităm pe pescarii şi pe publicanii, care L-au imitat pe El. O, leac pe toţi sfătuindu-i, toate umflăturile comprimându-le, toate putreziciunile refăcându-le, toate superfluele rezecându-le, toate necesarele custodindu-le, toate pierdutele reparându-le, toate depravatele corijându-le! Cine să se mai ridice împotriva Fiului lui Dumnezeu? Cine să dispere despre sine, pentru că a vrut să fie atât de umil Fiul lui Dumnezeu? Cine să mai socoată că viaţa fericită este întru cele despre care Fiul lui Dumnezeu ne-a-nvăţat că-s de dispreţuit? Căror adversităţi să le cedeze cel care crede natura omului, prin atâtea persecuţiuni, custodită-ntru Fiul lui Dumnezeu? Cine să socoată că i-a fost sieşi închisă împărăţia cerurilor, care cunoaşte că publicanii şi mulerusteles L-au imitat pe Fiul lui Dumnezeu (*Mat.* XXI, 31)? De care perversitate să nu se lipsească cel care vede şi-ndrăgeşte şi urmează faptele şi spusele mirificului Om, întru carele ni S-a oferit pe Sine nouă exemplu Fiul lui Dumnezeu?

XII. - 13. *Credinţa creştină-i în vigoare peste tot şi învinge.*

Şi, aşa, de-acum, şi bărbaţii, şi femeile, şi toată etatea, şi toată demnitatea secolului acestuia[9] a fost pusă-n mişcare la speranţa vieţii eterne. Unii, neglijând bunurile temporale, zboară-mpreună la divine. Alţii cedează virtuţilor celor ce fac asta, şi laudă ceea ce nu-ndrăznesc să imite. Puţini, însă, mai murmură încă, şi-s storşi de-o deşartă vineţeală: sau cei ce le caută pe-ale loruşi în Biserică, să pară, oricât catholici, fie eretici, căutându-şi gloria dintru însuşi numele lui Christos, fie iudeii doritori să-şi apere păcatul impietăţii loruşi, fie păgânii temându-se să-şi piardă curiozitatea vanei licenţe. Dar Biserica catholică, răspândită-n lung şi-n lat pe tot rotocolul pământului, frângând din primele momente lovitura lor, s-a-ntărit din ce în ce mai mult; nu opunându-se, ci suportând. Acum, însă, ia cu credinţă-n derâdere chestiunile lor insidioase, le discută cu

curat; [**Col. 0299**] quia tempus messis, et tempus arearum, et tempus horreorum caute diligenterque distinguit: criminatores autem frumenti sui, aut errantes corrigit, aut invidentes inter spinas et zizania computat.

XIII. - 14. *Fides recta sit, et actio bona. Mens veritatis capax non est, nisi vitiis libera. Fides Ecclesiae de Trinitate.*

Subjiciamus ergo animam Deo, si volumus servituti subjicere corpus nostrum, et de diabolo triumphare. Fides est prima quae subjugat animam Deo; deinde praecepta vivendi, quibus custoditis spes nostra firmatur, et nutritur charitas, et lucere incipit quod antea tantummodo credebatur. Cum enim cognitio et actio beatum hominem faciant; sicut in cognitione cavendus est error, sic in actione cavenda est nequitia. Errat autem quisquis putat veritatem se posse cognoscere, cum adhuc nequiter vivat. Nequitia est autem mundum istum diligere, et ea quae nascuntur et transeunt, pro magno habere; et ea concupiscere, et pro his laborare, ut acquirantur; et laetari, cum abundaverint; et timere, ne pereant; et contristari, cum pereunt. Talis vita non potest puram illam et sinceram et incommutabilem videre veritatem, et inhaerere illi, et in aeternum jam non moveri. Itaque priusquam mens nostra purgetur, debemus credere quod intelligere nondum valemus; quoniam verissime dictum est per prophetam, *Nisi credideritis, non intelligetis* (**Isai. VII, 9, sec. LXX**).

15. Fides in Ecclesia brevissime traditur, in qua commendantur aeterna, quae intelligi a carnalibus nondum possunt; et temporalia praeterita et futura, quae pro salute hominum gessit et gestura est aeternitas divinae providentiae. Credamus ergo in Patrem et Filium et Spiritum sanctum: haec aeterna sunt et incommutabilia, id est, unus Deus, unius substantiae Trinitas aeterna; Deus ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia (**Rom. XI, 36**).

diligenţă, le desleagă cu inteligenţă: nu-i pasă de incriminatorii paielor sale, căci distinge precaut şi diligent timpul secerişului, timpul ariei şi timpul grânelor; pe incriminatorii grâului său, însă, fie îi corijează pe rătăcitori, fie îi scoate-ntre spini şi neghină pe invidioşi.

XIII. 14. - *Credinţa să fie dreaptă şi acţiunea bună. Mintea nu-i capabilă de adevăr decât numai liberă de vicii. Credinţa Bisericii despre Trinitate.*

Să ne supunem, aşadar, lui Dumnezeu sufletul nostru, dacă voim să supunem servituţii corpul nostru şi să triumfăm asupra diavolului. Credinţa este prima care i-l subjugă lui Dumnezeu pe suflet; apoi preceptele de a trăi, prin care, custodite, se-ntăreşte speranţa noastră şi se nutreşte charitatea şi-ncepe să lucească ceea ce mai nainte era doar crezut. Cum, într-adevăr, cunoaşterea şi acţiunea îl fac pe omul fericit; precum întru cunoaştere e de temut eroarea, aşa,-n acţiune,-i de temut nimicnicia. Greşeşte, însă, oricine socoate că el poate cunoaşte adevărul, deşi trăieşte încă nimicnic. Nimicnicia este, însă, a-ndrăgi lumea asta şi a le avea de preţ pe cele care se nasc şi trec şi a le râvni pe ele, şi a te munci pentru ele, ca să fie dobândite; şi a te bucura când vor fi abundat; şi a te teme să nu piară; şi a te-ntrista când pier. O astfel de viaţă nu poate să vadă mirificul şi purul, şi sincerul, şi incomutabilul adevăr şi să i se alipească strâns lui şi să nu mai fie, încaltea, întru etern mişcată. Şi, astfel, mai înainte ca să fie purgată mintea noastră, trebuie să credem ceea ce nu-nţelegem încă, fiindcă atotadevărat s-a spus de către profet: *Dacă nu veţi fi crezut, nu veţi înţelege* (*Isai,* VII, 9 sec. LXX).

15. În Biserică se dă pe scurt credinţa întru care se-ncredinţează eternele, care nu pot fi-nţelese încă de către carnali; şi temporalele trecute şi viitoare, pe care le-a purtat şi o să le poarte, pentru salvarea oamenilor, eternitatea divinei providenţe. Să credem, deci, întru Tatăl şi-ntru Fiul şi-ntru Spiritul Sfânt; acestea sunt eternele şi incomutabilele, adică, unul Dumnezeu, eterna Trinitate a unei substanţe; Dumnezeu de la Carele toate, prin care toate, întru Carele toate. (*Rom.* XI, 36).

XIV. - 16. *Non audiendi qui tres personas negant.*

Nec eos audiamus, qui dicunt Patrem tantummodo esse, nec habere Filium, nec esse cum eo Spiritum sanctum; sed ipsum Patrem aliquando appellari Filium, aliquando Spiritum sanctum. Nesciunt enim Principium ex quo sunt omnia, et Imaginem ejus per quam formantur omnia, et Sanctitatem ejus in qua ordinantur omnia.

XV. - 17. *Nec audiendi qui inducunt tres deos.*

Nec eos audiamus, qui indignantur et stomachantur, quia non tres deos colendos dicimus. Nesciunt enim quid sit una eademque substantia; et phantasmatibus suis illuduntur, quia solent videre corporaliter vel animalia tria, vel quaecumque corpora tria locis suis esse separata: sic putant intelligendam substantiam Dei; et multum errant, quoniam superbi sunt; et non possunt discere, quia nolunt credere.

XVI. - 18. *Nec illi qui negant aequalitatem* **[Col. 0300]** *et aeternitatem personarum.*

Nec eos audiamus, qui Patrem solum verum Deum et sempiternum esse dicunt; Filium autem non de ipso genitum, sed ab ipso factum de nihilo, et fuisse tempus quando non erat, sed tamen primum locum tenere in omni creatura; et Spiritum sanctum minoris majestatis esse quam Filium, et ipsum factum esse post Filium; et horum trium diversas esse substantias, tanquam aurum et argentum et aeramentum. Nesciunt enim quid loquantur, et de his rebus quas per oculos carneos videre consueverunt, vanas imagines ad disputationes suas transferunt. Quia revera magnum est mente conspicere generationem, quae non fit ex aliquo tempore, sed aeterna est; et ipsam Charitatem et Sanctitatem, qua Generator et Generatus ineffabiliter sibi copulantur: magnum et difficile est haec mente conspicere, etiamsi pacata et tranquilla sit. Non potest ergo fieri ut illi haec videant, qui terrenas generationes nimis intuentur, et ad istas tenebras addunt adhuc fumum, quem sibi

XIV. - 16. *Nu trebuie auziţi cei care neagă trei persoanele.*

Şi nici să nu-i ascultăm[10] pe aceia care zic că Tatăl numai este, că nici n-are Fiu şi că nici nu este cu El Spiritul Sfânt; dar că Însuşi Tatăl este numit, uneori, Fiu, alteori, Spirit Sfânt. Nu ştiu ei, într-adevăr, Principiul de la Carele sunt toate, nici Imaginea lui prin Carea sunt formate toate, nici Sanctitatea lui întru Carea sunt ordonate[11] toate.

XV. - 17. *Nici nu trebuie auziţi cei care induc trei Dumnezei.*

Să nu-i ascultăm nici pe cei ce se-ndignează şi se supără că nu zicem că cultivăm trei Dumnezei. Nu ştiu ei, într-adevăr, ce este una şi aceeaşi substanţă; şi-s daţi în derâdere de fantasmele loruşi, fiindcă obişnuiesc să vadă corporal fie trei animale, fie pe oricare trei corporale că sunt separate prin locurile loruşi; aşa socot ei de-nţeles substanţa lui Dumnezeu şi mult greşesc, fiindcă-s superbi; şi nu pot învăţa, fiindcă nu voiesc să creadă.

XVI. - 18. *Nici cei ce neagă egalitatea şi eternitatea persoanelor.*

Să nu-i ascultăm nici pe cei ce zic că Tatăl numai este Dumnezeu adevărat şi sempitern; că Fiul, însă, nu de El Însuşi născut, ci de către El Însuşi făcut din nimic, şi că a fost un timp, când nu era, dar deţine, totuşi primul loc întru întreagă creatura; şi că Spiritul Sfânt este de maiestate mai mică decât Fiul, şi că El Însuşi a fost făcut după Fiul şi că substanţele acestora trei sunt diverse, precum aurul şi argintul, şi bronzul. Nu ştiu ei, într-adevăr, ce să vorbească, şi, dintru aceste lucruri, pe care s-au obişnuit să le privească prin ochii carnali, transferă vanele imagini la disputaţiunile loruşi. Căci, cu adevărat, măreţ este a privi cu mintea generaţiunea, care nu este făcută dintr-un anume tip ci este eternă; şi însăşi Charitatea şi Sanctitatea prin care Generatorul şi Generatul se unesc inefabil îndesine; măreţ şi dificil este a le privi pe acestea cu mintea, să fie, ea, chiar şi-mpăcată şi liniştită. Nu se poate,-aşadar, întâmpla să le vadă pe-acestea ei, care privesc generaţiunile pământeşti, şi la acest întuneric mai adaugă încă fumul pe care nu-ncetează să-l

contentionibus et certaminibus quotidianis excitare non cessant; habentes animas carnis affectibus diffluentes, tanquam ligna humore saginata, in quibus ignis fumum solum vomit et habere flammas lucidas non potest. Et hoc quidem de omnibus haereticis rectissime dici potest.

XVII. - 19. *Fides incarnationis Christi. Negantes Christum esse Deum, non audiendi.*

Credentes ergo incommutabilem Trinitatem, credamus etiam dispensationem temporalem pro salute generis humani. Nec eos audiamus, qui Filium Dei Jesum Christum nihil esse aliud quam hominem dicunt, sed ita justum, ut dignus sit appellari Filius Dei. Et hos enim catholica disciplina misit foras; quoniam vanae gloriae cupiditate decepti, contentiose disputare voluerunt, antequam intelligerent quid sit Dei Virtus et Dei Sapientia (**I Cor. I, 24**), et *in principio Verbum*, per quod *facta sunt omnia*, et quomodo *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (**Joan. I, 1, 3, 14**).

XVIII. - 20. *Nec audiendi negantes Christum habuisse verum corpus.*

Nec eos audiamus, qui non verum hominem suscepisse dicunt Filium Dei, neque natum esse de femina, sed falsam carnem et imaginem simulatam corporis humani ostendisse videntibus. Nesciunt enim quomodo substantia Dei administrans universam creaturam inquinari omnino non possit: et tamen praedicant istum visibilem solem radios suos per omnes faeces et sordes corporum spargere, et eos mundos et sinceros ubique servare. Si ergo visibilia munda a visibilibus immundis contingi possunt, et non inquinari; quanto magis invisibilis et incommutabilis Veritas per spiritum animam, et per animam corpus suscipiens, toto homine assumpto ab omnibus eum infirmitatibus nulla sui contaminatione liberavit? Itaque magnas patiuntur angustias, et cum timent, quod fieri non potest, ne [**Col.**

stârnească prin certurile şi luptele cotidiene-ndesine, având sufletele difluente-n afectele cărnii, precum lemnele-mbibate de apă, din care focul dă afară numai fumul şi nu poate avea flăcări strălucitoare. Şi asta se poate zice, încaltea, atotdrept despre toţi ereticii.

XVII. - 19. *Credinţa încarnării lui Christos. Nu-s de ascultat negatorii că Christos este Dumnezeu.*

Crezând, aşadar, incomutabila Trinitate, să credem chiar şi dipensaţiunea temporală pentru salvarea neamului omenesc. Să nu-i ascultăm nici pe cei ce zic că Fiul lui Dumnezeu, Isus Christos, nu-i nimic alta decât om, dar astfel just, încât să fie demn de-a fi numit Fiul lui Dumnezeu. Căci şi pe aceştia disciplina catholică i-a alungat afară; fiindcă, înşelaţi de cupiditatea gloriei vane, au vrut să dispute certăreţ, mai nainte să fi-nţeles ce poate fi Virtutea lui Dumnezeu şi Înţelepciunea lui Dumnezeu (*I Cor.* I, 24), şi *în principiu Cuvântul* prin care *s-au făcut toate*, şi-n ce chip *Cuvântul s-a făcut carne şi a locuit întru noi* (*Ioan*, I, 1,3, 14).

XVIII. - 20. *Nici nu-s de-ascultat negatorii că Christos a avut corp adevărat.*

Să nu-i ascultăm nici pe cei ce zic că Fiul lui Dumnezeu nu Şi l-a luat asupra-Şi pe adevăratul om, şi că nici nu S-a născut din femeie, ci că a arătat privitorilor o falsă carne şi imagine simulată a corpului uman. Căci ei nu ştiu în ce chip substanţa lui Dumnezeu, administrând toată creatura, nu poate fi absolut deloc întinată; şi, totuşi, predică că soarele acesta vizibil îşi răspândeşte peste toate cloacele şi murdăriile corpurilor razele sale şi le păstrează pe ele peste tot curate şi nepătate. Dacă, deci, vizibilele curate pot fi atinse de vizibilele necurate, şi nu se întină; cu cât mai multul Adevărul invizibil şi incomutabil, luându-şi asupra sa, prin spirit, sufletul, şi, prin suflet, corpul, omul tot asumptându-l, l-a eliberat pe el de toate infirmităţile, fără de nici o contaminaţiune-ndesine? Şi, astfel, suferă mari strâmtorări, şi, cum se tem că nu se poate-ntâmpla

0301] humana carne Veritas inquinetur, Veritatem dicunt esse mentitam. Et cum ille praeceperit, dicens, *Sit in ore vestro, Est, est; Non, non* (**Matth. V, 37**); et Apostolus clamet, *Non erat in illo Est et Non, sed Est in illo erat* (**II Cor. I, 19**); isti totum corpus ejus falsam carnem fuisse contendunt, ut non sibi videantur imitari Christum, si non suis auditoribus mentiantur.

XIX. - 21. *Nec negantes Christum habuisse mentem hominis.*

Nec eos audiamus, qui Trinitatem quidem in una aeterna substantia confitentur; sed hominem ipsum, qui temporali dispensatione susceptus est, audent dicere non habuisse hominis mentem, sed solam animam et corpus. Hoc est dicere, Non fuit homo, sed membra corporis habebat humana. Animam enim et corpus habent et bestiae, sed rationem non habent, quae mentis est propria. Sed si exsecrandi sunt illi qui eum negant humanum corpus habuisse, quod est infimum in homine; miror quod isti non erubescunt, qui hoc eum negant habuisse quod est optimum in homine. Multum enim lugenda est mens humana, si vincitur a corpore suo: si quidem in illo homine non reformata est, in quo ipsum corpus humanum jam dignitatem formae coelestis accepit. Sed absit ut hoc credamus, quod confinxit temeraria caecitas et superba loquacitas.

XX. - 22. *Nec dicentes illum hominem non aliter susceptum a Sapientia Dei ac caeteros sanctos, qui sapientes fiunt.*

Nec eos audiamus, qui sic dicunt ab illa aeterna Sapientia susceptum esse hominem, qui de virgine natus est, quomodo et alii homines ab ea sapientes fiunt, qui perfecte sapientes sunt. Nesciunt enim proprium illius hominis sacramentum, et putant hoc solum eum plus habuisse inter caeteros beatissimos, quod de virgine natus est. Quod ipsum si bene considerent, fortassis credant ideo illum hoc praeter caeteros meruisse, quod aliquid proprium

ca Adevărul să nu fie-ntinat de carnea umană, zic că a minţit Adevărul. Şi cum El ne va fi-nvăţat, zicând: *Fie în gura voastră Este-le este, Nu-ul nu (Mat. V, 37);* şi Apostolul să strige: *Nu era întru El Este-le şi Nu-ul, ci Este-le întru El era* (II Cor. I, 1); ăştia susţin cu tărie că tot corpul Lui era carne falsă, întrucât lor nu li se poate părea că-L imită pe Christos, dacă nu-i mint pe ascultătorii loruşi.

XIX. - 21. *Nici pe negatorii că Chrisos a avut mintea omului.*

Să nu-i ascultăm nici pe cei ce mărturisesc, încaltea, Trinitatea întru una substanţă eternă, dar îndrăznesc să zică cumcă omul însuşi, care a fost susceptat prin dispensaţiunea temporală, nu a avut mintea omului, ci numai sufletul şi corpul. Asta-nseamnă a zice: N-a fost om, dar a avut umane mădularele corpului. Căci sufletul şi corpul le au şi dobitoacele, dar nu au raţiunea care-i proprie minţii. Dar, dacă-s de blestemat cei care neagă că El a avut corp omenesc, care-i infimul întru om; mă mir că nu roşesc ăştia, care neagă că El a avut ceea ce-i optimul întru om. Căci mult este de plâns mintea umană, dacă-i învinsă de către corpul său: dacă, bine-nţeles, n-a fost refăcută întru acel om, întru carele însuşi corpul omenesc a primit deja demnitatea formei cereşti. Dar lipsească să credem asta, pe care a plăsmuit-o temerara cecitate şi superba locvacitate.

XX. - 22. *Nici zicătorii că acel om n-a fost susceptat de către Înţelepciunea lui Dumnezeu altfel decât ceilalţi sfinţi, care au fost făcuţi înţelepţi.*

Să nu-i ascultăm nici pe cei ce zic că omul, care s-a născut dintru fecioara, a fost astfel susceptat de către acea eternă Înţelepciune, precum au fost făcuţi de către ea înţelepţi şi alţi oameni, care sunt perfect înţelepţi. Căci ei nu ştiu propriul sacrament al acelui om, şi socot că el a avut între ceilalţi atotfericiţi numai singur faptul că s-a născut dintru fecioara. Însuşi acest fapt, dacă l-ar lua bine-n considerare, pot, poate, să creadă că de aceea El a meritat faţă de ceilalţi asta, pentru că are faţă de

praeter caeteros habet etiam ista susceptio. Aliud est enim sapientem tantum fieri per Sapientiam Dei, et aliud ipsam personam sustinere Sapientiae Dei. Quamvis enim eadem natura sit corporis Ecclesiae, multum tamen distare inter caput et membra caetera quis non intelligat? Si enim Ecclesiae caput est homo ille, cujus susceptione *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis;* membra caetera sunt omnes sancti, quibus perficitur et completur Ecclesia. Quomodo ergo anima totum corpus nostrum animat et vivificat, sed in capite et vivendo sentit, et audiendo, et odorando, et gustando, et tangendo, in caeteris autem membris tangendo tantum; et ideo capiti cuncta subjecta sunt ad operandum, illud autem supra collocatum est ad consulendum; quia ipsius animae, quae consulit corpori, quodam modo personam sustinet caput; ibi enim omnis sensus apparet: sic universo populo sanctorum tanquam uni corpori caput est Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (**I Tim. II, 5**). Et [**Col. 0302**] propterea Sapientia Dei, et Verbum in principio per quod facta sunt omnia, non sic assumpsit illum hominem ut caeteros sanctos; sed multo excellentius, multoque sublimius: quomodo ipsum solum assumi oportuit, in quo Sapientia hominibus appareret, sicut eam visibiliter decebat ostendi. Quapropter aliter sunt sapientes caeteri homines quicumque sunt, vel esse potuerunt, vel poterunt; et aliter ille unus Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui Sapientiae ipsius, per quam sapientes fiunt quicumque homines, non solum beneficium habet, sed etiam personam gerit. De caeteris enim sapientibus et spiritualibus animis recte dici potest, quod habeant in se Verbum Dei per quod facta sunt omnia: sed in nullo eorum recte dici potest, quod *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis;* quod in solo Domino nostro Jesu Christo rectissime dicitur.

XXI. - 23. *Nec audiendi qui solum corpus a Verbo susceptum dicunt.*

Nec eos audiamus, qui solum corpus humanum susceptum esse dicunt a Verbo Dei, et sic audiunt quod

ceilalţi ceva propriu chiar şi această susceptiune. Căci una este a fi făcut numai înţelept de către Înţelepciunea lui Dumnezeu, şi alta-i a purta însăşi persoana Înţelepciunii lui Dumnezeu. Căci fie, ea, oricât aceeaşi natura corpului Bisericii, cine nu-nţelege că este, totuşi, o mare deosebire între cap şi celelalte mădulare? Căci, dacă capul Bisericii este acel om prin suscepţiunea căruia *Cuvântul s-a făcut carne şi a locuit întru noi;* mădularele celelalte sunt toţi sfinţii prin care se desăvârşeşte şi se-mplineşte Biserica. În chipul în care sufletul însufleţeşte, aşadar, şi vivifică tot corpul nostru, dar întru cap simte şi trăind, şi auzind, şi mirosind, şi gustând, şi pipăind, întru celelalte mădulare, numai pipăind; şi de aceea, toate-i sunt, întru a lucra, supuse capului, el, însă, este colocat deasupra, spre a sfătui, deoarece capul susţine, într-un mod anume, persoana sufletului însuşi, care sfătuieşte corpul; acolo apare,-ntr-adevăr, tot sensul; aşa Mediatorul lui Dumnezeu şi al oamenilor, omul Isus Christos (*I Tim.* II, 5) îi este cap întregului popor al sfinţilor, ca şi unicul corp. Şi de aceea Înţelepciunea lui Dumnezeu şi Cuvântul întru principiu întru Carele toate s-au făcut nu l-a asumpt pe acel om aşa ca pe ceilalţi sfinţi; ci cu multul mai excelent şi cu mult mai sublim: în chipul în care s-a cuvenit a fi asumpt el însuşi, singurul întru carele le apărea oamenilor Înţelepciunea, precum se cuvenea ca ea să se arate vizibil. Dreptaceea, altfel sunt înţelepţi ceilalţi oameni, oricare sunt, sau au putut, sau vor putea să fie; şi altfel, acel unul, Mediatorul lui Dumnezeu şi al oamenilor, Omul Christos Isus, Carele nu numai că are beneficiul Înţelepciunii Înseşi, prin care sunt înţelepţi oricare oameni, ci-l chiar şi poartă persoana. Căci despre celelalte suflete înţelepte şi spirituale se poate drept spune că pot să aibă-n ele Cuvântul lui Dumnezeu prin Carele toate s-au făcut: dar în nici unul dintre ele nu se poate drept spune că *cuvântul s-a făcut carne şi a locuit întru noi,* ceea ce zice atotdrept numai întru singur Domnul nostru Isus Christos.

XXI. - 23. *Nici nu-s de ascultat cei ce zic susceptat de Cuvânt singur corpul.*

Să nu-i ascultăm nici pe cei care zic că singurul corp omenesc a fost susceptat de către Cuvântul lui Dumnezeu şi aud că s-a

dictum est, *Et Verbum caro factum est*, ut negent illum hominem vel animam vel aliquid hominis habuisse, nisi carnem solam. Errant enim multum; nec intelligunt ideo carnem solam nominatam esse in eo quod dictum est, *Verbum caro factum est*, quia hominum oculis, propter quos facta est illa susceptio, caro sola potuit apparere. Nam si absurdum est et valde indignum ut humanum spiritum homo ille non habuerit, sicut superius tractavimus; quanto magis absurdum et indignum est ut nec spiritum, nec animam habuerit, et hoc solum habuerit quod etiam in pecoribus vilius est et extremius, id est corpus? A nostra ergo fide etiam ista impietas excludatur, totumque hominem atque perfectum a Verbo Dei susceptum esse credamus.

XXII. - 24. *Nec qui corpus Christi negant formatum de femina, et dicunt sic factum, ut illud quo Spiritus apparuit in columba. Per feminam mors, per feminam vita.*

Nec eos audiamus, qui tale corpus Dominum nostrum habuisse dicunt, quale apparuit in columba quam vidit Joannes Baptista descendentem de coelo et manentem super eum in signo Spiritus sancti. Ita enim persuadere conantur Filium Dei natum non esse de femina: quia si carnalibus oculis eum oportebat ostendi, potuit, inquiunt, sic assumere corpus, quomodo Spiritus sanctus. Non enim et columba illa de ovo nata est, aiunt; et tamen humanis oculis potuit apparere. Quibus primum illud respondendum est, quod ibi legimus in specie columbae apparuisse Joanni Spiritum sanctum (**Matth. III, 16**), ubi legimus etiam Christum natum esse de femina (**Id. I, 20, 25**); et non oportet in parte credere Evangelio, et in parte non credere. Unde enim credis in columbae specie demonstratum esse Spiritum sanctum, nisi quia in Evangelio legisti? Ergo et ego inde credo Christum natum de virgine esse, quia in Evangelio legi. Quare autem Spiritus sanctus non est natus [**Col. 0303**] de columba, quemadmodum Christus de femina, illa causa est, quia non columbos liberare venerat Spiritus sanctus, sed hominibus significare innocentiam

spus astfel *Şi cuvântul s-a făcut carne*, încât să nege că acel om a avut fie suflet, fie ceva de-ale omului, decât singură carnea. Căci ei greşesc mult; şi nici nu-nţeleg că de aceea e numită singură carnea, în ceea ce s-a zis *Cuvântul s-a făcut carne*, fiindcă ochilor oamenilor, din cauza cărora s-a făcut acea suscepţiune, singură carnea le-a putut apărea. Căci dacă este absurd şi nedemn foarte ca acel om să nu fi avut spiritul omenesc, precum am tratat mai sus; cu cât mai multul este nedemn şi absurd să nu fi avut nici spirit, nici suflet şi să fi avut numai ceea ce este până şi întru dobitoace mai vil şi mai din urmă, corpul, adică? Excludă-se, aşadar, de la credinţa noastră chiar şi această impietate, şi să credem că este susceptat de către Dumnezeu omul tot şi perfect.

XXII. - 24. *Nici cei care neagă corpul lui Christos format dintru femeie şi-l zic făcut aşa precum cel cu care Spiritul a apărut întru columbă. Prin femeie, moartea, prin femeie, viaţa.*

Să nu-i ascultăm nici pe cei care zic că Domnul nostru a avut un astfel de corp cum a apărut întru columbă cel pe care l-a văzut Ioan Botezătorul coborând din cer şi rămânând deasupra lui întru semnul Spiritului Sfânt. Căci aşa se sforţează să persuadeze că Fiul lui Dumnezeu nu este născut dintru femeie; fiindcă, dacă se cuvenea ca El să Se arate ochilor carnali, a putut, zic ei, să-Şi asumptă astfel, precum spiritul Sfânt, corpul. Căci nici columba aceea nu s-a născut din ou, zic ei, şi totuşi a putut să le apară ochilor omeneşti. Cărora trebuie să li se răspundă mai întâi că acolo citim că Spiritul Sfânt i-a apărut lui Ioan în chip de columbă (*Mat.* III, 16), unde citim chiar şi că Christos S-a născut dintru femeie (*Id.* I, 20, 25), şi nu se cade a-i da, în parte, crezare Evangheliei, şi, în parte, a nu-i da crezare. Căci de unde crezi că Spiritul Sfânt S-a-nvederat în chip de columbă, decât numai că ai citit în Evanghelie? Şi eu cred, deci, că Isus Christos, S-a născut dintru Fecioara, fiindcă am citit în Evanghelie. De ce, însă, Spiritul Sfânt nu S-a născut din columbă, precum Cristos dintru femeie, este din acea cauză fiindcă Spiritul Sfânt venea nu să libereze porumbeii, ci să le semnifice oamenilor inocenţa şi iubirea spirituală, ceea ce s-a

et amorem spiritualem, quod in columbae specie visibiliter figuratum est. Dominus autem Jesus Christus, qui venerat ad homines liberandos, in quibus et mares et feminae pertinent ad salutem, nec mares fastidivit, quia marem suscepit; nec feminas, quia de femina natus est. Huc accedit magnum sacramentum, ut quoniam per feminam nobis mors acciderat, vita nobis per feminam nasceretur: ut de utraque natura, id est feminina et masculina, victus diabolus cruciaretur, quoniam de ambarum subversione laetabatur; cui parum fuerat ad poenam si ambae naturae in nobis liberarentur, nisi etiam per ambas liberaremur. Neque hoc ita dicimus, ut Dominum Jesum Christum dicamus solum verum corpus habuisse, Spiritum sanctum autem fallaciter apparuisse oculis hominum: sed ambo illa corpora, vera corpora credimus. Sicut enim non oportebat ut homines falleret Filius Dei, sic non decebat ut homines falleret Spiritus sanctus: sed omnipotenti Deo, qui universam creaturam de nihilo fabricavit, non erat difficile verum corpus columbae sine aliorum columborum ministerio figurare, sicut ei non fuit difficile verum corpus in utero Mariae sine virili semine fabricare; cum natura corporea et in visceribus feminae ad formandum hominem, et in ipso mundo ad formandam columbam imperio Domini voluntatique serviret. Sed stulti homines, et miseri, quod aut ipsi facere non possunt, aut in vita sua nunquam viderunt, etiam ab omnipotente Deo fieri potuisse non credunt.

XXIII. - 25. *Non audiendi, qui Filium Dei creaturam dicunt, quia passus est. Filium Dei sine divinitatis mutatione passum esse.*

Nec eos audiamus qui propterea volunt cogere ut inter creaturas Filium Dei numeremus, quia passus est. Dicunt enim: Si passus est, mutabilis est; et si mutabilis est, creatura est, quia Dei substantia non potest immutari. Cum quibus etiam nos dicimus et Dei substantiam commutari non posse, et creaturam esse mutabilem. Sed aliud est esse creaturam, et aliud suscipere creaturam. Filius ergo

figurat vizibil întru chipul columbei. Domnul Isus Christos, însă, Care venea spre a-i libera pe oamenii, întru care şi bărbaţii şi femeile aparţin de salvare, nici de bărbaţi nu S-a scârbit, căci l-a susceptat pe bărbat, nici de femei, căci S-a născut dintru femeie. Aci se adaugă marele sacrament, ca, fiindcă moartea ni s-a-ntâmplat nouă prin femeie, prin femeie să ni se nască nouă viaţa: ca dintru amândouă firile, feminină şi masculină, va-să-zică, diavolul să se chinuiască învins, fiindcă dintru subversiunea amândurora se bucura: căruia-i era puţin spre pedeapsă dacă amândouă firile erau liberate-ntru noi, fără ca să şi fim liberaţi prin amândouă. Şi nici asta n-o zicem aşa, ca să zicem că singur Domnul nostru Isus Christos a avut corp adevărat, că Spiritul Sfânt le-a apărut, însă, înşelător ochilor oamenilor: ci pe amândouă acele două corpuri le credem corpuri adevărate. Căci precum nu se cuvenea ca Fiul lui Dumnezeu să-i înşele pe oameni, aşa nu se cuvenea să-i înşele pe oameni Spiritul Sfânt: dar Atotputernicului Dumnezeu, Carele dintru nimic a fabricat întreagă creatura, nu-i era dificil să figureze adevăratul corp al columbei, fără ministeriul altor columbi, precum nu i-a fost lui dificil să fabrice, fără sământă virilă, adevăratul corp întru uterul Mariei: cum natura corporală servea poruncii şi voinţei Domnului şi spre a-l forma pe om în viscerele femeii, şi întru însăşi lumea, spre a o forma pe columbă. Dar oamenii proşti şi mizeri nu cred că a putut fi făcut chiar şi de către atotputernicul Dumnezeu fie ceea ce ei înşişi nu pot face, fie ceea ce n-au văzut niciodată-n viaţa loruşi.

XXIII. - 25. *Nu-s de-ascultat cei ce-L numesc pe Fiul lui Dumnezeu creatură, fiincă a pătimit. Că Fiul lui Dumnezeu a pătimit fără mutaţiunea divinităţii.*

Să nu-i ascultăm nici pe cei care de aceea voiesc să ne constrângă să-L numărăm pe Fiul lui Dumnezeu printre creaturi, fiindcă a pătimit. Căci zic ei: „Dacă a pătimit, e mutabil; şi, dacă e mutabil, e creatură, fiindcă substanţa lui Dumnezeu nu poate fi imutată." Cu care chiar şi noi zicem şi că substanţa lui Dumnezeu nu poate fi comutată, şi că este mutabilă creatura. Dar una este a fi creatură, şi alta a suscepta creatura. Fiul, deci,

unigenitus Dei, qui est Virtus et Sapientia Dei, et Verbum per quod facta sunt omnia, quia immutari non potest omnino, suscepit humanam creaturam, quam lapsam erigere, atque inveteratam renovare dignatus est. Nec in ea per passionem ipse in deterius commutatus est, sed eam potius per resurrectionem in melius commutavit. Nec propterea Verbum Patris, id est unicum Dei Filium, per quem facta sunt omnia, negandum est natum et passum esse pro nobis. Et martyres enim passos dicimus et mortuos propter regna coelorum; nec tamen in ea passione et morte animae eorum occisae sunt. Dicit enim Dominus: *Nolite timere eos qui corpus occidunt, animae autem nihil possunt facere* (**Matth. X, 28**). Sicut ergo martyres passos et mortuos dicimus in corporibus quae portabant, sine animarum interfectione vel morte; [**Col. 0304**] sic Filium Dei passum et mortuum dicimus in homine quem portabat, sine divinitatis aliqua commutatione vel morte.

XXIV. – 26. *Non audiendi, qui negant tale corpus Domini resurrexisse, quale fuerat sepultum.*

Nec eos audiamus, qui negant tale corpus Domini resurrexisse, quale positum est in monumento. Si enim tale non fuisset, non ipse dixisset post resurrectionem discipulis: *Palpate, et videte, quoniam spiritus ossa et carnem non habet, sicut me videtis habere* (**Luc. XXIV, 39**). Sacrilegum est enim credere Dominum nostrum, cum ipse sit Veritas, in aliquo fuisse mentitum. Nec nos moveat quod clausis ostiis subito eum apparuisse discipulis scriptum est (**Joan. XX, 26**), ut propterea negemus illud fuisse corpus humanum, quia contra naturam hujus corporis videmus esse per clausa ostia intrare. Omnia enim possibilia sunt Deo (**Matth. IX, 26**). Nam et ambulare super aquas contra naturam hujus corporis esse manifestum est; et tamen non solum ipse Dominus ante passionem ambulavit, sed etiam Petrum ambulare fecit (**Id. XIV, 25, 29**). Ita ergo et post resurrectionem de corpore suo fecit quod voluit. Si enim potuit ante passionem clarificare illud sicut splendorem

Unulnăscutul al lui Dumnezeu, Carele este Virtutea şi Înţelepciunea lui Dumnezeu, şi Cuvântul prin Carele toate s-au făcut, fiindcă nu poate fi absolut imutat, a susceptat creatura umană, pe care, căzută, a socotit demn a o ridica, şi inveterată, a o renova. Şi nici prin pătimirea întru ea nu s-a comutat El Însuşi întru mai rău, ci, mai degrabă, prin resurecţiune, a comutat-o pe ea întru mai bine. Şi nici nu-i de aceea de negat că Cuvântul Tatălui, adică, Fiul unic al lui Dumnezeu, prin Carele toate s-au făcut, S-a născut şi a pătimit pentru noi. Căci şi pe martiri îi numi pătimitorii şi morţii pentru împărăţia cerurilor; şi nici nu au fost ucise, întru acea pătimire şi moarte, sufletele lor. Căci zice domnul: *Nu vă temeţi de cei ce ucid corpul, sufletului, însă, nimic nu pot să-i facă (Mat. X, 289* . Precum îi numim, aşadar, pe martiri pătimitorii şi morţii corpurilor pe care le purtau, fără uciderea sau moartea sufletelor, aşa-L numim pe Fiul lui Dumnezeu pătimitor şi mort întru omul pe care-l purta, fără vreo comutaţiune a divinităţii sau moarte.

XXIV. – 26. *Nu-s de-ascultat cei care neagă că a-nviat atare corp al Domnului, care fusese-nmormântat.*

Să nu-i ascultăm nici pe cei ce neagă că a-nviat atare corpul Domnului, care a fost pus în mormânt. Căci, dacă n-ar fi fost atare, nu le-ar fi zis El Însuşi, după înviere, discipolilor: *Pipăiţi şi vedeţi, căci spiritul n-are oase şi carne, precum vedeţi că am Eu* (*Luc.* XXV, 39). Într-adevăr, este sacrileg a crede că Domnul nostru, cum El Însuşi este Adevărul, a minţit întru ceva. Nici să nu ne mişte pe noi faptul că s-a scris că El le-a apărut subit discipolilor prin uşile-nchise (*Ioan*, XX, 26), ca să negăm, de aceea că a fost corp uman acela, fiindcă vedem că este-mpotriva firii acestui corp să intre prin uşa-ncuiată. Căci toate-i sunt lui Dumnezeu posibile (*Mat.* IX, 26). Căci e-nvederat şi că a umblat pe ape-mpotriva firii corpului acestuia; şi, totuşi, nu numai Domnul Însuşi a umblat, înaintea pătimirii, ci l-a făcut chiar şi pe Petru să umble (*Id.* XIV, 25, 29). Aşa, deci, şi după înviere a făcut din corpul Său ceea ce a voit. Căci, dacă a putut, înainte de pătimire, să-L facă să strălucească precum splendoarea soarelui (*Id.* XVII,2),

solis (**Id. XVII, 2**); quare non potuit et post passionem ad quantam vellet subtilitatem in temporis momento redigere, ut per clausa ostia posset intrare?

XXV. - 27. *Nec negantes corpus Christi sublatum in coelum.*

Nec eos audiamus, qui negant ipsum corpus secum levasse in coelum Dominum nostrum, et commemorant in Evangelio quod scriptum est, *Nemo ascendit in coelum, nisi qui de coelo descendit* (**Joan. III, 13**); et dicunt, quia corpus non descendit de coelo, non potuisse ascendere in coelum. Non enim intelligunt, quoniam corpus non ascendit in coelum: Dominus enim ascendit, corpus autem non ascendit, sed levatum est in coelum illo levante qui ascendit. Si enim quis descendat, verbi gratia, de monte nudus, cum autem descenderit, vestiat se, et vestitus iterum ascendat, recte utique dicimus, Nemo ascendit, nisi qui descendit: nec vestem consideramus quam secum levavit, sed ipsum qui vestitus est, solum dicimus ascendisse.

XXVI. - 28. *Nec negantes Christum sedere ad dexteram Patris. Dextera et sinistra Dei quid sit.*

Nec eos audiamus, qui negant ad dexteram Patris sedere Filium. Dicunt enim: Numquid Deus Pater habet latus dextrum aut sinistrum, sicuti corpora? Nec nos hoc de Deo Patre sentimus: nulla enim forma corporis Deus definitur atque concluditur. Sed dextera Patris est beatitudo perpetua, quae sanctis promittitur; sicut sinistra ejus rectissime dicitur miseria perpetua, quae impiis datur: ut non in ipso Deo, sed in creaturis hoc modo, quo diximus, intelligatur dextera et sinistra. Quia et corpus Christi, quod est Ecclesia, [**Col. 0305**] in ipsa dextera, hoc est in ipsa beatitudine futurum est, sicut Apostolus dicit, quia *et simul nos suscitavit, et simul sedere fecit in coelestibus* (**Ephes. II, 6**). Quamvis enim corpus nostrum nondum ibi sit, tamen spes nostra jam ibi est. Propterea et ipse Dominus post resurrectionem jussit discipulis quos piscantes invenit, ut

de ce să nu fi putut, şi după-nviere, să-L reducă la oricâtă subtilitate voia într-un moment al timpului, ca să poată să intre prin uşa-ncuiată?

XXV. - 27. *Nici pe negatorii corpului lui Christos ridicat la cer.*

Să nu-i ascultăm nici pe cei ce neagă că Domnul nostru şi-a ridicat cu Sine la cer însuşi corpul, şi amintesc că e scris în Evanghelie: *Nimenea n-a urcat la cer, decât numai cine a coborât din cer.* (*Ioan*, III, 13); şi zic ei că, fiindcă corpul n-a coborât din cer, nu a putut să urce la cer. Căci nu-nţeleg ei că corpul n-a urcat la cer: căci Domnul a urcat, corpul, însă, n-a urcat, ci a fost ridicat la cer. Acela ridicându-l, Carele a coborât. Căci, dacă cineva coboară, de pildă, gol din munte, după ce va fi coborât, însă, se-mbracă, şi urcă iarăşi îmbrăcat, zicem desigur, pe drept: „Nimeni n-a urcat, decât numai cine a coborât": şi nici nu luăm în considerare îmbrăcămintea pe care a luat-o cu sine, ci zicem că a urcat numai el însuşi care s-a-mbrăcat.

XXVI. - 28. *Nici negatorilor că Christos şade de-a dreapta tatălui. Ce-nseamnă dreapta şi stânga lui Dumnezeu.*

Să nu-i auzim nici pe cei ce neagă că Fiul şade de-a dreapta Tatălui. Căci zic ei: „Nu cumva Dumnezeu Tatăl are latura dreaptă şi stângă precum corpurile?" Nici noi nu simţim asta despre Dumnezeu Tatăl: căci Dumnezeu nu este definit sau circumscris de nici o formă a corpului. Dar dreapta Tatălui este perpetua beatitudine, care li se promite sfinţilor; precum stânga Lui este atotdrept numită mizeria perpetuă, care le este dată impiilor: ca nu întru Domnul Însuşi, ci întru creaturi să se înţeleagă în modul în care a zis dreapta şi stânga. Căci şi corpul lui Christos, care este Biserica, întru însăşi dreapta, întru beatitudinea însăşi, adică, are să fie, precum zice Apostolul căci *şi dimpreună cu El ne-a sculat pe noi şi dimpreună cu El ne-a făcut să şedem întru cereşti* (*Efes.* II, 6). Căci, deşi corpul nostru nu este încă acolo, totuşi, speranţa noastră este deja acolo. De aceea şi Însuşi Domnul le-a poruncit, după înviere, discipolilor, pe care i-a găsit pescuind, să

in dexteram partem mitterent retia. Quod cum fecissent, ceperunt pisces, qui omnes magni erant (**Joan. XXI, 6-11**), id est, justos significabant, quibus dextera promittitur. Hoc significat, quod etiam in judicio dixit se agnos ad dexteram, haedos autem ad sinistram esse positurum (**Matth. XXV, 33**).

XXVII. - 29. *Nec audiendi negantes judicium futurum.*

Nec eos audiamus, qui negant diem judicii futurum, et commemorant quod in Evangelio scriptum est, eum qui credit in Christum, non judicari; qui autem non credit in illum, jam judicatum esse (**Joan. III, 18**). Dicunt enim: Si et ille qui credit, non veniet in judicium, et ille qui non credit, jam judicatus est; ubi sunt quos judicaturus est in die judicii? Non intelligunt sic loqui Scripturas, ut praeteritum tempus pro futuro tempore insinuent: sicut supra diximus, quod Apostolus dixit de nobis, quod *simul nos sedere fecit in coelestibus,* nondum factum est; sed quia certissime est futurum, ita dictum est quasi jam factum sit. Sicut et ipse Dominus discipulis dixit, *Omnia quae audivi a Patre meo, nota feci vobis* (**Id. XV, 15**): et paulo post dicit, *Multa habeo vobis dicere; sed non potestis illa portare modo* (**Id. XVI, 12**). Quomodo ergo dixerat, *Omnia quae audivi a Patre meo, nota feci vobis,* nisi quia illud quod per Spiritum sanctum certissime facturus erat, quasi jam fecisset, locutus est? Sic ergo cum audimus, *Qui credit in Christum, non veniet in judicium;* intelligamus quia non veniet ad damnationem. Dicitur enim judicium pro damnatione, sicut dicit Apostolus, *Qui non manducat, manducantem non judicet* (**Rom. XIV, 3**): id est, non de illo male existimet. Et Dominus dicit; *Nolite judicare, ne judicetur de vobis* (**Matth. VII, 1**). Non enim tollit nobis intelligentiam judicandi, cum et propheta dicat, *Si vere justitiam diligitis, recta judicate, filii hominum* (**Psal. LVII, 2**); et ipse Dominus dicat, *Nolite judicare personaliter, sed justum judicium judicate* (**Joan. VII, 24**). Sed illo loco ubi vetat judicare, illud admonet, ne damnemus aliquem, cujus vel cogitatio nobis non est aperta, vel nescimus qualis postea

arunce năvoadele în partea dreaptă. Ceea ce, cum făcură, prinseră peşti, care erau toţi mari (*Ioan*, XXI, 671), adică, îi semnificau pe juştii cărora li s-a promis dreapta. Asta semnifică şi faptul că a zis că şi la judecată El are să pună mieii la dreapta, iezii, însă, la stânga (*Mat.* XXV, 33).

XXVII. - 29. *Nici nu-s de ascultat negatorii judecăţii viitoare.*

Să nu-i ascultăm nici pe cei care neagă ziua judecăţii viitoare, şi amintesc că e scris în Evanghelie că cel ce crede întru Christos nu este judecat; care, însă, nu crede întru El, a şi fost deja judecat (Ioan, II, 18). Căci, zic ei: „Dacă şi cel, ce crede, nu va veni la judecată, şi cel, ce nu crede, a şi fost deja judecat, unde sunt cei pe care are să-i judece în ziua judecăţii?" Ei nu-nţeleg că Scripturile vorbesc astfel, ca să insinueze timpul preterit în locul timpului viitor: precum am zis mai sus ceea ce Apostolul a zis despre noi, că *ne-a făcut să şedem împreună cu El întru cereşti,* nu s-a-ntâmplat încă; dar, fiindcă-i atotcert că are să fie, s-a spus aşa ca şi cum s-a făcut deja. Precum şi Domnul Însuşi le-a zis discipolilor: *Toate, câte le-am auzit de la Tatăl Meu, vi le-am făcut cunoscute vouă.* (*Id.* XV, 15): şi, puţin după aceea, zice: *Multe am să vă spun vouă; dar nu le puteţi acum purta pe ele* (*Id.* XVI, 12). În ce chip zise, deci, *Toate, pe care le-am auzit de la Tatăl Meu, vi le-am făcut vouă cunoscute,* decât numai şi numai fiindcă a vorbit ca şi cum făcuse deja ceea ce avea atotcert de gând să facă prin Spiritul Sfânt? Aşa, deci, când auzim: *Cel ce nu crede întru Christos nu va veni la judecată,* să-nţelegem că nu va veni spre damnaţiune. Căci se zice judecată pentru damnaţiune, precum zice Apostolul: *Cel care nu mănâncă să nu-l judece pe mâncător* (*Rom.* XIV, 3), adică, să nu estimeze rău despre el. Şi Domnul zice: *Nu judecaţi să nu se judece despre voi* (*Mat.* VII, 1). Căci nu ne ia nouă puterea de judecată, cum şi profetul zice: *Dacă iubiţi cu adevărat justiţia, judecaţi drept, fii ai oamenilor* (*Psal.* LVII,2); şi Domnul Însuşi zice: *Nu judecaţi personal, ci judecaţi judecata justă* (*Ioan*, VII, 24). Dar, în acel loc, unde se spune a judeca, ne atrage luarea aminte asupra faptului să nu-l judecăm pe careva a cărui cugetare fie nu ne-a fost descoperită, fie nu ştim cum are de gând să fie după aceea.

sit futurus. Sic ergo cum dixit, *ad judicium non veniet;* hoc dixit, quia non veniet ad damnationem. *Qui autem non credit, jam judicatus est* (**Id. III, 18**); hoc dixit, quia jam damnatus est praescientia Dei, qui novit quid immineat non credentibus.

XXVIII. - 30. *Nec qui dicunt Spiritum promissum venisse in Paulo, aut Montano etc.*

Nec eos audiamus, qui dicunt Spiritum sanctum, quem in Evangelio Dominus promisit discipulis, aut in Paulo apostolo venisse, aut in Montano et Priscilla, sicut Cataphryges dicunt, aut in nescio quo Manete vel Manichaeo, sicut Manichaei dicunt. Tam enim caeci sunt [**Col. 0306**] isti, ut Scripturas manifestas non intelligant; aut tam negligentes salutis suae, ut omnino non legant. Quis enim, cum legerit, non intelligat vel in Evangelio quod post Domini resurrectionem scriptum est, dicente Domino, *Ego mitto promissum Patris mei in vos; vos autem sedete hic in civitate, quousque induamini virtute ex alto* (**Luc. XXIV, 49**)? Et in Actibus Apostolorum, posteaquam Dominus abscessit a discipulorum oculis in coelum, decem diebus peractis, die Pentecostes non attendunt apertissime venisse Spiritum sanctum; et cum essent illi in civitate, sicut eos ante monuerat, implevisse illos, ita ut loquerentur linguis. Nam diversae nationes quae tunc aderant, unusquisque audientium suam linguam intelligebant (**Act. II, 1-11**). Sed isti homines decipiunt eos qui negligentes catholicam fidem, et ipsam fidem suam quae in Scripturis manifesta est, nolunt discere, et quod est gravius et multum dolendum, cum in Catholica negligenter versentur, haereticis aurem diligenter accommodant.

XXIX. - 31. *Nec audiendi Donatistae negantes Ecclesiam per orbem esse diffusam. Donatus ipse a suis divisus. Donatus Romae cum Caeciliano causam dicens, nihil probat. Donatistae Baptismum nisi ipsi dederint, inanem esse volunt.*

Nec eos audiamus, qui sanctam Ecclesiam, quae una catholica est, negant per orbem esse diffusam, sed in sola

Aşa, deci, când a zis: *la judecată nu va veni*, a zis asta, fiindcă nu va veni spre damnaţiune. *Cel care nu crede, însă, a şi fost judecat deja* (*Id.* III, 18); a zis asta, fiindcă a fost deja damnat prin preştiinţa lui Dumnezeu, Carele ştie ce le este iminent necredincioşilor.

XXVIII. - 30. *Nici cei ce zic că Spiritul promis a venit întru Paul sau Montanus.*

Să nu-i ascultăm nici pe cei care zic că Spiritul Sfânt, pe Care, în Evanghelie, Domnul L-a promis discipolilor, a venit fie în Paul, fie în Montanus sau Priscilla, cum zic cataphrigii, sau nu ştiu care Manes sau Manichaeus, precum zic maniheii. Căci ăştia sunt atât de orbi, încât nu-s în stare să-nţeleagă Sripturile învederate; sau atât de neglijenţi faţă de mântuirea lor, încât nu le citesc absolut deloc. Căci cine, cum va fi citit, nu va-nţelege măcar ceea ce a scris în Evanghelie, după învierea Domnului, zicând Domnul: *Eu Îl trimit pe promisul Tatălui Meu întru voi: voi, însă, şedeţi aci, în cetate, până ce vă-mbrăcaţi cu virtutea dintru înalt* (*Luc.* XXIV, 49). Nici în Faptele Apostolilor nu bagă de seamă că, după ce Domnul s-a urcat, din faţa ochilor discipolilor, la cer, împlinindu-se zece zile, în ziua cincizecimii, Spiritul Sfânt a venit atotînvederat, şi, pe când erau ei în cetate, i-a umplut pe ei, precum le spusese lor dinainte, astfel încât să vorbească-n limbi. Căci diversele neamuri, care erau, atunci, de faţă şi fiecare ascultător înţelegeau limba loruşi (*F.A.* 1-11) Dar oamenii ăştia îi înşală pe cei ce neglijând credinţa catholică şi însăşi credinţa loruşi, care e-nvederată-n Scripturi, nu voiesc s-o înveţe, şi, ceea ce e mult mai grav, mult mai de plâns, deşi trăiesc neglijent întru Catholica, îşi pleacă diligent urechea ereticilor.

XXIX. - 31. *Nici nu-s de ascultat donatiştii, negatori ai Bisericii răspândite pe întreg rotocolul pământului. Donatus însuşi, pledându-şi şi el la Roma cauza cu Caecillianus, nu probează nimic. Donatiştii voiesc ca Botezul să fie nul, dacă nu-l vor fi dat ei înşişi.*

Să nu-i ascultăm nici pe cei ce neagă că Sfânta Biserică, care este una catholica, s-a răspândit pe-ntreg rotocolul pământului,

Africa, hoc est, in parte Donati pollere arbitrantur. Ita surdi sunt adversus prophetam dicentem, *Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae* (**Psal. II, 7, 8**). Et alia multa, sive in Veteris, sive in Novi Testamenti libris, quae scripta sunt, ut apertissime declarent Ecclesiam Christi per orbem terrae esse diffusam. Quod cum eis objicimus, dicunt jam ista omnia fuisse completa, antequam esset pars Donati, sed postea totam Ecclesiam perisse, et in sola Donati parte reliquias ejus remansisse contendunt. O linguam superbam et nefariam! nec si vere sic viverent, ut vel inter se pacem postea custodirent. Nunc autem non attendunt jam in ipso Donato completum fuisse quod dictum est, *In qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis* (**Matth. VII, 2**). Sicut enim Christum dividere conatus est, sic ipse a suis quotidiana concisione dividitur. Ad hoc etiam pertinet illud quod Dominus dicit, *Qui enim gladio percusserit, gladio morietur* (**Id. XXVI, 52**). Gladius enim illo loco, siquidem in malo positus est, discordiosam linguam significat, qua tunc ille infelix Ecclesiam percussit, sed non occidit. Non enim dixit Dominus, Qui occiderit gladio, gladio morietur; sed, *Qui gladio usus fuerit*, inquit, *gladio morietur*. Ergo ille percussit Ecclesiam lingua litigiosa, qua nunc ipse conciditur, ut omnino dispereat atque moriatur. Et tamen illud tunc [**Col. 0307**] apostolus Petrus, non superbia sua, sed quamvis carnali, tamen amore Domini fecerat. Itaque admonitus recondit gladium: iste autem nec victus hoc fecit. Siquidem cum episcopo Caeciliano causam cum diceret, audientibus episcopis Romae, quos ipse petiverat, nihil eorum quae intenderat potuit probare; et sic remansit in schismate, ut suo gladio moreretur. Populus autem ipsius, quando non audit Prophetas et Evangelium, in quibus apertissime scriptum est Ecclesiam Christi per omnes gentes esse diffusam, et audit schismaticos, non Dei gloriam quaerentes, sed suam, satis significat servum se esse, non liberum, et aurem dexteram se habere praecisam. Petrus enim errans in amore Domini, servo, non libero, aurem dexteram

ci socot că e-n putere numai în Africa, adică-n partea lui Donatus. Aşa sunt surzi împotriva profetului zicând: *Fiul meu eşti tu: eu astăzi te-am născut pe tine: cere de la mine, şi-ţi voi da ţie ginţile moştenirea ta, şi posesiunea ta hotarele pământului* (*Psal.* II, 7-8). Şi multe altele, fie în cărţile Noului Testament, care s-au scris ca să declare-nvederat că Biserica lui Christos se răspândeşte pe-ntreg rotocolul pământului. Ceea ce, când le punem în faţă, zic ei că toate acestea s-au împlinit deja mai nainte să fie partea lui Donatus, dar că, după aceea, întreaga Biserică a pierit, şi zic sus şi tare că relicvele ei au rămas numai în partea lui Donatus. O, limbă superbă şi blestemată, şi nici mai puţin, dacă-ntr-adevăr, ar trăi astfel, ca, măcar după aceea, să custodească-ntre ei pacea! Acum, însă, nu iau seama, că s-a-mplinit deja întru Donatus însuşi ceea ce s-a spus: *Întru măsura în care veţi fi măsurat, întru ea vi se va remăsura vouă* (*Mat.* VII, 2). Căci, precum a-ncercat să-l dezbine pe Christos, aşa este el însuşi dezbinat de către ai săi, prin cotidiana fărâmiţare. De asta ţine şi ceea ce a zis Domnul: *Cine, într-adevăr, a străpuns cu sabia, de sabie va muri* (*Id.* XXVI, 52). Căci, în acel loc, dat fiind că sabia s-a pus a rău, semnifică limba discordioasă, prin care a străpuns atunci nenorocitul ăla Biserica, dar n-a ucis-o. Căci domnul n-a zis: „Cine a ucis cu sabia, de sabie va muri", ci: *Cine se va fi folosit de sabie*, zice, *de sabie va muri*. Biserica, deci, a lovit-o ăla cu limba litigioasă, prin care, acum, este el însuşi ciopârţit, să se prăpădească de tot şi să moară. Şi, totuşi, apostolul Petru a făcut, atunci, asta nu dintru superbia sa, ci, deşi carnală, dintru iubirea Domnului. Şi, aşa, sfătuit, a pus sabia-n teacă: ăsta, însă, nici învins n-a făcut asta. Dat fiind că, pe când îşi pleda cauza cu episcopul Caecillianus, audiindu-l episcopii Romei, pe care el însuşi îi ceruse, nimic, din ce le-nfăţişa lor, n-a putut proba; şi, aşa, a rămas în schismă, ca să moară cu sabia sa. Poporul lui însuşi, însă, când nu-i aude pe profeţi şi Evanghelia, întru care s-a scris atotînvederat că Biserica lui Christos este răspândită la toate neamurile, şi-i aude pe schismaticii, căutând nu gloria lui Christos, ci a loruşi, dă îndesaţ semn că el este serv, nu liber, şi că el are tăiată urechea dreaptă. Dintru care semnifică cumcă cei ce-s loviţi de sabia schismei sunt şi servi ai

praecidit. Ex quo significat, eos qui gladio schismatis feriuntur, et servos esse carnalium desideriorum, nondum eductos in libertatem Spiritus sancti, ut jam non confidant in homine; et non audire quod dextrum est, id est, Domini gloriam per catholicam Ecclesiam latissime pervagatam, sed audire sinistrum humanae inflationis errorem. Sed tamen cum Dominus dicat in Evangelio, cum per omnes gentes Evangelium fuerit praedicatum, tunc finem esse futurum (**Matth. XXIV, 14**); quomodo isti dicunt quod jam caeterae omnes gentes ceciderunt a fide, et in sola parte Donati remansit Ecclesia, cum manifestum sit, ex quo ista pars ab unitate praecisa est, nonnullas gentes postea credidisse, et adhuc esse aliquas quae nondum crediderunt, quibus quotidie non cessatur Evangelium praedicari? Quis non miretur esse aliquem qui se christianum dici velit, et adversus Christi gloriam tanta impietate rapiatur, ut audeat dicere omnes populos gentium, qui modo adhuc accedunt Ecclesiae Dei, et in Dei Filium festinanter credunt, inaniter facere, quia non eos aliquis donatista baptizat? Sine dubio ista exsecrarentur homines, et eos sine dilatione relinquerent, si Christum quaererent, si Ecclesiam diligerent, si liberi essent, si aurem dexteram integram retinerent.

XXX. - 32. *Non audiendi Luciferiani, qui licet non rebaptizent, praeciderunt se ab Ecclesia, quia resipiscentes ab Ariana haeresi recipiebat.*

Nec eos audiamus, qui quamvis neminem rebaptizent, praeciderunt se tamen ab unitate, et Luciferiani magis dici quam Catholici maluerunt. In eo enim quod intelligunt baptisma Christi non esse repetendum, recte faciunt. Sentiunt enim Sacramentum sancti lavacri nusquam esse, nisi ex catholica Ecclesia; sed eam formam secum habere sarmenta praecisa, quam in ipsa vite, antequam praeciderentur, acceperant. Hi sunt enim de quibus Apostolus dicit: *Habentes speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes* (**II Tim. III, 5**). Est enim magna virtus pietatis, pax et unitas; quia unus est Deus. Hanc illi non

dorinţelor carnale, neaduşi încă întru libertatea Spiritului Sfânt, să nu-şi mai statornicească-ntru om încrederea; şi că nu aud ceea ce este în dreapta, adică, gloria Domnului prin Biserica Catholică pe o întindere cât mai mare cu putinţă răspândită, dar aud eroarea care este la stânga, a umflării umane. Şi totuşi, cum Domnul zice, în Evanghelie, că atunci, când Evanghelia va fi predicată la toate neamurile, atunci are să fie sfârşitul (*Mat.* XXIV, 14); în ce chip zic ăştia că deja toate celelalte ginţi au căzut de la credinţă şi numai în partea lui Donatus a rămas Biserica, deşi e-nvederat că, de când partea aceasta s-a rupt de la unitate, unele ginţi au crezut după aceea, şi că mai sunt unele care n-au crezut încă, cărora nu-ncetează a li se predica zilnic Evanghelia? Cine să nu se mire că este cineva, care ar voi ca el să fie numit creştin şi se repede cu atâta impietate împotriva gloriei lui Christos, încât îndrăzneşte să zică cumcă toate popoarele neamurilor, care, acum, încă i se adaugă Bisericii lui Dumnezeu şi cred degrabă întru Fiul lui Dumnezeu, o fac zadarnic, fiindcă nu le-a botezat pe ele un nu ştiu ce donatist? Fără îndoială, oamenii le-ar blestema pe astea şi i-ar părăsi fără-întârziere pe aceştia, dacă l-ar căuta pe Christos, dacă ar îndrăgi Biserica, dacă ar fi liberi, dacă şi-ar păstra întreagă urechea dreaptă.

XXX. - 32. *Nu-s de-ascultat luciferienii, care, chiar dacă nu rebotează, s-au rupt ei de Biserică, fiindcă-i reprimeau pe reveniţii din erezia ariană.*

Să nu-i ascultăm nici pe cei care, deşi nu rebotează pe nimeni, s-au rupt, totuşi, pe sine de la unitate şi-au meritat să fie numiţi mai degrabă luciferieni decât catholici. Căci, prin faptul că-nţeleg că botezul lui Christos nu trebuie repetat, fac drept. Căci ei simt că Sacramentul sfântului lavacru nu-i de nicăieri decât numai şi numai dintru Biserica Catholică; dar au primit că ramurile rupte au la sine acea formă, pe care au avut-o întru viţa însăşi, mai nainte de-a fi rupte. Căci ei sunt cei despre care zice Apostolul: *Având spiţa pietăţii, negând, însă, virtutea ei* (*II Tim.* III, 5). Este, -ntr-adevăr, mare virtutea pietăţii, pacea şi unitatea: fiindcă unul este Dumnezeu. Pe asta

habent, quia praecisi ab unitate sunt. Itaque, si qui ex ipsis ad Catholicam veniunt, non iterant speciem pietatis quam habent; sed accipiunt virtutem pietatis quam non habent. Nam et amputatos ramos denuo posse inseri, si non permanserint [**Col. 0308**] in incredulitate, apertissime Apostolus docet (**Rom. XI, 23**). Quod cum Luciferiani intelligunt, et non rebaptizant, non improbamus: sed quod etiam ipsi praecidi a radice voluerunt, quis non detestandum esse cognoscat? Et ideo maxime, quia hoc eis displicuit in Ecclesia catholica, quod vere catholicae sanctitatis est. Nusquam enim tam vigere debent viscera misericordiae, quam in catholica Ecclesia, ut tanquam vera mater nec peccantibus filiis superbe insultet, nec correctis difficile ignoscat. Non enim sine causa inter omnes Apostolos hujus Ecclesiae catholicae personam sustinet Petrus: huic enim Ecclesiae claves regni coelorum datae sunt, cum Petro datae sunt (**Matth. XVI, 19**). Et cum ei dicitur, ad omnes dicitur, *Amas me? Pasce oves meas* (**Joan. XXI, 17**). Debet ergo Ecclesia catholica correctis et pietate firmatis filiis libenter ignoscere; cum ipsi Petro personam ejus gestanti, et cum in mari titubasset (**Matth. XIV, 30**), et cum Dominum carnaliter a passione revocasset (**Id. XVI, 22**), et cum aurem servi gladio praecidisset, et cum ipsum Dominum ter negasset (**Id. XXVI, 51, 70-74**), et cum in simulationem postea superstitiosam lapsus esset (**Galat. II, 12**), videamus veniam esse concessam, eumque correctum atque firmatum usque ad dominicae passionis gloriam pervenisse. Itaque post persecutionem quae per Arianos haereticos facta erat, posteaquam pax, quam quidem Catholica in Domino tenet, etiam a principibus saeculi reddita est, episcopi qui perfidiae Arianorum in illa persecutione consenserant, multi correcti redire in Catholicam delegerunt, damnantes sive quod crediderant, sive quod se credidisse simulaverant. Hos Ecclesia catholica materno recepit sinu, tanquam Petrum post fletum negationis per galli cantum admonitum, aut tanquam eumdem post pravam simulationem Pauli voce correctum.

ei n-o au, fiindcă s-au rupt de la unitate. Şi, aşa, chiar dacă unii dintre ei înşişi vin la Catholica, nu repetă spiţa pietăţii, pe care o au; dar primesc virtutea pietăţii, pe care n-o au. Căci atotînvederat ne-nvaţă Apostolul şi că ramurile tăiate pot fi din nou sădite, dacă nu vor fi rămas statornic întru incredulitate (*Rom.* XI, 23). Ceea ce, cum luciferienii o-nţeleg şi nu rebotează, n-o improbăm: dar că ei înşişi chiar s-au rupt de la rădăcină, cine să nu cunoască că-i de detestat? Şi mai cu seamă de aceea, fiindcă lor le-a displăcut întru Biserica catholică ceea ce, într-adevăr, ţine de sanctitatea catholică. Căci nicăieri nu trebuie să fie atât de-n putere viscerele misericordiei ca în Biserica catholică, încât, precum adevărata maică, nici să nu-i insulte superb pe fiii păcătoşi, şi nici să-i ierte dificil pe cei îndreptaţi. Căci nu fără cauză, între toţi Apostolii, persoana acestei biserici catholice o poartă Petru: căci cheile împărăţiei cerurilor i-au fost date acestei Biserici, când i-au fost date lui Petru (*Mat.* XVI, 19). Şi, când i se zice lui: *Mă iubeşti? Paşte oile mele* (*Ioan*, XXI, 17), în privinţa tuturor i se zice. Trebuie, deci, ca Biserica catholică să le dea cu bucurie iertare fiilor îndreptaţi şi întăriţi cu pietate; cum şi lui Petru însuşi, purtătorului persoanei ei, şi când şovăise pe mare (*Mat.* XIV, 30), şi când îl rechemase carnal pe Domnul de la pătimire (*Id.* XVI, 22) şi când tăiase cu sabia urechea servului, şi când îl negase de trei ori pe Domnul (*Id.* XXVI, 51, 70-74), şi când căzuse, mai apoi, în simulaţiunea superstiţioasă (*Galat.* II, 12), putem vedea că i-a fost dată iertarea şi că el, îndreptat şi-ntărit, a ajuns până la gloria pătimirii Domnului. Şi, aşa, după persecuţiunea, care s-a făcut prin arienii eretici, după ce pacea, pe care, desigur, Catholica o ţine întru Domnul, a fost redată chiar şi de către principii secolului, episcopii, care consimţiră perfidiei arienilor în acea persecuţiune, mulţi, îndreptaţi, au ales să se reîntoarcă întru Catholica, damnând fie ceea ce crezură, fie pentru că simulaseră că au crezut. Pe aceştia Biserica catholică i-a reprimit la sânul matern, precum pe Petru, după plânsetul negaţiunii, mustrat prin cântecul cocoşului, sau precum pe acelaşi, după strâmba simulaţiune, îndreptat prin vorba lui Paul. Aştia, primind superb această charitate a maicii

Hanc illi matris charitatem superbe accipientes, et impie reprehendentes, quia Petro post galli cantum surgenti non gratulati sunt (**Matth. XXVI, 75**), cum Lucifero, qui mane oriebatur, cadere meruerunt (**Isai. XIV, 12**).

XXXI. - 33. *Nec audiendi Cathari negantes Ecclesiam posse omnia peccata dimittere, et vetantes viduas nubere.*

Nec eos audiamus, qui negant Ecclesiam Dei omnia peccata posse dimittere. Itaque miseri, dum in Petro petram non intelligunt, et nolunt credere datas Ecclesiae claves regni coelorum, ipsi eas de manibus amiserunt. Isti sunt qui viduas, si nupserint, tanquam adulteras damnant, et super doctrinam apostolicam se praedicant esse mundiores (**I Tim. V, 14**). Qui nomen suum si vellent agnoscere, mundanos se potius, quam mundos vocarent. Nolentes enim, si peccaverint, corrigi, nihil aliud elegerunt, nisi cum hoc mundo damnari. Nam quibus veniam peccatorum negant, non eos aliqua sanitate custodiunt, sed aegris subtrahunt medicinam; et viduas suas uri cogunt, quas nubere non permittunt. Non enim prudentiores habendi sunt, [**Col. 0309**] quam Paulus apostolus, qui maluit eas nubere, quam uri (**I Cor. VII, 9**).

XXXII. - 34. *Nec qui resurrectionem carnis negant.*

Nec eos audiamus, qui carnis resurrectionem futuram negant, et commemorant quod ait apostolus Paulus, *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt;* non intelligentes quod ipse dicit Apostolus, *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.* Cum enim hoc factum fuerit, jam non erit caro et sanguis, sed coeleste corpus. Quod et Dominus promittit, cum dicit, *Neque nubent, neque uxores ducent, sed erunt aequales Angelis Dei* (**Matth. XXII, 30**). Non enim jam hominibus, sed Deo vivent, cum aequales Angelis facti fuerint. Immutabitur ergo caro et sanguis, et fiet corpus coeleste et angelicum. *Et mortui enim resurgent incorrupti, et nos*

şi impiu respingându-o, fiindcă nu i-au adus gratulări lui Petru, trezitului, după cântul cocoşului (*Mat.* XXVI, 75), au meritat să cadă dimpreună cu luceafărul care răsărea dimineaţa (*Isai*, XIV, 25).

XXXI. - 33. *Nici nu-s de-ascultat catharii, negatori că Biserica poate ierta toate păcatele şi opunându-se ca văduvele să se mărite.*

Să nu-i ascultăm nici pe cei ce neagă că Biserica lui Dumnezeu poate ierta toate păcatele. Şi, aşa, bieţii, în timp ce nu-nţeleg întru Petru piatra şi nu voiesc să creadă date Bisericii cheile Împărăţiei cerurilor, ei înşişi le-au pierdut pe ele din mâini. Ăştia sunt cei care le condamnă de adultere pe văduve, dacă se vor fi măritat, şi predică, peste doctrina apostolică, cumcă ei sunt mai curaţi (*I Tim.* V, 14). Care, dacă ar voi să şi recunoască numele loruşi, s-ar numi, mai degrabă pe sine lumeşti, decât curaţi. Căci, negând să se-ndrepte, dacă vor fi păcătuit, n-au ales nimic alta, decât numai să fie condamnaţi dimpreună cu lumea aceasta. Căci, celor cărora le neagă iertarea păcatelor, nu-i custodesc pe ei printr-o anume sănătate, ci le substrag bolnavilor leacul; şi se sforţează să le ardă pe văduvele loruşi, cărora nu le permit să se mărite. Căci nu trebuie ţinuţi mai prudenţi decât Apostolul Paul, care a maivoit ca ele să se mărite, decât să fie arse (*I Cor.* VII, 9).

XXXII. - 34. *Nici cei care neagă resurecţiunea cărnii.*

Să nu-i ascultăm nici pe cei ce neagă viitoare resurecţiunea cărnii, şi amintesc că Apostolul Paul zice: *Carnea şi sângele nu vor poseda împărăţia lui Dumnezeu*, neînţelegând că însuşi Apostolul zice: *se cuvine ca coruptibilul acesta să-mbrace incoruptiunea, şi mortalul acesta să-mbrace imortalitatea.* Când, într-adevăr, se va-ntâmpla asta, nu va mai fi carne şi sânge, ci corp celest[12]. Ceea ce şi Domnul promite, cum zice: *Nici nu se vor mărita, nici nu-şi vor lua soţii, ci vor fi egalii îngerilor lui Dumnezeu* (*Mat.* XXII, 30). Căci nu vor mai trăi oamenilor, ci lui Dumnezeu, cum vor fi fost făcuţi egalii îngerilor. *Şi morţii într-adevăr, vor învia incoruptí, şi noi ne vom imuta* (*I Cor.*

immutabimur (**I Cor. XV, 50-53**): ut et illud verum sit, quod resurget caro; et illud verum sit, quod *caro et sanguis regnum Dei non possidebunt.*

XXXIII. - 35. *Fidei simplicitate lactari oportet, cum parvuli sumus. Charitas perfecta nec cupiditatem saeculi compatitur, nec timorem. Cognitio veritatis in corde mundato.*

Ista fidei simplicitate et sinceritate lactati nutriamur in Christo; et cum parvuli [**Col. 0310**] sumus, majorum cibos non appetamus, sed nutrimentis saluberrimis crescamus in Christo, accedentibus bonis moribus et christiana justitia, in qua est charitas Dei et proximi perfecta et firmata: ut unusquisque nostrum de diabolo inimico et angelis ejus triumphet in semetipso in Christo quem induit. Quia perfecta charitas nec cupiditatem habet saeculi, nec timorem saeculi; id est, nec cupiditatem ut acquirat res temporales, nec timorem ne amittat res temporales. Per quas duas januas intrat et regnat inimicus, qui primo Dei timore, deinde charitate pellendus est. Debemus itaque tanto avidius appetere apertissimam et evidentissimam cognitionem veritatis, quanto nos videmus in charitate proficere, et ejus simplicitate cor habere mundatum, quia ipso interiore oculo videtur veritas: *Beati* enim *mundo corde*, inquit, *quia ipsi Deum videbunt* (**Matth. V, 8**). *Ut in charitate radicati et fundati praevaleamus comprehendere cum omnibus sanctis, quae sit latitudo, et longitudo, et altitudo, et profundum; scire etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, ut impleamur in omnem plenitudinem Dei* (**Ephes. III, 17-19**): et post ista cum invisibili hoste certamina, quoniam volentibus et amantibus jugum Christi lene est, et sarcina ejus levis (**Matth. XI, 30**), coronam victoriae mereamur.

50-53): întrucât este adevărat şi faptul că va învia carnea: şi-i adevărat şi faptul că carnea şi sângele nu vor poseda împărăţia lui Dumnezeu.

XXXIII. - 35. *Se cuvine să fim alăptaţi cu simplicitatea credinţei cum suntem micuţi. Perfecta charitate nu suferă-mpreună cu sine nici cupiditatea secolului, nici teama. Cunoaşterea adevărului întru inima curăţită.*

Alăptaţi prin această simplicitate şi sinceriate a credinţei, să ne nutrim întru Christos; şi, cum suntem mititei, să nu râvnim mâncărurile maimarilor, ci să creştem întru Christos prin nutrimentele atotîntremătoare, alăturându-ni-se bunele moravuri, şi prin creştina justiţie, întru care este iubirea lui Dumnezeu şi a aproapelui, perfectă şi întărită: ca fiecare dintre noi întru sine însuşi, întru Christos pe Carele şi l-a-mbrăcat, să triumfe asupra iamicului diavol şi îngerilor săi. Căci perfecta iubire n-are nici cupiditatea secolului, nici teama secolului; adică, nici cupiditatea ca să dobândească bunurile temporale, nici teama să nu piardă bunurile temporale. Prin care două uşi intră şi-mpărăţeşte inamicul, care trebuie alungat întâi prin teama de Dumnezeu, apoi, prin charitate. Şi, aşa, trebuie să dorim cu atât mai avid atotlămurita şi-atot-învederata cunoaştere a adevărului, cu cât vedem că noi înaintăm întru charitate şi că prin simplicitatea ei avem inima curăţită, fiindcă prin însuşi ochiul interior este văzut adevărul: *Fericiţi, într-adevăr, cei curaţi cu inima*, zice, *că ei Îl vor vedea pe Dumnezeu* (*Mat.* V, 8). Ca, înrădăcinaţi şi fundaţi întru charitate, să fim în stare să-nţelegem dimpreună cu toţi sfinţii ce este latitudinea şi longitudinea şi altitudinea şi profundul; să ştim chiar şi supereminenta ştiinţă a charităţii lui Christos, ca să ne umplem întru toată plenitudinea lui Dumnezeu. (*Efes.* III, 17-19); şi, după această luptă cu invizibilul duşman, fiindcă jugul lui Christos este blând voitorilor şi iubitorilor, şi sarcina lui, uşoară (*Mat.* XI, 30), să meritäm cununa victoriei.

NOTE ŞI COMENTARII

[1] Pt. maniheism vezi, *Enchiridon*, cap. X, n. 42 şi *Despre natura binelui* N. intr. şi Cap. XXIV, n. 84; Cap. XLII, n. 169.

[2] Altfel: înşelătorii.

[3] Atribuindu-i diavolului un rol important în viaţa noastră morală, Sfântul Augustin îi fixează, totuşi, limite certe. Pe lângă faptul că el nu are putere absolută asupra voinţei noastre, el, tentatorul, rămâne pururi dependent de potestatea lui Dumnezeu, care nu permite ca un suflet să fie tentat peste propriile-i puteri. Prin şiretlicurile sale tentatrice, diavolul poate stârni pasiunile noastre, dar el nu are acces în sanctuarul libertăţii noastre.

[4] Cf. *De Civ. Dei*, XX, II, P.L., t. XLI, col. 660 sq.

[5] Binele suprem nu-l poate pierde nimeni împotriva propriei voinţe: era unul din argumentele pe care stoicii îl foloseau împotriva epicureilor. Preluându-l, prin Cicero (*De Fin.* II, 27), Sfântul Augustin îl foloseşte adesea, dezvoltându-l în sensul creştin. Cf. *De Civ. Dei* XIV, XXV, P.L., t. XLI, col. 433.

[6] E vorba de manihei.

[7] Ad litt.: eternitatea lui Dumnezeu care a asumpt (= s-a-mbrăcat cu) omul, formulă, care se-ntâlneşte de multe ori la Sfântul Augustin, nu trebuie-nţeleasă că Dumnezeu s-a-mbrăcat cu o anumită persoană umană concretă şi singulară, preexistentă. Cuvântul *s-a-mbrăcat* nu-i decât o metaforă, întrucât uniunea ipostatică nu-i absolut deloc exterioară, precum un om ar îmbrăca un veşmânt, ci-i una personală şi intimă.

[8] Meretrices, ad litt.: curvele.

[9] Despre sensurile cuvântului *secol*, vezi *Enchiridion*, XXV, n. 85.

[10] Pentru ereziile amintite, începând cu acest cap., Cf. *De Haer.*, P.L., t. XLII, col 21 sqq.

[11] Altfel: sunt orânduite; sunt puse în ordine.

[12] Cf. II Retract, cap. 3, supra, N. intr.

CUPRINS

Notă asupra ediției *5*

SOLILOCVII 6

Notă introductivă *9*

CARTEA ÎNTÂI 38

I. Rugăciunea către Dumnezeu 39
II. Ce trebuie iubit 49
III. Cunoașterea lui Dumnezeu 49
IV. Cele sigure prin știință 53
V. Știința celor neasemănătoare, aceeași sau egală 55
VI. Simțurile sufletului în care este perceput Dumnezeu 57
VII. Credința, speranța, charitatea, până unde sunt ele necesare 61
VIII. Cele necesare pentru cunoașterea lui Dumnezeu 61
IX. Iubirea de sine 63
X. Iubirea lucrurilor trupești și a celor dinafară 65
XI. Avantajele externe nu pentru sine, ci pentru alte bunuri adevărate pot fi admise mai adevărat decât căutate cu insistență 67
XII. Nimic nu-i de dorit decât întrucât conduce la binele suprem, nimic, de urât, decât întrucât împiedică la aceasta 71
XIII. În ce chip și prin ce trepte este-ntrezărită-nțelepciunea. Iubirea adevărată 73
XIV. Însăși înțelepciunea întreamă ochii, ca să poată fi văzută 77
XV. În ce chip se cunoaște sufletul. Încrederea față de Dumnezeu 81

CARTEA A DOUA 87

I. Despre nemurirea omului 88
II. Adevărul perpetuu 89
III. Dacă va fi pururea falsitatea, și, fără simț, nu va putea să fie, rezultă că un oarecare suflet va să existe pururea. 91

IV. Din perpetuitatea falsității sau adevărului se poate, oare, deduce nemurirea sufletului? ... 93
V. Ce este adevărul ... 95
VI. De unde falsitatea și unde ... 99
VII. Despre adevărat și similar. De ce-s numite Solilocvii ... 103
VIII. De unde adevăratul sau falsul ... 105
IX. Ce este falsul, ce, înșelătorul, ce, mincinosul ... 109
X. Unele, cu atât mai adevărate, cu cât mai false ... 111
XI. Adevăratul disciplinelor. Ce-i fabula. Ce-i gramatica ... 113
XII. În câte feluri unele sunt în altul ... 117
XIII. Se deduce imortalitatea sufletului ... 119
XIV. Se examinează silogismul de mai sus ... 123
XV. Natura adevăratului și falsului ... 125
XVI. Care maibunele pot fi numite cu numele mairelelor? ... 129
XVII. Oare ceva fals e sau adevărat din toată partea ... 131
XVIII. Să fie, oare, corpul cu adevărat ... 133
XIX. Adevărul nemuritor scoate la iveală nemurirea sufletului ... 135
XX. Unele le credem adevărate; unele ni le amintim; unele nu sunt cuprinse nici prin simț, nici prin fantezie, ci numai prin rațiune .. 137
Notă și comentarii ... *143*

DESPRE NATURA BINELUI ... 146
Notă introductivă ... *149*
I. Dumnezeu, supremul bine și incomutabil, de la care-s toate celelalte bune, spirituale și corporale ... 159
II. În ce chip ar putea fi asta suficient spre a-i corija pe manihei 161
III. Modul, specia și ordinea, bunele generice întru lucrurile făcute de Dumnezeu ... 161
IV. Răul este corupția modului, speciei sau ordinei ... 163
V. Natura ordinei mai excelente, chiar și coruptă, uneori, mai bună decât inferioara, chiar și incoruptă ... 163
VI. Că natura care nu poate fi coruptă este supremul bine; cea care poate fi coruptă este un anume bine ... 163
VII. Corupția spiritelor raționale, pe de o parte, voluntară, pe de alta, penală ... 165
VIII. Dintru corupția și distrugerea lucrurilor inferioare, frumsețea universului ... 165
IX. Pedeapsa, constituită naturii păcătuitoare, ca să fie drept ordonată ... 165

X. Naturile, coruptibile, fiindcă, dintru nimic făcute ... 167
XI. Nu I se poate face rău nici Lui dumnezeu, nici altei naturi, decât numai permițând El Însuși ... 167
XII. Toate bunele, numai și numai de la Dumnezeu ... 167
XIII. Bunele, fiecare, fie mici, fie mari, sunt de la Dumnezeu ... 169
XIV. Bunele mici în comparație cu majorele se numesc cu numele de contrarii ... 169
XV. Că în corpul maimuței este-nlăuntru binele frumseții, chiar dacă mai puțin ... 171
XVI. Privațiunile, decent ordonate de către Dumnezeu în lucruri 171
XVII Natura, întru cât este natură, nu-i rea niciuna ... 171
XVIII Hyle, pe care anticii o numeau materia informă a lucrurilor, nu este un rău ... 173
XIX. A fi, cu adevărat, propriul lui Dumnezeu ... 173
XX. Durerea, numai în naturile bune ... 175
XXI. Modicele, numite de la mod ... 177
XXII. Dacă-i convine prin vreo rațiune lui Dumnezeu Însuși modul ... 177
XXIII. De unde să se zică, încaltea, mod rău, specie rea, ordine rea .. 177
XXIV. Prin testimoniile Scripturii se probează că Dumnezeu este incomutabil. Că Fiul lui Dumnezeu a fost născut, nu făcut 179
XXV. Acel al Evangheliei: Fără de El Însuși nu s-a făcut nimic, rău înțeles de către unii ... 181
XXVI. Că dintru nimic sunt făcute creaturile ... 183
XXVII. De la El Însuși și Dintru El Însuși nu semnifică totuna ... 183
XXVIII. Păcatele nu-s de la Dumnezeu, ci de la voința păcătuitorilor ... 183
XXIX. Că nu-l întinăm pe Dumnezeu prin păcatele noastre. ... 185
XXX. Că până și bunele minime și pământești sunt de la Dumnezeu 185
XXXI. Că a pedepsi și a ierta păcatele aparține-n mod egal lui Dumnezeu ... 187
XXXII. De la Dumnezeu și însăși potestatea de a face rău. ... 187
XXXIII. Că îngerii răi nu-s de la Dumnezeu, ci păcătuind s-au făcut răi 189
XXXIV. Păcatul nu este dorirea naturii rele, ci părăsirea maibunei 191
XXXV. Arborele, oprit lui Adam, nu fiindcă rău, ci fiindcă binele omului e să fie supus lui Dumnezeu ... 191
XXXVI. Nici o creatură a lui Dumnezeu nu-i rea, dar este rău a te folosi rău de ea ... 191
XXXVII. Dumnezeu se folosește bine de relele păcătuitorilor ... 193
XXXVIII. Focul etern, chinuindu-i pe răi, nu-i rău ... 193
XXXIX. Este numai focul etern, nu precum Dumnezeu, ci fiindcă-i fără de sfârșit ... 193

XL. Nu i se poate face rău lui Dumnezeu, nici altuia, decât numai prin justa rânduire a lui Dumnezeu 195
XLI. Câte bune pun manihеii în natura răului şi câte rele, în natura binelui 195
XLII. Balsfemiile manihеilor despre natura lui Dumnezeu 199
XLIII. Multe rele i se atribuie naturii lui Dumnezeu de către manihei, înaintea comixtiunii răului 203
XLIV. Turpitudinile incredibile excogitate de către Manichaeus în Dumnezeu 207
XLV. Unele turpitudini nelegiuite crezute nu pe nemerit de manihеii înşişi 211
XLVI. Nelegiuita doctrină a Epistolei Fundamnetului 213
XLVII. Manichaeus obligă să se săvârşească turpitudinile oribile 215
XLVIII. Augustin se roagă pentru căinţa manihеilor 217
Note şi comentarii *221*

DESPRE LULTA CREŞTINĂ 224
Notă introductivă 227
I. 1. Cununa promisă învingătorilor. Diavolul adversar e-nvins prin ajutorul lui Christos 231
II. 2. În ce chip se-nvinge diavolul. Se-nving potestăţile invizibile, când se-nving cupidităţile 233
III. 3. În ce chip sunt demonii întru celeste, şi rectorii întunericului .. 235
IV. 4. Erorile manihеilor despre gint-ntunericului luptându-se-mpotriva lui Dumnezeu 237
V. 5. În ce sens zis: Ticăloşiile spirituale întru celeste 239
VI. 6. Trebuie cucerit corpul, ca să fie-nvins diavolul şi lumea 241
VII. 7. Ca să ni se supună nouă corpul nostru, să ne supunem noi înşine lui Dumnezeu, Cui vre, nu vrea, îi serveşte toată creatura Discriminarea juştilor şi injuştilor în această viaţă de bune şi de rele 241
VIII. 9. Că pe toate le guvernează divina providenţă 245
IX. 10. Îndemnul de a gusta dulceaţa lui Dumnezeu 247
X. 11. Fiul lui Dumnezeu făcut pentru noi om. Liberul arbitru 247
XI. 12. Cât de convenient e modul de-a-l libera pe om prin Fiul lui Dumnezeu încarnat 249
XII. 13. Credinţa creştină-i în vigoare peste tot şi învinge 253

XIII. Credinţa să fie dreaptă şi acţiunea bună. Mintea nu-i capabilă de adevăr decât numai liberă de vicii. Credinţa Bisericii despre Trinitate 255
XIV. 16. Nu trebuie auziţi cei care neagă trei persoanele 257
XV. 17. Nici nu trebuie auziţi cei care induc trei dumnezei 257
XVI. 18. Nici cei ce neagă egalitatea şi eternitatea persoanelor 257
XVII. 19. Credinţa încarnării lui Christos. Nu-s de ascultat negatorii că Christos este Dumnezeu. 259
XVIII. 20. Nici nu-s de-ascultat negatorii că Christos a avut corp adevărat 259
XIX. 21. Nici pe negatorii că Chrisos a avut mintea omului 261
XX. 22. Nici zicătorii că acel om n-a fost suspectat de către Înţelepciunea lui Dumnezeu altfel decât ceilalţi sfinţi, care au fost făcuţi înţelepţi 261
XXI. 23. Nici nu-s de ascultat cei ce zic susceptat de Cuvânt singur corpul 263
XXII. 24. Nici cei care neagă corpul lui Christos format dintru femeie şi-l zic făcut aşa precum cel cu care Spiritul a apărut întru columbă. Prin femeie, moartea, prin femeie, viaţa 265
XXIII. 25. Nu-s de-ascultat cei ce-l numesc pe Fiul lui Dumnezeu creatură, fiincă a pătimit. Că Fiul lui Dumnezeu a pătimit fără mutaţiunea divinităţii 267
XXIV. 26. Nu-s de-ascultat cei care neagă că a-nviat atare corp al Domnului, care fusese-nmormântat 269
XXV. 27. Nici pe negatorii corpului lui Christos ridicat la cer 271
XXVI. 28. Nici negatorilor că Christos şade pe dreapta tatălui. Ce-nseamnă dreapta şi stânga lui Dumnezeu 271
XXVII. 29. Nici nu-s de ascultat negatorii judecăţii viitoare 273
XXVIII. 30. Nici cei ce zic că Spiritul promis a venit întru Paul sau Montanus 275
XXIX. 31. Nici nu-s de ascultat donatiştii, negatori ai Bisericii răspândite pe întreg rotocolul pământului. Donatus însuşi, pledându-şi şi el la Roma cauza cu Caecillianus, nu probează nimic. Donatiştii voiesc ca Botezul să fie nul, dacă nu-l vor fi dat ei înşişi 275
XXX. 32. Nu-s de-ascultat luciferienii, care, chiar dacă nu reluseseă, s-au rupt ei de Biserică, fiindcă-l reprimau pe revenţii din erezia ariană 279
XXXI. 33. Nici nu-s de-ascultat catharii, negatori că Biserica poate ierta toate păcatele şi opunându-se ca văduvele să se mărite 283

XXXII. 34. Nici cei care neagă resurecţiunea cărnii 283
XXXIII. 35. Se cuvine să fim alăptaţi cu simplicitatea credinţei cum suntem micuţi. Perfecta charitate nu suferă-mperună cu sine nici cupiditatea secolului, nici teama. Cunoaşterea adevărului întru inima curăţită 285

Note şi comentarii *287*

EDITURA DACIA

Str. Ospătăriei nr. 4, 3400 Cluj-Napoca, România
tel. / fax 402 64 429675, e-mail: clubulcărţii@yahoo.com
www.edituradacia.ro

Înscrie-te în CLUBUL CĂRŢII DACIA!

Poţi beneficia de o mulţime de avantaje

- 25 % reducere din preţul de vânzare al cărţii
- preluarea rapidă a comenzii şi onorarea promtă ramburs
- scutire de taxe poştale
- acces gratuit la catalogul periodic al noilor apariţii
- oferte promoţionale constând în reduceri de preţ de până la 50%, premii şi cadouri
- legitimaţii de membru al Clubului Cărţii Dacia care îţi asigură alte facilităţi

Nu trebuie decât

- să completezi talonul cu numărul de exemplare din titlul dorit şi să-l expediezi pe adresa editurii
- să comanzi lunar cel puţin două titluri sau cărţi în valoare de minimum 100 000 de lei

* Preţurile se modifică în funcţie de rata inflaţiei.
*Cadrele didactice beneficiază de avantaje suplimentare.
* Orice sugestii referitoare la oferta noastră de carte sunt bine venite.

TALON

Nume_____Prenume_____
Str._____Nr._____
Bl._____Sc._____Et._____Ap._____
Sector_____Localitate_____
Cod_____Judeţ_____
Vârsta_____Profesia_____
Locul de muncă_____Semnătura_____
Data_____

Aşteptăm comenzile dumneavoastră!